

A mezőgazdaság területi jellemzői, 2010

A MEZŐGAZDASÁG TERÜLETI JELLEMZŐI, 2010

Központi Statisztikai Hivatal, 2012

© Központi Statisztikai Hivatal, 2012

ISBN 978-963-235-387-6 (nyomtatott)
ISBN ISBN 978-963-235-388-3 (online)

Készült a Központi Statisztikai Hivatal Tájékoztatói főosztályának és régiós igazgatóságainak együttműködésével

Főosztályvezető:

Szabó István

Felelős szerkesztő:

Vida Judit

Szerkesztőcsoport

Baunok László, Juhászné dr. Hantos Éva (koordinátor), Lengyel György, Pásztor László, Szűcs Anna,
Valkó Gábor, Vida Judit, Vörös Ottó

A fejezetek szerzői:

<i>Bevezető</i>	Juhászné dr. Hantos Éva
<i>A mezőgazdaság területi jellemzői</i>	Szűcs Anna
<i>Közép-Magyarország</i>	Pásztor László, Vida Judit
<i>Közép-Dunántúl</i>	Baunok László, Berta Györgyné, Schrenk Hajnalka, Szabó Sándorné
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	Kramarics Tiborné, Novák Zoltán, Pástiné Illa Judit
<i>Dél-Dunántúl</i>	Fritz János, Vörös Ottó
<i>Észak-Magyarország</i>	Marosszéky Zsuzsanna, Restyánszkiné Jaczkó Valéria, Szűcs Lászlóné, Vigné Cseh Magdolna,
<i>Észak-Alföld</i>	Ambrus Zoltánné, Csizmazia Tamásné, Sólyom Ildikó, Végh Lajosné
<i>Dél-Alföld</i>	Nádasné Uhrin Györgyi
<i>Térképek</i>	Kezán András, Laborci Tihamér (2. térkép)

Tördelés: Gyulai Katalin, Trybek Krisztina

Internet: <http://www.ksh.hu>

Borítóterv: Lounge Design Kft.

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. - 2012.141

TARTALOM

Bevezető	5
Területi különbségek, 2010	7
A magyar mezőgazdaság az EU-ban és a hazai gazdaságban	8
<i>A magyar mezőgazdaság helyzete az EU-27 országai között</i>	8
<i>A mezőgazdaság helye a magyar gazdaságban</i>	9
<i>A mezőgazdasági termelés alakulása</i>	10
<i>Agrárrolló</i>	11
A mezőgazdaság szervezeti keretei	12
<i>A gazdaságok száma és összetétele</i>	12
<i>A gazdaságok megoszlása termelési típusonként</i>	12
<i>A gazdálkodás célja</i>	13
<i>Nem mezőgazdasági tevékenységet is végző gazdaságok</i>	14
<i>Munkaerő-felhasználás</i>	15
<i>Földhasználat és termelési módszerek</i>	17
<i>Művelési ágankénti földhasználat</i>	19
<i>Az egyéni gazdaságok standard termelési értéke</i>	19
<i>Agrotechnikai jellemzők</i>	20
A termelés alakulása	21
<i>Szántóföldi növénytermesztés</i>	21
<i>Zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztés</i>	22
<i>Állattenyésztés</i>	23
<i>Felvásárlás</i>	24
A fenntartható fejlődés és a mezőgazdaság kapcsolata	26
Térképek	27
1. A szántóterületek átlagos aranykorona-értéke, 2001	29
2. Kedvezőtlen talajadottságú (átlagosan 17 aranykorona érték alatti) szántóterületek, 2001	29
3. Az erdővel borított területek, 2010	30
4. Magyarország talajtérképe, genetikai főtípusok	30
5. Az egyéni gazdaságok száma	31
6. A gazdasági szervezetek száma	31
7. Az egyéni gazdaságok megoszlása a gazdálkodás célja szerint, 2010	32
8. A gazdasági szervezetek megoszlása a termelés típusa szerint, 2010	32
9. A szántó aránya a mezőgazdasági területből, 2010	33
10. A szőlő- és gyümölcsösültetvények aránya a mezőgazdasági területből, 2010	33
11. A száz hektár mezőgazdasági területre jutó állategység az egyéni gazdaságokban	34
12. A száz hektár mezőgazdasági területre jutó állategység a gazdasági szervezetekben	34
Közép-Magyarország	35
A mezőgazdaság szervezeti keretei	36
Földhasználat, agrotechnika	39
A termelés alakulása	42
Közép-Dunántúl	47
A mezőgazdaság szervezeti keretei	48
Földhasználat, agrotechnika	52
A termelés alakulása	55

Nyugat-Dunántúl	61
A mezőgazdaság szervezeti keretei	62
Földhasználat, agrotechnika	65
A termelés alakulása	70
Dél-Dunántúl	77
A mezőgazdaság szervezeti keretei	78
Földhasználat, agrotechnika	82
A termelés alakulása	85
Észak-Magyarország	91
A mezőgazdaság szervezeti keretei	92
Földhasználat, agrotechnika	96
A termelés alakulása	99
Észak-Alföld	105
A mezőgazdaság szervezeti keretei	106
Földhasználat, agrotechnika	110
A termelés alakulása	114
Dél-Alföld	121
A mezőgazdaság szervezeti keretei	122
Földhasználat, agrotechnika	126
A termelés alakulása	130

BEVEZETŐ

Magyarországon a mezőgazdasági összeírásoknak történelmi hagyománya van. Bár – főként adózási célokat szolgáló – különféle termésösszeírásokat az Árpádok korától kezdve készítettek, az első teljes körű mezőgazdasági összeírást 1895-ben hajtották végre, amit azóta hat követett: 1935-ben, 1972-ben, 1981-ben, 1991-ben, 2000-ben és 2010-ben. Ez utóbbi azért is igen kiemelkedő fontosságú, mert Magyarországon mint uniós tagállamban ekkor volt először teljes körű gazdaságszerkezeti összeírás. Az általános mezőgazdasági összeírást (ÁMÖ-t) a Központi Statisztikai Hivatal az 1166/2008/EK rendelet és a 2010. évi XXIV. törvény előírásai alapján 2010. június 1-jei eszmei időponttal 2010. június 1–21. között hajtotta végre. Összesen 2,3 millió háztartást kerestek fel a számlálóbiztosok az országban. Közülük 568 ezer minősült gazdaságnak, további 1,1 millió rendelkezett kisebb földterülettel vagy állatállománnyal, 635 ezerben pedig nem végeztek mezőgazdasági tevékenységet. A 8806 gazdasági szervezet 98%-a folytatott agrárgazdasági tevékenységet.

Az adatok feldolgozását követően az összeírás végleges eredményeit a *Magyarország mezőgazdasága, 2010 (általános mezőgazdasági összeírás)* című adatgyűjteményben publikáltuk két, az előzetes adatokat tartalmazó kötetet követően.

Jelen kiadvány a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok megfigyelt adatait felhasználva kíván részletes információkat nyújtani a különféle területi szinteken – megyék, régiók, ország – zajló mezőgazdasági folyamatokról.

Az első részben a magyarországi adatokat hasonlítjuk össze az Európai Unió többi tagállamának főbb mezőgazdasági mutatóival, majd áttekintést adunk az előző (a 2000. évi) összeírás óta a hazai agrárgazdaságban történt fontosabb változásokról. Elsőként a mezőgazdaságnak az ország gazdasági életében betöltött helyét és szerepét, valamint annak változását vesszük górcső alá a termelés alakulásán keresztül, utána kitérünk a gazdaságok számának változására, a termelési cél és típus szerinti összetételre, valamint a mezőgazdasági munkaerő főbb jellemzőire. Ismertetjük a földterület művelési ágak szerinti összetételét, a birtokviszonyok alakulását, a legfontosabb agrotechnikai módszereket, majd a szántóföldi növénytermesztésről, a szőlő és gyümölcsstermesztésről, illetve az állattenyésztésről nyújtunk átfogó képet. Az országos elemzés a fenntartható fejlődés és a mezőgazdaság kapcsolatának vizsgálatával zárul.

Ezt követően az egyes régiókat alkotó megyék szintjén, illetve összehasonlításával folytatódik az elemzés, aminek keretében az országos fejezetben bemutatott mezőgazdasági folyamatok, illetve gazdálkodási jellemzők területi vetületét, valamint ezek változásait tárjuk az olvasó elé, a korábban felhasznált mutatórendszer segítségével.

Kiadványunk statisztikai elemzés, külön adattáblákat nem tartalmaz. Részletes adatokat az internetről ingyenesen letölthető *Magyarország mezőgazdasága, 2010 (általános mezőgazdasági összeírás)* című adatgyűjteményben találhat a tisztelt olvasó.

Központi Statisztikai Hivatal

TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEK, 2010

A rendszerváltás mélyreható változásokat indított el a magyar agráriumban, amelyek az elmúlt évtizedben tovább folytatódtak.

A források hiánya az egyébként magas tőkeigényű állattenyésztés növénytermelést meghaladó visszaesését erősítette, ennek következményeként a mezőgazdasági termelésben a két ágazat egyensúlya felbomlott. A mezőgazdasági termelés a 2000–2010. években is az időjárás változásának kitett növénytermesztés túlsúlyát mutatta, emiatt a termelés évenkénti indexe erőteljesen ingadozott. Az élelmiszeripar teljesítménye is rendre elmaradt az előző évitől, ennek ellenére – súlyából ugyan sokat veszítve – 2010-ben is a harmadik legjelentősebb ágazata volt a feldolgozóiparnak. A mezőgazdaság jövedelmezőségének csökkenése miatt egyre többen hagynak fel a gazdálkodással, ami az ágazat teljesítményének visszaesését, a mezőgazdaságból élők számának fogyását, és végső soron a vidék népességmegtartó képességének romlását vonja maga után. A változások ellenére megmaradt a mezőgazdasági jellegű régiók – a Dél-Alföld, az Észak-Alföld és Dél-Dunántúl – meghatározó szerepe, de a többihez hasonlóan esetükben is a legtöbb mezőgazdasági mutató értéke a 2000 és 2010 közötti időszakban rosszabbodott. Amellett, hogy a magyar mezőgazdaság az élelmiszeriparral együtt termelési és értékesítési gondokkal küzd, továbbra is a magyar gazdaság kiemelt ágazata. Az uniós csatlakozás után az ágazatba kerülő támogatások segítették a beruházások növekedését, ennek hatására sikerült a GDP-hez való hozzájárulás csökkenését mérsékelni.

A magyar mezőgazdaság az EU-ban és a hazai gazdaságban

A magyar mezőgazdaság helyzete az EU-27 országai között

Magyarország mezőgazdasági adottságai nemzetközi összehasonlításban is átlag feletti. Az általában jó minőségű talaj megfelelő alapot biztosít a mezőgazdasági termeléshez, az éghajlati adottságok pedig lehetővé teszik szinte az összes mérsékeltövi növény termesztését (öntözéssel, illetve szárazságtűrő fajták ültetésével). A magyar mezőgazdaság helyzetét jól reprezentálja, hogy az ágazatra jellemző fontosabb mutatók értéke folyamatosan romlik, többségük azonban még így is kedvezőbb az EU-27-országok átlagánál. A 2010. évi adatok szerint a mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékhez való 3,8%-os hozzájárulásának aránya az EU-27 országai között a 4. legmagasabb, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak¹ 4,4%-os hányadával a magyar mezőgazdaság viszont csak a tizedik.

2010-ben a mezőgazdasági területnek az ország területéhez viszonyított aránya és ezen belül a szántóé egyaránt magasabb volt az EU-27 országainak átlagánál. Magyarország területének több mint hattizede állt mezőgazdasági művelés alatt, ezt meghaladó arány csak az Egyesült Királyságban volt. A 38 hektáros EU-átlaggal szemben Magyarországon 58 hektár mezőgazdasági terület jut minden száz lakosra, ami egyben azt is jelzi,

hogy hazánk mezőgazdasága a lakosság ellátásán túl mezőgazdasági termékek exportálására is képes. A magyar mezőgazdaságban a gazdaságok közel kilenc-tizede 5 hektár alatti földterületen gazdálkodik, ez az arány² jóval meghaladja az EU-országok 70%-os átlagát, így a szakemberek által versenyképesnek minősített 10–30 hektáros átlagos birtokstruktúra kialakításától még mindig jelentős az elmaradás.

Annak ellenére, hogy Magyarország a 2010-es adatok szerint az EU-27-országok mezőgazdasági területéből csupán 3,1%-kal részesedett, több mezőgazdasági termék termelésében jelentős szerepet töltött be. A mezőgazdasági terület mintegy felén termeltek gabonát, ennél nagyobb hányaddal csak Dánia és Lengyelország rendelkezett. Az EU-27-országok összes gabonamennyiségének 2010-ben csupán 4,4%-a termelt Magyarországon, az egy lakosra jutó gabona mennyisége viszont több mint kétszerese az EU-27 átlagának és Dánia után a második legnagyobb. Búzából és kukoricából is átlag feletti teljesítményt ért el a magyar mezőgazdaság, a megtermelt mennyiség fajlagos értéke alapján az EU-27-országok rangsorában a 7., illetve az első helyre került.

A magyar mezőgazdaság nemcsak 2010-ben, hanem a 2000–2010 közötti időszakban is jobb eredményt ért el az EU-27-országok átlagánál. Ezen időszakban Magyarországon a gabona termésmennyiségének bővülése

1. tábla

Az EU-27 fontosabb mezőgazdasági adatai, 2010

Megnevezés	Az ágazat hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez, %	A mezőgazdasági terület aránya az összes földterületből, %	Száz lakosra jutó mezőgazdasági terület, hektár	Az ágazatban foglalkoztatottak aránya, %
EU-15 országai	1,5	41,9	34,2	2,8
Ebből: Franciaország	1,7	53,3	46,5	2,9
Később csatlakozott országok	3,7	48,4	51,0	11,9
Ebből: Magyarország	3,8	62,2	57,8	4,4
Románia	6,7	56,7	63,1	26,9
EU-27 országai	1,7	43,5	37,7	4,7

¹ A KSH munkaerő-felmérése alapján.

² 2007-es adatok szerint.

átlag feletti volt, a 2000–2010. évek átlagában a népességre vetített gabona, ezen belül a búza és a kukorica mennyisége is nagyobb volt az EU-27-, de még az EU-15-országokénál is. Az állattenyésztés volumene viszont az EU-országok többségében, így Magyarországon is csökkenő tendenciájú. A magyar mezőgazdaságban a jelentős mértékű állatvágások hatására a szarvasmarha- és a sertésállomány számottevő mértékben, az EU-27-országok átlagát meghaladóan fogyott. A száz hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarha- és sertésállomány nagysága az utóbbi évtized átlagában – különösen a szarvasmarha-állomány esetén – jóval kisebb az EU-27-országokénál.

A vizsgált időszakban a magyar mezőgazdaság termelői áron számított kibocsátása szerint a növénytermesztés aránya az állattenyésztés rovására tovább növekedett, 2010-ben meghaladta az 57%-ot, ami ugyancsak magasabb az EU-27-országok átlagánál. A mezőgazdaság jövedelmezőségét kifejező „A” mutató értéke³ 2010-ben 18%-kal javult az egy évvel korábbihoz képest, a növekedés nagyobb volt, mint az EU-tagországokban (13%).

A mezőgazdaság helye a magyar gazdaságban

A mezőgazdaság nemzetgazdaságon belüli helyzetének rosszabbodását a bruttó hozzáadott értékhez való hozzá-

járulásának csökkenése is mutatja, ami 2000-ben még 5,4, 2010-ben pedig már csak 3,8% volt. Az egyes megyék mezőgazdaságát jobbra az országoshoz hasonló változások jellemezték, s ezt esetükben is a leginkább a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulásuk mérséklődése mutatja. 2010-ben is – csakúgy, mint az egész időszakban – az alföldi megyék adták az ország mezőgazdasága által előállított bruttó hozzáadott érték valamivel több mint felét, így természetes, hogy e megyékben az arányok jóval meghaladták az országos átlagot. A két szélső póluson Békés (14%) és Pest megye (2,4%) állt.

Az ágazat teljesítménye nemcsak a megelőző évekhez, hanem a többi gazdasági ághoz képest is romlott. Az ipar és a mezőgazdaság teljesítménye eltérően alakult: az ipari termelés 2010-ben több mint négytizedével, a mezőgazdaság viszont csak 8%-kal haladta meg a 2000. évit. Amíg a mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulása a vizsgált időszak során a megelőző évekhez képest csupán elvétve mutat növekedést, addig az iparban fordított a helyzet. Ebből adódóan módosult a két gazdasági ág egymáshoz viszonyított aránya. A mezőgazdaság hozzájárulásának értéke az időszak elején még mintegy 15%-a volt az iparéknak, 2010-ben viszont már csak 12%-a. 2010-ben a megyék közül Békés és Somogy mezőgazdasági GDP-jének volt kiugróan magas az ipari GDP-hez viszonyított aránya, 56 és 42%.

2. tábla

Az egy lakosra jutó gabona és a száz hektárra jutó állatállomány nagysága, 2000–2010

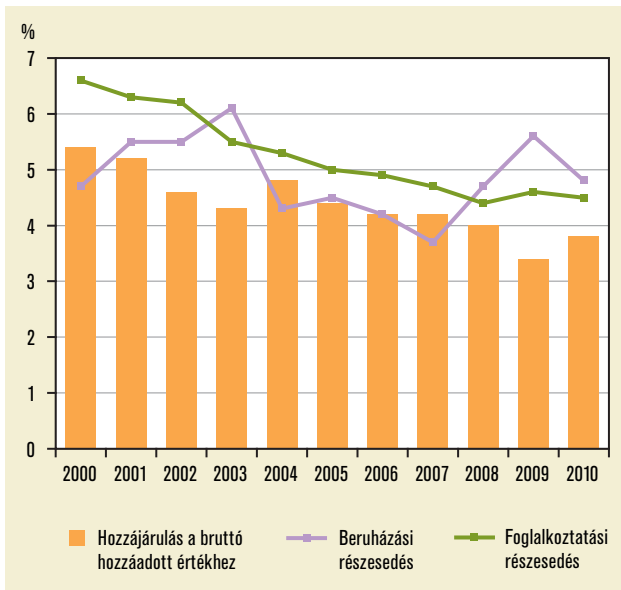
Megnevezés	Egy lakosra jutó			Száz hektár mezőgazdasági területre jutó ^{a)}	
	gabona	ebből:		szarvasmarha	sertés
		búza	kukorica		
		kg			
EU-15 országai	538,3	263,4	98,5	58	91
Ebből: Franciaország	1 028,6	575,9	235,7	68	51
Később csatlakozott országok	739,4	293,3	196,0	26	66
Ebből: Magyarország	1 309,2	441,3	689,5	13	71
Románia	721,6	255,4	395,9	21	43
EU-27 országai	580,7	251,4	119,1	49	84

a) A 2010. évi mezőgazdasági területre számítva.

³ A mezőgazdaságban felhasznált munkaerő hatékonyságváltozását az EU statisztikája a termelési tényezők éves munkaegységre jutó reáljöveldelmének indexével („A” mutató) méri.

1. ábra

A mezőgazdaság hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez, részesedése a beruházásokból és a foglalkoztatásból, 2010

A mezőgazdaság térvesztése a foglalkoztatottsági mutatókon⁴ is nyomon követhető. A foglalkoztatottság szempontjából a mezőgazdaság volt a legnagyobb vesztese a rendszerváltásnak. Az ágazatban a munkaerő csökkenése azóta is folyamatos, csak az utóbbi tíz évben létszámának mintegy harmadát veszítette el. A mezőgazdaságnak a jövedelemtermelő képessége mellett a népesség megtartásában is kiemelkedő szerepe van, ami azonban folyamatosan gyengül. Az utóbbi évtizedben tovább csökkent a mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó háztartások⁵ száma és az ebből eredő bevételük is. Ezen háztartások aránya a 2000. évi 26%-ról 2010-re közel 11 százalékpontot csökkent. A háztartások egy főre jutó bruttó jövedelmének 2000-ben még 5,3%-a származott mezőgazdasági tevékenységből, 2010-ben ez az arány 1,4%-ra esett vissza. A Dél-Alföld megyéiben – ahol e tevékenység mindig a legmagasabb arányt képviselte – a vizsgált évek alatt e háztartások részesedése 42-ről 24%-ra, a mezőgazdasági jövedelemé pedig 13-ról 3,4%-ra mérséklődött.

Az ágazat beruházási tevékenységére jellemző, hogy az investíció nagysága a támogatási lehetőségektől függ, így természetes, hogy valamelyest követi annak ciklikusságát; részesedése az ország összes beruházásából

2000-ben 4,7%-ot tett ki, a következő évek számottevő ingadozása után 2010-ben kismértékű növekedéssel 4,8%-ot ért el. Az elmúlt tíz évben a mezőgazdasági beruházások negyztizede a két alföldi régió megyéiben valósult meg. Az utóbbi tíz év átlagában csak Békés és Baranya megyében volt 10% feletti a nemzetgazdasági ág részesedése a megyei beruházásokból.

A külfölditőke-beáramlás folyamata a vizsgált időszakban csak mérsékelten érintette a mezőgazdaságot. 2010 végén az ágazatban 772 külföldi érdekeltségű vállalkozás működött, mindössze 2,6%-a a nemzetgazdaságnak; a saját és ezen belül a külföldi tőkéből való részesedése még az egy százalékot sem érte el. A külföldi befektetők a mezőgazdasági vállalkozásuk alapításakor kizárólagos vagy többségi tulajdonra törekedtek, amit a devizában jegyzett magas hányad – 2010 végén 86% – is jelez. A külföldi érdekeltségű mezőgazdasági vállalkozások száma Nyugat-Dunántúl megyéiben volt kiugróan magas, az összesnek közel negyztizede.

2010-ben az országban működő 2983 kutatóhely közül több mint 300-ban folyt a mezőgazdaság valamely területéhez (növénytermesztési, állattenyésztési, állatorvosi, erdészeti és vadgazdálkodási, agrárműszaki, agrár-biotechnológiai stb.) kapcsolódó kutatás. Az ebben a tudományágban tevékenykedő kutatóhelyek száma évente átlagosan mintegy 5%-kal növekedett. A mezőgazdasági kutatások – mivel ezek elsősorban a gyakorlathoz kötődnek – főként a vállalkozásokban folynak. Az agrárgazdasághoz kapcsolódó tudományágak közül a legtöbb kutatóhely a növénytermesztés területére szakosodott, ami általánosságban a megyék többségére is igaz.

A mezőgazdasági termelés alakulása

A 2000 és 2010 közötti időszak termelési eredményeit figyelembe véve – néhány a növénytermesztésben kiugró növekedést produkáló év, mint például a 2001., a 2004. és a 2008. év kivételével – megállapítható, hogy a mezőgazdasági termelés színvonala rendre elmaradt az egy évvel korábbitól. 2010-ben – az említett évek termelés-növekedésének köszönhetően – a mezőgazdasági termelés a 10 évvel korábbihoz képest összességében 8,2%-kal

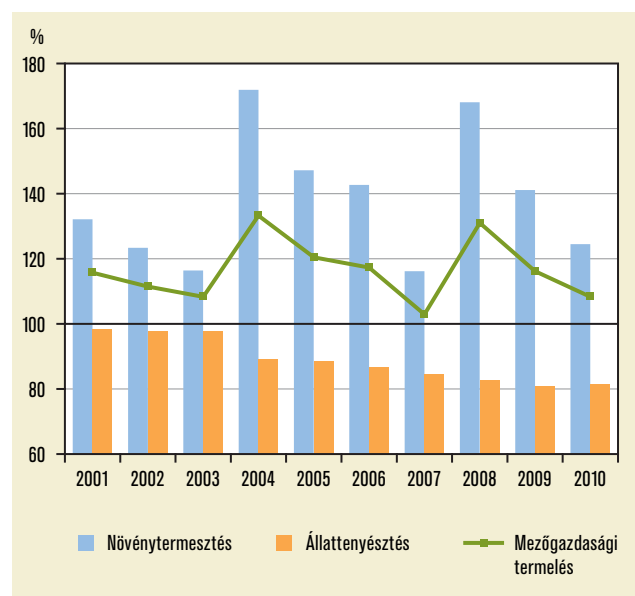
⁴ A KSH munkaerő-felmérése alapján.

⁵ A KSH háztartási költségvetési felvétele alapján. Az általános mezőgazdasági összeírás (ÁMÖ) során összeírt egyéni gazdaságokat, mint mezőgazdasággal foglalkozó háztartásokat viszonyítottuk az összes háztartáshoz.

nőtt, ezen belül a növénytermesztés negyedével növekedett, az állattenyésztés viszont – a jelentős állománykivágások miatt – ötödével lett kevesebb.

2. ábra

A mezőgazdasági termékek termelésének volumenindexei
(2000. év = 100,0)

Az eltelt tíz évben a két ágazat – a növénytermesztés és az állattenyésztés – termelése tendenciájában időnként hasonlóan, máskor viszont ellentétesen alakult, végül ez vezetett ahhoz, hogy 2010-ben a növénytermesztés aránya az állattenyésztés rovására tovább növekedett. A jelentős tőkét igénylő állattenyésztés főként a pénzhiány, az állati termékek fogyasztásának és eladhatóságának visszaesése miatt kezdett el fokozatosan csökkenni.

Az utóbbi évtizedben is a búza és a kukorica volt a gabonafélék két legfontosabb növénye; együttes termőterületük 2 százalékponttal növekedve 2010-ben 82%-át adta a gabonafélékének. Mind a két növényből a tíz évvel korábbinál kisebb területről nagyobb mennyiséget takarítottak be; a búzát Jász-Nagykunszolnok és Békés megyében, a kukoricát Somogy és Hajdú-Bihar megyében vetették a legnagyobb területen.

A szarvasmarha-, a sertés- és a juhállomány csökkenő tendenciájú; a legnagyobb állományokat Hajdú-Bihar megyében tartották, a tyúkféléké viszont Komárom-Esztergom megyében volt a legnagyobb. A 2000. évihez képest a szarvasmarha-állomány csökkenése

Tolna megyében, a sertésállomány kivágása viszont Fejér megyében volt a legnagyobb. A juhok állománya a megyék több mint felében növekedett, Komárom-Esztergom megyében viszont a 2010. évi állomány csak mintegy negyede volt a 2000. évinek.

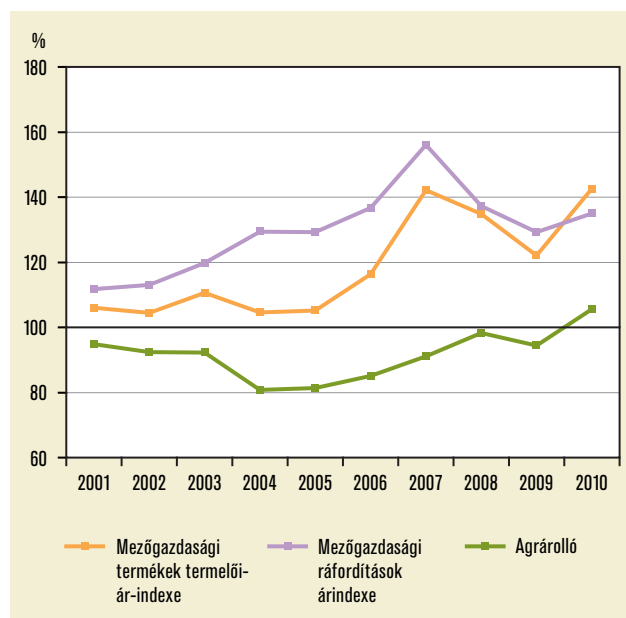
Agrárrolló⁶

Az agrárrolló mutatója a vizsgált időszakban 2004-ig rendre elmaradt az előző évitől, a következő 3 év növekedése után ismét csökkenés következett, majd 2010-ben újra erősödve, 12%-kal meghaladta a 2009. évit.

A vizsgált időszakban az ágazatban a termelői árak és a ráfordítás árai 2007-ig kisebb kilengésekkel, de viszonylag egymáshoz közel haladtak, majd ettől kezdve 2009-ig a két árindex változása közötti különbség jelentősen csökkent. Az agrárrolló két összetevője közül a termelői árak 2010-ben mintegy másfélszeresére nőttek, a ráfordítás árai viszont ennél mérsékeltebben, csak mintegy harmadával haladták meg a 2000. évit. Az agrárrolló nyílásának okai a mezőgazdasági termékek árainak nyomottságában és a tartós tőkehiányában keresendők.

3. ábra

Az agrárrolló változása
(2000. év = 100,0)

⁶ Agrárrolló: az Eurostat előírásai szerint a mezőgazdasági termelőiár-index és a mezőgazdasági ráfordítások árindexének hányadosa.

A mezőgazdaság szervezeti keretei

2010-ben a mező- és erdőgazdálkodás, halászatba sorolt regisztrált gazdasági szervezetek száma kissé meghaladta a 421 ezret, ami a 2000. évihez képest nagyon jelentős növekedést jelez. A vizsgált időszakban a regisztrált vállalkozások számának alakulását alapvetően az östermelők kötelező adószámkiváltása befolyásolta. Ennek következtében az évezredet a társas vállalkozások számának kismértékű emelkedése, ezen belül a szövetkezetekének a csökkenése jellemezte, míg az egyéni vállalkozásoknál 2008 végére ugrásszerű felfutás következett be. Ezt követően a növekedés éves üteme lelassult. 2010. december 31-én az agrárágazatba tartozó vállalkozások legmagasabb hányada, mintegy háromtizede – összefüggésben a termőhelyi adottságokkal, a hasznosítható területek kiterjedésével, a föld minőségével – a Dél-Alföld megyéiben volt. A két fő gazdálkodási formát a változások régióként, ezen belül megyéenként nem egyformán érintették.

A gazdaságok száma és összetétele

A mezőgazdasági összeírások adatai alapján a mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok száma folyamatosan csökkenő; 2000-ben még 965,5 ezret számláltak össze, 2007-re számuk ennek már a kétharmadát sem érte el, 2010-re pedig 576,8 ezerre fogyott. A 2000 és 2010 közötti időszakban a gazdaságok számának erőteljes csökkenése főként az egyéni gazdaságukat tömegesen felszámolóknak miatt következett be, amit a gazdasági szervezetek növekedése érdemben még csak mérsékelni sem tudott. A legjelentősebb, hattizedes visszaesés

Nógrád megyében volt, de Heves és Győr-Moson-Sopron megyében is a tíz évvel korábinál mintegy 50%-kal kevesebb gazdaságot írtak össze.

A gazdasági szervezetek száma 2010-ben mintegy harmadával volt több a 2000. évinél, az egyéni gazdaságoké viszont még a hattizedét sem érte el az időszak elején összeírtnak. Ez utóbbiak száma valamennyi megyében fogyatkozott, de a legtöbb egyéni gazdaság továbbra is a két alföldi régió megyéiben, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén és Pest megyében található. A gazdasági szervezetek száma viszont Csongrád és Somogy megye kivételével mindenütt növekedett, legtöbb szervezet Bács-Kiskun és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt.

A gazdaságok megoszlása termelési típusonként

A 2010. évi általános mezőgazdasági összeírás (a továbbiakban ÁMÖ) alapján az országban 281 ezer növénytermesztő, mintegy 125 ezer állattartó, 170 ezer vegyes gazdálkodást folytató és 736 csak mezőgazdasági szolgáltatást végző gazdaság volt. Az utóbbi évtizedekben a termelés jövedelmezőségének a visszaesése nem egyformán érintette az egyes gazdálkodási típusba tartozó egyéni gazdaságokat, emiatt főként azok száma lett kevesebb, amelyek eredményessége az átlagosnál erőteljesebben romlott. A legkevésbé jövedelmező kategóriába sorolható állattartó gazdaságok száma a 2000. évihez viszonyítva 41, a növénytermesztő gazdaságoké 28%-kal csökkent, a vegyes gazdálkodást folytatóké viszont még

3. tábla

A gazdaságok számának alakulása*

(ezer darab)

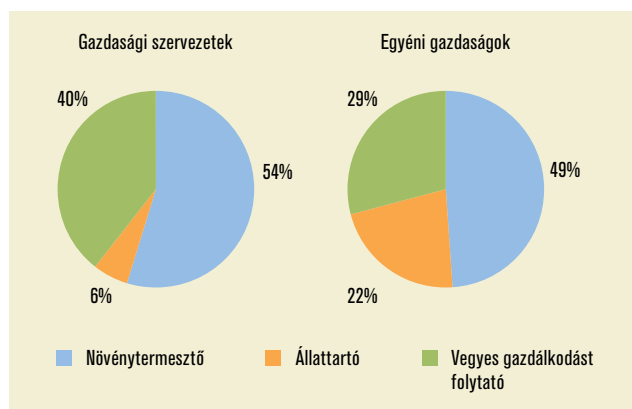
Év	Gazdasági szervezetek	Egyéni gazdaságok	Összes gazdaság	Mezőgazdasági területet használó		
				gazdasági szervezetek	egyéni gazdaságok	összes gazdaság
2000	7,0	958,5	965,5	4,4	922,6	927,0
2005	7,9	706,9	714,8	5,8	656,6	662,4
2007	7,4	618,7	626,1	5,7	560,3	565,9
2010	9,2	567,6	576,8	6,8	527,1	533,9

* A kizárólag mezőgazdasági szolgáltatást végző gazdaságokkal együtt.

a felét sem érte el a tíz évvel korábbinak; kizárólag mezőgazdasági szolgáltatást pedig csak a 2000. évinek az egyharmada végzett. Az egyéni gazdaságok száma minden termelési típusban erőteljesen csökkent, legnagyobb mértékben, 50%-ot meghaladóan a vegyes gazdaságoké, de a csak állattartással foglalkozók is négytizedével kevesebben voltak 2010-ben. A gazdasági szervezetek közül kizárólag állattartással egyharmadával kevesebben, vegyes gazdálkodással viszont kétszer annyian, de növénytermesztéssel is 3,1%-kal többen foglalkoztak, mint 2000-ben.

4. ábra

A gazdaságok termelési típus szerinti megoszlása, 2010

A gazdaságszám csökkenése a struktúra módosulásával járt: a növénytermesztő gazdaságok aránya növekedett, a vegyes gazdálkodást folytatóké csökkent, az állattartóké viszont közel azonos maradt a 2000. évivel. Az arányváltozás a gazdasági szervezetekre és az egyéni gazdaságokra egyaránt jellemző volt, azonban termelési típus szerinti összetételükben és a vizsgált időszakon belüli változásokban jelentős különbségek vannak. A gazdasági szervezetek közül az állattartók és a növénytermesztők aránya csökkent, a vegyes gazdálkodást folytatóké nőtt; az egyéni gazdaságoknál viszont csak a növénytermesztők aránya emelkedett. Valamennyi termelési típusban minden összeírás az egyéni gazdaságoknál az alföldi megyék vezető pozícióját mutatja; 2010-ben az állattartó gazdaságok és a vegyes gazdálkodást folytatók valamivel több mint fele, a növénytermesztők negytedede a két régió megyéiben gazdálkodott. A gazdasági szervezeteknél az állattartó és a vegyes gazdálkodást folytató gazdaságok aránya a két alföldi régió megyéiben együttesen meghaladta a negytedet, a növénytermesztőknél viszont a három dunántúli régió aránya volt negyted feletti.

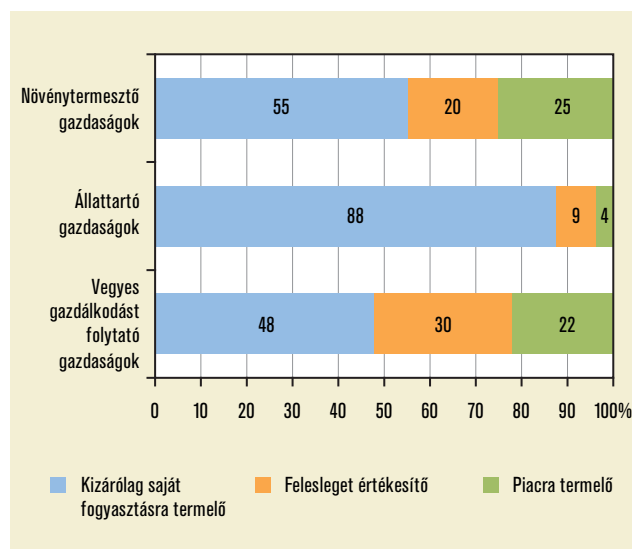
A vizsgált időszakban az egyes megyék egyéni gazdaságainak termelési típus szerinti összetétel-változása jelentős mértékben szóródott. A növénytermesztők és a vegyes gazdálkodást folytatók száma egyaránt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt kiugróan magas, ezzel a két kategórián belül a legmagasabb hányadot érte el (14–14%). Állattartással a legtöbben Békés, Hajdú-Bihar és Pest megyében foglalkoztak, arányuk együttesen az országos egyharmada. A két összeírás közötti években az egyéni gazdaságok közül növénytermesztéssel és állattartással egyaránt Nógrád megyében hagytak fel a legnagyobb számban. A vegyes gazdálkodást folytatók közül leginkább a Heves megyeiek száma maradt el a tíz évvel korábbtól. 2010-ben a kizárólag szolgáltatást végző gazdaságok közül 553 gazdasági szervezet és 183 egyéni gazdaság volt, számuk a két alföldi régióban volt kimagasló.

A gazdálkodás célja

A 2010. évi ÁMÖ szerint az egyéni gazdaságok hattizede kizárólag saját fogyasztásra termelt, 20%-a a saját fogyasztása után megmaradó felesleget értékesítette, és ugyancsak 20%-a főként piacra termelt. A tíz évvel korábbihoz képest a felesleget értékesítő aránya 11 százalékponttal csökkent, a piacra termelőké ugyanennyivel növekedett, a saját fogyasztásra termelőké pedig lényegében nem változott.

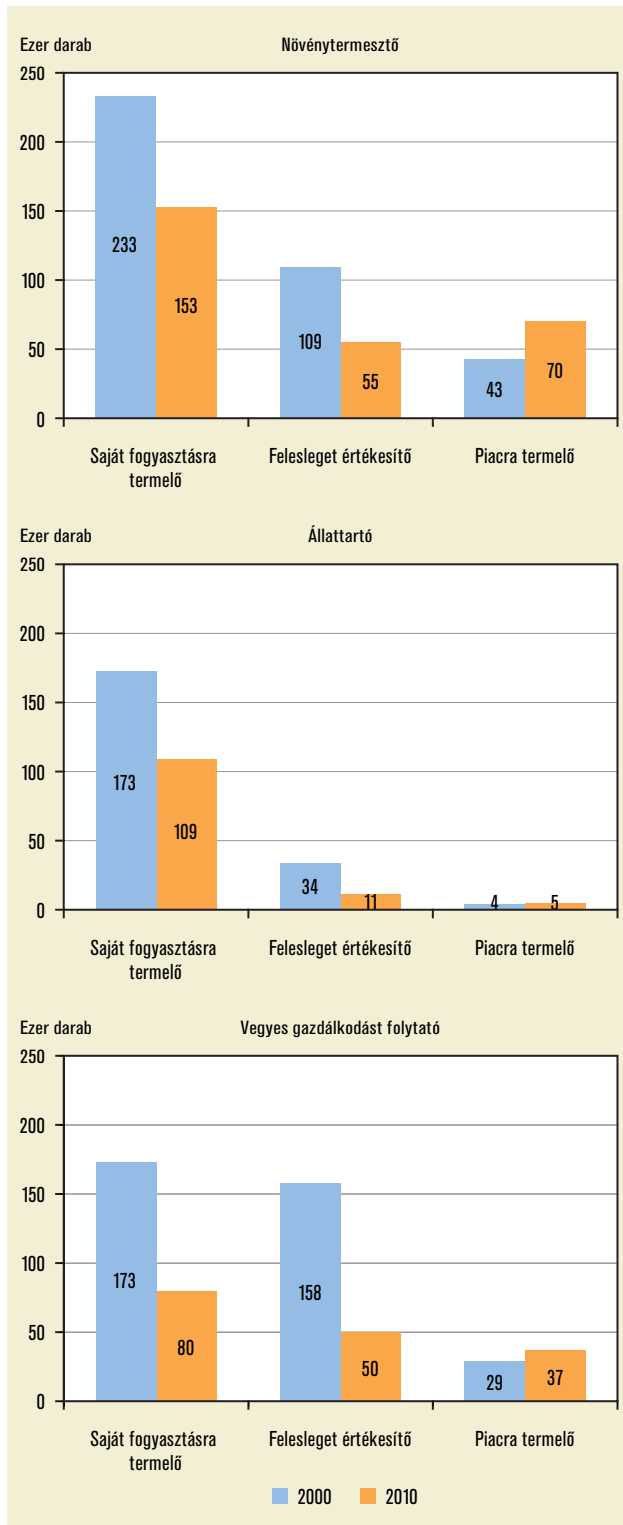
5. ábra

Az egyéni gazdaságok megoszlása a termelés típusa és célja szerint, 2010

6. ábra

Az egyéni gazdaságok száma a gazdálkodás célja szerint, termelési típusonként

Mind a három termelési típusban a saját fogyasztásra termelők vannak többen, arányuk különösen az állattar-

tóknál kimagasló (88%). A felesleget értékesítő gazdaságok hányada a vegyes gazdaságok között, a piacra termelőké a növénytermesztők között volt a nagyobb. A kizárólag saját fogyasztásra termelő és a felesleget értékesítő gazdaságok száma valamennyi termelési típus szerint csökkent, ezzel szemben a piacra termelőké minden termelési típusban emelkedett, legnagyobb mértékben, hattizeddel a növénytermesztőké.

Az egyéni gazdaságok között a saját fogyasztásra termelők aránya átlagosan a Dunántúl megyéiben volt kiemelkedő, ugyanakkor a felesleget értékesítőké és a piacra termelőké az Alföld megyéiben volt kiugró.

Nem mezőgazdasági tevékenységet is végző gazdaságok

A növénytermesztés és az állattenyésztés mellett az ágazat szezonális jellegéből adódó foglalkoztatási problémák megoldását és a feldolgozottság növelésével a jövedelmezőség emelését a gazdaságok a nem mezőgazdasági tevékenység végzésével biztosítják. Ezen tevékenységek a korábbi években nagyobb volumenűek voltak, az utóbbi évtizedben azonban fokozatosan visszaszorultak. A 2010. évi összeírás szerint az egyéni gazdaságoknak már csak igen kis hányada foglalkozott a mezőgazdasági tevékenységén túl egyéb – a gazdasággal összefüggő – nem mezőgazdasági tevékenységgel. Közülük legtöbben gyümölcs- és zöldség-, illetve hús- és tejfeldolgozással foglalkoztak, arányuk tevékenységenként 2% alatti. A 2010. évi ÁMÖ szerint a borkészítés, -palackozás jelentősen visszaszorult, mindössze tizede a 2000. évinek, emellett számottevően csökkent a fuvarozást, szállítást vállaló egyéni gazdaságok száma is. A növénytermesztő egyéni gazdaságok természetesen nagyobb arányban foglalkoznak zöldség- és gyümölcsfeldolgozással, valamint borkészítéssel, az állattartó gazdaságoknál a húsfeldolgozás, a vegyes gazdálkodást folytatók között a hús, a tej, a zöldség és gyümölcs feldolgozása a leggyakoribb. Hús-, tej-, valamint zöldség- és gyümölcsfeldolgozással az Észak-Alföldön foglalkoznak legnagyobb számban az egyéni gazdaságok. A gazdasági szervezetekre inkább jellemző, hogy nemcsak mezőgazdasági tevékenységet folytatnak; 2010-ben a tíz évvel korábbihoz képest azonban csak a tejfeldolgozás és a borkészítés, -palackozás növekedett nagyobb mértékben.

Munkaerő-felhasználás

Az elmúlt évtizedre is a mezőgazdaságban foglalkoztatottak⁷ számának erőteljes és folyamatos csökkenése volt a jellemző. Az ágazatban foglalkoztatottak aránya 2000-ben 6,6% volt, 2010-re 4,5%-ra mérséklődött. A mezőgazdasági foglalkoztatottak számának csökkenése nem egyformán érintette a megyéket: arányuk – főként a mezőgazdasági térségeket sújtó jelentős létszámvesztés ellenére – 2010-ben továbbra is a dél-alföldi megyékben volt a legmagasabb (9%).

Az egy és annál több főt foglalkoztató mezőgazdasági szervezetek alkalmazásban állóinak⁸ száma – az évenkénti folyamatos, összességében négytizedes csökkenés következményeként – 2010-ben már csak mintegy 77 ezer fő volt, területi koncentrációjukat mutatja, hogy ennek a körnek négytizede a két alföldi régió megyéiben dolgozott. Az ágazatban a havi bruttó átlagkereset kissé meghaladta a 143 ezer forintot. A mezőgazdasági létszám 2,8%-a volt a nemzetgazdaság összes létszámának, a havi bruttó átlagkereset pedig az országosnak csak a héttizede. A 2010. évi mezőgazdasági átlagkereset Fejér megyében a legmagasabb és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legalacsonyabb, az előbbi 10%-kal meghaladta az országos átlagot, az utóbbi 21%-kal kisebb volt annál.

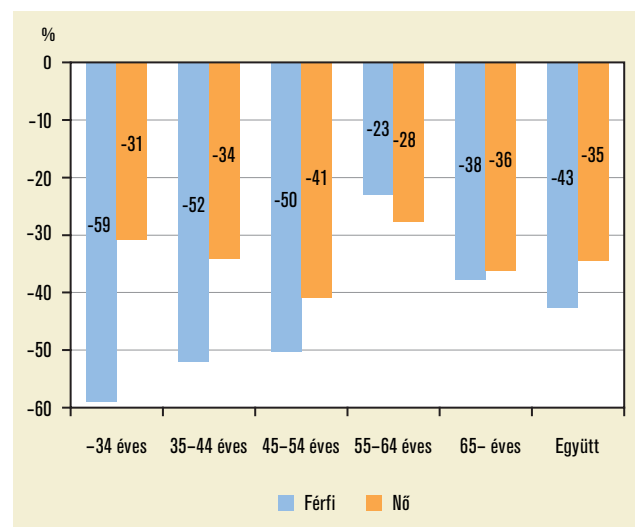
A 2010. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás szerint az ágazatban dolgozók száma jelentősen visszaesett, az egyéni gazdaságokénak a csökkenése természetesen együtt járt a gazdálkodók fogyásával. 2010-ben mintegy 568 ezer gazdálkodót⁹ írtak össze, négytizeddel kevesebbet, mint 2000-ben. A gazdálkodók háromnegyede férfi, számuk minden megfigyelt korcsoportban meghaladta a nőké, és minden korcsoportban kevesebb a 2000. évinél. A férfiak száma a gazdálkodók között legjobban a 35 év alattiaknál csökkent, legkevésbé az 55 év felettiéknél. 2010-ben a gazdálkodók mintegy negyede a nők köréből került ki, számuk a férfiakhoz hasonlóan valamennyi korcsoportban csökkent, leginkább a 45–54 éveseknél.

A gazdálkodók korszerkezete a népesség mozgásával azonos tendenciát mutat, azaz mindkét nemre jellemző, hogy a korösszetétel az idősebbek felé tolódott el. A vizsgált időszakban a népességben belül az idősebbek száma emelkedett, a gazdálkodók számának csökkenése

viszont az idősebb korcsoportok felé haladva mérséklődött. Emellett az is megfigyelhető, hogy a népesség valamennyi korcsoportjához viszonyítva csökkent a gazdálkodók száma, ennek üteme a férfiaknál a nőké jóval meghaladó volt. A vizsgált két összeírás közötti időszakban a gazdálkodók gerincét adó középgeneráció öregedése együtt járt a fiatalabb korosztályok kiválásával; ennek következménye, hogy az átlagéletkoruk a 2000. évi 53-ról 2010-re 55 évre növekedett.

7. ábra

A gazdálkodók kor szerinti összetétel változása, 2010
(2000. év = 100,0)

A gazdálkodók korösszetétele megyénként viszonylag kiegyenlített, csupán néhány százalékpontos eltérés tapasztalható. A 35 évesnél fiatalabbak aránya csak Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Somogy megyében volt nagyobb a 7,0%-os országos átlagnál. A 35–54 és az 55–64 évesek aránya az egyes megyékben néhány százalékpontos eltéréstől eltekintve megegyezik, az ennél idősebbeké viszont a megyék többségében 30% feletti, vagy ahhoz nagyon közeli.

A gazdálkodók gazdasági aktivitása a kor szerinti összetételnek megfelelően alakult: közel fele nyugdíjas, négytizede foglalkoztatott volt, az előbbieket aránya a 2000. évihez képest nem változott, az utóbbiaké viszont 4 százalékponttal csökkent. A 35 évesnél fiatalabbak között számottevő nagyságrendet képviseltek a munkanélküliek.

⁷ A KSH munkaerő-felmérése alapján.

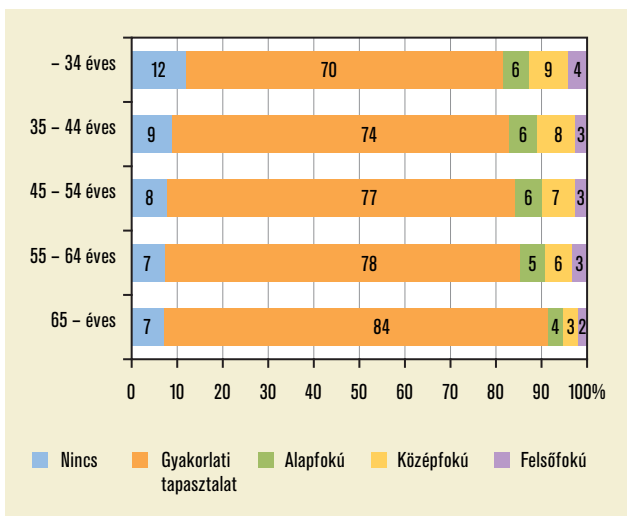
⁸ Éves intézményi munkaügyi adatgyűjtési rendszer szerint.

⁹ A kizárólag mezőgazdasági szolgáltatást nyújtó gazdálkodókkal együtt.

A gazdálkodók mezőgazdasági végzettség szerinti összetétele az elmúlt tíz évben csak kismértékben módosult; 2010-ben közel nyolctizede csak gyakorlati tapasztalattal, 7,9%-a még azzal sem rendelkezve irányította a gazdaságot, többségük mindössze néhány hektáron gazdálkodott, vagy csupán néhány állatot tartott. Az egyes korcsoportoknál a szakmai képzettség némi különbséget jelez. A 35 év alatti gazdálkodók között – az idősebbekhez képest – arányaiban többen voltak azok, akik még gyakorlati tapasztalattal sem rendelkeztek, de azok aránya is magasabb, akik legalább közép-, illetve felsőfokú szakképzettséget szereztek. A kellő szakértelem hiányában a gazdálkodók kevésbé fogékonyak az innovatív megoldásokra, jobban ragaszkodnak a korábbi tapasztalataikon alapuló termelési módszerekhez, gátolva ezzel a korszerű, környezetkímélő és egyben versenyképes technológiák elterjedését. Természetesen az átlagot jóval meghaladó földterületen gazdálkodó, vagy a jelentősebb állatállományt istállózó és a piacra termelő gazdák között nagyobb számban vannak magasabb szakképzéssel rendelkezők.

8. ábra

A gazdálkodók mezőgazdasági végzettség szerinti megoszlása, korcsoportonként, 2010

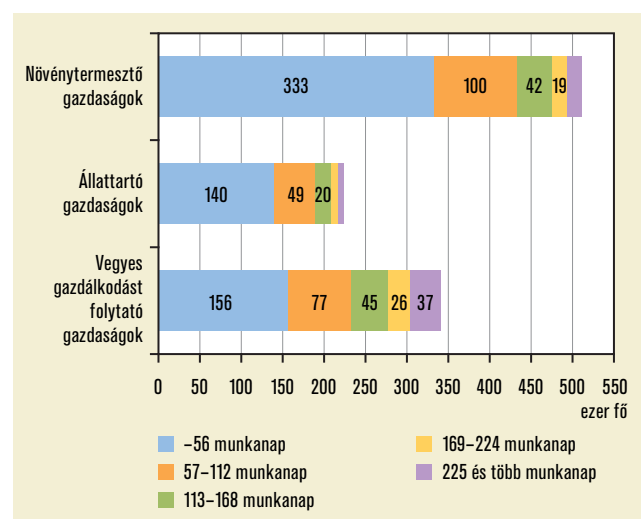
A megyék gazdálkodóinak mezőgazdasági képzettségében nincsenek éles különbségek; többségüket jobbra alacsony iskolázottsági szint és döntően csak többéves munkatapasztalatra épülő gazdaságirányítás jellemzi. A középfokú szakképzettséggel rendelkező termelők aránya a Békés megyei 9,5 és Borsod-Abaúj-Zemplén és Pest megyei 3,8% között szóródott; a felsőfokú szakképzéssel rendelkezők hányada az előbbihez képest szűk határok,

1,9 és 4,0% között mozgott a megyékben; előbbi Borsod-Abaúj-Zemplén, utóbbi Heves megyét jellemezte.

2010-ben az egyéni gazdaságokban nem gazdálkodóként és nem fizetett munkaerőként mintegy 509 ezer fő végzett mezőgazdasági munkát, közel háromszor annyi nő, mint férfi. Korszerkezetük jelentősen eltér a gazdálkodókéétól. A gazdálkodók ötöde 45 évesnél fiatalabb, a gazdaságban munkát végzőké ennek mintegy duplája. Ebből adódóan gazdasági aktivitásuk is eltérő: a gazdaságban munkát végzők körében magasabb a foglalkoztatottak és a munkanélküliek, illetve alacsonyabb a nyugdíjasok aránya (43, 6,7 és 32%), mint a gazdálkodók esetében. A gazdasági aktivitás, ezen belül a foglalkoztatás mértéke szorosan összefügg azzal, hogy saját fogyasztásra vagy piacra termelnek az egyéni gazdaságban. Legnagyobb arányban az árutermelő gazdaságokban élők, legkevésbé a saját fogyasztásra termelők voltak jelen a munkaerőpiacon. A vegyes típusú gazdálkodást folytató gazdaságokban élők foglalkoztatási arányát főként az befolyásolja, hogy a termékek mekkora hányadát értékesítik. A nagyobb arányú piaci értékesítésre termelés esetén a gazdaságban dolgozók már végeznek annyi munkát, hogy attól foglalkoztatottnak minősülnek.

9. ábra

A családi munkaerő megoszlása a ledolgozott munkanapok szerint az egyéni gazdaságokban, 2010

2010-ben a gazdasági szervezetekben 79 ezren állandó jelleggel és 28 ezren időszakosan végeztek mezőgazdasági tevékenységet, az egyéni gazdaságokban 9 ezer állandó és 56 ezer időszakosan alkalmazott volt. Ezen

felül az egyéni gazdaságokban jelentős nagyságrendet képvisel a családi munkaerő (a gazdálkodók és a nem fizetett munkaerő együttesen), száma 2010-ben megközelítette az 1,1 millió főt, a 15 éves és idősebb népesség közel 13%-át. A vidéki gazdaságok családi munkaereje a vidék megfelelő korú népességének már ennél kissé nagyobb hányadát, 15%-át képviselte. A megyék közül a két szélső póluson Pest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye áll, közel 8 és 31%-kal. A gazdaságok zsugorodását jelzi az is, hogy a családi munkaerő az elmúlt tíz év alatt felére csökkent.

Az egyéni gazdaságokban dolgozó családtagok mintegy hattizede 2010-ben 57 óránál kevesebbet dolgozott a gazdaságban: a termelés típusa szerint számottevő különbség volt a családi munkaerő napi foglalkoztatása szempontjából. A növénytermesztő gazdaságokban – azok nagyobb számából adódóan – nagyobb mértékű a foglalkoztatottság; a foglalkoztatottak száma több mint kétszerese, illetve másfélszerese az állattartó és a vegyes gazdaságokban dolgozóknak. Ugyanakkor az egy gazdaságra jutó családi munkaerő átlagosan a vegyes gazdálkodást folytató gazdaságokban a legnagyobb, 2 fő feletti; a másik két termelési típusban nem éri el a 2 főt. 2010-ben a növénytermesztő és az állattartó gazdaságokban a családtagok közel 65 és 63%-a 57 munkanapnál kevesebbet dolgozott; a vegyes gazdaságokban viszont az átlagosnál magasabb arányt képviseltek a 112 munkanap felett dolgozó családi segítők.

Földhasználat és termelési módszerek

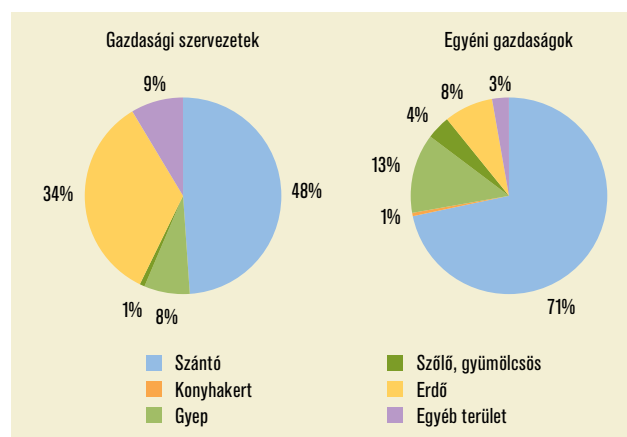
Magyarországon a talajadottságok magas szintű mezőgazdasági termelés lehetőségét biztosítják. Az ország területe 9,3 millió hektár, ennek nyolctizede (7,4 millió hektár) termő-, a többi művelés alól kivont terület. Ez utóbbi hányada az évek során folyamatosan emelkedik. A Földmérési és Távérzékelési Intézet adatainak felhasználásával számított mutatók szerint a mezőgazdasági terület átlagos értéke országosan közelíti a 20 aranykoronát,¹⁰ a Dél-Alföld megyéiben ennél magasabb (22 aranykorona/hektár), az Észak-Alföldön a legkisebb (18 aranykorona/hektár).

A 2010. évi mezőgazdasági összeírás szerint a gazdaságok használatában levő 6,5 millió hektár földterület

közel hattizede a gazdasági szervezetek, négytizede az egyéni gazdaságok használatában volt. A használt fölterület héttizede mezőgazdasági terület, mintegy negyede erdő, a nem hasznosított mezőgazdasági terület egy százalékot képviselt. 2010-ben mintegy 6,8 ezer gazdasági szervezet és 527 ezer egyéni gazdaság használt mezőgazdasági területet. A használatban levő 4,6 millió hektár mezőgazdasági terület 48%-át a gazdasági szervezetek, 52%-át az egyéni gazdaságok művelték; miközben a mezőgazdasági területet használó gazdaságok száma jelentős mértékben csökkent, a mezőgazdasági terület csak 0,9%-kal, 41 ezer hektárral lett kevesebb. A gazdasági szervezeteknél a szántó aránya kisebb, az erdő viszont nagyobb az egyéni gazdaságokénál. Az erdő részesedése az alföldi régiókban 14–15%, a leginkább erdősült Észak-Magyarország megyéiben viszont meghaladja a 40%-ot; ebből következik, hogy a mezőgazdasági terület aránya itt a legkisebb. Népeségárányosan a használt földterület Somogy megyében a legnagyobb, száz lakosra közel 125 hektár jutott; a használt mezőgazdasági terület viszont Békés megyében volt kiugró (107 hektár).

10. ábra

A használt földterület művelési ág szerinti megoszlása, 2010

2010-ben a gazdasági szervezetek 148 ezer hektárral kisebb, az egyéni gazdaságok viszont 107 ezer hektárral nagyobb területen gazdálkodtak. Legnagyobb területet a két alföldi régió megyéiben gazdálkodók művelték, az összesnek közel felét. A gazdaságok átlagos földterülete a 2000. évi 5,0 hektárral szemben 2010-re 8,6 hektárra nőtt. Az egyéni gazdaságok átlaga 4,6, a gazdasági szervezeteké 322,6 hektár, az előbbi 2,1 hektárral több, az utóbbi 210 hektárral kevesebb a 2000. évinél.

¹⁰ Aranykorona: a termőföld minőségének mértékegysége.

4. tábla

A földterülettel rendelkező gazdaságok megoszlása a terület nagysága szerint, 2010

(%)

Mezőgazdasági terület nagyságkategóriája, hektár	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	növénytermesztő	állattartó	vegyes gazdálkodást folytató	növénytermesztő	állattartó	vegyes gazdálkodást folytató
– 9,9	51,9	100,0	12,8	93,2	100,0	85,2
10,0 – 49,9	23,4	–	16,8	5,3	–	11,1
50,0 – 99,9	8,0	–	9,6	0,8	–	2,0
100,0 – 299,9	10,6	–	20,9	0,6	–	1,6
300,0 – 499,9	2,5	–	10,3	0,0	–	0,1
500,0 –	3,5	–	29,6	0,0	–	0,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A gazdaságok mezőgazdasági földterületének átlagos nagysága a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei 4,3 és a Jász-Nagykun-Szolnok megyei 16,8 hektár között szóródott: ezen belül az egyéni gazdaságoknál a Zala megyei 2,7 hektár a legkisebb és a Jász-Nagykun-Szolnok megyei 8,6 a legnagyobb, a gazdasági szervezeteknél a két szélső értéket a Fejér megyei 488 és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei 148 hektár jelentette. A két összeírás között a gazdasági szervezeteknél az átlagos földterület megyénkénti különbsége mérséklődött, az egyéni gazdaságoknál viszont kissé növekedett.

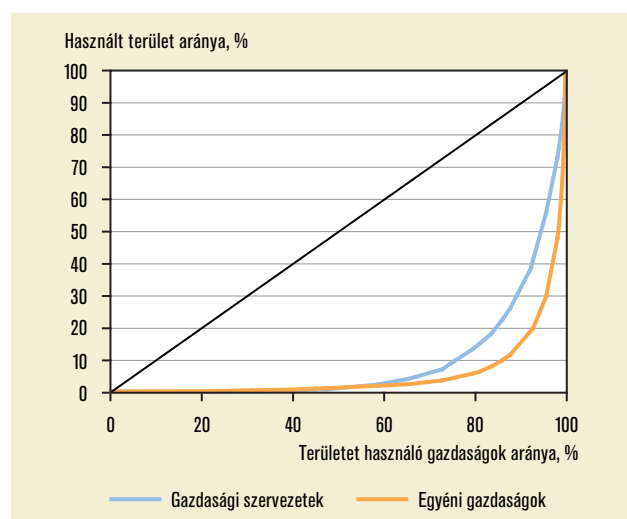
Az egyéni gazdaságok között az átlagos mezőgazdasági földterület a vegyes gazdálkodást folytató és a piacra termelő gazdaságoknál lényegesen nagyobb, mint a növénytermesztő vagy csak a felesleget értékesítő gazdaságoké. A gazdaságok földterületének elaprózódottságát jelzi, hogy a gazdaságok kilenczede 10 hektárnál kisebb területen gazdálkodik, a rendelkezésükre álló földterület az egyéni gazdaságok mezőgazdasági területének mindössze ötöde. A másik póluson a 499 hektárnál nagyobb területtel rendelkező, az egyéni gazdaságok területének mindössze mintegy 2%-át használó 74 gazdaság található. A 2000. évihez képest a változás minimális.

A használt mezőgazdasági földterület koncentrációja lényeges különbséget mutat a gazdasági szervezetekben és az egyéni gazdaságokban. A gazdasági szervezetek negyede, az egyéni gazdaságok héttizede egy hektárnál kisebb területen gazdálkodott. Az egyéni gazdaságok között nincs 2500 hektárnál nagyobb területet használó, a gazdasági szervezetek között viszont az arányuk 1,5%. A törpebirtokok nagy száma mögött sok esetben konyhakertek, illetve a háztáji gazdaságok állnak, amelyek, ha

megélhetést és jelentősebb bevételt nem is jelentenek, mellékkeresetet mindenképpen biztosítanak. Az egyéni gazdaságok mezőgazdasági területének hattizedét a 1–99 hektár közöttiek tették ki, ezek már adott esetben biztosíthatják a gazdálkodók megélhetésén túl a piacra termelést is; idesorolható az egyéni gazdaságok valamivel több mint negyede.

11. ábra

A használt mezőgazdasági terület koncentrációja a gazdaságokban, 2010

A használt mezőgazdasági terület nagysága szerint számottevő a különbség a gazdaságok termelési típusa, illetve a termelés célja szerint. Az egyéni gazdaságok közül a vegyes gazdálkodást folytatók az összes terület hattizedén, a növénytermesztő gazdaságok közel a negy-tizedén gazdálkodtak, az állattartó gazdaságok földterülete mindössze 5 ezer hektár. A gazdálkodás célja szerint

a piacra termelő gazdaságok használták a mezőgazdasági terület háromnegyedét, a saját fogyasztáson túl értékesítő gazdaságok részesedése 19, a kizárólag saját fogyasztásra termelők 7% alatti volt. A gazdasági szervezeteknél is a vegyes gazdálkodást folytatók rendelkeztek nagyobb (82%) földterülettel.

Művelési ágankénti földhasználat

Magyarország – mint ahogy már korábban is említettük – az EU-27 országai között kitűnik a mezőgazdasági terület és a szántó magas arányával. A Földmérési és Távérzékelési Intézet felmérése szerint a szántóterületek mintegy fele kimagasló agrárpotenciájú, azaz a mezőgazdasági termelési alkalmassága átlag feletti. A szántóterületek mintegy tizede viszont környezeti szempontból olyan területen helyezkedik el, amelyek kiváltására a jövőben számítani lehet. E miatt a szántó és a gyepterülete szűkülhet, amit az erdő és a vizes élőhelyek bővülése kompenzálhat. 2000 és 2010 között a mezőgazdasági terület csökkenésével együtt a gyepeken kívül a többi művelési ág területe is zsugorodott.

A mezőgazdasági terület jelentős része a 2010. évi összeírás szerint szántóból (82%) és gyeptől (14%) tevődött össze, a konyhakert, a gyümölcsös és a szőlő együttes részaránya 3,5%. A gazdasági szervezetek mezőgazdasági területén belül a szántó aránya magasabb, a szőlő és gyümölcsös mellett a gyepterületének aránya viszont kisebb, mint az egyéni gazdaságoknál. Az egyes megyék között a használt mezőgazdasági terület művelési ág szerinti szerkezetében is esetenként jelentős

különbségek figyelhetők meg. A szántó súlya hat megyében (Baranya, Békés, Fejér, Komárom-Esztergom, Tolna és Vas megyében) meghaladja a 90%-ot. Agrárökológiai szempontból elsősorban a mezőgazdasági jellegű két alföldi régió földhasznosítása minősíthető kedvezőtlen szerkezetűnek, a szántó túlzottan magas és az úgynevezett intenzív kultúrák alacsony részaránya miatt.

Az egyéni gazdaságok standard termelési értéke

Az egyéni gazdaságokban keletkezett termelési érték az állattartó és a növénytermesztő gazdaságokban egyaránt az éves szinten 2000 eurónál kisebb termelési értéket produkálók túlsúlyát mutatja; ide tartozik az állattartók háromnegyede, illetve a növénytermesztők nyolctizede. A vegyes gazdálkodást folytatók kétharmada viszont 2000 eurónál nagyobb termelési értéket állított elő. Említésre érdemes, hogy legfeljebb 500 eurós értéket az állattartó gazdaságok mintegy ötöde, a növénytermesztők közel fele tudott elérni; ebbe a körbe sorolhatók a gazdaságok jelentős számát adó csak konyhakertet használók. A használt terület nagysága szerint csoportosítva az egyéni gazdaságokat 2000 eurónál kevesebbel számolható az állattartó gazdaságok közel háromnegyede, ezzel szemben a növénytermesztők héttizede és a vegyes gazdálkodást folytatók több mint nyolctizede 8000 eurót meghaladó termelési értéket állított elő.

A gazdasági szervezeteknél – azok száma szerint – éppen fordított a helyzet, mivel esetükben az állattartók

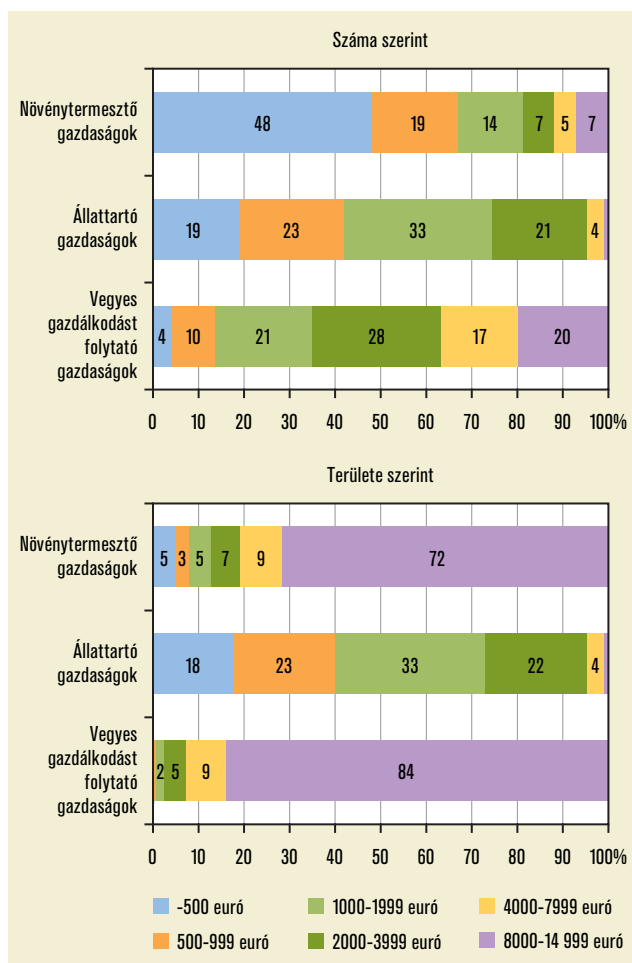
5. tábla

A mezőgazdasági terület nagysága és az egyes művelési ágak részaránya, 2010

Év	Használt terület összesen, ezer hektár	Ebből:			
		a szántó	a konyhakert	a gyümölcsös, a szőlő	a gyepterület
aránya, %					
Gazdasági szervezetek					
2000	2 339	85,6	0,0	1,3	13,1
2010	2 192	85,0	0,0	1,7	13,3
Egyéni gazdaságok					
2000	2 313	80,5	1,8	4,9	12,8
2010	2 420	80,2	0,7	4,4	14,7

12. ábra

A mezőgazdasági területet használó egyéni gazdaságok számának és földterületének megoszlása a standard termelési érték nagyságkategóriái szerint, 2010

és a vegyes gazdálkodást folytatók 83, illetve 91%-a éves szinten 8000 eurót meghaladó jövedelmet ért el; a növénytermesztők valamivel több mint fele viszont ez alatti jövedelemből gazdálkodott.

Agrotechnikai jellemzők

A növénytermesztés egyik legfontosabb erőforrását a talaj adja, ezért ennek megújulásához talajvédelemre és agrotechnikára van szükség. A talajerő utánpótlását a gazdaságok kétféleképpen biztosították: szerves trágyázással és műtrágyázással. A növénytermesztés során a

talajból hiányzó tápanyagokat évszázadokon keresztül kizárólag szerves trágyákkal pótolták vissza, amelyek tápanyagtartalmukon kívül a talaj fizikai és kémiai tulajdonságát is előnyösen befolyásolták, ennek ellenére szerepük az utóbbi évtizedben is csökkenő. A 2010. évi ÁMÖ adatai szerint a gazdaságok a használt mezőgazdasági területük közel 9%-án, 403 ezer hektáron juttattak ki szerves trágyát; a gazdasági szervezetek 7,0, az egyéni gazdaságok a területük közel 11%-án. A szerves trágyával kezelt terület a 2000. évihez képest 5,7%-kal mérséklődött; a gazdasági szervezetek közel másfélszeresére növelték, az egyéni gazdaságok valamivel több mint ötödével csökkentették szerves trágyázott területüket. A vegyes gazdálkodást folytatók a növénytermesztőkkel szemben mezőgazdasági területük nagyobb hányadát javították szerves trágyával. Az így kezelt terület a két alföldi régió megyéiben volt a legnagyobb, a mezőgazdasági területhez képest azonban nem az említett megyék, hanem Komárom-Esztergom és Vas megye mutat jóval átlag feletti arányt.

A gazdaságok a *műtrágya* használatával a természetben is meglevő tápanyagokat jutattak a talajba, ezzel segítve a gazdaságos terméshozamok elérését. A 2010. évi összeírásból kitűnik, hogy a gazdaságok együttesen 2,9 millió hektáron alkalmaztak műtrágyát, a mezőgazdasági területük hattizedén. Ezen belül a gazdasági szervezeteknél a műtrágyázott terület aránya eléri a 68, az egyéni gazdaságoknál az 58%-ot. A műtrágyával kezelt terület tíz évvel korábbihoz viszonyított 8,5%-os növekedése kizárólag az egyéni gazdaságoknál kimutatott 24%-os bővülés eredménye. A műtrágyázott terület aránya a Dunántúl megyéiben együttesen meghaladja a 70%-ot, az alföldi megyék átlaga 60% alatti.

Az *öntözésre* műszakilag berendezett 236 ezer hektár negyedével volt kisebb a 2000. évinél és a mezőgazdasági területnek is csak igen kis hányadát, 5,1%-át érte el. A gazdasági szervezetek nagyobb területen biztosították az öntözés lehetőségét, az öntözhető területük aránya mintegy kétszerese az egyéni gazdaságokénak. Az öntözhető terület mezőgazdasági területhez viszonyított arányában a megyék között jelentős a különbség; Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megyében kimagasló, 10 és 12%, ezzel szemben Nógrád megyében még a fél százalékot sem érte el.

A termelés alakulása

Szántóföldi növénytermesztés

A 2010. évi ÁMÖ adatai szerint szántóföldi növénytermesztéssel mintegy 321 ezren, a mezőgazdasági terület mintegy nyolctizedét kitevő 3804 ezer hektáron foglalkoztak a gazdaságok. A szántóföldi vetésterület 49%-a a gazdasági szervezetek, 51%-a az egyéni gazdaságok használatában volt. A szántóterület 45%-át a két alföldi régióban művelték, ahol jobbra jó minőségű földeken gazdálkodtak. A szántóföldi növénytermesztést 2010-ben is a gabonafélék hagyományos túlsúlya jellemezte, a gazdasági szervezetek közel nyolctizede, az egyéni gazdaságok mintegy háromnegyede termesztett gabonanövényt. A gazdasági szervezetek között még jelentősebb hányadot képviseltek az ipari és takarmánynövényeket termesztők is; az egyéni gazdaságok körében a gyökérnövényekkel foglalkozók aránya volt még nagyobb.

A gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok más-más növény termelésére szakosodtak: a vetésterület alapján látható, hogy gabonaféléket ugyan közel azonos területen vetettek, de már a száraz hüvelyesek, az ipari növények és a takarmánynövények vetésterülete a gazdasági szervezeteknél meghaladta az egyéni gazdaságokét. A szárazhüvelyesek és a takarmánynövények területének hattizedét, de az ipari növényekének is valamivel több mint felét a gazdasági szervezetek vetették be.

2010-ben gabonafélék termesztésével 237 ezer gazdaság, összesen 2376 ezer hektáron foglalkozott; területük az összes vetésterület valamivel több mint hattizedét adta. A gabonafélék vetésterülete és aránya az értékesítési nehézségek hatására csökkenő tendenciájú. A gazdaságok többnyire kukoricát termesztettek, de ennek területe is elmaradt a 2000. évitől. A takarmánygabonák közül az árpa területe is csökkent. Az ipari növények vetésterülete ugyanakkor arányaiban számottevően

6. tábla

A szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozó gazdaságok számának és területének aránya növénycsoportok szerint, 2010

Megnevezés	Gazdasági szervezetek	Egyéni gazdaságok	Összesen
A gazdaságok száma			
Összesen, ezer darab	5,5	315,2	320,6
Ebből az egyes növénycsoportokat termesztők aránya, %			
gabonafélék	79,4	73,8	73,9
száraz hüvelyesek	4,1	1,6	1,6
gyökérnövények	6,2	20,6	20,3
ipari növények	53,1	11,8	12,5
takarmánynövények	29,4	12,7	13,0
Vetésterület			
Összesen, ezer hektár	1 863,8	1 940,3	3 804,1
Ebből az egyes növénycsoportok vetésterületének aránya, %			
gabonafélék	58,8	66,0	62,5
száraz hüvelyesek	0,6	0,4	0,5
gyökérnövények	0,8	1,0	0,9
ipari növények	21,4	18,2	19,8
takarmánynövények	9,2	5,9	7,5

7. tábla

A fontosabb ipari növények vetésterülete, 2010

Megnevezés	Ipari növények vetésterülete, ezer hektár	Ebből:			
		a napraforgó	a repce	a dohány	a szója
		területének aránya, %			
Gazdasági szervezetek	399,8	49,6	37,2	0,5	7,2
Egyéni gazdaságok	353,8	63,2	26,5	0,8	2,8
Összesen	753,5	55,9	32,2	0,7	5,1

növekedett, ezen belül a repce és a napraforgóé bővült, a cukorrépáé fokozatosan visszaszorult. Repcét és szóját a gazdasági szervezetek, napraforgót és dohányt viszont az egyéni gazdaságok termesztettek nagyobb területen. A szálas- és lédústakarmányok területe a 2007. évi csökkenés után 2010-ben már nagyobb volt a tíz évvel korábbinál. A burgonya és a zöldségfélék termesztésének visszaszorítása folyamatosnak látszik.

Zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztés

A 2000 és 2010 közötti években a zöldségtermesztéssel foglalkozó gazdaságok száma számottevően csökkent, 2010-ben mintegy 26 ezret írtak össze, hattizeddel, 38 ezerrel kevesebbet, mint tíz évvel korábban. A zöldséget is termeszto vegyes gazdaságok száma héttizedével, a növénytermesztőké viszont valamivel több mint négytizedével esett vissza. Ez az erőteljes csökkenés már a 2007. évi összeírásakor is jelentkezett, ehhez képest azonban 2010-re e gazdaságok száma kissé emelkedett. 2010-ben a gazdaságok 55 ezer hektáron termesztettek zöldségféléket, a 2000. évi több mint felén. A zöldségtermesztő gazdaságok héttizede az Alföldön folytatta tevékenységét.

2010-ben 101 ezer gyümölcsstermesztő és 109 ezer szőlőstermesztő gazdaságot írtak össze, az előbbi háromnegyede, az utóbbi kissé több mint fele a 2000. évinek. Ez a tendencia a növénytermesztő gazdaságok gyümölcs- és szőlőtermesztésének feladásával, de főként a vegyes gazdaságok ez irányú tevékenységének a felszámolásával hozható összefüggésbe. Az egyes gyümölcsfajok közül az alma, a meggy és a szilva területe a legnagyobb, az összes törzsés gyümölcssterület 39, 19 és 10%-a. Az egyéni gazdaságok több mint két és félszer akkora területen termesztettek törzsés gyümölcsöt, mint a gazdasági szervezetek: az alma területe háromszorosa, a meggyé kétszerese, az őszibaracké négyszerese, de a többi kiemelt gyümölcs területe is jóval meghaladja a gazdasági szervezetekét. Bogyós gyümölcsök közül legtöbben málnát és ribizskét telepítettek, legnagyobb területe viszont a bodzaültetvényeknek volt, ami az egyéni gazdaságok bogyós gyümölcsösökkel betelepített területének több mint felét elfoglalta. A megyék és ezzel együtt a régiók jelenlegi sorrendje a gyümölcsstermesztő gazdaságok száma és területe alapján már 2005-re kialakult, ezt követően lényeges változás nem történt. 2010-ben a legtöbben és egyben a legnagyobb területen az Észak-Alföldön, ezen belül a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei gazdaságok foglalkoztak gyümölcsstermesztéssel,

8. tábla

A zöldség-, a gyümölcs - és a szőlőtermesztő gazdaságok száma és vetésterülete, 2010

Megnevezés	Szám		Vetésterülete	
	összesen	ebből az egyéni aránya, %	összesen, hektár	ebből az egyéni aránya, %
Zöldségtermesztő ^{a)}	25 671	98,2	55 133	56,0
Gyümölcsstermesztő	100 590	99,0	83 768	73,3
Szőlőstermesztő	108 808	99,3	59 984	76,8

a) Szamóca termesztéssel együtt.

emiatt a régió és a megye az élen áll; részesedésük a gazdaságok száma alapján 32 és 24, a vetésterületük szerint 41 és 36%.

A szőlőtermesztéssel foglalkozó gazdaságok több mint nyolctizede, a szőlőterület kilenctizedén borszőlőt termesz, és csak a fennmaradó terület mintegy 6%-a volt csemegeszőlő, illetve egyéb szőlő. A szőlőültetvények 77%-a egyéni gazdaságok művelése alatt állt. A szőlőterület mérete a kivágás támogatása miatt összességében csökkent, amit egyértelműen az egyéni gazdaságok szőlőültetvényeinek a felszámolása okozott, mivel a gazdasági szervezetek mintegy másfélszeresére növelték az ültetvényeiket. Szőlőtermesztéssel 2010-ben legtöbben a Zala megyei gazdaságok foglalkoztak, a szőlőterülete viszont Bács-Kiskun megyében kimagasló, az előbbi aránya 13, az utóbbi 29%-a volt az összes szőlőterületnek.

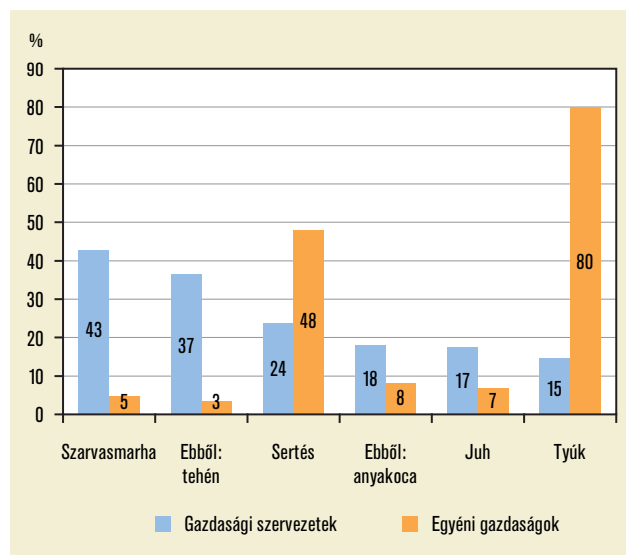
Állattenyésztés

A mezőgazdaság átalakításának negatív hatásai leginkább az állattartásra hatottak, ennek következménye lett, hogy a legtöbb állatfaj tartása visszaszorult. A 2000. évi mezőgazdasági összeírás még 734,3 ezer állattartó gazdaságot számlált, 2,4 ezer gazdasági szervezetet és 731,9 ezer egyéni gazdaságot. Az utóbbi évtizedben az állattartás jövedelmezőségének a további romlása, az értékesítési gondok az állattartó gazdaságok és ezzel együtt az állatállomány jelentős csökkenését eredményezték. A 2010. évi ÁMÖ 382 ezer állattartó gazdaságot talált, a tíz évvel korábbinak alig valamivel több mint felét; a gazdasági szervezetek száma tizedével, az egyéni gazdaságoké a felére csökkent.

A gazdasági szervezetek mintegy négytizede tart szarvasmarhát, negyede sertést, az egyéni gazdaságok többsége inkább sertést és tyúkot tart. A szarvasmarhát tartó gazdaságok száma 37, a sertést tartóké 38%-a, a tyúkot tartóké fele a 2000. évinek. A juhtartás növekedését mutatja, hogy juhot 6,7%-kal többen tartottak, mint tíz évvel korábban. Valamennyi állatfaj esetében a vegyes gazdálkodást folytató gazdaságok tartották a legnagyobb állományokat. Az állatállomány nagysága a két összeírás között (állategységben számolva) 20%-kal kisebb, a gazdasági szervezeteké 5,3%-kal, az egyéni gazdaságoké harmadával lett kevesebb.

13. ábra

A kiemelt állatfajokat tartó gazdaságok aránya, 2010

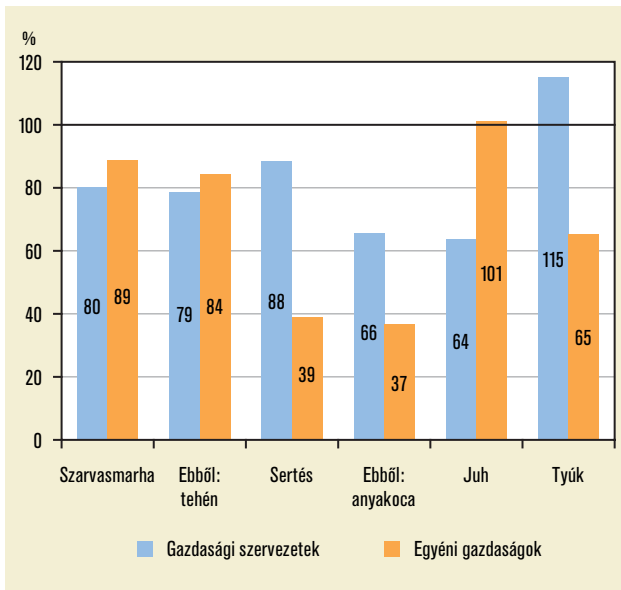

Az állatot tartó gazdaságok száma az Alföld megyéiben volt a legnagyobb, ez minden állatfaj tartására igaz. A 2010. évi ÁMÖ 706 ezres szarvasmarha-állománya nyolctizede a 2000. évinek, kétharmadát a gazdasági szervezetek istállózták. Az állomány csökkenése Pest és Nógrád megye kivételével valamennyi megyét érintette, ennek mértéke azonban jelentős különbséget mutat. A szarvasmarha-állomány leginkább Heves megyében csökkent, 2010-ben a tíz évvel korábbinak még a felét sem érte el. Szám szerint a legtöbb, 319 ezer szarvasmarhát – az országosnak 45%-át – a két alföldi régió megyéiben tartották. A szarvasmarha tartása 2010-ben is a gazdasági szervezeteknél volt gyakoribb, állományuk közel kétszerese volt az egyéni gazdálkodókénak. A gazdasági szervezetek nagyarányú részesedése miatt az állomány jelentős hányada 2010-ben is a nagygazdaságokra koncentráldott.

A 2010. évi összeírás alapján országosan a gazdasági szervezetek szarvasmarha-állományának a 82%-a a legalább 500 állatot nevelő gazdaságokban volt. Idetartozik a gazdasági szervezetek egyharmada. Az egyéni gazdaságoknál fordított a helyzet, a gazdaságok 95%-a legfeljebb 49 állatot, de az állomány 55%-át tartja. A tehének száma kissé jobban csökkent, mint a teljes szarvasmarha-állomány. A 2010-ben összeírt 315 ezres tehenállomány 45%-a a teljes szarvasmarha-állománynak és nyolctizede a tíz évvel korábbinak. A tehének száma Hajdú-Bihar megyében a legnagyobb, arányuk viszont Nógrád megyében volt átlagot jóval meghaladó, 51%-os.

14. ábra

A főbb állatfajok állományának változása, 2010
(2000. év = 100,0)

A sertéstartás visszafogása miatt a 2010-ben összeírt 3,2 millió sertés mintegy 1,8 millió darabbal volt kevesebb a 2000. évinél. A gazdaságok közül az egyéniek csökkentették nagymértékben az állományukat, amely 2010-ben nem érte el a tíz évvel korábbi negyztizedét. Az anyakocák aránya 7,1%-a volt a sertésállománynak. Sertést legnagyobb arányban a két alföldi régió megyéiben neveltek, itt tartották az országos állomány kissé több mint felét; a 2000. évihez képest a csökkenés mértéke mind a sertések, mind pedig az anyakocák állományában Közép-Dunántúlon volt a legnagyobb, elsősorban a Fejér megyei jelentős mértékű állománykivágás miatt.

A gazdaságok 2010-ben 1,2 millió juhot tartottak, ennek 87%-át az egyéni gazdaságok. A 2000. évihez képest a juhok állománya összességében 6,4%-kal csökkent; a gazdasági szervezetek több mint egyharmadával kevesebbet, az egyéni gazdaságok viszont közel ugyanannyit tartottak. Szám szerint a legtöbb juhot a két alföldi régió gazdái tartották, az országosból való részesedésük – a 2000. évihez képest 2 százalékpontot növekedve – 2010-ben megközelítette a 65%-ot. A juhtartás sajátossága, hogy a teljes állománynak mindössze 5,2%-át gondozták olyan gazdaságban, ahol az állatok száma nem érte el a 10 db-ot; valamivel több mint háromnegyedük viszont a legalább 100 juhot számláló gazdaságokban volt.

A 2010. évi összeírás szerint a gazdaságok 36,1 millió tyúkot tartottak, 14%-kal kevesebbet, mint a 2000. évben; a tyúkok legnagyobb hányada, 28%-a az Észak-Alföld, 20%-a a Dél-Alföld megyéiben található.

Felvásárlás

A növénytermesztési és kertészeti termékek, valamint az állattenyésztési termékek felvásárlásának volumene a 2000 és 2010 közötti években ellentétes irányban hullámozott. A 2000. évihez képest a növénytermesztési termékek felvásárlása a 2004. évi 45%-os növekedéssel érte el a maximumát; az élőállatok és állati termékek felvásárlásának volumene viszont a 2010. évi 18%-os csökkenéssel került a mélypontra.

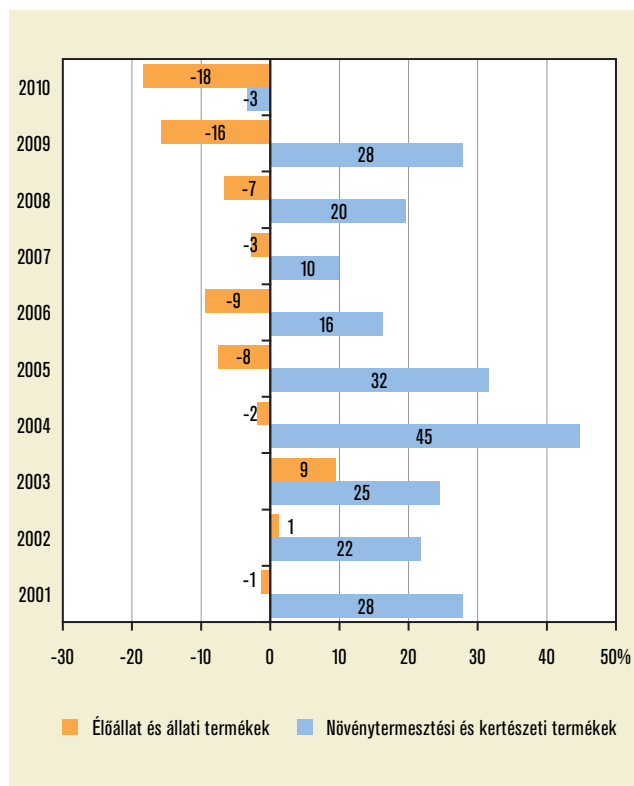
A növénytermesztésben a főbb növények közül 2010-ben a megelőző tíz év átlagához képest csak a kukorica felvásárolt mennyisége növekedett, a búzáé és az árpaé csökkent. A megtermelt búza és a kukorica

9. tábla

Vágóállat- és állatitermék-termelés és -felvásárlás

Megnevezés	Termelés		Felvásárlás	
	2000–2010. évek átlaga	2010	2000–2010. évek átlaga	2010
Vágómarha, ezer tonna	93	81	57	33
Vágósertés, ezer tonna	669	553	463	418
Vágójuh, ezer tonna	19	18	7	7
Vágóbaromfi, ezer tonna	635	650	347	327
Kifejt tehéntej, millió liter	1 878	1 641	1 473	1 139
Tyúktojás, millió darab	3 060	2 733	212	154

15. ábra
A mezőgazdasági termékek felvásárlási indexei
(2000. év = 100,0)

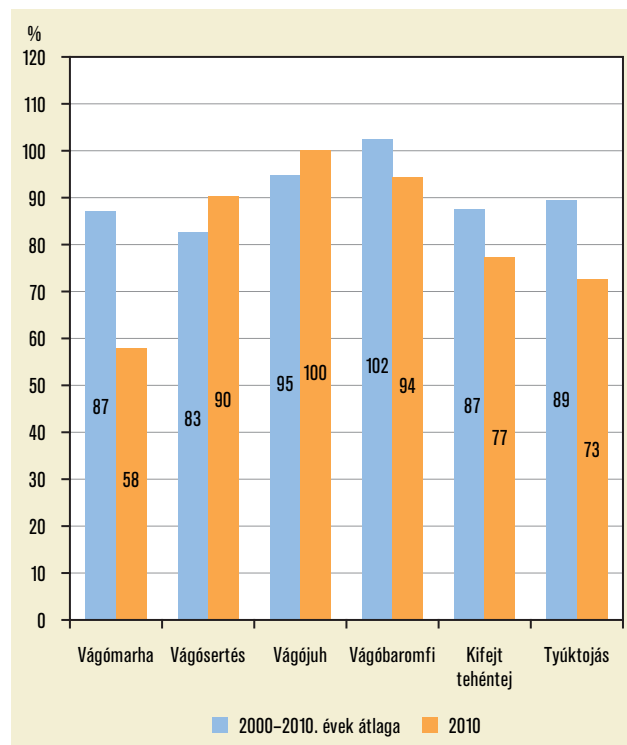
mennyiségének 2010-ben mintegy négytizedét, az árpának viszont csak alig valamivel több mint ötödét vásárolták fel; a 2000–2010. évi átlagokhoz képest csak a kukorica aránya növekedett.

2010-ben a vágóállat-termelésben a vágójuh után a második legkisebb részarányt képviselő vágómarha termelése 13, a vágósertésé 17%-kal volt kevesebb a 2000–2010. évek átlagánál. Ezen időszak alatt a vágójuhtermelés kismértékben csökkent, a vágóbaromfié mérsékelten növekedett, amit a felvásárlási árak emelkedése is erősített. A vágóállat-termelésben az

állattenyésztők termelési kedvét a hullámzó felvásárlási árak nem erősítették, így az állományvesztés a legtöbb állatfaj esetében folyamatossá vált. Az állati termékek közül a kifejt tehéntej és a tyúktojás mennyisége egyaránt visszaesett; a tehéntej felvásárlási ára 2010-ben kisebb volt, mint az időszak elején, a tyúktojásé viszont csak 2000-tól növekedett.

16. ábra

A fontosabb élőállatok és állati termékek felvásárlásának aránya a megtermelt mennyiségből

2010-ben vágómarhából és vágóbaromfiból kevesebb, vágósertésből és vágójuhából a 2000–2010. évek átlagánál nagyobb mennyiséget vásároltak fel. Az állati termékek közül tehéntejből és tyúktojásból egyaránt csökkent a felvásárolt mennyiség.

A fenntartható fejlődés és a mezőgazdaság kapcsolata

A mezőgazdaság az egyik olyan ága a nemzetgazdaságnak, ami a termelése során kellő szakértelem híján károsítja a környezetet, de hozzáértéssel sokat is tehet annak megóvására. A jelen igényeit úgy kell kielégíteni, hogy megmaradjon a jövő generációk azon képessége, hogy ők is kielégíthessék a szükségleteiket. A mezőgazdaságban tevékenykedőknek a környezet megóvása érdekében kiemelten kell kezelniük a felszíni és felszínalatti vízkészletek takarékos felhasználását és minőségének megőrzését, a kijuttatott kemikáliák környeztkárosító hatásának mérséklését, a természeti környezet sajátosságaihoz igazodó tájgazdálkodást.

A fenntarthatóság a mezőgazdaság területén úgy valósítható meg, ha a termelés biológiai és agrotechnológiai korszerűsítése elősegíti a lakosság élelmiszer-szükségletének kielégítését, és mindez összekapcsolódik a környezet megóvásának igényével, a termelés okozta károk helyreállításával. Ehhez természetesen mobilizálható tőkére van szükség, ami lehetővé teszi a termelést korszerűsítő, illetve a környezet megóvását elősegítő beruházások megvalósítását. A mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak egy része a környezet állapotának megőrzését, illetve visszaállítását szolgálja. A 2005 és 2010 közötti években országosan mintegy 47 milliárd forintot fordítottak a mezőgazdaság szereplői környezetvédelmi beruházásra, a nemzetgazdaság összes ilyen jellegű beruházásának 5,9%-át. Az ágazat környezetvédelmi beruházásainak nyolctizede közvetlen beruházás, melynek során csak kismértékben változtatják meg a termelési folyamatokat, de a szennyezések és a környeztkárosítók mérsékelhetők. Az integrált környezetvédelmi beru-

házások aránya 19%-ot képviselt, idetartoznak többek között azok az eljárások, amelyek a termelés technológiai folyamatába beépülve elősegítik, hogy kevesebb szennyező- vagy környeztkárosító anyag kerüljön a természetbe.

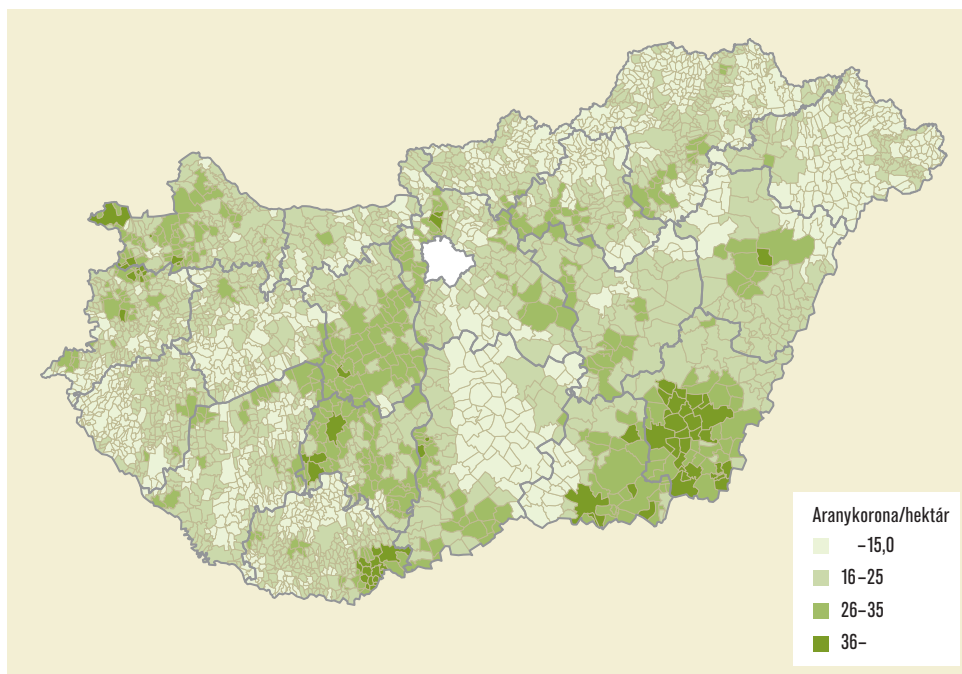
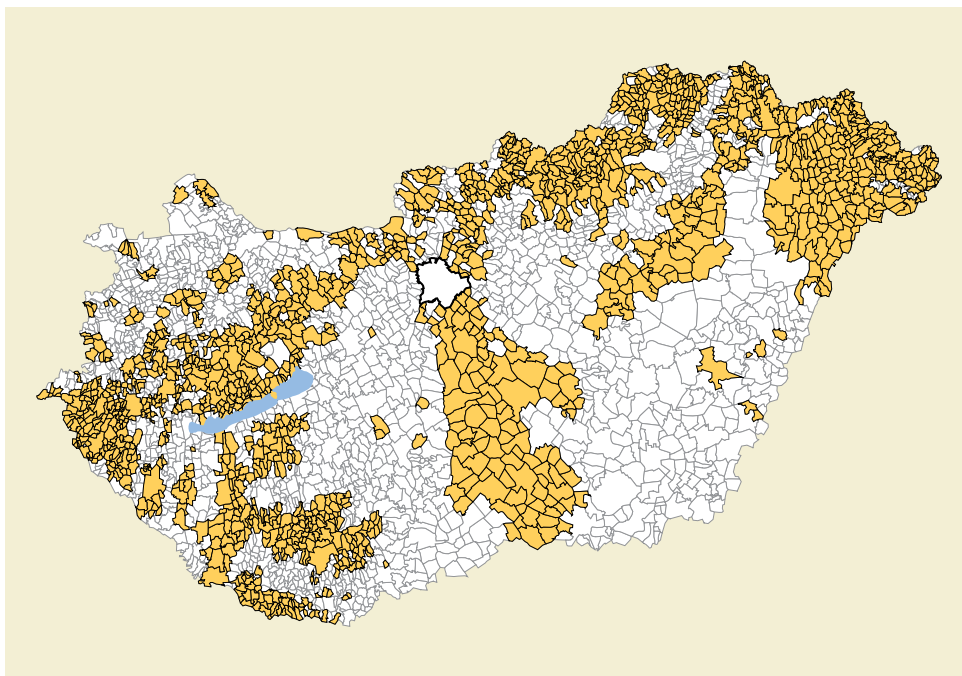
A természeti erőforrások védelmére, a minőségi termékek előállításának támogatására és az élelmiszer-biztonság megerősítésére kiírt agrár-környezetgazdálkodási programban¹¹ 2010-ben 13980 gazdálkodó vett részt, 1173 hektár terület részesült támogatásban, a résztvevők mezőgazdasági területének mintegy ötöde. A biogazdálkodás¹² is nagy hangsúlyt fektet a környezet, főként a talaj, a felszíni és felszín alatti vizek védelme mellett az élelmiszer-biztonságra. 2010-ben 1574 termelő révén 127,6 ezer hektárt vontak az ökológiai gazdálkodásba. A terület mintegy háromnegyede ökológiai terület, közel negyede átállási terület volt.

A vidék – különösen a kistelepülések – lakosságának megélhetésében a mezőgazdasági termelés jelentős szerepet játszhat. Ebből következik, hogy a mezőgazdasági termelés segítése és fejlesztése hozzájárulhat a vidéki népesség megtartásához, megelőzve a falvak elnéptelenedését. A fenntartható fejlődés megvalósítása tehát azzal, hogy lehetőséget kínál a falvak fejlesztéséhez, a munkahelyek teremtésével a falusi lakosság megélhetését, életminőségének javítását segíti, egyben biztosítja a természettel való együttélés harmonizálását, illetve a vidéki kulturális örökség védelmét. A vidékfejlesztés azzal, hogy elősegíti a hátrányos helyzetű településeken élők megfelelő jövedelmet biztosító foglalkoztatását, hozzájárulhat a település és a régió versenyképességének megtartásához.

¹¹ Forrás: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal adatai.

¹² Forrás: Forrás: Biokontrol Hungária Nonprofit Kft. és Hungária Öko Garancia Kft. adatai.

TÉRKÉPEK

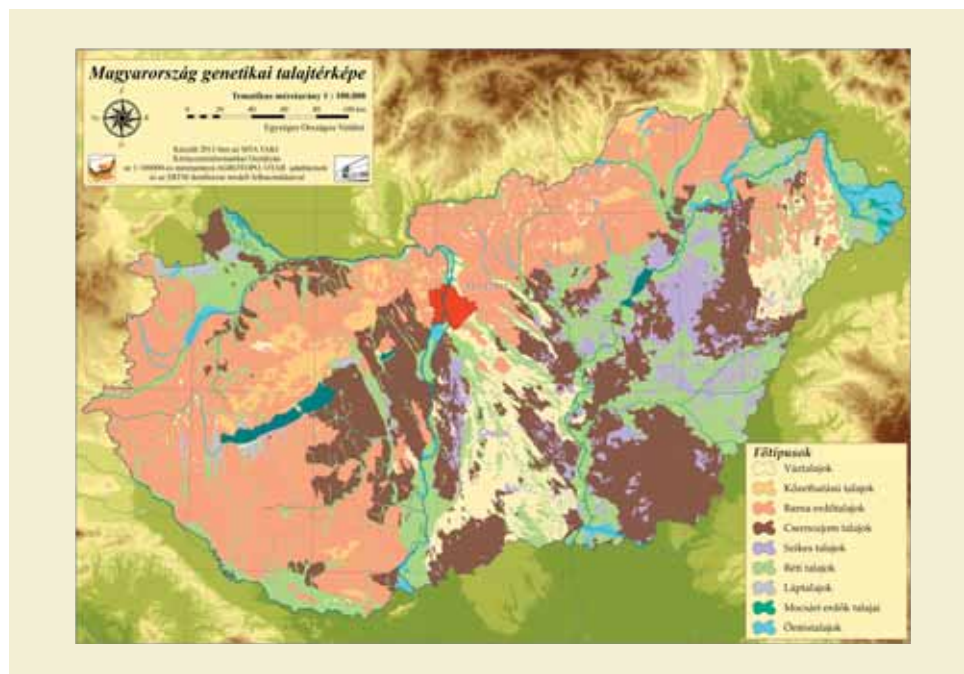
1. A szántóterületek átlagos aranykorona-értéke, 2001**2. Kedvezőtlen talajadottságú (átlagosan 17 aranykorona érték alatti) szántóterületek, 2001**

3. Az erdővel borított területek, 2010

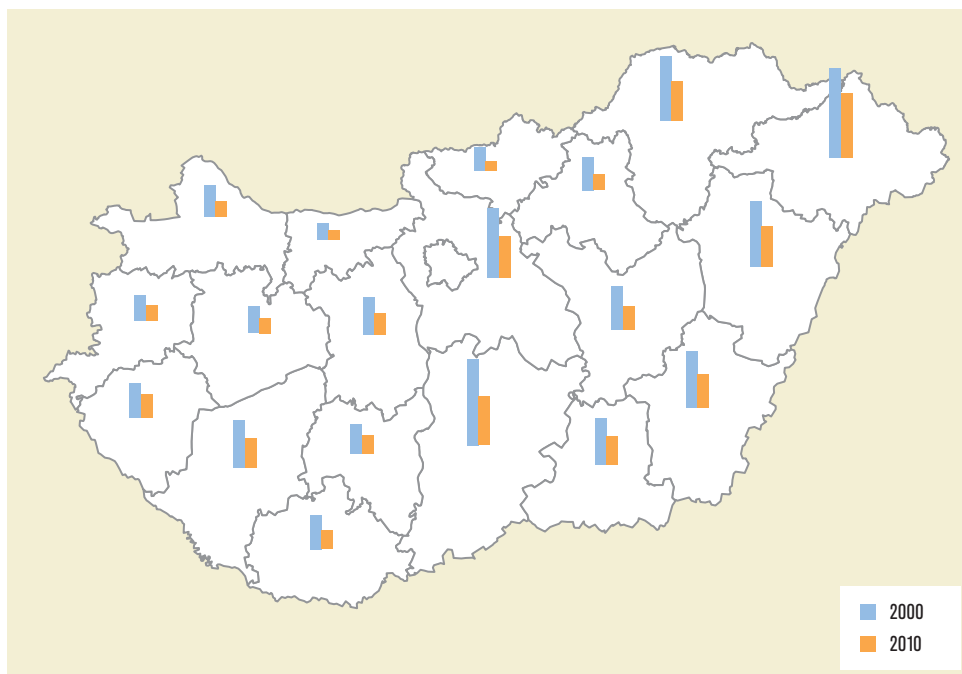

Forrás: Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Központ, Erdészeti Igazgatóság

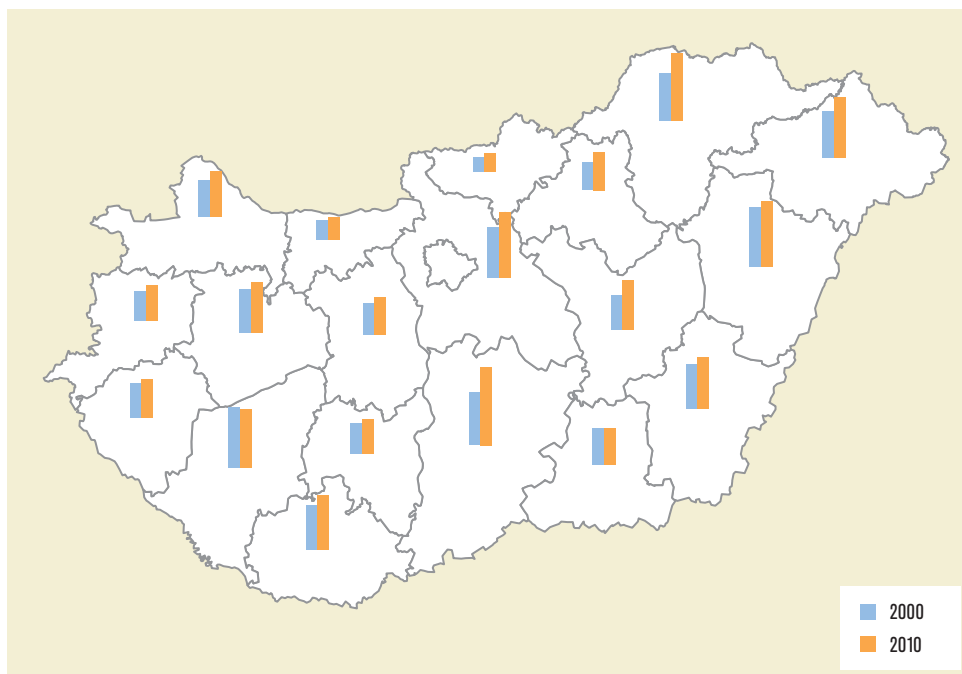
4. Magyarország talajtérképe, genetikai főtípusok

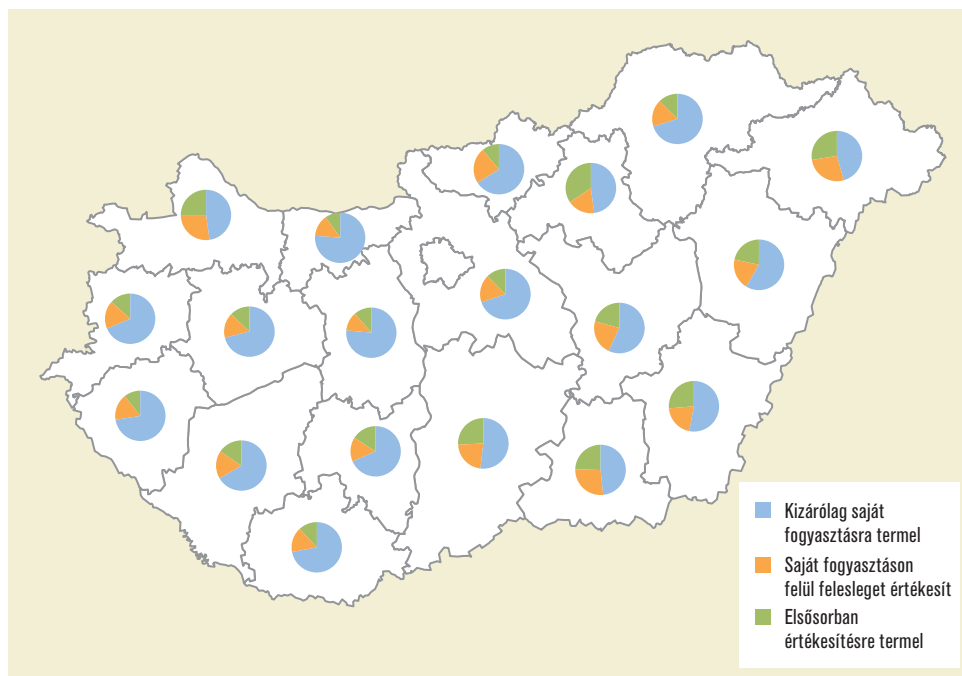
5. Az egyéni gazdaságok száma

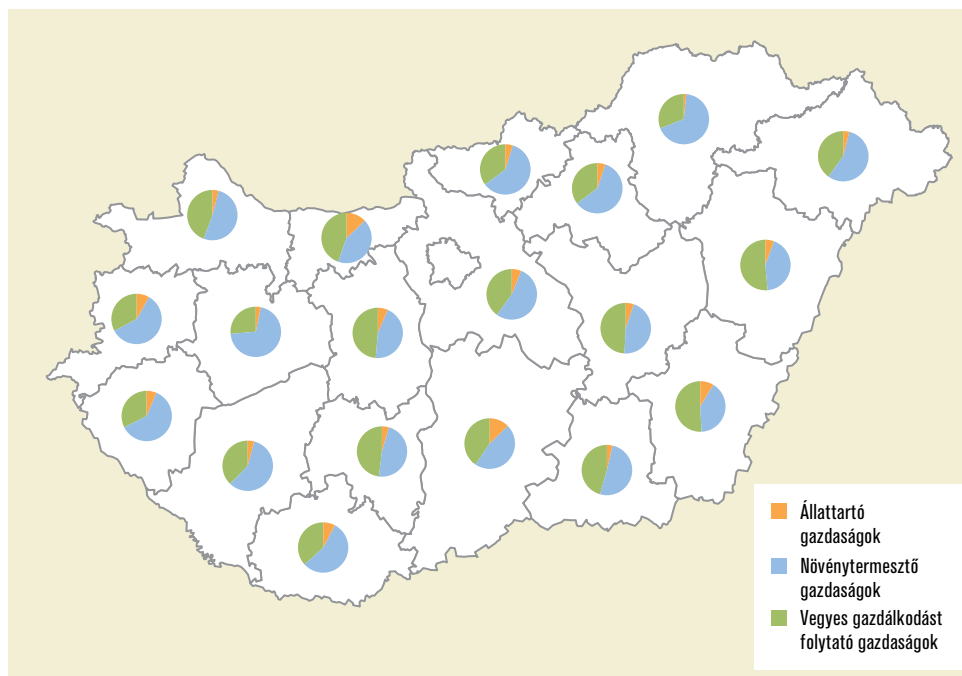
6. A gazdasági szervezetek száma

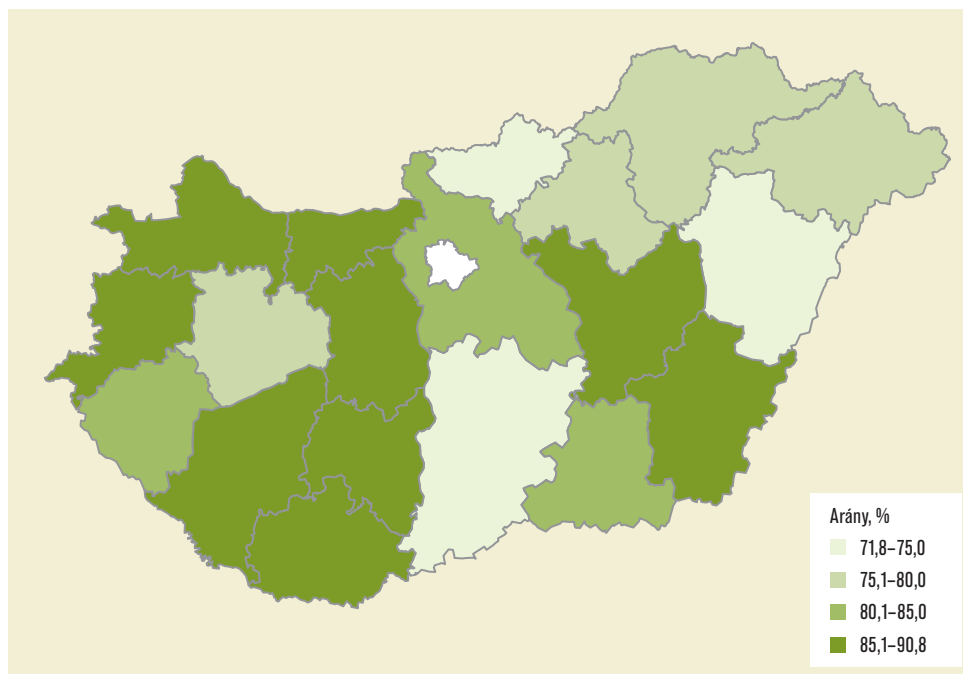
7. Az egyéni gazdaságok megoszlása a gazdálkodás célja szerint, 2010

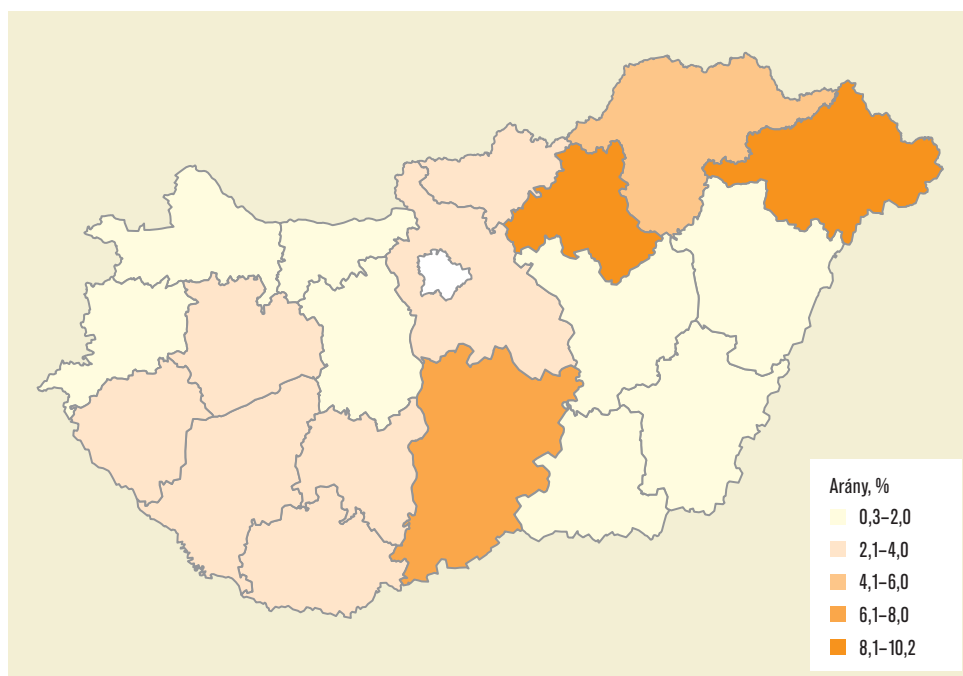
8. A gazdasági szervezetek megoszlása a termelés típusa szerint, 2010

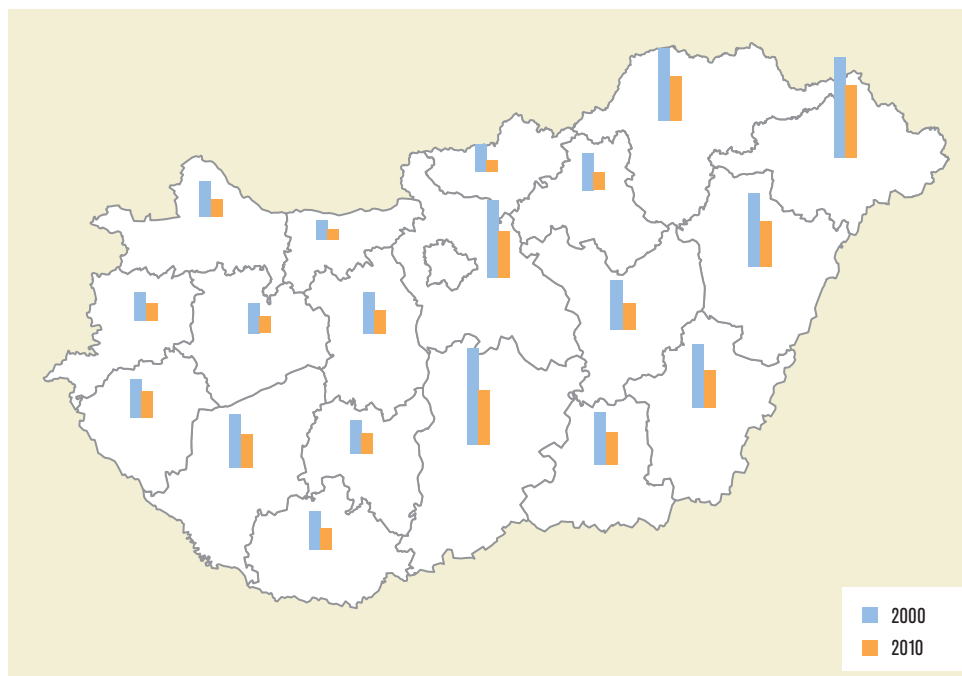
9. A szántó aránya a mezőgazdasági területből, 2010

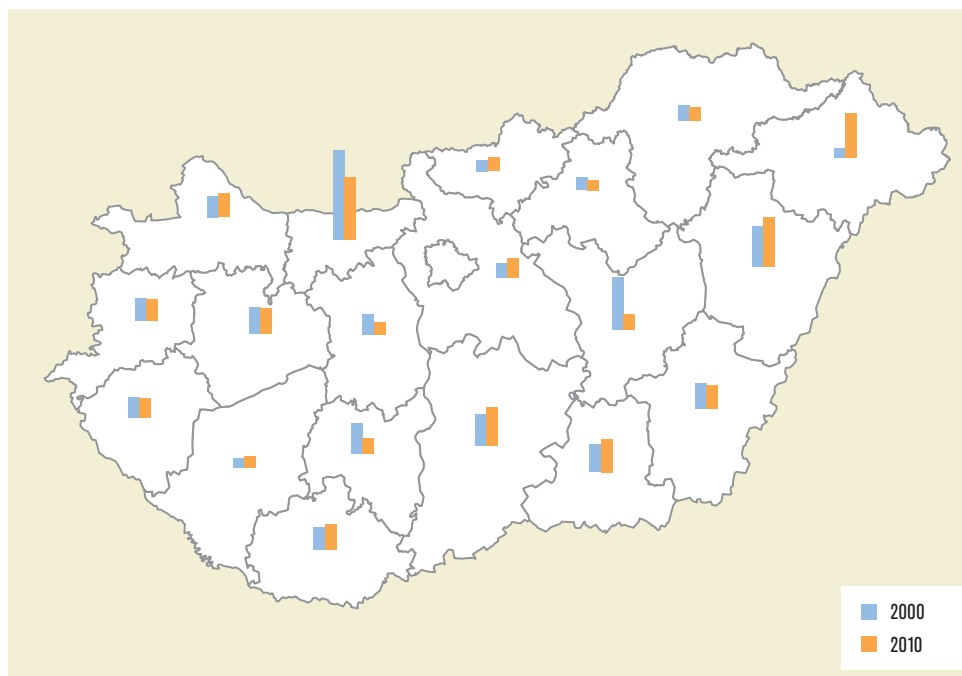
10. A szőlő- és gyümölcsösültetvények aránya a mezőgazdasági területből, 2010

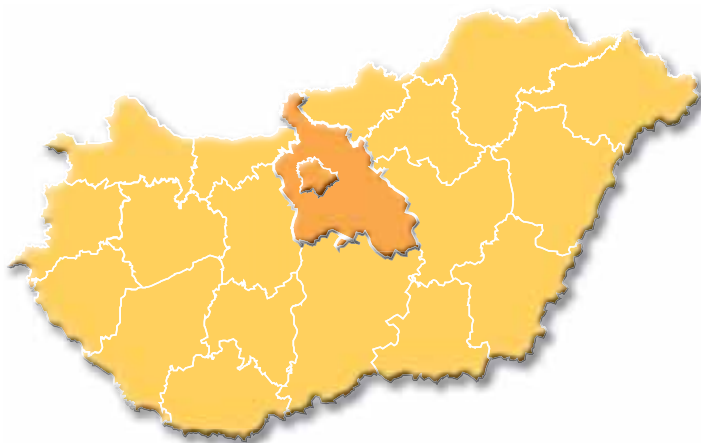
11. A száz hektár mezőgazdasági területre jutó állategység az egyéni gazdaságokban

12. A száz hektár mezőgazdasági területre jutó állategység a gazdasági szervezetekben

KÖZÉP-MAGYARORSZÁG

BUDAPEST ● PEST MEGYE

Közép-Magyarország meghatározó szerepet tölt be az ország gazdasági életében, azonban súlya a mezőgazdaságban lényegesen kisebb, mint a nemzetgazdaság más területein. 2010-ben – az előzetes adatok alapján – a Közép-Magyarországon előállított bruttó hozzáadott érték 0,6%-a származott a mezőgazdaságból, míg országosan ez az arány 3,8%. A régióban 2010-ben közel 10 milliárd forint értékű beruházás irányult a mezőgazdaságba, ez az ország mezőgazdasági beruházásainak 6,6, a térség összes beruházásainak 0,7%-át jelentette. A régiós mezőgazdasági beruházások értékének közel kilenc-tizede Pest megyére jutott. Az ágazatban tevékenykedő külföldi érdekeltségű vállalkozások 13%-ának székhelye volt Közép-Magyarországon. Az ágazat külfölditőke-állományából 2010-ben a térség 25%-kal részesedett, egy vállalkozásra átlagosan 282 millió forint külföldi tőke jutott, közel kétszer annyi, mint országosan.

A központi régió mezőgazdaságát alapvetően a Pest megyei gazdaságok tevékenysége határozza meg, a fővárosban összeírt szervezetek mezőgazdasági tevékenysége összességében nem számottevő. A 2010. évi összeírás adatai alapján a térség gazdaságainak mindössze 3,3, a mezőgazdasági tevékenységet végzők 5,9%-a koncentrálódott a fővárosban. Budapest mezőgazdaságban betöltött kis súlya miatt a továbbiakban Pest megye gazdasági szervezeteinek és egyéni gazdaságainak tevékenységére koncentrálunk, összevetve a régió és az ország adataival.

A mezőgazdaság szervezeti keretei

A gazdaságok száma és összetétele

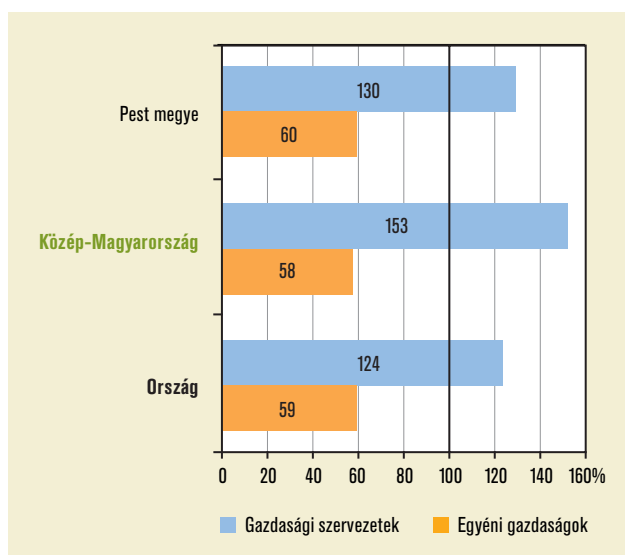
1. ábra

2000 és 2010 között tovább folytatódott a mezőgazdasági tevékenységet végző szervezetek számának és szervezeti struktúrájának változása. Pest megyében a gazdaságok száma a 2000. évi általános mezőgazdasági összeíráshoz képest összességében csökkent, azonban a két gazdálkodási forma változásai ellentétes irányúak. 2010-ben Pest megyében 45 740 egyéni gazdaságot és 593 gazdasági szervezetet regisztráltak, az egyéni gazdaságok száma mintegy hattizede volt a tíz évvel korábbiaknál, míg a gazdasági szervezeteknél 30%-os volt a növekedés. Az egyéni gazdaságok visszaesése azonos volt az országgal, a gazdasági szervezetek bővülése felülmúlta azt.

A gazdaságok termelési típus szerinti összetételére a növénytermesztési tevékenység túlsúlya jellemző. A Pest megyei egyéni gazdaságok közel felében kizárólag növénytermesztéssel foglalkoztak, a gazdasági szervezetekben még ennél is magasabb (54%) volt ez az arány. A gazdasági szervezetek között jelentős (40%) a vegyes, elenyésző az állattartással foglalkozó szervezetek hányada. Az egyéni gazdaságok termelési típus szerinti összetétele kiegyenlítettebb, de ebben a körben az állattartó gazdaságok száma meghaladja a vegyes gazdaságokét.

A 2000. évi összeíráshoz viszonyítva a legszámottevőbb változás a gazdasági szervezeteken belül a vegyes termelési típusúak esetében figyelhető meg: számuk a

A gazdaságok száma, 2010
(2000. év = 100,0)

megyében több mint két és félszeresére nőtt. A növénytermesztő gazdasági szervezetek száma kismértékben emelkedett, az állattartóké viszont a tíz évvel korábbiaknak a kétharmada. Az egyéni gazdaságok számának jelentős visszaesése mindhárom termelési típusnál megmutatkozott, a legkevésbé – mintegy háromtizeddel – a növénytermesztő gazdaságok száma fogyott, míg vegyes tevékenységet és állattartást fele annyi gazdaságban folytattak, mint a 2000. évi összeírás időpontjában.

1. tábla

A gazdaságok számának megoszlása és változása termelési típusok szerint, 2010

(%)

Terület	gazdasági szervezetek			egyéni gazdaságok		
	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyes	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyes
Megoszlás						
Pest megye	54,0	6,1	40,0	47,3	28,7	24,1
Közép-Magyarország	59,2	6,1	34,8	48,5	28,0	23,5
Ország	54,1	6,0	39,9	48,8	22,0	29,3
A 2000. évi százalékában						
Pest megye	102,9	66,7	254,8	71,5	53,9	49,8
Közép-Magyarország	137,4	67,1	258,7	67,5	53,0	49,0
Ország	103,1	66,5	206,7	71,7	59,0	46,0

A gazdaságok számának változásán túl a termelési típus szerinti összetétel is átrendeződött: a 2000. évihez képest a gazdasági szervezeteknél a vegyes tevékenységet folytatók aránya nőtt (25 százalékponttal), az állattartóké és a növénytermesztőké viszont csökkent (9 és 6 százalékponttal). Az egyéni gazdaságokban kisebb mértékű szerkezeti változások zajlottak: ebben a körben a növénytermesztő gazdaságok aránya emelkedett (7 százalékponttal), a vegyes gazdaságoké és állattartóké csökkent (6 és 3 százalékponttal).

Szerkezeti jellegéből adódóan valamennyi gazdasági szervezet elsősorban értékesítésre termelt, miközben az egyéni gazdaságok termelési célja túlnyomórészt a saját fogyasztásuk kielégítése. 2010-ben a Pest megyei egyéni gazdaságok héttizede termelt kizárólag saját fogyasztásra, közel kéttizede a felesleget értékesítette, minden tizedik pedig kizárólag értékesítésre termelt. A megyében az országosnál jóval nagyobb volt a saját fogyasztásra termelők aránya, ellenben az átlagosnál kisebb a súlyuk az elsősorban értékesítésre termelő gazdaságoknak. A megye egyéni gazdaságainak termelési cél szerinti összetétele tíz év alatt módosult: az elsősorban értékesítésre termelők aránya közel 8 százalékponttal nőtt a felesleget értékesítő és a kizárólag saját fogyasztásra termelők rovására.

Munkaerő-felhasználás

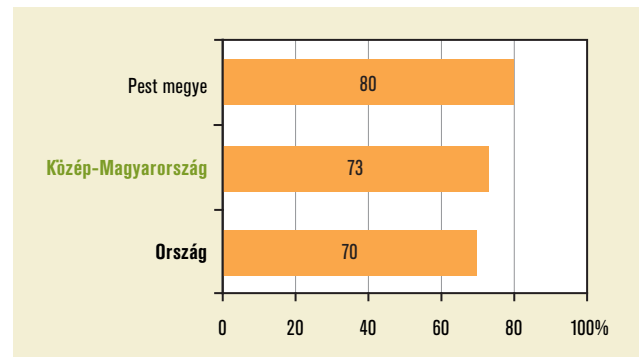
A szervezeti struktúra átalakulásával, az ágazat jövedelmezőségének változásával együtt járt az agráriumban foglalkoztatottak számának az 1990-es évektől tapasztalható folyamatos csökkenése. Az intézményi munkaügyi adatgyűjtés adatai alapján 2010-ben Pest megyében 6300 főt foglalkoztattak a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat gazdasági ágban, egyötödével kevesebbet, mint tíz évvel korábban. A csökkenés mértéke kisebb volt, mint az ország egészében. A mezőgazdaságban zajló átalakulással párhuzamosan folyamatosan mérséklődött a gazdasági ágban foglalkoztatottak aránya: 2000-ben a megyében foglalkoztatottak 4,1%-a, 2010-ben már csak 1,9%-a dolgozott a mezőgazdaságban. (Arányuk a vizsgált időszak elején és végén is elmaradt az országos átlagtól.)

2010-ben a mezőgazdaságban teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete Pest

megyében 146 440 forint volt, 3000 forinttal több, mint az ország egészében, ami azonban az összes Pest megyében alkalmazásban álló átlagkeresetének csupán 75%-a.

2. ábra

A mezőgazdaságban alkalmazásban állók számának változása, 2010
(2000. év = 100,0)

A legutóbbi összeírás adatai szerint a megyében több mint 90 ezer fő, a 14 éves és idősebb népesség 8,7%-a dolgozott a mezőgazdaságban, arányuk jóval kisebb, mint országosan (15%). A gazdaságok számának változásával összességében 60 ezerrel csökkent 10 év alatt a mezőgazdasági munkát végzők száma, a 14 éves és idősebb népességen belüli arányuk pedig ebben az időszakban közel a felére apadt. A mezőgazdaságban dolgozók közül 6 ezren a gazdasági szervezetekben tevékenykedtek, háromnegyedük állandó alkalmazottként. A megye egyéni gazdaságaiban közel 46 ezer gazdálkodót, 36 ezer díjazás nélkül dolgozó munkaerőt, 428 állandó és 1997 időszakos munkavégzőt írtak össze. Az országos arányokhoz hasonlóan a gazdálkodóként dolgozók héttizede férfi, a családtagként vagy segítőként tevékenykedőknél viszont a nők aránya a meghatározó (74%).

Az országos tendenciákhoz hasonlóan az egyéni gazdálkodók fele Pest megyében is 45–64 éves, 30%-a 65 éves és idősebb, míg 21%-a a 25–44 éves korcsoportba tartozott. A segítő családtagok korösszetétele fiatalabb: fele akkora a legidősebbek aránya, mint a gazdálkodóknál, és jóval nagyobb a 45 évesnél fiatalabbak részesedése.

2010-ben az egyéni gazdaságokban munkát végző gazdálkodók és segítőik túlnyomó része sem rendelkezett mezőgazdasági végzettséggel, legfeljebb gyakorlati tapasztalatokat szerzett a gazdálkodásról. Alap-, közép-

2. tábla

Az egyéni gazdálkodók és a nem fizetett munkaerő megoszlása a legmagasabb mezőgazdasági végzettség és korcsoportok szerint, 2010

(%)

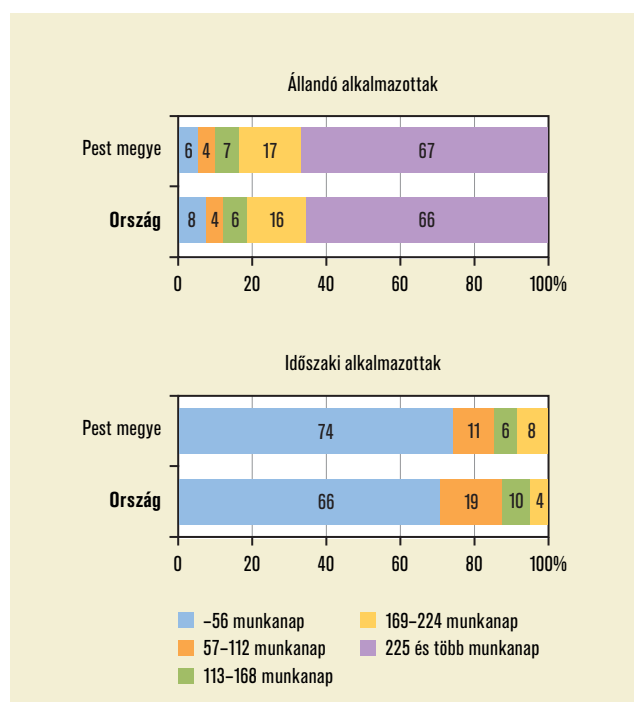
Terület	Legmagasabb mezőgazdasági végzettség				14-24	25-44	45-64	65-
	nincs, gyakorlati tapasztalat	alapfokú	középfokú	felsőfokú				
Egyéni gazdálkodók								
Pest megye	91,1	3,0	3,8	2,1	0,6	20,0	49,7	29,7
Közép-Magyarország	91,0	3,0	3,8	2,3	0,6	20,0	49,5	29,9
Ország	86,3	5,0	6,0	2,6	0,7	20,8	48,8	29,8
Nem fizetett munkaerő								
Pest megye	94,8	1,6	2,4	1,2	8,2	31,1	44,9	15,9
Közép-Magyarország	94,7	1,6	2,4	1,3	8,1	31,0	44,7	16,1
Ország	93,6	2,1	2,9	1,4	10,0	31,6	43,0	15,4

vagy felsőfokú mezőgazdasági végzettsége összességében a gazdálkodók kevesebb, mint egytizedének volt, a segítő családtagok körében ez az arány 5,2%.

A gazdálkodók és a családi segítők gazdasági aktivitás szerinti összetétele is eltérő. Az egyéni gazdálkodók közel fele nyugdíjas, négytizede foglalkoztatottként

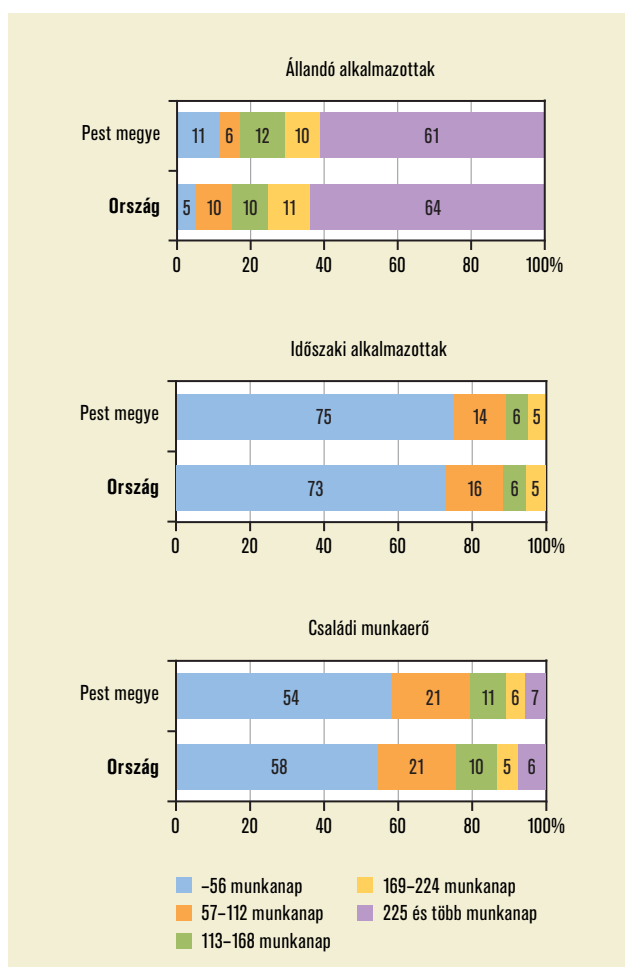
3. ábra

Az állandó és az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak megoszlása a gazdasági szervezetekben, 2010

4. ábra

Az állandó, az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak és a családi munkaerő megoszlása az egyéni gazdaságokban, 2010

máshol dolgozott és mellette végzett mezőgazdasági tevékenységet. A családi segítők körében – a munka jellegéből adódóan – a foglalkoztatottak aránya a jelentősebb, 45%, a nyugdíjasoké megközelítette az egyharmadot.

A gazdaságokban munkát végzők által ledolgozott munkanapok száma az országoshoz hasonlóan Pest megyében is jelentősen szóródott: a legtöbbet a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok állandó alkalmazottai dolgoztak, több mint hattizedük 225 vagy annál több napot. Időszaki munkavégzésre mindkét

gazdálkodási formában általában a munkacsúcsok (főként a növények betakarításának) időszakában kerül sor. A kampány jellegű munkák nem kívánják meg a folyamatos foglalkoztatást, ezért az időszakai alkalmazottak mintegy háromnegyede – mindkét gazdálkodási formában – legfeljebb 56 napot dolgozott. Az egyéni gazdaságok családi munkaereje a többi vizsgált csoporttól eltér: legfeljebb 56 napot a családi munkaerő több mint a fele teljesített, ugyanakkor 7,3%-uk – főként az állattartással is foglalkozó gazdálkodók – egész évben dolgozott.

Földhasználat, agrotechnika

Földterület, művelési ágak

A gazdaságok által hasznosított terület nagysága, a művelési ágak szerinti összetétele befolyásolja a tevékenység jellegét. A 2010. évi általános mezőgazdasági összeírás (ÁMÖ) adatai alapján a Pest megyei gazdaságok az országos terület 5,9%-át, közel 400 ezer hektár földterületet használtak, 17 ezer hektárral többet, mint tíz évvel korábban. A gazdaságok által hasznosított terület túlnyomó része, közel hattizede szántó, több mint egynegyede erdő, egytizede gyeppel, 2,2%-a gyümölcsös, mintegy 0,5–0,5%-a pedig szőlő és konyhakert. A művelési ágak szerinti összetétel az ország egészéhez hasonlóan alakult, bár a szántó és a szőlő aránya némileg kisebb, míg a többi művelési ágaké valamivel magasabb volt, mint országosan.

2010-ben a Pest megyében hasznosított földterület az ország egészéhez hasonlóan hattized–négytized arányban oszlott meg a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok között. A földterület művelési ágak

szerinti összetétele gazdálkodási formánként jelentősen eltérő: az egyéni gazdaságok földterületének közel héttizede szántó, a gazdasági szervezeteknél a szántó aránya nem érte el a hasznosított terület felét. A másik számottevő különbség az erdő művelési ágban jelentkezett: a gazdasági szervezetek területének közel négytizedét, míg az egyéni gazdaságok területének egytizedét foglalta el erdő.

Az átlagos birtokméretet a gazdasági szervezetek számának 10 év alatt bekövetkezett jelentős gyarapodása, illetve az egyéni gazdaságok számának visszaesése befolyásolta. 2010-ben Pest megye gazdasági szervezetei átlagosan 283 hektár mezőgazdasági területtel rendelkeztek, átlagos birtokméretük 191 hektárral kisebb a tíz évvel korábbinál. Az egyéni gazdaságok jóval kisebb területen gazdálkodtak: a gazdaságok 3,1 hektáros átlagos nagysága 1,3 hektárral haladta meg a 10 évvel korábbi. A gazdasági szervezetekben valamennyi főbb művelési ág átlagos területe csökkent, míg az egyéni gazdaságokban stagnált vagy kismértékben növekedett.

3. tábla

A gazdaságok használatában lévő összes földterület és a főbb művelési ágak aránya, 2010

Terület	Használt földterület összesen, ezer hektár	Ebből:					
		a szántó	a konyhakert	a gyümölcsös	a szőlő	a gyeppel	az erdő
aránya, %							
Pest megye	383,2	56,6	0,4	2,2	0,5	10,6	26,6
Közép-Magyarország	487,4	51,1	0,3	2,0	0,9	11,2	25,8
Ország	6 533,8	58,2	0,3	1,3	0,9	9,9	23,3

4. tábla

A mezőgazdasági terület és a főbb művelési ágak átlagos nagysága, 2010

(hektár)

Terület	Mezőgazdasági terület	Szántó	Konyhakert	Szőlő	Gyümölcsös	Gyep
Gazdasági szervezetek						
Pest megye	283,0	284,8	0,4	22,5	43,9	115,2
Közép-Magyarország	236,1	244,0	0,4	26,2	36,4	118,3
Ország	322,6	340,1	0,5	19,0	25,1	116,5
Egyéni gazdaságok						
Pest megye	3,1	4,8	0,1	0,2	0,7	3,8
Közép-Magyarország	3,3	5,0	0,1	0,2	0,7	3,9
Ország	4,6	6,2	0,0	0,4	0,6	5,1

A földhasználat gazdálkodási forma szerint

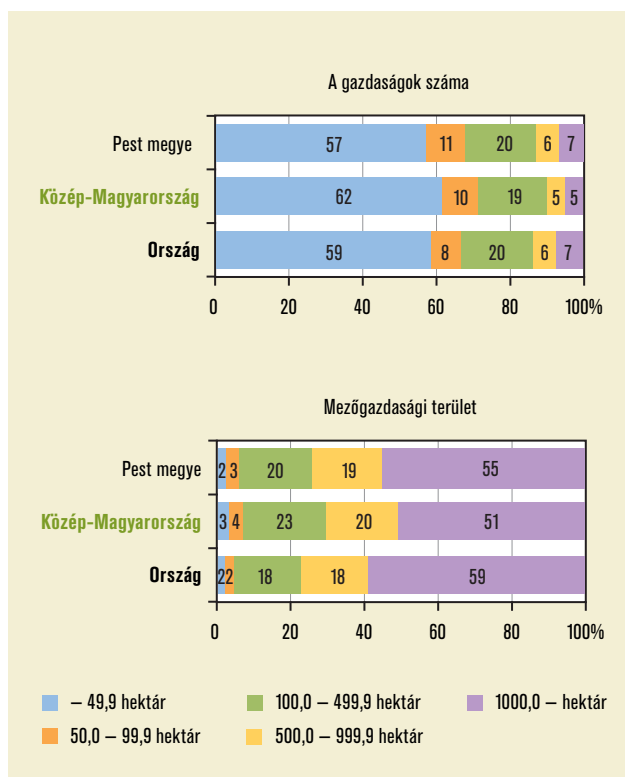
5. ábra

Mind a gazdasági szervezetek, mind az egyéni gazdaságok földhasználatára egyaránt jellemző, hogy kevés számú gazdaság hasznosította a mezőgazdasági terület nagyobbik hányadát. A Pest megyei gazdasági szervezetek 6,6%-a tartozott az 1000 hektár feletti nagyságkategóriába ugyanakkor ők használták a mezőgazdasági területnek több mint a felét. Az 50 hektárnál kisebb területtel rendelkező gazdasági szervezetek aránya közel hattized volt, azonban az általuk hasznosított terület nagysága mindössze 2,4%.

A megyei gazdasági szervezetek által használt mezőgazdasági terület átlagos nagysága eltért az országos átlagtól. A különbség a 100 hektárnál nagyobb területen gazdálkodók esetében nem számottevő, ugyanakkor az 50 hektár alatti kategóriába tartozók átlagos területe háromszorosa volt az országos átlagnak.

Az egyéni gazdaságok földhasználatának szerkezete – a nagyságrendi különbségeket figyelembe véve – a gazdasági szervezetekéhez hasonlóan alakult. 2010-ben Pest megyében legalább 50 hektáros mezőgazdasági területtel az egyéni gazdaságok 1,1%-a rendelkezett, ugyanakkor minden második hektárt ők hasznosították. Viszonylag jelentős terület, az összes mezőgazdasági terület közel egyharmada koncentráldott a 10 és 50 hektár közötti nagyságkategóriába tartozó, az egyéni gazdaságok 3,9%-át adó gazdálkodóknál is. 1,0–9,9 hektár közötti mezőgazdasági területtel az egyéni gazdaságok 16%-a rendelkezett, a területtől is közel azonos arányban részesültek. A 0,5 hektár-

A gazdasági szervezetek számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

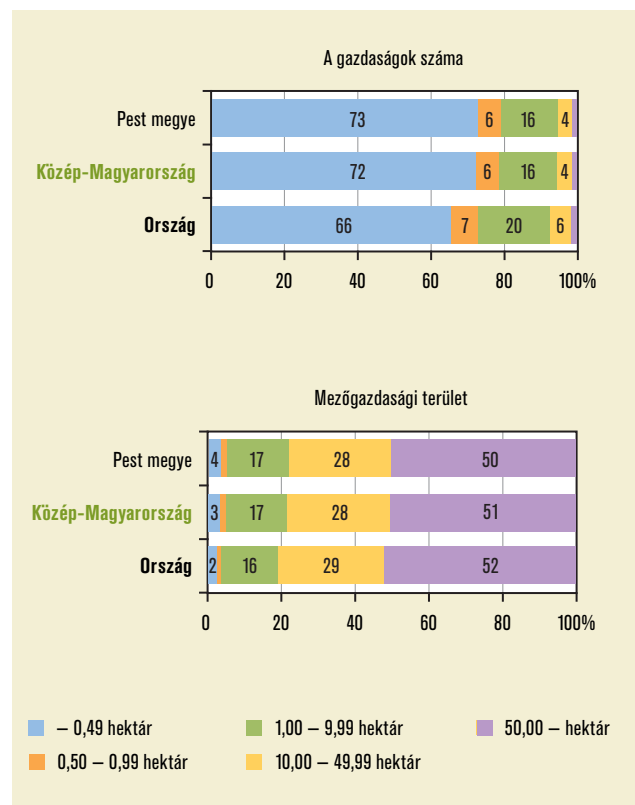
nál kisebb mezőgazdasági területet használó egyéni gazdaságok aránya több mint héttized, ők művelték a terület 3,5%-át.

Az egyéni gazdaságok által használt földterület átlagos nagyságát nagyságkategóriánként vizsgálva a megyei

birtokok mérete nem tér el jelentősen az országostól. Az 50 hektárnál nagyobb területet művelők átlagos területnagysága a megyében valamivel nagyobb az országosnál, a többi nagyságkategóriába tartozók valamelyest elmaradnak attól.

6. ábra

Az egyéni gazdaságok számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

Agrotechnikai jellemzők

A növénytermesztés eredményességét az időjárás, a talaj minősége, a vetőmag tulajdonságai és a talajművelési technológia mellett a tápanyag-visszapótlás, valamint az öntözés lényegesen befolyásolhatja.

A régióban 2010-ben a gazdasági szervezetek 100 hektár mezőgazdasági területből közel 6 hektárra, az egyéni gazdaságok pedig mintegy 14 hektárra juttattak ki szerves trágyát. A 10 évvel korábbi összeíráshoz képest a gazdasági szervezetek esetében a mutató értéke 3,5 hektárral nőtt, az egyéni gazdaságoknál lényegében nem változott.

A műtrágyázott mezőgazdasági terület részaránya mindkét gazdálkodási formában lényegesen meghaladta a szerves trágyázott területét; a gazdasági szervezetek területének közel hattizedét, az egyéni gazdaságok területének több mint négytizedét műtrágyázták. (2000-ben a gazdasági szervezetek a mezőgazdasági területüknek több mint kétharmadát, az egyéni gazdaságokban kevesebb mint négytizedét műtrágyázták.) A tápanyag-visszapótlás főbb mutatói a Pest megyei gazdaságokban általában elmaradtak az ország többi gazdaságára jellemzőtől.

A növénytermesztés hozamait – a csapadék egyenetlen eloszlása és változó mennyisége miatt – az öntözés jelentősen javíthatja. 2010-ben a Pest megyei gazdasági szervezetek mezőgazdasági területének 3,7, az egyéni gazdaságok területének 4,4%-a volt öntözhető, előbbieknél a mutató értéke nem változott, míg utóbbiaknál 2000-hez képest valamelyest csökkent. Az ország többi gazdaságához viszonyítva a megye egyéni gazdaságai – 100 hektárra vetítve – 1,0 hektárral több, a gazdasági szervezetek 3,3 hektárral kevesebb területet képesek öntözni.

5. tábla

A mezőgazdasági területből a trágyázott és az öntözhető alapterület aránya, 2010

(%)

Terület	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető
	alapterületének aránya a mezőgazdasági területből					
Pest megye	5,9	57,8	3,7	13,5	42,6	4,4
Közép-Magyarország	5,1	52,0	4,2	13,3	40,9	4,1
Ország	7,0	67,8	7,0	10,3	57,6	3,4

a) A szerves trágyázott terület magában foglalja a szilárd, a mélyalmos, a trágyalével és hígtrágyával kezelt területeket.

A termelés alakulása

Szántóföldi növénytermesztés

A gazdaságok vetésszerkezetére a gabonafélék túlsúlya jellemző: 2010-ben a Pest megyei gazdaságokban a szántóterület mintegy hattizedét e növénycsoport foglalta el, részesedésük valamelyest elmaradt az országostól. Az egyéni gazdaságokban a szántó nagyobb részét kötötték le a gabonafélék, mint a gazdasági szervezetekben. A megyében a búza és a kukorica aránya együttesen 75% a gabonafélék között, 7,7 százalékponttal kevesebb, mint országosan. A fennmaradó részt az egyéb kalászosok: az árpa, a triticale, a zab és a rozs adták.

A régióban a gabonafélék után a második legnagyobb területen – összességében minden ötödik hektáron – ipari növényeket termesztettek: a gazdasági szervezetek szántóterületének több mint negyedén, az egyéni gazdaságokénak pedig 17%-án; részarányuk a gazdasági szervezetekben meghaladta az országos átlagot.

A takarmánynövények a szántóterület egytizedét (országosan 7,5%-át) kötötték le. Az egyéni gazdaságokban az átlagosnál kisebb arányban vetettek takar-

mánynövényt, mivel a gazdasági szervezetekben tartották a tömegtakarmány-igényes szarvasmarha-állomány többségét.

A zöldségfélék termesztésének Pest megye több településén is régi hagyományai vannak, 2010-ben összességében a terület 1,4%-át szántóföldi zöldségnövények foglalták el. Az egyéni gazdaságokban e növénycsoport részaránya 2,3%, meghaladta a megyei és az országos átlagot is.

Gyökérgumós növényeket – a zöldségfélékhez hasonlóan – főként az egyéni gazdaságokban termesztettek, a legutóbbi összeírás alapján a szántó 2,6%-át e növények foglalták el. A növénycsoporton belül a burgonya szerepe meghatározó. A cukorrépa területe a megyében – az országoshoz hasonlóan – az elmúlt évtized alatt jelentősen zsugorodott, korábban elsősorban a gazdasági szervezetek termesztették.

A száraz hüvelyes növények (borsó, bab, lencse) jelentősége nem számottevő, egyedül a száraz borsó egyéni gazdaságokban betöltött szerepe érdemel említést.

6. tábla

A főbb növénycsoportok vetésterületen belüli aránya, 2010

(%)

Terület	Gabonafélék	Ipari növények	Száraz hüvelyesek	Takarmány-növények	Gyökér- és gyökérgumós növények	Zöldségfélék
Gazdasági szervezetek						
Pest megye	54,4	25,6	0,2	11,5	0,4	0,5
Közép-Magyarország	54,5	23,8	0,3	11,8	0,4	0,6
Ország	58,8	21,4	0,6	9,2	0,8	1,3
Egyéni gazdaságok						
Pest megye	61,9	16,9	0,4	9,9	2,6	2,3
Közép-Magyarország	61,9	16,7	0,4	9,7	2,5	2,3
Ország	66,0	18,2	0,4	5,9	1,0	1,6
Összes gazdaság						
Pest megye	58,0	21,4	0,3	10,7	1,5	1,4
Közép-Magyarország	57,9	20,6	0,3	10,8	1,3	1,3
Ország	62,5	19,8	0,5	7,5	0,9	1,4

7. tábla

A főbb szántóföldi növények átlagos terméshozama

(kilogramm/hektár)

Terület	Kukorica	Búza	Árpa	Triticale	Zab	Rozs	Napraforgó- mag	Repcemag
2001–2005. évek átlaga								
Pest megye	4 980	3 530	2 840	2 370	2 120	1 800	1 930	1 820
Közép-Magyarország	4 910	3 510	2 840	2 360	2 090	1 780	1 930	1 760
Ország	5 970	4 020	3 330	3 150	2 350	2 210	2 080	2 040
2010. év átlaga								
Pest megye	6 140	3 270	3 030	2 620	2 060	1 630	1 920	1 930
Közép-Magyarország	6 150	3 210	3 010	2 610	1 920	1 630	1 910	1 890
Ország	6 470	3 710	3 360	3 070	2 320	2 110	1 930	2 050

2010-ben a Pest megyei gazdaságokban 140 ezer hektárról mintegy 570 ezer tonna gabonát takarítottak be, ami az országos termés 4,6%-a. A gabonatermés több mint felét a kukorica, háromtizedét a búza adta. A 2006 és 2010 közötti időszakot tekintve a megyében a legtöbb gabona 2008-ban termett, közel 800 ezer tonna. A kedvező időjárásnak köszönhetően gabonafélékből ebben az évben országosan is kiugróan magas termés került a magtárakba.

A megyében a gabonafélék mellett a napraforgó termesztése is jelentős: az elmúlt évtizedben a betakarított területe és a termés mennyisége is megduplázódott; 2010-ben már 33 ezer hektárról 64 ezer tonna termést takarítottak be. A repcetermesztés az utóbbi tíz évben felértékelődött, összefüggésben a bioüzemanyagok felhasználásával. 2010-ben a megye gazdaságai közel 14 ezer hektárról 26 ezer tonna repcét takarítottak be.

A szálas takarmánynövények közül a lucerna területe a legszámottevőbb: 2010-ben a megyében mintegy 14 ezer hektárról 52 ezer tonna lucernaszénát takarítottak be. A silókukorica betakarított területe a lucernáétól jóval kisebb, nem érte el az 5 ezer hektárt, ugyanakkor lényegesen nagyobb tömeget adott, mintegy 111 ezer tonnát, ami főként a szarvasmarhák takarmányszükségletét elégítette ki.

A főbb szántóföldi növények fajlagos hozamai – az időjárási viszonyok miatt – az egyes évek között nagymértékben ingadoztak. A 2000-es évtizeden belül különösen igaz ez a kukoricára: a megyében a leggyengébb

hozam 2007-ben volt, hektáronként átlagosan 2,6 tonna, ugyanakkor a következő évben az évtized legjobb kukoricatermését, hektáronként 7,8 tonnát takarítottak be a megyei gazdaságok. Ezek a rendkívüli hozamkülönbségek az ország egészére is jellemzőek. A búza esetében a hozamok nem ingadoztak jelentősen, a megyében 2003-ban volt a legalacsonyabb a hektáronkénti termés, 1,8 tonna és szintén 2008-ban volt a legjobb, 4,8 tonna. A napraforgó termésbiztonsága jónak mondható, mivel az elmúlt évtizedben volt a legkisebb hozamingadozás 2003-ban 1,5, 2008-ban 2,7 tonna termett átlagosan hektáronként.

Gyümölcs- és szőlőtermesztés

A 2010. évi összeírás adatai alapján a Pest megyei gazdaságok összesen 8300 hektár gyümölcsösterülettel (az ország gyümölcsösterületének 9,9%-ával) rendelkeztek, közel ugyanannyival, mint tíz évvel korábban. A gyümölcsösterület 87%-át törzses, 13%-át bogyós gyümölcsfajok foglalták el. Az összes gyümölcsösterület fele-fele arányban oszlott meg a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok között.

A törzses gyümölcsfajok 7200 hektáros területének hattizedét a meggy, a szilva és az alma foglalta el, előbbi fajok területből való részesedése 6–6 százalékponttal nagyobb, utóbbi 4 százalékponttal volt kisebb, mint tíz évvel korábban. A gyümölcsfajok összetétele mindkét

gazdálkodási formában hasonlóan alakult, a gazdasági szervezetek őszibarack-területének és az egyéni gazdaságok szilvaterületének aránya az átlagosnál nagyobb volt. A bogyós gyümölcsfajok területe 1100 hektár, közel nyolctizede az egyéni gazdaságok használatában volt. A terület több mint a felén ribizkét termesztettek, ezen kívül jelentős területet foglalt el a bodza és a málna.

A gazdasági szervezetek gyümölcsöseinek átlagos nagysága 10 év alatt jelentősen csökkent, de még így is nagyobb, mint az országos átlag. Az egyéni gazdaságokban az átlagos gyümölcsösültetvény-nagyság meghaladta mind a 10 évvel korábbi megyei, mind az országos értéket.

2010-ben a hazai gyümölcsstermés 5,8%-a származott Pest megyéből. A mintegy 44 ezer tonna termés 44%-át az alma, további egyharmadát a meggy és a szilva tette ki. Az évtized második felét tekintve 2010 (2007 után) a második leggyengébb év volt, a legutolsó öt évben átlagosan 11 ezer tonnával több volt a megye gyümölcsstermése, mint 2010-ben.

2010. június elején Pest megye az országos szőlőterület 3,4%-ával, 2059 hektárral rendelkezett, 718 hek-

tárral kevesebbel, mint tíz évvel korábban. A terület kilenczetedén borszőlőfajtákat termesztettek, a csemege-szőlőfajták a terület 8,5%-át foglalták el. A megye szőlőültetvényeinek kis hányada tartozik borvidékhez, az Etyek–Budai borvidék 24 településéből 4 található Pest megyében.

A szőlőültetvények kétharmadát egyéni gazdaságok, egyharmadát gazdasági szervezetek hasznosították. A szőlőültetvények átlagos nagysága a gazdasági szervezetek esetében nagyobb, az egyéni gazdaságokéban jóval kisebb volt az országos átlagnál. 2000-hez viszonyítva a gazdasági szervezetek átlagos ültetvény-nagysága mintegy felére csökkent, az egyéni gazdaságok ültetvényeinek átlagos mérete megegyezett a 10 évvel korábbival.

2010-ben a megye gazdaságaiban az országos termés 1,6%-át, összesen 4600 tonna szőlőt takarítottak be, a 2150 kg hektáronkénti hozam az országos átlagnak alig több mint a fele. 2010 a termés mennyiségét tekintve az évtized második felének leggyengébb éve volt, ekkor az átlagosnál 61%-kal kevesebb szőlőt termett.

A gyümölcsös- és szőlőterület átlagos nagysága

8. tábla
(hektár)

Terület	Gyümölcsössel		Szőlővel	
	rendelkező gazdaságra jutó átlagos ültetvényterület			
	2000	2010	2000	2010
Gazdasági szervezetek				
Pest megye	73,9	43,9	50,7	22,5
Közép-Magyarország	57,6	36,4	47,8	26,2
Ország	35,7	23,0	27,7	19,0
Egyéni gazdaságok				
Pest megye	0,4	0,7	0,2	0,2
Közép-Magyarország	0,5	0,7	0,2	0,2
Ország	0,4	0,6	0,3	0,4
Összes gazdaság				
Pest megye	1,0	1,4	0,3	0,3
Közép-Magyarország	1,0	1,5	0,6	0,6
Ország	0,5	0,8	0,3	0,6

Állattartás

2010-ben a Pest megyei gazdaságok állatállománya – állategység alapján – az ország állatállományának 5,2%-át érte el, közel ugyanakkora hányadot, mint 10 évvel korábban.

A megyében a főbb gazdasági haszonállat fajok állománya – a szarvasmarha-állomány kivételével – csökkent, a tyúkállomány több mint háromtizeddel, a sertéseké egyötöddel, a juhoké 16%-kal volt kevesebb, mint a 2000. évi általános mezőgazdasági összeírás időpontjában. Az országstól valamelyest kisebb mértékben esett

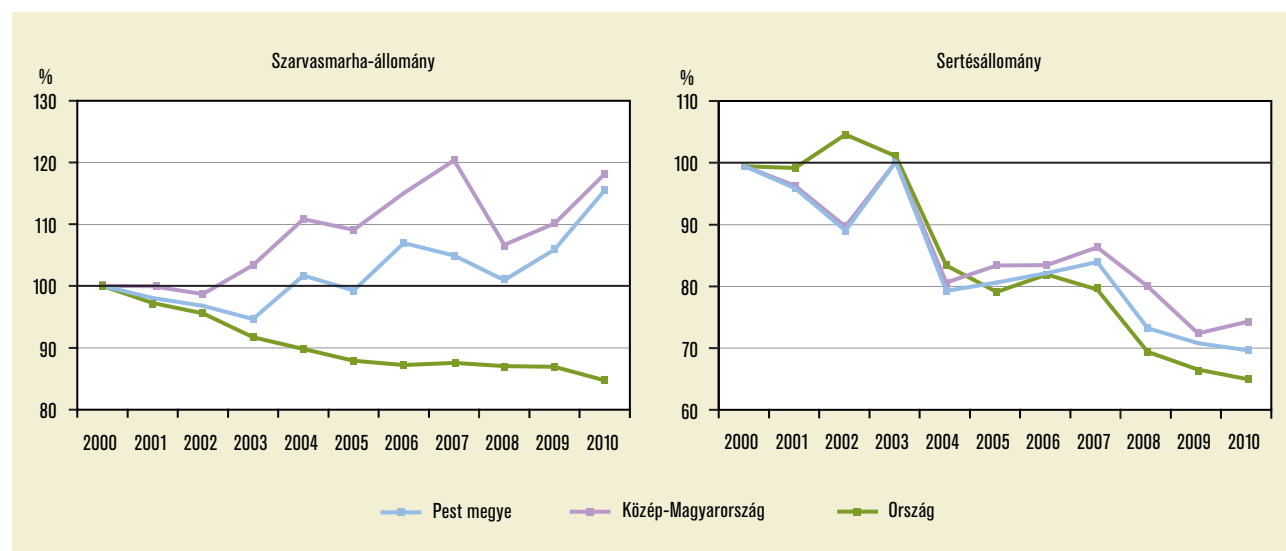
vissza a sertésállomány, az átlagosnál nagyobb mértékű volt azonban a tyúk-, valamint a juhállomány csökkenése.

A megye állatállománya – az ország egészéhez hasonlóan – egyre inkább a gazdasági szervezetekben koncentrálódik. 2010-ben az állatállományból – állategység szerint – a gazdasági szervezetek 54, az egyéni gazdaságok 46%-kal részesedtek, tíz évvel korábban ez az arány még 38, illetve 62% volt.

2010. június elején a Pest megyei gazdaságokban 55 ezer szarvasmarhát (ebből közel 22 ezer tehenet) tartottak, 8,6%-kal többet, mint 2000-ben. A gazdasági szervezetekben ötödével több, az egyéni gaz-

7. ábra

A szarvasmarha- és a sertésállomány változása (2000. december 1. = 100,0)

9. tábla

Vágóállat- és állatitermék-termelés

Terület	Vágósertés, ezer tonna	Vágómarha, ezer tonna	Vágójuh, ezer tonna	Vágóbaromfi, ezer tonna	Vágónyúl, ezer tonna	Tyúktojás, millió darab	Kifejt tehéntej, millió liter
2000–2010. évek átlaga							
Pest megye	28,4	7,6	1,0	19,8	1,7	163,1	121,8
Közép-Magyarország	29,9	8,1	1,1	23,8	1,8	207,0	141,2
Ország	669,0	93,2	18,7	635,0	12,7	3 059,8	1 878,4
2010. év							
Pest megye	26,9	9,3	0,9	27,2	1,9	146,6	110,3
Közép-Magyarország	27,7	9,6	0,9	32,7	1,9	190,9	113,8
Ország	553,1	80,7	18,6	650,4	11,4	2 732,5	1 640,6

daságokban 13%-kal kevesebb szarvasmarhát tartottak a tíz évvel korábnál. Ennek következményeként a gazdasági szervezetekben tartott szarvasmarhák aránya a korábbi kétharmadról több mint héttizedre emelkedett.

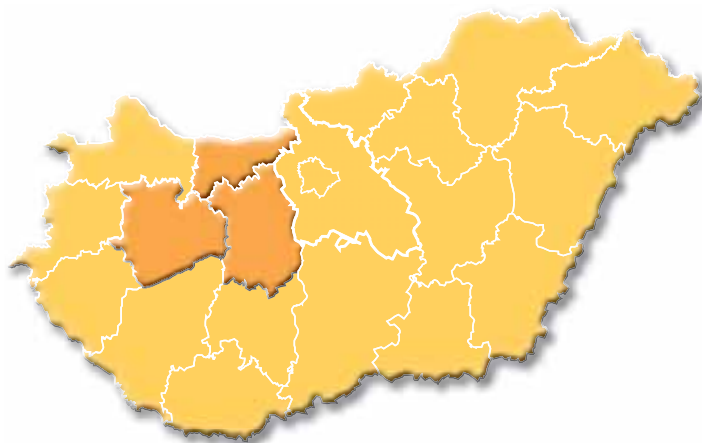
A megye gazdaságaiban 169 ezer sertést írtak össze, 11 ezer volt az anyakocák száma. Az állomány 22%-os csökkenése a megye egyéni gazdaságait különösen érzékenyen érintette: tíz évvel korábban még ők tartották az állomány hattizedét, 2010-ben egyharmadát.

Bár az egyéni gazdaságok tyúkállománya 10 év alatt a felére csökkent (miközben a gazdasági szervezeteké jelentősen, 41%-kal nőtt) 2010-ben a megye 1,6 milliós állományának (ebből 500 ezer tojó) hattizedét az egyéni gazdaságokban regisztrálták.

A megye 60 ezres juhállományának 90%-a koncentráldott az egyéni gazdaságokban.

A Pest megyei gazdaságok a főbb gazdasági haszonállatfajok vágóállat előállításából, valamint tyúktojás- és tejtermelésből – az ország egészéhez képest – viszonylag szerény, 3,1–8,2%-os mértékben részesültek. 2000–2010 átlagát tekintve a megyében, az országhoz hasonlóan a vágósertés- és a vágóbaromfi-előállítás volumene volt a legnagyobb, összességében 85%. 2010-ben az előállított vágóbaromfi mennyisége meghaladta a korábban legnagyobb súlyt jelentő vágósertéseket, és ezzel vezető szerepre tett szert. A többi vágóállathoz képest a megyében viszonylag nagyobb szerepe a vágónyúltermelésnek van. 2010-ben a megye az országos termelésből 17%-kal részesedett, ami 1000 tonnával meghaladta a vágójuhtermelést is.

KÖZÉP-DUNÁNTÚL

FEJÉR MEGYE ● KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE ● VESZPRÉM MEGYE

2010-ben a mezőgazdaság országos bruttó hozzáadott értékének közel 13%-át a Közép-Dunántúlon állították elő. Három megyéje közül Fejér hozzájárulása volt a legnagyobb, 5,4, Komárom-Esztergomé 3,8, míg Veszprémé 3,5%. Az előző évihez képest a mezőgazdaság GDP részesedése azonos mértékben (0,3 százalékponttal) nőtt a Közép-Dunántúlon (4,8%-ra), mint az országban (3,8%-ra), ugyanakkor Fejér megye az átlagnál jobban teljesített: 0,6 százalékponttal, 5,5%-ra növelte részarányát.

A Közép-Dunántúlon 2010-ben 20,5 milliárd forintot fordítottak agrárberuházásokra, az országos teljesítmény 14%-át. A befektetések felét Fejér megye területén valósították meg, az összes ráfordítás másik fele pedig 28–22%-os arányban Komárom-Esztergom és Veszprém megye között oszlott meg. A közép-dunántúli vállalkozások 2010-ben már az ágazati GDP 19%-ának megfelelő összeget investáltak a mezőgazdaságba, szemben a 2000. évi 14%-kal.

2010 végén a Közép-Dunántúlon három megyéjében összesen 74 külföldi érdekeltségű mezőgazdasági vállalkozás működött, az országból minden tizedik itt tevékenykedett. A saját tőke nagysága 16 milliárd forint, ennek nyolctizede külföldi részesedés. A vállalkozások száma 2000 és 2010 között összességében egyötödével csökkent, ugyanakkor a külföldi tőke értéke ezen időszak alatt háromszorosára nőtt. A legtöbb nemzetközi tőkével rendelkező céget Veszprém (32) és Komárom-Esztergom (29) megyében találjuk, a legkevesebbet Fejér megyében (13). Az agrárvállalkozások külfölditőke-befektetései Komárom-Esztergom és Fejér megyébe irányultak, viszonylag magas (47, illetve 40%) a részesedésük a térség külföldi tőkéjéből. Veszprém megyébe (13%-os részaránnyal) a kisebb tőkeerejű cégek települtek. A mezőgazdasági vállalkozások hattizede földműveléssel, növénytermesztéssel, közel egynegyedük állattenyésztéssel foglalkozott. Ugyanakkor a külföldi tőke nagyobb hányada, 6 milliárd forint az állattartó gazdaságokhoz került, ennek kétharmada a Komárom-Esztergom megyei cégekhez.

A mezőgazdaság szervezeti keretei

A gazdaságok száma és összetétele

2010-ben a Közép-Dunántúlon a mezőgazdaság nemzetgazdasági ágban az ország gazdaságainak 9%-át, szám szerint 51 941 gazdaságot regisztráltak, ebből 999 gazdasági szervezetként, a többi egyéni gazdaságként működött. A 2000. évi általános mezőgazdasági összeírás (ÁMÖ) adataihoz képest a mezőgazdasági szervezetek száma 15%-kal nőtt. A lakosságnak ugyanakkor egyre kisebb hányada foglalkozott mezőgazdasági tevékenységgel, ami az egyéni gazdaságok drasztikus, 43%-os csökkenésében nyilvánult meg; ez az országos mértéknél (40%) is magasabb volt.

A három megye gazdasági szervezeteinek közel fele Veszprém megyében, az egyéni gazdaságok ugyanilyen aránya Fejér megyében gazdálkodott. Komárom-Esztergom megyében nőtt legkevésbé a gazdasági szervezetek és csökkent leginkább az egyéni gazdaságok száma.

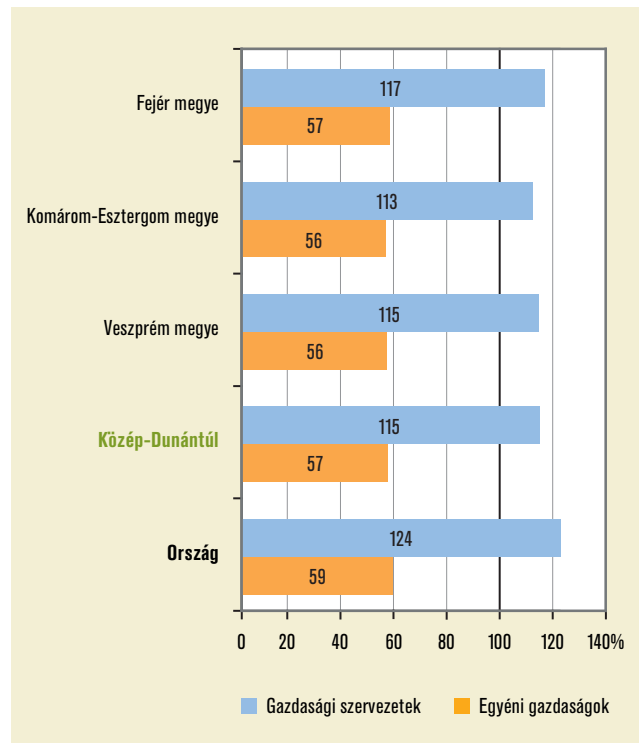
A Közép-Dunántúlon a gazdasági szervezetek 56%-a (561 gazdaság) növénytermesztéssel, 6,3%-a (63 gazdaság) csak állattartással foglalkozott, 38%-a (375 gazdaság) mindkét ágazatban tevékenykedett. A földműveléssel foglalkozó gazdaságok aránya Veszprém megyében a legmagasabb, az állattartóké Komárom-Esztergom, a vegyes gazdaságoké Fejér megyében. A csak állattartással foglalkozó gazdaságok száma a 2000. évihez képest a Közép-Dunántúlon a hattizedére csökkent, ugyanakkor közel kétszeresére nőtt a vegyes gazdálkodást folytatóké. A nagygazdaságok egy része az állattenyésztés mellett növénytermesztéssel is kiegészítette tevékenységét. Fejér megyére a legjellemzőbbek ezek az arányok.

A Közép-Dunántúl egyéni gazdaságainak több mint fele növénytermesztő, 26%-a vegyes profilú, közel ötöde csak állatot tart. Ettől eltérően Veszprém megyében az egyéni gazdák több mint hattizede földhasználó, az állattartók aránya 16, a vegyes gazdálkodóké 23%.

Országos tendencia az állattartás leépítése. A Közép-Dunántúl megyéiben is ez a folyamat figyelhető meg a nagygazdaságoknál és a lakosságnál egyaránt. A csak állattartó nagygazdaságok száma 2000 óta Fejér megyében megfeleződött, Veszprém megyében hattizedére, Komárom-Esztergom megyében héttizedére esett visz-

1. ábra

A gazdaságok száma, 2010
(2000. év = 100,0)

za. A növénytermesztés mellett állattartással is foglalkozó gazdaságoknál némileg kedvezőbb a helyzet: Veszprém megyében 4,6%-kal nőtt az állattartó gazdaságok száma, ellenben Fejérben 20, Komárom-Esztergom megyében 15%-uk hagyta abba állattartó tevékenységét. A régió megyéiben egyre kevesebb egyéni gazdaság nevel állatot, számuk – a vegyes tevékenységüket is figyelembe véve – a 2000. évi összeíráshoz viszonyítva Fejér megyében a felére, Komárom-Esztergom és Veszprém megyében a 45%-ára esett vissza.

A mezőgazdasági nagygazdaságok termékeik értékesítésére alakultak. A Közép-Dunántúl egyéni gazdaságai elsősorban (75%) a saját családjaik élelmiszer-ellátása céljából termelnek, legfeljebb a felesleget értékesítik (14%), eladási céllal alig több mint egytizedük (12%) termelt. A saját szükségleten felül (16%) és az eladási céllal (13%) termelők összes gazdaságon belüli aránya Veszprém megyében volt a legmagasabb. Az értékesítésre termelők részaránya Komárom-Esztergom megyében átlag alatt maradt (9,9%).

1. tábla

A gazdaságok számának megoszlása és változása termelési típusok szerint, 2010

(%)

Terület	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyese	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyese
	gazdasági szervezetek			egyéni gazdaságok		
Megoszlás						
Fejér megye	44,8	6,5	48,7	51,9	20,1	28,0
Komárom-Esztergom megye	42,6	12,9	44,6	55,1	18,8	26,1
Veszprém megye	70,4	3,3	26,3	61,6	15,6	22,8
Közép-Dunántúl	56,2	6,3	37,5	55,8	18,3	25,9
Ország	54,1	6,0	39,9	48,8	22,0	29,3
A 2000. évi százalékában						
Fejér megye	95,6	50,0	192,9	64,4	60,3	46,5
Komárom-Esztergom megye	98,9	72,2	160,7	67,4	44,3	47,5
Veszprém megye	105,2	60,0	183,3	63,3	54,9	44,1
Közép-Dunántúl	101,4	60,0	181,2	64,6	54,6	46,0
Ország	103,1	66,5	206,7	71,7	59,0	46,0

Munkaerő-felhasználás

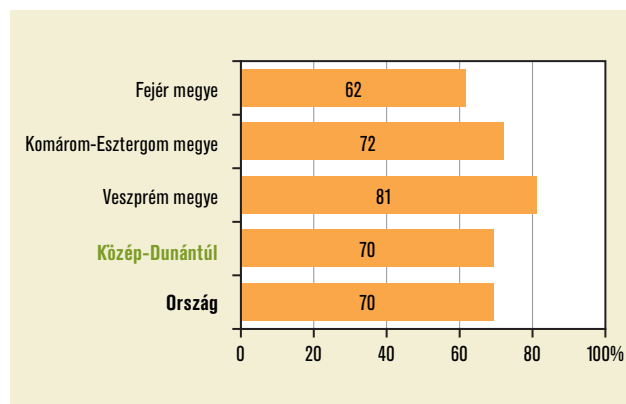
A 4 főnél többet foglalkoztató gazdasági szervezetek által alkalmazottak létszáma 2000 és 2010 között a közép-dunántúli megyékben (az országgal azonos mértékben, 30%-kal) 12 ezer főre esett vissza. Az alkalmazásban állók száma Fejérben volt a legmagasabb (5266 fő), miközben 10 év alatt a létszám is ebben a megyében csökkent a leginkább (38%). Az országosnál kisebb mértékű volt a visszaesés Veszprém, illetve Komárom-Esztergom megyében (19, illetve 28%). A legtöbb mezőgazdasági munkást az országban Hajdú-Bihar megyében foglalkoztatták (több mint 8 ezer főt).

A teljes munkaidőben alkalmazásban álló mezőgazdasági munkát végzők 2010-ben mindhárom megyében az országos bruttó átlagnál (143 ezer forint) többet kerestek. A legmagasabb bruttó átlagkereset Fejér megyében volt (158 ezer forint), míg Komárom-Esztergom megyében ennél 10 500 forinttal kaptak kevesebbet a dolgozók. Az elmúlt 10 év során mindhárom megyében több mint kétszeresére – ezen belül Veszprém megyében 2,5-szeresére – nőtt az agráriumban dolgozók bruttó keresete.

Az országban egyéni gazdálkodóként mezőgazdasági munkát végzők mintegy 9%-a dolgozott a 2010-es fel-

mérés szerint a Közép-Dunántúlon. Korcsoportos bontás alapján nincs nagy eltérés a megyék között, általában jellemző, hogy a 45 év alattiak aránya kisebb az országosnál. Az egyéni gazdálkodók fele a 45–64 éves korosztályból, háromtizede a 65 éven felüliekből került ki. Mezőgazdasági végzettségüket tekintve a gazdálkodók több mint kilencetizede szakképzetlen, legfeljebb tapasztalataira hagyatkozó, illetve alacsony végzettséggel rendelkezik. A középfokú végzettségűek aránya a gazdálkodók körében Fejér és Komárom-Esztergom megyében az orszá-

2. ábra

A mezőgazdaságban alkalmazásban állók számának változása, 2010
(2000. év = 100,0)

gos átlag (6%) körül alakult, Veszprém megyében 0,8 százalékponttal meghaladta azt. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya Fejér megyében szinte megegyezett az országos átlaggal (2,6%), a másik két megyében 0,4, illetve 0,6 százalékponttal magasabb volt annál.

A munkavégzésben részt vevő, nem fizetett munkaező korcsoportos megoszlása mindhárom megyében eltér az egyéni gazdálkodókéétól. Négytizedük a 45 év alattiak közül került ki, a 65 év felettek aránya 15–16% körüli. A munkaezőként számba vehető családtagok legnagyobb csoportját a 45–64 év közöttiek tették ki. Az alapfokú végzettséggel vagy azzal sem rendelkező családi munkaező aránya 96%.

A három megye 999 gazdasági szervezeténél 10 ezer állandó és 2900 idősziaki alkalmazottat vettek számba, ami gazdaságonként 10 fő állandó és 3 fő idősziaki munkásnak felelt meg. A megyék között kisebb-nagyobb eltérések adódtak a mezőgazdasági alkalmazottak, valamint a családi munkaező gazdaságban ledolgozott munkanapjainak száma szerint. A Fejér megyei mezőgazdasági szervezeteknél dolgozó állandó alkalmazottak héttizede legalább 8 hónapot dolgozott a gazdaságban, a másik két megyében ez az arány az

országosnál (kétharmad) kisebb, alig haladta meg az 50%-ot. Komárom-Esztergom és Veszprém megyékben viszont a legfeljebb 2 hónapot, illetve a 6–8 hónapot dolgozóak voltak többen. A legfeljebb 2 hónapig foglalkoztatott, idősziaki mezőgazdasági munkát végzők a közép-dunántúli megyékben az országos (kétharmados) arányt meghaladóan dolgoztak a gazdasági szervezeteknél (Fejér megyében a munkások háromnegyede, Komárom-Esztergom és Veszprém megyében 87, illetve 84%-a).

A mintegy 51 ezer közép-dunántúli egyéni gazdaságban több mint 900 állandó, 2200 idősziaki és közel 100 ezer segítő családtag vett részt a mezőgazdasági munkavégzésben. Mind a három megyében az országos átlagnál (64%) nagyobb arányban foglalkoztattak 8 hónapot meghaladóan állandó alkalmazottakat. Az egyéni gazdaságoknál idősziakonként alkalmazásban állók nagy része legfeljebb 2 hónapot dolgozott az év során, arányuk azonban kisebb, mint a gazdasági szervezeteknél. Fejér megyében az idősziaki alkalmazottak hattizede 2 hónapnál kevesebb, mintegy háromtizede 6–8 hónapot dolgozott. Veszprém megyében a munkások héttizedét legfeljebb 2, míg majdnem három-

2. tábla

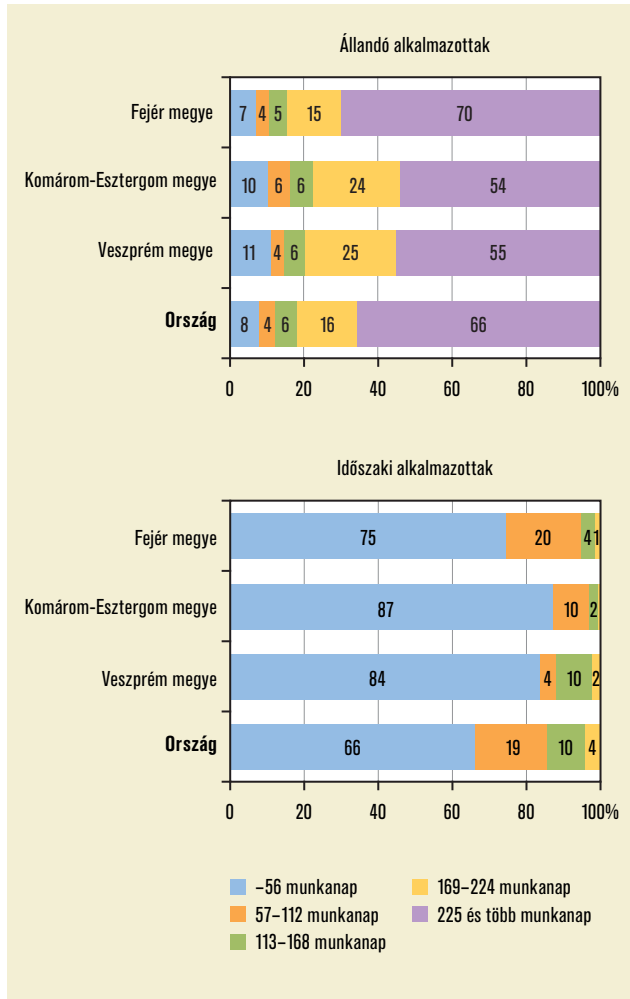
Az egyéni gazdálkodók és a nem fizetett munkaező megoszlása a legmagasabb mezőgazdasági végzettség és korcsoportok szerint, 2010

(%)

Terület	Legmagasabb mezőgazdasági végzettség				14–24	25–44	45–64	65–
	nincs, gyakorlati tapasztalat	alapfokú	középfokú	felsőfokú				
					éves			
	Egyéni gazdálkodók							
Fejér megye	87,0	4,6	5,9	2,5	0,6	20,2	49,2	30,0
Komárom-Esztergom megye	87,6	3,7	5,7	3,0	0,5	19,2	49,8	30,4
Veszprém megye	86,2	3,8	6,8	3,2	0,5	17,9	50,3	31,4
Közép-Dunántúl	86,9	4,1	6,2	2,8	0,5	19,2	49,7	30,5
Ország	86,3	5,0	6,0	2,6	0,7	20,8	48,8	29,8
	Nem fizetett munkaező							
Fejér megye	93,5	2,2	3,0	1,3	9,7	32,4	42,9	15,0
Komárom-Esztergom megye	94,0	1,8	2,6	1,6	7,9	29,4	46,4	16,3
Veszprém megye	93,7	1,5	3,2	1,6	8,8	30,5	44,5	16,2
Közép-Dunántúl	93,6	1,9	3,0	1,5	9,0	31,2	44,1	15,7
Ország	93,6	2,1	2,9	1,4	10,0	31,6	43,0	15,4

3. ábra

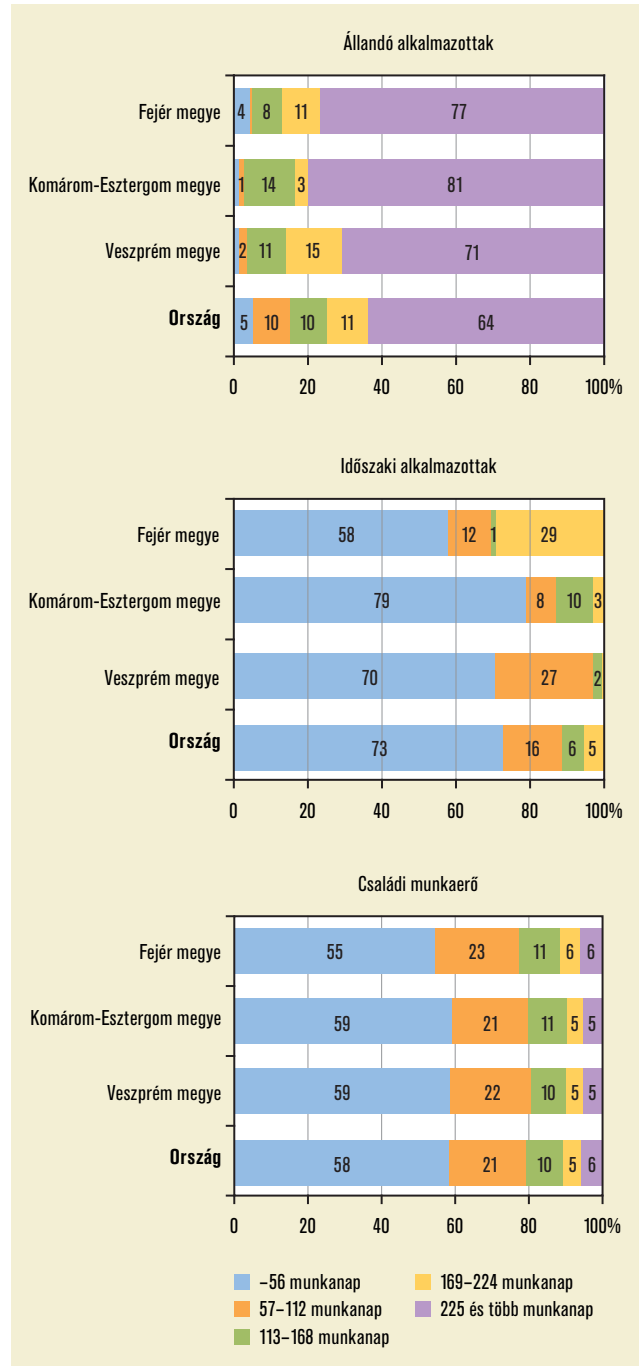
Az állandó és az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak megoszlása a gazdasági szervezetekben, 2010

tizedüket 2–4 hónapon át foglalkoztatták. Komárom-Esztergom megyében alkalmazták a legrövidebb ideig, az országos átlagnál (73%) nagyobb arányban a mezőgazdasági munkásokat. A Közép-Dunántúlon a családtagok az országos megoszlással közel azonos napi munkavégzéssel segítettek az egyéni gazdaságoknak feladataik elvégzésében.

4. ábra

Az állandó, az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak és a családi munkaerő megoszlása az egyéni gazdaságokban, 2010

Földhasználat, agrotechnika

Földterület, művelési ágak

A Közép-Dunántúlon mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok 2010-ben 822 ezer hektár földterületet vontak be a termelésbe, az országos 13%-át. Ebből Fejér megye gazdálkodói 361, Veszprém 301, Komárom-Esztergomé 160 ezer hektárt hasznosítottak. A termőhelyi adottságok nemcsak a művelésbe vont területek nagyságára, hanem annak művelési ágankénti megoszlására is kihatnak. Országosan is kiváló gabonatermő vidék a Mezőföld Fejér megyében. A Kisalföld déli nyúlványai és a Marcal-medence Veszprém megye egy részén is kedvező feltételeket biztosít a növénykultúráknak, és Komárom-Esztergom megyében is találunk jó termőhelyeket. Az országosan is kiemelkedő adottságú Fejér megyei termőterület 62%-án (225 ezer hektáron) vetettek szántóföldi növényeket a gazdálkodók. Veszprém megyében 117, Komárom-Esztergomban 89 ezer hektár szántó volt a gazdák művelésében.

A síkvidék mellett a Közép-Dunántúlra sokkal inkább jellemzőbb tájak a Dunántúli-középhegység, a Balaton-felvidék vulkanikus tanúhegyei, a Balaton, a Velencei-tó és a Duna menti területek. A három megye változatos földrajzi adottságai sajátos mezőgazdasági feltételeket teremtettek. Nagy hagyományai vannak itt a szőlészetnek és a borászatnak. Veszprém megyét a balatoni borokkal a Badacsonyi, a Balatonfüred-Csupaki és a Balaton-felvidéki borvidék képviseli, és itt található a híres Somlói borvidék is. Komárom-Esztergom megyében említésre méltó az Ászár-Neszmélyi borvidék, Fejér

megyében pedig a Móri mellett az Etyek-Budai borvidék etyeki körzete is.

A hegyek és fáik az átlagosnál erdősültebb tájakat alkotnak, ahol az erdő- és vadgazdálkodás, a vizes helyek környékén pedig a halgazdálkodás is helyet kap. A Közép-Dunántúl erdővel hasznosított földterületének 63%-át Veszprém erdei adták, a megyén belül is ez a művelési ág (128 ezer hektárral) képviselte a legnagyobb részarányt. A gazdaságok művelt erdőméretével az ország megyéi közül Veszprém a negyedik volt (Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy és Bács-Kiskun megyéket követően). Az erdőgazdálkodásban Veszprém megyében az országosnál (86%) jóval nagyobb részarányban voltak jelen a gazdasági szervezetek (94%).

Az ökológiai adottságok tükröződnek a művelési ágak területi különbségeiben is. Közép-Dunántúlon a használt földterület 61%-át (országosan 71%-át) tette ki a mezőgazdasági terület. Ez az arány Fejér megyében közel azonos mértékű, míg Komárom-Esztergomban 10, Veszprém megyében pedig 20 százalékponttal kisebb. A Fejér megyei gazdálkodók tevékenységében a szántóföldi növénytermesztés a legjellemzőbb, Komáromban emellett az erdők aránya is jelentős. Veszprém megyében az erdőgazdálkodás területnagysága megelőzi a szántóföldi kultúrákat, és a gyepgazdálkodás (még az országosnál) is nagyobb részarányban van jelen.

Az országban a gazdaságok használatában lévő összes földterület 58, a régióban 70%-át a társas formában működő szervezetek művelték, a többit egyéni gazdaságok. Az országos átlaghoz képest (8 százalékponttal) nagyobb arányban vesznek részt gazdasági szervezetek a

3. tábla

A gazdaságok használatában lévő összes földterület és a főbb művelési ágak aránya, 2010

Terület	Használt földterület összesen, ezer hektár	Ebből:					
		a szántó	a konyhakert	a gyümölcsös	a szőlő	a gyep	az erdő
		aránya, %					
Fejér megye	361,2	62,3	0,3	0,7	0,5	6,2	7,7
Komárom-Esztergom megye	159,6	56,0	0,2	0,3	0,5	5,0	28,9
Veszprém megye	301,3	38,9	0,1	0,4	1,1	11,1	42,6
Közép-Dunántúl	822,1	52,5	0,2	0,5	0,7	7,8	24,6
Ország	6 533,8	58,2	0,3	1,3	0,9	9,9	23,3

4. tábla

A mezőgazdasági terület és a főbb művelési ágak átlagos nagysága, 2010

(hektár)

Terület	Mezőgazdasági terület	Szántó	Konyhakert	Szőlő	Gyümölcsös	Gyep
Gazdasági szervezetek						
Fejér megye	488,1	559,8	0,1	17,8	38,2	87,0
Komárom-Esztergom megye	342,6	370,8	-	8,7	12,6	62,5
Veszprém megye	313,3	350,5	0,6	11,2	42,7	137,2
Közép-Dunántúl	390,9	443,0	0,3	13,0	36,4	100,9
Ország	322,6	340,1	0,5	19,0	25,1	116,5
Egyéni gazdaságok						
Fejér megye	4,9	7,0	0,1	0,2	0,7	5,2
Komárom-Esztergom megye	4,4	7,1	0,0	0,2	0,4	3,2
Veszprém megye	4,5	7,5	0,0	0,4	0,2	5,0
Közép-Dunántúl	4,7	7,2	0,1	0,3	0,4	4,7
Ország	4,6	6,2	0,0	0,4	0,6	5,1

szántóterületek művelésében, (6 százalékponttal) a gyepgazdálkodásban, (15 százalékponttal) a gyümölcsösök területén, és (9 százalékponttal) az erdőművelésben. Emellett művelési áganként is karakteresek a különbségek. A szántók 57, a gyep 51, a gyümölcsösök 42, az erdők területének 93%-át a társas gazdálkodó szervezetek művelték a Közép-Dunántúlon. Mindhárom megyére jellemző a művelési ágak régiós aránya, egyedül Komárom-Esztergom kis területű gyümölcsöseiben jelentősebb az egyéni gazdálkodás súlya. A szőlővel telepített földterületek négyötödét (országosan is) az egyéni gazdaságok művelik, ezen kívül a konyhakertekben meghatározó még (közel 100%-os) az egyéni vállalkozók jelenléte.

Az átlagos művelésiág-méret a birtok- és a művelésiág-arányok függvényében különbözőképpen alakult. A kétféle gazdaságcsoport földterületének átlagos nagysága is eltérő volt. Egy gazdálkodó szervezet Fejérben közel 500, Veszprémben pedig 313 hektár területet művelt. A legnagyobb kiterjedésű szántókon a Fejér megyében gazdálkodók tevékenykedtek, míg Veszprém megyében ennek alig kétharmada volt az egy gazdasági szervezetre jutó szántóterület. Még ez utóbbi is meghaladta az országost. A gazdálkodó szervezetek által művelt szőlőterület Fejérben, a gyümölcsösök átlagos területe Veszprém megyében volt a legnagyobb. Természetföldrajzi adottságaiból adódóan az országosnál nagyobb

gyepterülettel ugyancsak a Veszprém megyei gazdasági szervezetek rendelkeztek, ugyanakkor ennek a felét sem tette ki Komárom-Esztergom megyében.

Az egyéni gazdaságok Közép-Dunántúlon használt mezőgazdasági területének átlagos mérete mindössze 4,7 (országosan 4,6) hektár. Az országos átlagnál mindhárom megyében nagyobb szántót műveltek, Fejér megyében pedig nagyobb gyümölcsösrel, Veszprém megyében nagyobb szőlőterülettel rendelkezett egy-egy egyéni gazdaság.

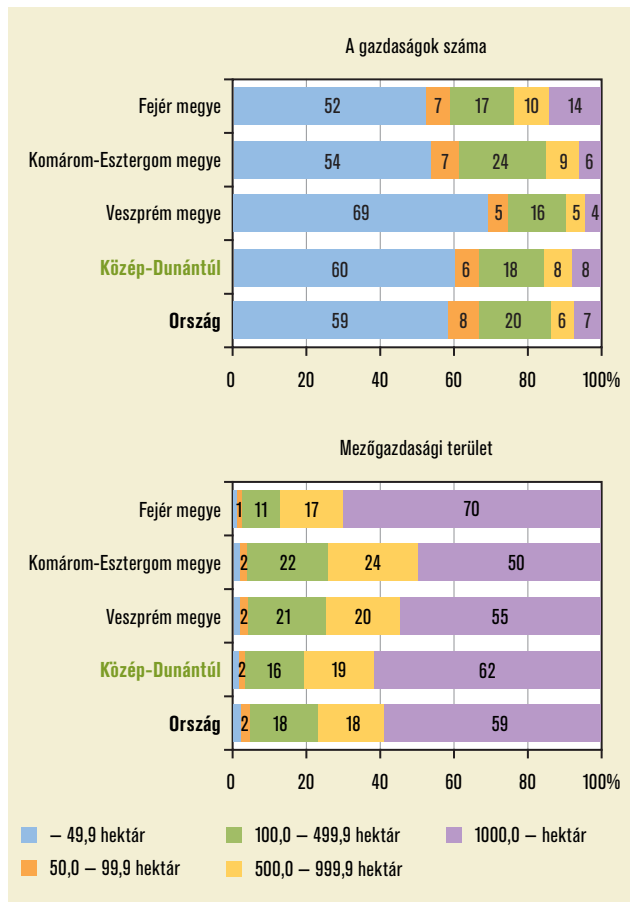
A földhasználat gazdálkodási forma szerint

A privatizációval a földterület rendkívüli módon szétaprózódott. Az elmúlt években csak kismértékű elmozdulás történt a kívánatos földkoncentráció felé, amit a földhasználatra vonatkozó mutatószámok is jeleznek. A mezőgazdasági, illetve szántóterületet használó gazdaságok számának alakulása ellentétes tendenciájú. A termőterületet használó gazdaságok száma az utóbbi évtizedben Fejér és Komárom-Esztergom megyében az országosnál kisebb, Veszprémben annál lényegesen nagyobb mértékben nőtt. Az egyéni gazdaságok száma viszont közel felére esett vissza. Jelentős eltérés volt a két gazdálkodási forma birtokstruktúrája között, miközben a főbb jellemzők az utóbbi évtizedben alig változtak.

A Komárom-Esztergom és Fejér megyei gazdasági szervezetek négytizede 100 hektárnál nagyobb mezőgazdasági területen művelte termőterületének 96–98%-át. Veszprém megyében viszont az 50 hektárnál kisebb területen gazdálkodók hányada (70%) a jelentősebb. A területi koncentráció Fejérben volt a legnagyobb, itt a szervezetek közel negyede 500 hektárnál nagyobb területen gazdálkodott.

5. ábra

A gazdasági szervezetek számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

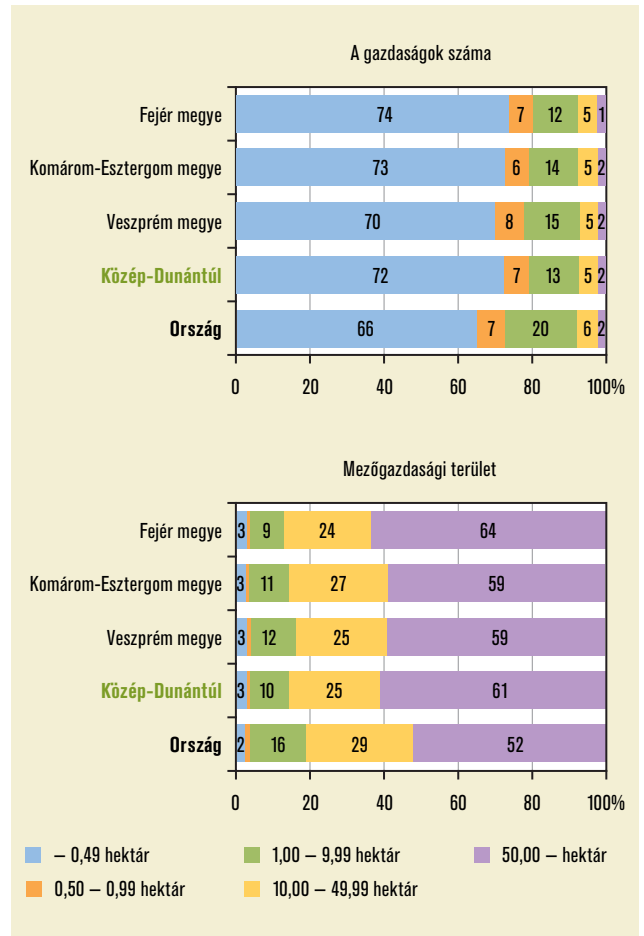

Az egyéni gazdaságok körében is jelentős volt a föld koncentrációja. A három megyében ezeknek a gazdaságoknak mintegy négyötöde 1 hektárnál kisebb, további 12–15%-uk 1–10 hektár közötti termőterületet használt. A 0,5 hektárnál is kisebb termőföldön gazdálkodók aránya 70–74%, ők a földterület alig 3%-át művelték, ugyanakkor a 10 hektárnál nagyobb területtel rendelkezők 7%-a a földterület több mint negyötödét használta. Az egy család megélhetéséhez szükségesnek tartott, minimálisan 50 hektárnyi földdel az egyéni gazdáknak

mindössze 2,1%-a (valamivel több mint ezer gazdaság) rendelkezett, 2010-ben ők művelték meg az egyének által használt mezőgazdasági terület 61%-át a Közép-Dunántúlon.

6. ábra

Az egyéni gazdaságok számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

Agrotechnikai jellemzők

A mezőgazdasági termelés minőségére közvetlenül hat a tápanyagellátás, valamint az öntözés. Az utóbbi évtizedekben a felhasznált trágya mennyiségének mérséklődése több tényezőre vezethető vissza, ilyenek például az állattartó telepekhez tartozó mezőgazdasági terület csökkenése, a műtrágyák felhasználhatóságának egyszerűsége, a hígtrágyás technológia visszaszorulása, valamint az istállótrágyázás magasabb költségigénye. A gazdasági szervezetek az országosnál nagyobb egységnyi területre Fejérben többet, a Közép-Dunántúl másik két

5. tábla

A mezőgazdasági területből a trágyázott és az öntözhető alapterület aránya, 2010

(%)

Terület	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető
	alapterületének aránya a mezőgazdasági területből					
Fejér megye	6,6	77,5	3,2	6,8	81,2	0,4
Komárom-Esztergom megye	11,6	78,7	2,1	14,2	65,4	0,5
Veszprém megye	9,6	62,6	4,0	8,2	49,0	0,6
Közép-Dunántúl	8,5	73,3	3,2	8,7	67,8	0,5
Ország	7,0	67,8	7,0	10,3	57,6	3,4

a) A szerves trágyázott terület magában foglalja a szilárd, a mélyalmos, a trágyalével és hígtrágyával kezelt területeket.

megyében pedig kevesebb szerves trágyát juttattak. Az egyéni gazdák körében a trágyázott terület aránya Komárom-Esztergomban, a kijuttatott mennyiségé Fejér megyében volt a legmagasabb.

A rendszerváltás után csökkent a mezőgazdasági kemikáliák felhasználása. Mindhárom megyében kisebb területre juttattak ki műtrágyát, ennek ellenére a Fejér és a Komárom-Esztergom megyei gazdasági szervezetek az összes mezőgazdasági területük több mint háromnegyedén alkalmazták ezt a fajta talajerő-visszapótlást. Az egyéni gazdák Fejérben a terület több mint

negyötödét, Veszprém megyében még a felét sem műtrágyázták.

Az öntözéses gazdálkodás szélesebb körű elterjedésével évekig a mezőgazdasági terület 5%-át öntözték, 2010-ben már csak 3%-át. A Közép-Dunántúl megyéiben az öntözés mértéke a különböző növénykultúrák (fajta és terület), valamint a csapadékmennyiség eloszlása miatt eltérően alakult, de a három megye átlagát tekintve a gazdasági szervezeteknél az országos öntözési aránynak a felét sem, egyéni gazdálkodók esetében pedig mindössze egyhatedét érte el.

A termelés alakulása

Szántóföldi növénytermesztés

A Közép-Dunántúlon 2010. május 31-én a szántóföldi növények vetésterülete 431 ezer hektárt, a mezőgazdasági terület 85%-át foglalta el. Természeti és gazdaságföldrajzi adottságainak köszönhetően a vetésterületek több mint fele Fejér megyében koncentrálódott, további egyötödük Komárom-Esztergom, 27%-uk Veszprém megyében található. A szántóföldi vetésszerkezetet a gabonafélék túlsúlya jellemzi. Az általuk elfoglalt területek nagysága magasabb az országos átlagnál (63%), a bevetett szántók 68%-ára (293 ezer hektár) terjed ki. Növényfajai közül a búza és kukorica vetésszerkezeti aránya – területnagyságából adódóan – Fejér megyében meghatározó, ugyanakkor a kisebb részarányú rozs, zab és triticales nagyobb részét Veszprém megyében vetették el. A gabonafélék mellett a legjelentősebb növénykultúrában az ipari növények számítanak, átlagosan a megyei

vetésterületek egyötödét foglalták el. Közülük kiemelkedik a repce, amelynek évről évre növekvő vetésállománya a kereslet bővülése mellett a fagyűrő fajták megjelenésének is köszönhető. Magas a napraforgó területének súlya is, amit 2010-ben már 43 ezer hektáron termesztettek (ennek hattizedét Fejér megyében). A vetésszerkezetben 8% a takarmánynövények aránya, a 35 ezer hektáros terület fele Veszprém megyében van.

Gazdálkodási forma szerint – a megyei arányokhoz hasonlóan – a hasznosított szántóföldi területek 57%-át gazdasági szervezetek, 43%-át egyéni gazdaságok művelték. Mindkét gazdálkodási forma más-más szántóföldi növény termesztésére szakosodott. Míg a takarmánynövények, az ipari növények (repce, napraforgó) jelentős részét (66%-át) a gazdasági szervezetek – ezek egyharmadát Fejér megyében – vetették el, addig a burgonyát, illetve a gabonafélék közül a kukoricát, a rozsot és a triticales inkább az egyéni gazdaságokban termesztették.

6. tábla

A főbb növénycsoportok vetésterületen belüli aránya, 2010

(%)

Terület	Gabonafélék	Ipari növények	Száraz hüvelyesek	Takarmány-növények	Gyökér- és gyök-gumós növények	Zöldségfélék
Gazdasági szervezetek						
Fejér megye	64,3	21,9	1,5	7,9	2,3	0,4
Komárom-Esztergom megye	66,7	21,7	0,9	6,8	1,7	0,0
Veszprém megye	58,2	21,3	0,2	18,8	0,3	0,0
Közép-Dunántúl	63,2	21,7	1,0	10,6	1,7	0,2
Ország	58,8	21,4	0,6	9,2	0,8	1,3
Egyéni gazdaságok						
Fejér megye	75,6	19,1	0,2	2,6	0,5	0,3
Komárom-Esztergom megye	75,6	18,4	0,3	3,5	0,5	0,2
Veszprém megye	70,4	15,4	0,2	9,2	1,1	0,1
Közép-Dunántúl	74,2	17,9	0,2	4,6	0,7	0,2
Ország	66,0	18,2	0,4	5,9	1,0	1,6
Összes gazdaság						
Fejér megye	69,1	20,7	1,0	5,7	1,5	0,4
Komárom-Esztergom megye	70,7	20,2	0,6	5,3	1,2	0,1
Veszprém megye	63,5	18,7	0,2	14,6	0,6	0,1
Közép-Dunántúl	67,9	20,1	0,7	8,0	1,2	0,2
Ország	62,5	19,8	0,5	7,5	0,9	1,4

A szélsőséges időjárási viszonyok – 2010 előtt a rendkívüli aszály, 2010-ben a sok csapadék – a növénytermesztést nagymértékben befolyásolták. A megnövekedett belvíz következtében a korábbi évekhez képest az országoshoz hasonlóan kiugróan magas volt a vetetlen szántók nagysága (12 ezer hektár), ezen belül a kipszult területek aránya (39%).

A megtermelt gabona mennyisége és ára jelentősen ingadozott az elmúlt tíz év során. A Közép-Dunántúlon 2010-ben 327 ezer hektár területről közel 1,7 millió tonna gabonát takarítottak be, a terület összességében 4%-kal csökkent, a termésmennyiség 28%-kal nőtt 2000-hez képest. A betakarított területek fele és az összes gabonatermés hattizede Fejér megyébe összpontosult.

A legjelentősebb gabonából, a búzából egytizedével kevesebb, 512 ezer tonna (az országos termés 14%-a) került közép-dunántúli magtárakba, de a termésmennyiségek csak Komárom-Esztergomban nőttek (5,5%-kal, 113 ezer tonnára).

A piaci kereslet hatására jelentősen nőtt a másik meghatározó gabona, a kukorica termesztése. A 2010. évi 999 ezer tonnás termésének nagy része (64%-a) szintén Fejér megyei területeken termett. A tíz évvel ezelőttihez viszonyítva Fejér és Komárom-Esztergom megyében jóval nagyobb arányban nőttek a betakarított mennyiségek, mint országosan (40%). A nagyobb termés hasznosítására a bioüzemanyag alapanyagaként szolgáló bioetanolt, valamint az élelmiszeriparban használt izocukrot készítenek.

A kevésbé meghatározó kalászosok közül az árpa, a zab és a rozs termésmennyiségei rendre elmaradtak a bázisévétől. Az árpatermés (109 ezer tonna) ezen időszak alatt egyötödével csökkent, 87%-át Fejér és Veszprém megyében takarították be, közel fele-fele arányban. A zabból (10 ezer tonna) ugyancsak egyötödével kevesebb került a tárolókba, túlnyomórészt (62%-ban) a veszprémiekbe. Rozsból (4,7 ezer tonna) összességében 2,2%-kal kevesebb termett, ennek nagy része (55%-a) Veszprém megyében.

7. ábra

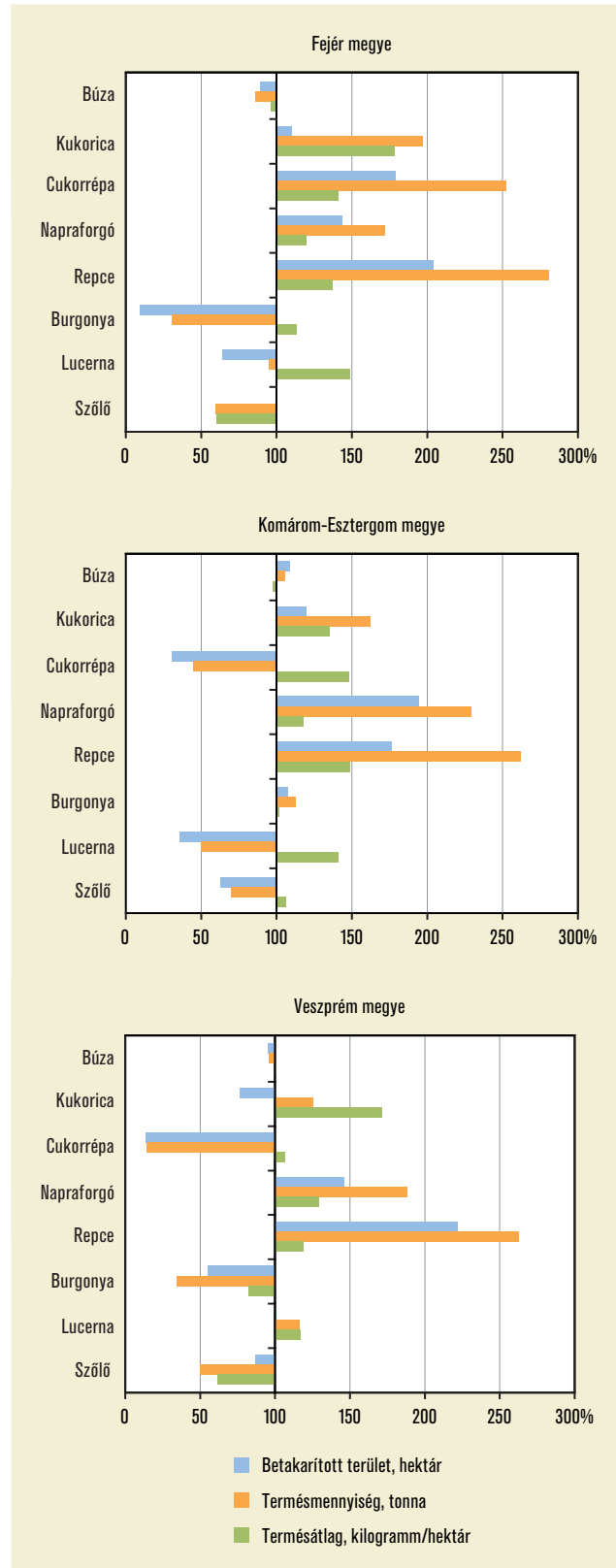
A fontosabb növényi kultúrák terméseredményei, 2010
(2000. év = 100,0)

Az ipari növények közül a napraforgó és a repce a legfontosabb olajos magvú növények, gazdaságos termesztésükön kívül azért is, mert felhasználásuk sokoldalú. Használják többek között világító- és étkezési olajként, bioüzemanyag alapanyagaként, gyártási melléktermékük pedig értékes takarmány. 2010-ben Magyarországon a napraforgó termés-mennyiségének 12%-a (116 ezer tonna) Közép-Dunántúlról származott, a gabonafélékhez hasonlóan főként a Fejér megyei termelők földjeiről. A 2000. évihez viszonyított mennyisége a térségben az országoshoz képest – ahol megduplázódott – valamivel kisebb mértékben (84%-kal) nőtt. Bár repceből a napraforgóénál kevesebb termett (84 ezer tonna) – fele Fejér, egyharmada Veszprém megyében –, a termés-mennyiség jóval nagyobb volt: átlagosan 2,7-szer többet takarítottak be, mint 2000-ben.

A Mezőföld termékeny síksága kiválóan alkalmas a cukorrépa termesztésére is. 2010-ben kiugróan magas volt a termés-mennyisége, az ország össztermésének 26%-át a Fejér megyei lösz- és homoktalajos területek adták. Országosan tíz év alatt négytizedére csökkent a cukorrépa betakarított mennyisége, Fejér megyében ugyanakkor 2,5-szeresére nőtt.

A főbb gabonák és ipari növények termésátlagai területenként jelentősen eltérnek. A szélsőséges időjárás hatása a búza esetében a legtöbb megyében visszavetette a hozamokat, egyes megyékben pedig pozitív irányban változtak a termésátlagok. (Például Szabolcs-Szatmár-Beregben egyharmadával, Csongrádban egyötödével nőtt.) A termésátlagok alapján a megyék sorában elfoglalt helyezés szerint Fejér megye a 3., Komárom-Esztergom a 8., Veszprém a 14. A kukorica hozamai valamelyest kedvezőbben alakultak. A legnagyobb mértékben a Dél-Alföldön nőttek a termésátlagok. A megyék listáján Fejér a 2., Komárom-Esztergom és Veszprém a középmezőnyhöz tartozott. A napraforgó termésátlagai minden megyében elmaradtak az előző évitől, ennek ellenére a megyei rangsorban Fejért csak Tolna megye előzte meg.

A gabonafélék és az ipari növények árviszonyait az utóbbi években döntően az exportkereslet határozta meg. Az exportár emelkedése maga után vonta a felvásárlási ár növekedését. 2010-ben a termelők a búzáért 31, a kukoricáért 29%-kal többet kaptak, mint előző évben. A napraforgót 52, a repcét 12%-kal magasabb áron tudták értékesíteni.

7. tábla

A főbb szántóföldi növények átlagos terméshozama

(kilogramm/hektár)

Terület	Kukorica	Búza	Árpa	Triticale	Zab	Rozs	Napraforgó- mag	Repe- mag
2001-2005. évek átlaga								
Fejér megye	6 650	4 410	3 920	3 910	2 680	2 750	2 420	2 060
Komárom-Esztergom megye	6 160	4 170	3 240	3 400	2 310	2 620	2 150	1 610
Veszprém megye	4 290	3 420	3 020	3 090	2 210	2 190	1 690	1 780
Közép-Dunántúl	6 090	4 120	3 480	3 340	2 330	2 380	2 260	1 860
Ország	5 970	4 020	3 330	3 150	2 350	2 210	2 080	2 040
2010. év átlaga								
Fejér megye	7 420	4 300	3 820	3 670	2 400	2 170	2 410	2 430
Komárom-Esztergom megye	6 580	3 880	3 250	3 030	2 630	2 830	2 160	2 130
Veszprém megye	5 130	3 420	3 210	2 740	1 980	1 960	1 820	1 850
Közép-Dunántúl	6 830	3 990	3 470	2 990	2 150	2 160	2 250	2 160
Ország	6 470	3 710	3 360	3 070	2 320	2 110	1 930	2 050

Az időjárás és a vetésszerkezeti változások leginkább az egyéb növényeket (száraz hüvelyesek, takarmányok, burgonya, zöldségfélék) viselték meg. A száraz hüvelyesek termésmennyisége országosan tíz év alatt héttizedére esett vissza, ugyanakkor a Közép-Dunántúlon lényegében nem változott. A termés szinte teljes egészében száraz borsóból állt, és nagyrészt (82%-át) Fejér megyei földekről takarították be. 2010-ben a Közép-Dunántúlon az egyéb növények közül burgonyából a 2000. évihez képest feleakkora területen (1100 hektár), feleannyi (26 ezer tonna) termett. A burgonyatermesztő területek hattizede Veszprém megyében van, de a legtöbb termést (11 ezer tonna) a komáromi gazdák gyűjtötték be. A szálas és lédús takarmányok átlagos termésmennyisége 2000-ben még meghaladta az 500 ezer tonnát, 2010-re azonban egytizedével csökkent. Közülük legfontosabb a lucernaszéna és silókukorica, aminek nagy része Fejér és Veszprém megyei gazdaságokban termett. 2010-ben a rendkívüli időjárási körülmények következtében a teljes hazai zöldségtermés jelentős része megsemmisült. A zöldségtermesztés jelentősége a Közép-Dunántúlon elenyésző, hiszen az tradicionálisan a két alföldi térségre koncentrálódik. Az országos 1144 ezer tonnás termésnek mindössze 2%-át állították elő a térségben, túlnyomó részt Fejér megye gazdaságaiban.

Gyümölcs- és szőlőtermesztés

Az ország 22 történelmi borvidékéből 7 a Közép-Dunántúlon található. Az eltérő talajú és éghajlatú vidékeken más-más szőlőfajták honosodtak meg, közülük meghatározó a Szürkebarát, az Olaszrizling, a Chardonnay, a Zweigelt, a Juhfark, a Furmint, a Hárslevelű, az Ezerjós és a Leányka. A betakarított szőlőterület (10 ezer hektár) évek óta fokozatosan csökken. 2010-ben összeségében 38 ezer tonna szőlőt szedtek le a gazdaságok, ami tíz év távlatában a legalacsonyabb (az előző évi termésnek mindössze fele és a 2000. évinek is csak az 55%-a). A szőlőtermés felét Veszprém megyében a Balatonfelvidék, a Badacsonyi és a Balatonfüred-Csopak borvidékein szüretelték.

2010-ben a zöldség- és szőlőterméshez hasonlóan a gyümölcsösökben is óriási károk keletkeztek az időjárás miatt. Közép-Dunántúlon a 28 ezer tonna gyümölcs fele Fejér, 35%-a Veszprém, 15%-a Komárom-Esztergom megyében termett. Az összes gyümölcsstermés egyharmada alma, fele csonthéjas, melyek közül legtöbb a meggy. Az almát legnagyobb arányban Veszprém megyében, a meggyet Fejérben termesztették. A 2010-es termésátlagok az előző esztendőhöz viszonyítva 40, 2000-hez képest 50%-kal csökkentek. A főbb gyümölcsfajok közül a meggyből hattizedével, de az almából is négytizedével kevesebb termett.

8. tábla

A gyümölcsös- és szőlőterület átlagos nagysága

(hektár)

Terület	Gyümölcsösrel		Szőlővel	
	rendelkező gazdaságra jutó átlagos ültetvényterület			
	2000	2010	2000	2010
Gazdasági szervezetek				
Fejér megye	33,0	32,2	26,5	17,8
Komárom-Esztergom megye	24,6	10,8	59,0	8,7
Veszprém megye	62,6	37,6	20,0	11,2
Közép-Dunántúl	39,0	31,2	31,0	13,0
Ország	35,7	23,0	27,7	19,0
Egyéni gazdaságok				
Fejér megye	0,4	0,7	0,2	0,2
Komárom-Esztergom megye	0,2	0,4	0,1	0,2
Veszprém megye	0,2	0,2	0,3	0,4
Közép-Dunántúl	0,2	0,4	0,2	0,3
Ország	0,4	0,6	0,3	0,4
Összes gazdaság				
Fejér megye	0,9	1,2	0,2	0,3
Komárom-Esztergom megye	0,4	0,5	0,2	0,2
Veszprém megye	0,4	0,5	0,4	0,5
Közép-Dunántúl	0,5	0,7	0,3	0,3
Ország	0,5	0,8	0,3	0,6

Állattartás

A 2010. évi ÁMÖ-adatok szerint a Közép-Dunántúlon az állattartók száma és az állatállomány az ezredfordulót követően jelentősen csökkent. A 32 ezer állattartó gazdaság mindössze fele, a főbb állatfajok 6,3 milliós állománya héttizede volt a 2000. évinek.

A szarvasmarhák száma az elmúlt tíz évben 114 ezerrel egynegyedével, 88 ezerre mérséklődött. A tehének száma is ilyen mértékben fogyott. Országosan még nagyobb volt a csökkenés (83 és 80%). A szarvasmarhák, ezen belül a tehének közel felét Fejér megye területén istállózták, négytizedét a veszprémi gazdálkodók tartották. A három megye állományainak nyolctizede a gazdasági szervezetek, egyötöde az egyéni gazdaságok haszonállatai voltak. A kifejt tehéntej mennyisége 2000 és 2010 között összességében csökkent, a 2010. évi 237 millió liter tej 45 millióval kevesebb volt, mint 2000-ben.

A sertéstartás romló jövedelmezőségére utal, hogy a Közép-Dunántúlon a gazdasági szervezetek és egyéni

gazdaságok 350 ezer egyedből álló állománya jelentős mértékben (50–46%-kal) csökkent az elmúlt évtizedben.

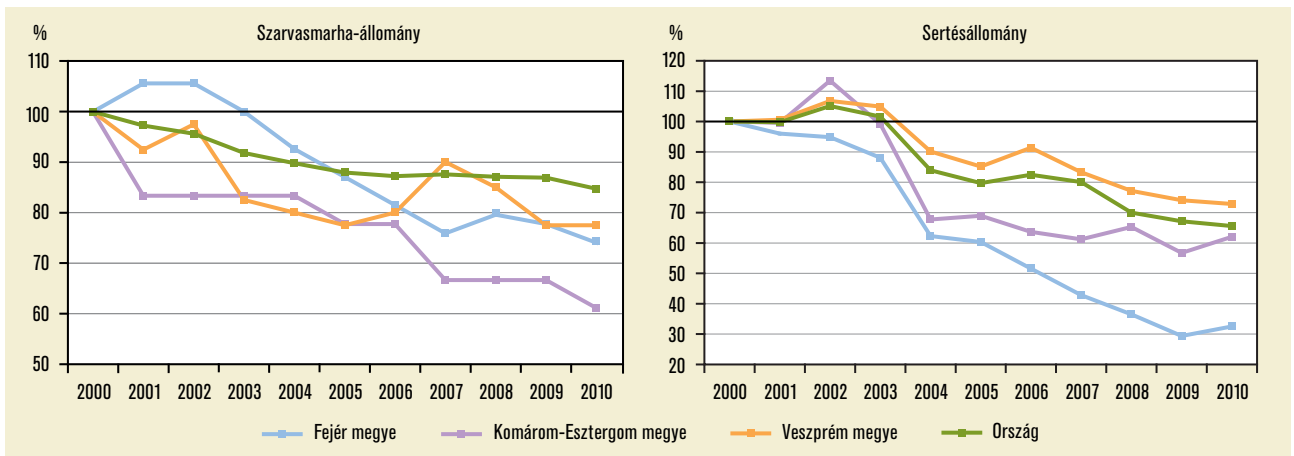
Az állatok négytizedét – csakúgy, mint 2000-ben – Komárom-Esztergom megyei gazdaságok, ezen belül jelentős részét (82%-át) a gazdasági szervezetek tartották. A legnagyobb arányban, kétharmadával a Fejér megyei állatállomány esett vissza, 2010 végén mindössze 89 ezer sertést írtak össze.

A juhállomány 107 ezer darab volt, negyedével, ezen belül az anyajuhok száma háromtizedével csökkent 2000-hez képest. A juhek háromnegyedét egyéni gazdaságokban nevelték, arányuk Fejér megyében még ennél is jóval magasabb volt, állományuk szinte teljes egészében ott található.

A tyúkfélék tartása is veszített jelentőségéből, a mintegy 5,7 milliós állomány a tíz évvel ezelőttinek 73%-a. A közép-dunántúli tyúkállomány nagy részét (56%-át) a Komárom-Esztergom megyei gazdasági szervezetek adták. A tojástermelés az elmúlt évtizedben 2003-ig nőtt, majd ezután egyötödével (667 millió

8. ábra

A szarvasmarha- és a sertésállomány változása (2000. december 1. = 100,0)

darabra) esett vissza, és itt is a Komárom-Esztergom megyei gazdaságok termelése volt a meghatározó (62%).

Az elmúlt években a vágóállatok árának és ezen keresztül mennyiségének alakulását az állattartási előírások szigorodása, az olcsó import, az exportkereslet bővülése, a támogatások, valamint a takarmányárak változása befolyásolta. A főbb állatfajokat figyelembe véve a Közép-Dunántúlon 2010-ben 163 ezer tonna vágóállatot termeltek a gazdálkodók, 11 ezer tonnával kevesebbet, mint 2000-ben. A vágóállatok kilenczede vágósertés és vágóbaromfi. Míg a vágósertés termelése 2000 óta jelentősen, negyztizedével visszaesett, addig a vágóbaromfié hattizedével növekedett. Tíz év alatt a vágósertés-termelés Komárom-Esztergom megyében csökkent

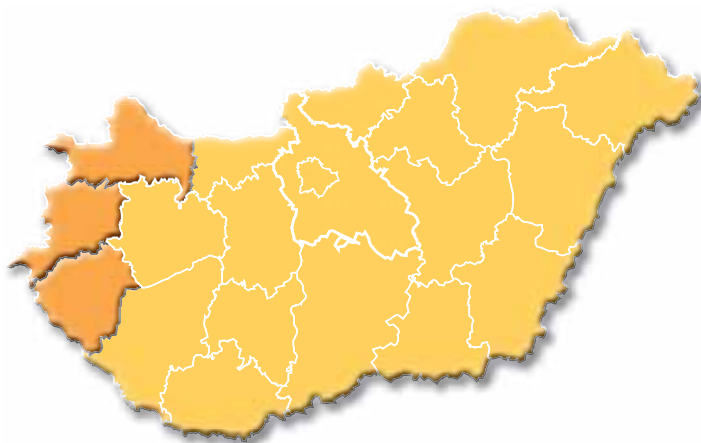
a legkisebb mértékben (25%-kal), ugyanakkor a vágóbaromfi-termelés ugyanitt nőtt a legnagyobb arányban (68%-kal). Vágómarhából az elmúlt évekhez hasonlóan tovább mérséklődött a termelés, ez alól kivétel Veszprém megye, ahol a vágómarha mennyisége az előző évihez képest 16%-kal emelkedett, de így is mindössze a fele volt a tíz évvel ezelőttinek. 2010-ben a vágómarha felvásárlási ára – a fokozódó külpiazi értékesítésnek köszönhetően – 8,3%-kal emelkedett az előző évihez képest. A vágósertésé – elsősorban a magas takarmányárak miatt – 6%-kal csökkent, a vágóbaromfié nem változott. Az állati termékek közül a tejért az előző évinél 17%-kal többet fizettek a felvásárlók, míg a tojás ára 10%-kal csökkent.

9. tábla

Vágóállat- és állattermék-termelés

Terület	Vágósertés, ezer tonna	Vágómarha, ezer tonna	Vágójuh, ezer tonna	Vágóbaromfi, ezer tonna	Tyúktojás, millió darab	Kifejt tehéntej, millió liter
2000–2010. évek átlaga						
Fejér megye	23,3	4,5	0,6	9,2	169,6	125,0
Komárom-Esztergom megye	29,3	1,6	0,2	47,4	507,1	36,7
Veszprém megye	22,4	4,3	0,5	10,5	89,5	95,7
Közép-Dunántúl	74,9	10,4	1,4	67,1	766,2	257,5
Ország	669,0	93,2	18,7	635,0	3 059,8	1 878,4
2010. év						
Fejér megye	15,6	4,9	0,6	8,7	158,8	116,3
Komárom-Esztergom megye	25,8	0,7	0,1	76,5	411,2	33,7
Veszprém megye	14,1	3,6	0,5	11,8	97,6	87,1
Közép-Dunántúl	55,5	9,1	1,2	97,0	667,6	237,1
Ország	553,1	80,7	18,6	650,4	2 732,5	1 640,6

NYUGAT-DUNÁNTÚL

GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYE ● VAS MEGYE ● ZALA MEGYE

Nyugat-Dunántúl gazdaságilag legfejlettebb megyéjében, Győr-Moson-Sopronban elsősorban az ipari termelés felfutása következtében mérséklődött 2000 óta a mezőgazdaság nemzetgazdaságban betöltött súlya. Vasban és Zalában egy évtized alatt ezzel szemben nőtt az agrárágazat részesedése, többek között azért is, mert a gazdasági recesszió mérsékelte az ipar és a szolgáltatási szektor teljesítményét. Az előzetes adatok szerint 2010-ben a Nyugat-Dunántúl északi megyéjében – az országoshoz hasonlóan – az agrárium állította elő a bruttó hozzáadott érték 3,8%-át. Vasban és Zalában ennél magasabb (6,5, illetve 6,0%) volt a mezőgazdaság aránya. A három megyében együtt az ágazatban létrehozott 105 milliárd forint bruttó hozzáadott érték négytizedét a legjobb termőhelyi adottsággal rendelkező Győr-Moson-Sopronban, hattizedét közel fele-fele arányban Vasban és Zalában állították elő.

A Nyugat-Dunántúlon 2010-ben 24 milliárd forint értékű beruházást eszközöltek a mezőgazdaságban, az országos 16%-át. A fejlesztési források nyolctizedét fele-fele arányban Győr-Moson-Sopron és Vas megyében, fennmaradó egyötödét Zalában fordították tárgyi eszközök üzembe helyezésére. Az északi megyében közel azonos összeget költöttek épületek, építmények kialakítására, gépek, berendezések beszerzésére, ültetvények telepítésére, tenyész- és igásállatok pótlására. Ezzel szemben Vasban az ingatlanfejlesztés, Zalában pedig a gépvásárlás tette ki a teljesítések legnagyobb hányadát.

A külföldi tőke beáramlása más ágazatokhoz viszonyítva csak mérsékelten érintette az agráriumot, a határ menti fekvés ugyanakkor jelentős számú vállalkozásnak kínált kedvező befektetési lehetőséget. 2010-ben a mezőgazdaságban tevékenykedő külföldi érdekeltiségű vállalkozások 41%-ának (316) székhelye a Nyugat-Dunántúlon volt, Győr-Moson-Sopron megyében regisztráltak 17, Vasban 13, Zalában pedig 11%-ukat. Az agrárágazat közel 114 milliárd forintos külföldi tőke állományából a Győr-Moson-Sopron megyeiek 11, a Vasiak 6,3, a Zalaiak 6,7%-kal részesedtek. Együttes részarányuk tíz esztendő alatt 13 százalékponttal emelkedett.

A mezőgazdaság kutatási helyszínei közül megemlíthetjük a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdasági és Élelmiszertudományi Karát, a Pannon Egyetem Georgikon Karát, a Gabona-termesztési Kutatóintézet Tápplánszentkereszti Növénynevelő Állomását és a Fertődi Gyümölcs-termesztési Kutatóintézetet.

A mezőgazdaság szervezeti keretei

A gazdaságok száma és összetétele

1990 után a magánosítást célzó törekvések hatására általánossá vált a nagyobb gazdasági egységek feldarabolódása. E folyamat hatására az agráriumban a gazdaságok száma jelentősen gyarapodott, szervezeti struktúrájuk pedig módosult. 2000 és 2010 között a mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozók számát, tevékenységük jellegét már inkább a piaci viszonyok, a jogi szabályozás és az Európai Unióba történő belépés következményei határozták meg.

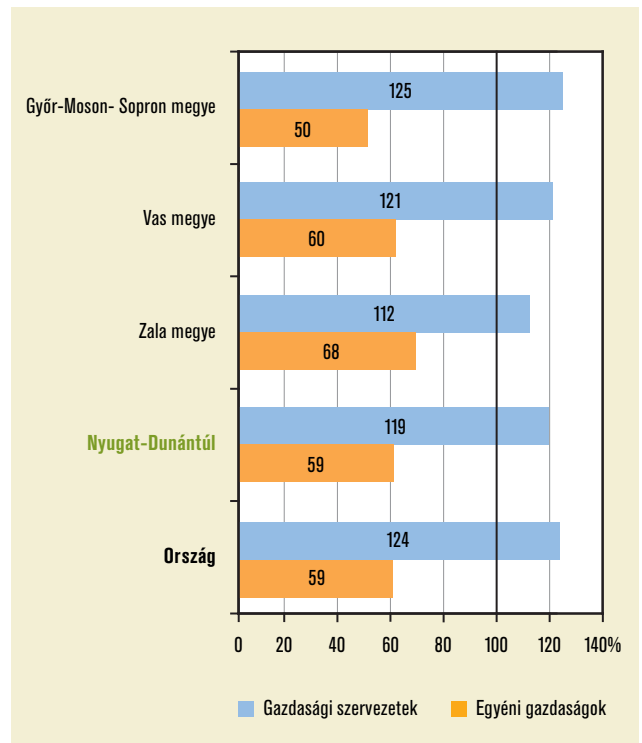
2010-ben 61 ezer mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaság létezett a Nyugat-Dunántúlon, négytizedével kevesebb, mint 2000-ben. Ezen belül az összes gazdaság mindössze 1,8%-át képviselő gazdasági szervezetek száma (mintegy 1100) 19%-kal emelkedett, az egyéni gazdaságoké viszont 41%-kal mérséklődött. Győr-Moson-Sopron megyében ugyanekkor egynegyedével bővült a gazdasági szervezetek száma, a növekedés mértéke magasabb volt, mint Vasban és Zalában, sőt felülmúlta az országosot is.

A gazdaságok túlnyomó részét (98%) kitevő egyéni gazdaságok száma – az 1990-es években történt visszaesést követően – kisebb-nagyobb ingadozásokkal tovább csökkent az elmúlt évtizedben. Ennek fő oka a tőke és a szaktudás hiánya mellett az volt, hogy gazdaságtalanná vált egyes tevékenységek folytatása, növekedtek a ráfordítások, a minőséggel szemben támasztott egyre szigorodó követelményeknek pedig nem mindenki tudott megfelelni. A gazdaságok talpon maradását nehezítette az árverseny és az Európai Unió piacairól beáramló egyre bővülő kínálat, valamint a fogyasztói szokások változása is. A három megye közül Zalában működött a legtöbb (közel 26 ezer) egyéni gazdaság, a csökkenés azonban itt is jelentősnek (32%-os) mondható. A legnagyobb mértékű visszaesés Győr-Moson-Sopron megyében történt, ahol egy évtized alatt minden második egyéni gazdaság megszűnt.

A Nyugat-Dunántúlon 2010-ben együttesen 37 ezer növénytermesztő, mintegy 7 ezer állattartó és 17 ezer vegyes – a használt földterületük kiterjedése és az állatállományuk nagysága alapján egyaránt gazdaságnak minősülő – gazdaság létezett. A termelési típus szerinti összetételük tíz esztendő alatt ellentétes irányban és eltérő

1. ábra

A gazdaságok száma, 2010
(2000. év = 100,0)

mértékben változott. A kizárólag növénytermesztéssel foglalkozó gazdasági szervezetek száma megyénként 0,5–8,5%-kal nőtt, részarányuk azonban 7–10 százalékponttal csökkent. A csak állattartással foglalkozók köre egyedül Vas megyében a gazdasági szervezetek esetében gyarapodott, így arányuk a másik két megyéhez viszonyítva kevésbé mérséklődött. A vegyes gazdálkodású szervezetek előfordulása és gyakorisága ugyanakkor nőtt, az országos mértéket leginkább Győr-Moson-Sopron megyében közelítette meg, ahol számuk megduplázódott, hányaduk a 2000. évi 29-ről 44%-ra módosult.

Az egyéni gazdaságok súlya valamennyi termelési típust figyelembe véve meghatározó, annak ellenére, hogy számuk az évezred első évtizedében minden tevékenységi körben csökkent. A növénytermesztő és – Vas megye kivételével – az állattartó gazdaságok aránya nőtt, a vegyes gazdálkodást folytatóké viszont a térség északi megyéjében egynegyedével, Vasban és Zalában pedig egyaránt egyharmadával lett kisebb. A háttérben a haszonállatok számának erőteljes fogyása húzódott meg, ugyanis azok a

1. tábla

A gazdaságok számának megoszlása és változása termelési típusok szerint, 2010

(%)

Terület	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyes	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyes
	gazdasági szervezetek			egyéni gazdaságok		
Megoszlás						
Győr-Moson-Sopron megye	51,4	4,1	44,4	52,9	18,5	28,7
Vas megye	58,8	8,3	32,9	60,1	11,7	28,1
Zala megye	61,4	6,3	32,4	66,2	6,8	27,1
Nyugat-Dunántúl	56,8	6,0	37,1	60,6	11,6	27,8
Ország	54,1	6,0	39,9	48,8	22,0	29,3
A 2000. évi százalékában						
Győr-Moson-Sopron megye	104,4	53,1	191,7	54,0	67,0	37,6
Vas megye	108,5	112,5	155,1	81,3	51,5	40,6
Zala megye	100,5	57,9	186,9	83,2	81,6	45,9
Nyugat-Dunántúl	104,2	70,2	179,2	72,8	64,3	41,6
Ország	103,1	66,5	206,7	71,7	59,0	46,0

gazdaságok, ahol állattartással is foglalkoztak, érzékenyebben reagáltak a piaci folyamatok változásaira, mint a kizárólag földhasználók, akiket a művelési kényszer is kötött.

A mezőgazdasági termelés célja lényegesen nem változott 2000 és 2010 között. A legutolsó összeírás időpontjában a gazdaságméretet elérő háztartások és egyéni vállalkozók között Zala megyében voltak a legnagyobb arányban (73%) a kizárólag saját fogyasztásra termelők. Győr-Moson-Sopron megyében ezzel szemben azok voltak túlsúlyban (27, illetve 25%), amelyek a saját fogyasztáson felüli mennyiséget eladták, illetve csak értékesítés céljából gazdálkodtak.

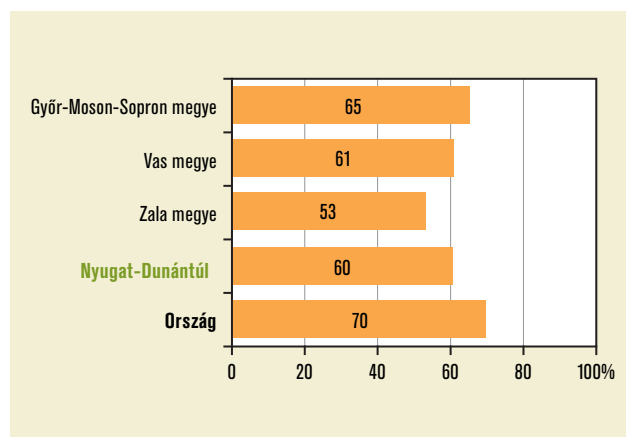
Munkaerő-felhasználás

A mezőgazdaság szervezeti struktúrájának átrendeződése (állami gazdaságok privatizációja, a szövetkezeti szektor átalakulása), a gazdaságok jövedelemtermelő-képességének mérséklődése, a viszonylag alacsony kereseti lehetőségek következtében az agrárterületen foglalkoztatottak száma és aránya az 1990-es években tapasztalt csökkenést követően 2000 és 2010 között tovább mérséklődött. Az intézményi munkaügyi adatgyűjtés szerint a Nyugat-Dunántúlon 2000 óta a mezőgazdaságban a

teljes munkaidőben alkalmazásban állók száma negytedével csökkent. A létszám fogyásának mértéke mindhárom megyében felülmúlta az országosát és a mezőgazdaságban legtöbb főt foglalkoztató Hajdú-Bihar megyei átlagot. A legerőteljesebben Zala megyében esett vissza a létszám, egy évtized távlatában majdnem a felére. Az agrárterületen foglalkoztatottak aránya Vas megyében mérséklődött a leginkább, a 2000. évi 6,5-ről 3,3%-ra (országosan 4,9-ről 2,8%-ra).

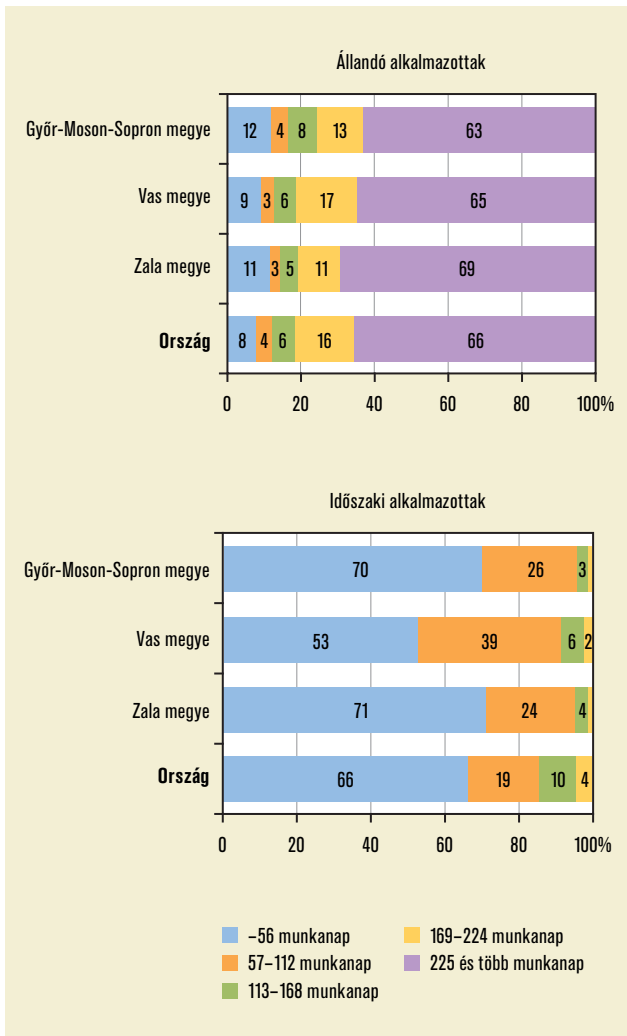
2. ábra

A mezőgazdaságban alkalmazásban állók számának változása, 2010
(2000. év = 100,0)

3. ábra

Az állandó és az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak megoszlása a gazdasági szervezetekben, 2010

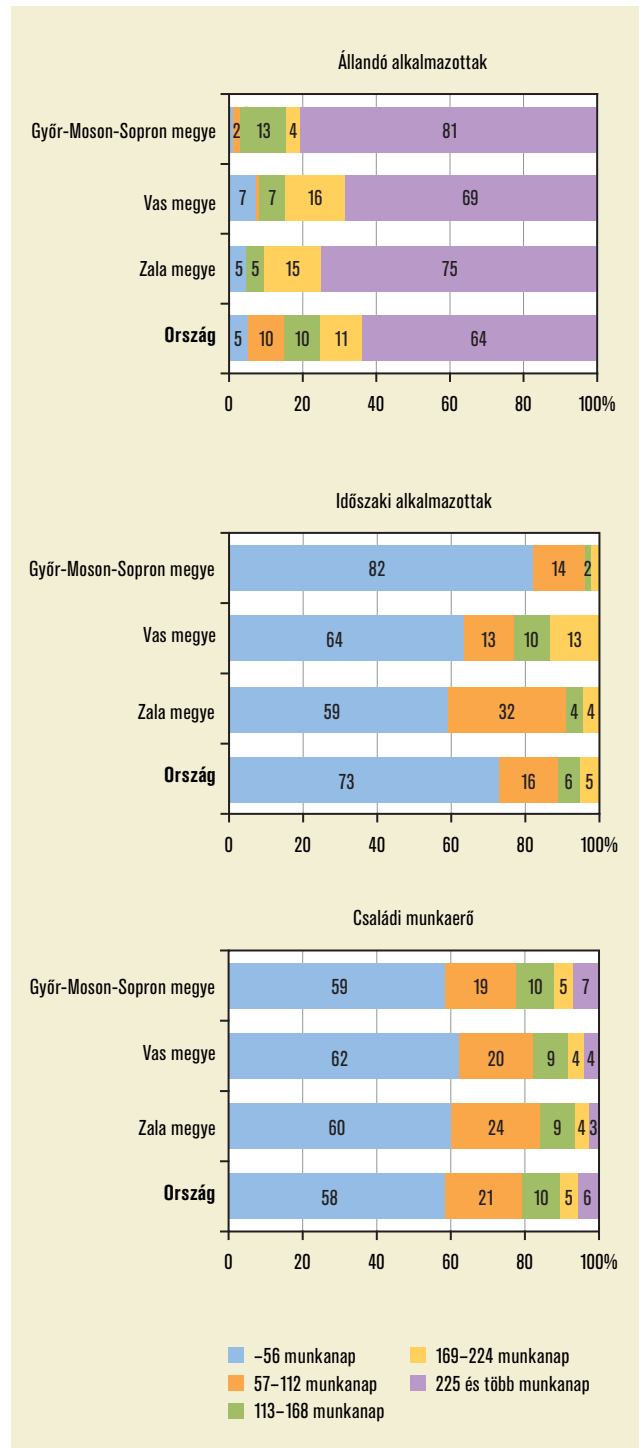

A Nyugat-Dunántúlon 2010-ben a mezőgazdaságban a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havonta átlagosan bruttó 154 ezer forintot kerestek, folyó áron két és félszer többet a tíz évvel ezelőttinél. A nemzetgazdasági bérszínvonalnál Győr-Moson-Sopron megyében volt a legnagyobb (21%-os), Zala megyében pedig a legkisebb (6,6%-os) a lemaradás. A különbség mértékét nagyban befolyásolta a jobb kereseti lehetőséget nyújtó ipari és szolgáltatási tevékenységek elérhetősége Győr-Moson-Sopronban, illetve hiánya Zalában.

Az általános mezőgazdasági összeírás alkalmával az alkalmazottak ledolgozott munkaidejéről, valamint a rokonok, ismerősök által nyújtott segítségről is készült felmérés.

4. ábra

Az állandó, az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak és a családi munkaerő megoszlása az egyéni gazdaságokban, 2010

A 2010. évi összeírás adatai szerint az egyéni gazdaságok nagy részében a férfiak voltak a gazdaság irányítói, mindhárom megyében hasonló arányban. Hattizedük betöltötte az 55. életévét, egyharmaduk a 35–54 éves

korosztályhoz tartozott. Az egyéni gazdaságban dolgozó gazdálkodók és családtagjaik többsége legfeljebb alacsony mezőgazdasági végzettséggel, illetve gyakorlati tapasztalattal rendelkezett. A közép- és felsőfokú mező-

gazdasági végzettségű egyéni gazdálkodók aránya az országoshoz hasonlóan mindhárom nyugat-dunántúli megyében kétszer akkora volt, mint a gazdaságokban munkát végző, hasonló végzettségű családtagok hányada.

2. tábla

Az egyéni gazdálkodók és a nem fizetett munkaerő megoszlása a legmagasabb mezőgazdasági végzettség és korcsoportok szerint, 2010

(%)

Terület	Legmagasabb mezőgazdasági végzettség				14-24	25-44	45-64	65-
	nincs, gyakorlati tapasztalat	alacsonyfokú	középfokú	felsőfokú				
éves								
Egyéni gazdálkodók								
Győr-Moson-Sopron megye	83,9	5,2	7,4	3,5	0,6	18,5	50,3	30,6
Vas megye	84,4	5,2	7,7	2,7	0,5	18,0	49,3	32,2
Zala megye	90,3	3,2	4,5	2,0	0,4	15,4	50,6	33,6
Nyugat-Dunántúl	86,8	4,3	6,3	2,6	0,5	17,0	50,1	32,3
Ország	86,3	5,0	6,0	2,6	0,7	20,8	48,8	29,8
Nem fizetett munkaerő								
Győr-Moson-Sopron megye	93,4	1,8	3,1	1,7	7,2	29,5	46,4	16,9
Vas megye	93,6	2,0	3,4	1,1	7,0	30,4	45,0	17,6
Zala megye	95,6	1,4	2,0	0,9	10,4	30,6	42,3	16,7
Nyugat-Dunántúl	94,5	1,7	2,7	1,2	8,6	30,2	44,1	17,0
Ország	93,6	2,1	2,9	1,4	10,0	31,6	43,0	15,4

Földhasználat, agrotechnika

Földterület, művelési ágak

A 2010. évi teljes körű mezőgazdasági összeírás szerint a nyugat-dunántúli gazdaságok az országos földterület 12%-át, összesen 783 ezer hektárt használtak. A terület negytedét Győr-Moson-Sopron, közel három-háromtizedét pedig Vas és Zala megyei gazdálkodók művelték.

A régióban a földhasználat jellege az országoshoz hasonlóan alakult, megyék szerint viszont a termelés agroökológiai feltételei következtében jelentősebbek a különbségek. A földterület közel hattizedét a szántók foglalták el, a földrajzi adottságok következtében arányuk Győr-Moson-Sopronban lényegesen nagyobb,

mint Vas és Zala megyében. Nyugat-Dunántúl az ország egyik legerdősültebb térsége, 2010-ben az erdők területe 217 ezer hektárt tett ki, ami az országos 14%-át jelentette. A domborzati viszonyokkal összefüggésben az erdősültség mértéke Vasban, de különösen Zala megyében felülmúlta az országosot. A hazai gyümölcssterület 6,2%-a, 5,2 ezer hektár helyezkedett el a Nyugat-Dunántúlon, az ültetvények negytedét zalai gazdaságok művelték. A szőlőterület meghaladta a 4 ezer hektárt, ami a régió északi és déli megyéjében közel azonos méretű volt, míg Vasban mindössze 659 hektárt tett ki. 2000 és 2010 között a régió mindhárom megyéjében a szántóföldi növénytermesztés térnyerése figyelhető meg a többi művelési ág rovására.

3. tábla

A gazdaságok használatában lévő összes földterület és a főbb művelési ágak aránya, 2010

Terület	Használt földterület összesen, ezer hektár	Ebből:					
		a szántó	a konyhakert	a gyümölcsös	a szőlő	a gyep	az erdő
		aránya, %					
Győr-Moson-Sopron megye	334,5	63,9	0,2	0,5	0,6	5,9	21,0
Vas megye	230,3	58,9	0,2	0,6	0,3	5,1	28,6
Zala megye	218,7	50,1	0,3	1,0	0,8	8,0	36,7
Nyugat-Dunántúl	783,5	58,6	0,2	0,7	0,6	6,2	27,6
Ország	6 533,8	58,2	0,3	1,3	0,9	9,9	23,3

2010-ben a gazdaságok szántóterülete elérte a 459 ezer hektárt, ami 4,0%-kal múlta felül a 2000. évit. A szántóterület aránya Vas megyében közel azonos, Győr-Moson-Sopronban 5,7 százalékponttal magasabb, Zalában viszont 8,1 százalékponttal alacsonyabb volt az országosan jellemzőnél.

A földhasználat módja nemcsak megyénként, hanem gazdálkodási formánként is (néhány esetben jelentősen) eltért az országos, illetve a régiós átlagtól. A nyugat-dunántúli gazdasági szervezetek a területük közel felét – ezen belül Győr-Moson-Sopron és Vas megyében több mint 50%-át – szántóként művelték, az erdőterület aránya pedig megközelítette a négyzetet, Zalában ez az 50%-ot is felülmúlta. Utóbbi magas hányad alapvető

oka az, hogy az erdők nagy része osztatlan közös tulajdonban van, így a tulajdonosok olyan szervezetet hoztak létre, amelynek segítségével az erdőgazdálkodási tevékenységeket elláthatják.

A régió egyéni gazdaságai a földterületük jóval nagyobb hányadát (valamivel több mint háromnegyedet) művelték szántóként, ami Győr-Moson-Sopron megyében volt a legmagasabb, 82%. Az erdőterület aránya közel tizedrészt tett ki (kissé meghaladta az országosot), ami viszont Vasban volt a legnagyobb (13%).

Az átlagos birtokméretet nem csupán az összes használt terület, hanem a gazdálkodók száma is befolyásolja. Tíz év alatt a gazdálkodók számának változásával összefüggésben a földterület korábrinál nagyobb részét

4. tábla

A mezőgazdasági terület és a főbb művelési ágak átlagos nagysága, 2010

(hektár)

Terület	Mezőgazdasági terület	Szántó	Konyhakert	Szőlő	Gyümölcsös	Gyep
Gazdasági szervezetek						
Győr-Moson-Sopron megye	364,5	363,0	–	16,2	32,9	104,2
Vas megye	329,4	342,4	0,1	10,4	9,5	65,5
Zala megye	258,2	270,3	–	6,6	34,4	72,5
Nyugat-Dunántúl	324,0	332,1	0,1	11,4	26,8	81,8
Ország	322,6	340,1	0,5	19,0	25,1	116,5
Egyéni gazdaságok						
Győr-Moson-Sopron megye	6,5	9,2	0,0	0,4	0,5	3,9
Vas megye	4,0	9,5	0,0	0,1	0,2	1,3
Zala megye	2,7	3,4	0,0	0,1	0,2	1,9
Nyugat-Dunántúl	4,1	7,3	0,0	0,2	0,2	2,0
Ország	4,6	6,2	0,0	0,4	0,6	5,1

5. ábra

művelték a gazdasági szervezetek. 2010-ben 58,5 ezer gazdálkodó művelte a mezőgazdasági területet a régióban, ami a 2000. évinek alig hattizedét tette ki, s a csökkenés döntően az egyéni gazdaságokat érintette. Mindeközben a régióban a mezőgazdasági területet művelő gazdasági szervezetek száma közel négytizeddel emelkedett, a növekedés Győr-Moson-Sopron megyében volt a legerőteljesebb.

Az állattartás csökkenésével összefüggésben a legnagyobb (53 és 63%) visszaesés a szántót és a gyept használók számában következett be, ami mindkét esetben meghaladta az országos mértéket.

Megállapítható, hogy a gazdasági szervezetek átlagosan jóval nagyobb területen gazdálkodnak, mint az egyéni gazdaságok, annak ellenére, hogy utóbbiaknál 2000-hez képest minden művelési ágban átlag feletti növekedés történt, ami a szántó esetében volt a legnagyobb mértékű (több mint 3-szoros).

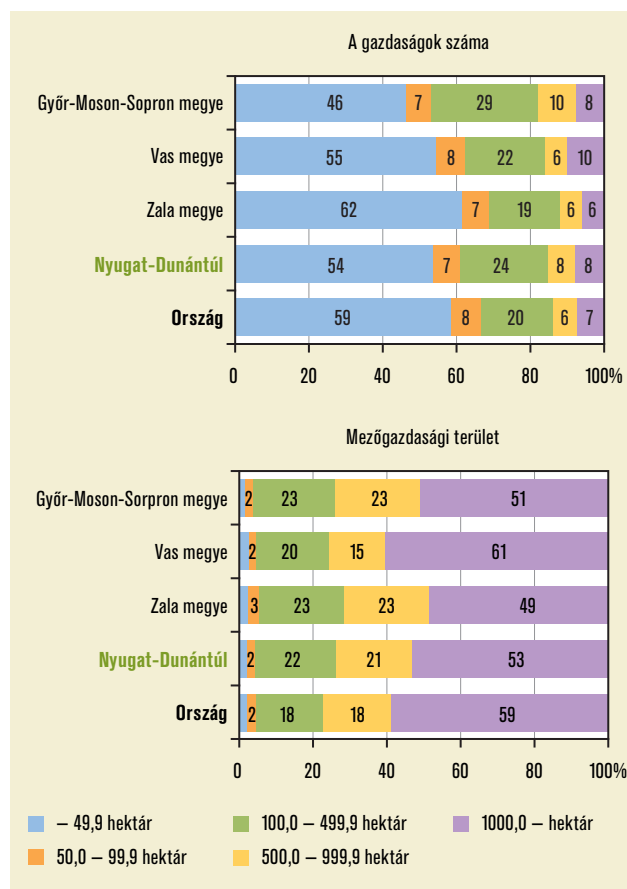
A gazdasági szervezetek átlagos szántóföld mérete közel háromtizeddel, 332,1 hektárra csökkent a régióban, ami Vas megyében a leginkább szembetűnő. Ennek ellenére csupán a zalai érték maradt el az országos és a régiós átlagtól. A szőlők és gyümölcsösök átlagos nagysága 2,7, illetve 1,6-szeresére növekedett a régióban, miközben országosan mindkét művelési ágban csökkent az átlagos birtoknagyság. 2010-ben a gazdasági szervezetek átlagos területe csupán a gyümölcsösök esetében (27 hektár) volt magasabb az országosnál, Zalában és Győr-Moson-Sopronban meghaladta a 30 hektárt is, míg Vasban 10 hektár alatt maradt.

2010-ben az egyéni gazdaságok átlagosan 7,3 hektár szántóföldet műveltek a régióban (1,1 hektárral nagyobb, mint országosan), ami Győr-Moson-Sopron és Vas megyében ennél jóval nagyobb volt, míg Zalában annak felét sem érte el.

A földhasználat gazdálkodási forma szerint

A nyugat-dunántúli gazdasági szervezetek a régió mezőgazdasági területének több mint felén, 281 ezer hektáron gazdálkodtak. A szervezetek döntő része, 54%-a (országosan közel hattizede) ötven hektárnál kisebb területet művelt. Arányuk Zalában volt a legmagasabb (62%), Győr-Moson-Sopronban 46, Vasban 54%-os volt. Ezek a szervezetek a nyugat-dunántúli mezőgazdasági terület

A gazdasági szervezetek számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyság-kategóriái szerint, 2010

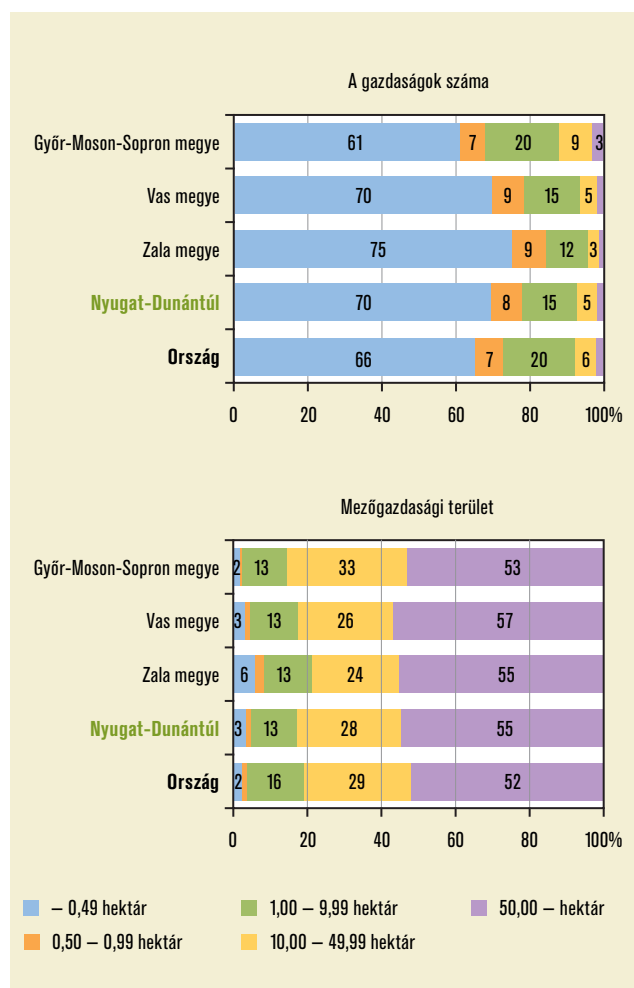
sági terület mindössze 2,0%-át, összesen 5,6 ezer hektárt használtak. Átlagos területnagyságuk mindössze 9,5 hektár tett ki, ami kissé magasabb az országosnál.

A mezőgazdasági terület megoszlását illetően az előbbi kategóriába tartozókhoz hasonló nagyságú (2,1%) területet műveltek az átlagosan 50–100 hektáros birtokon gazdálkodók, ami a gazdaságok 7,4%-át jelentette. A régió mezőgazdasági területének több mint kilenctizedét a legalább 100 hektáron gazdálkodók birtokolták, ez az arány megyénként eltérően alakult. Kiemelt jelentőséggel bír az átlagosan 1000 hektárnál nagyobb területet használók előfordulása, hiszen a Nyugat-Dunántúlon a gazdasági szervezetek 7,6%-a művelte a mezőgazdasági terület 53%-át, ami 5,6 százalékponttal elmaradt az országostól. A megyék közül Vasban volt a legmagasabb ez az arány, ahol a szervezetek alig egytizede a terület hattizedén gazdálkodott. Ez azt jelzi, hogy a mezőgazdasági terület döntő részét

kevés számú gazdaság birtokolja. Említést érdemel az átlagosan 2500 hektárnál nagyobb mezőgazdasági területet használó gazdaságok előfordulása, akik a régió mezőgazdasági területének közel kéttizedén gazdálkodtak. Részarányuk Győr-Moson-Sopron megyében volt a legmagasabb, (26%), ezzel szemben Zalában mindössze 4,2%-ot tett ki.

6. ábra

Az egyéni gazdaságok számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyság-kategóriái szerint, 2010

Az egyéni gazdaságok a gazdasági szervezeteknél jóval kisebb területet művelnek. A régió közel 60 ezer egyéni gazdasága az összes mezőgazdasági terület 46%-án (238 ezer hektáron) gazdálkodott. Az átlagos területük 4,0 hektár volt, ami a megyék között számottevő különbséget mutatott. Győr-Moson-Sopronban meghaladta a 6 hektárt, ezzel szemben Vasban 3,8, Zalában pedig 2,7 hektárt tett ki. A gazdálkodók hétti-

zede fél hektárnál is kisebb területet művelt, előfordulásuk Zalában volt a legmagasabb (75%). Ezek az egyéni gazdálkodók a régió mezőgazdasági területének mindössze 3,2%-át használták, de Zalában közel 6%-át, míg a régió északi megyéjében alig 2%-át művelték.

A fél hektárnál nagyobb, de egy hektárnál kisebb területen az egyéni gazdaságok 8,3%-a gazdálkodott a Nyugat-Dunántúlon, ez felülmúlta az országosát. Ők használták a mezőgazdasági terület 1,4%-át, ami mind számukat, mind a terület nagyságát tekintve szintén a régió déli megyéjében volt a legjellemzőbb. Az egyéni gazdálkodók alig 2%-a művelt átlagosan legalább 50 hektáros birtokot, viszont a terület 55%-át ők használták, ami 2,5 százalékponttal meghaladta az országos átlagot.

500 hektárnál nagyobb területen növénytermesztést folytató egyéni gazdaság csupán néhány volt a régióban (Zalában nincs is), akik a mezőgazdasági terület kevesebb mint 2%-át gondozták, ez az országos felét tette ki.

Agrotechnikai jellemzők

A növénytermesztésben fontos a tápanyag-utánpótlás, mivel a talaj termőképességének fenntartása és a kívánt hozamok elérése csak így biztosítható. A trágyázás nem csupán tápanyagot juttat a talajba, hanem javítja annak szerkezetét is. Az állatállomány fogyása, illetve a kijuttatás költségeinek emelkedése következtében az elmúlt évtizedben csökkent a gazdaságokban felhasznált szerves trágya mennyisége.

Nyugat-Dunántúlon 2010-ben a mezőgazdasági terület valamivel több mint egytizedét, 56 ezer hektárt szerves trágyáztak, ami kedvezőbb az országosnál. Megyéenként és gazdálkodási formánként különbözőképpen alakult az istállótrágyázott földterület aránya. A gazdasági szervezetek a használatukban lévő mezőgazdasági terület – mindhárom megyében országosnál nagyobb hányadát – 12%-át, az egyéni gazdaságok pedig egytizedét szerves trágyázták. A gazdasági szervezetek trágyázott területének aránya Győr-Moson-Sopronban, az egyénié pedig Vasban volt a legmagasabb, 13–13%.

A szerves trágyázás keretében a szilárd, mélyalmos trágya felhasználása terjedt el. Az istállótrágyázott terület túlnyomó részét, 93%-át – ezen belül Vas megyében 97%-át – trágyázták ebben a formában. Egy hektárra

5. tábla

A mezőgazdasági területből a trágyázott és az öntözhető alapterület aránya, 2010

(%)

Terület	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető
	alapterületének aránya a mezőgazdasági területből					
Győr-Moson-Sopron megye	13,0	66,3	10,1	8,5	77,4	4,8
Vas megye	12,1	77,2	0,8	13,0	75,8	0,1
Zala megye	8,0	71,1	2,5	9,2	53,5	0,3
Nyugat-Dunántúl	11,6	70,7	5,6	10,0	70,1	2,2
Ország	7,0	67,8	7,0	10,3	57,6	3,4

a) A szerves trágyázott terület magában foglalja a szilárd, a mélyalmos, a trágyalével és hígtrágyával kezelt területeket.

átlagosan 18 tonna mélyalmos trágya jutott, valamivel több, mint országosan. Fajlagosan Győr-Moson-Sopron megyében az egyéni gazdálkodók szórták ki a legtöbb trágyát, 24 tonnát hektáronként. Trágyalét, hígtrágyát az országoshoz hasonlóan a mezőgazdasági terület 6,9%-ára juttattak ki, ezt a módszert inkább a gazdasági szervezetek alkalmazták. A gazdasági szervezetek közül a Zalaiak (16%), az egyéni gazdaságok közül pedig a Győr-Moson-Soproniak (3,0%) használtak gyakrabban folyékony trágyát.

A növények fejlődési szakaszához jobban igazítható, az optimális hatóanyag-mennyiség kijuttatását pontosabban lehetővé tevő műtrágyázás szélesebb körben alkalmazott agrotechnikai tevékenység, mint a szerves trágyázás. A biogazdálkodásra áttérők ugyanakkor a felhasznált kemikáliák mennyiségét igyekeznek egy kritikus szint alatt tartani. 2010-ben a Nyugat-Dunántúl mezőgazdasági területének héttizedét műtrágyázták a gazdálkodók, ami meghaladta az országos átlagot. A

régió déli megyéjében a mezőgazdasági terület valamivel több mint hattizedére szórtak ki ipari eredetű trágyát, ugyanakkor Vasban több mint háromnegyedére. Az egyéni gazdaságok és a gazdasági szervezetek a mezőgazdasági területük közel azonos hányadát (70–71%) műtrágyázták, míg országosan termelői csoportonként 58, illetve 68% volt ez az arány.

Az egyre szélsőségesebbé váló időjárás miatt a növények optimális vízigényének biztosításában fontos szerepet játszik az öntözés. Sajnos a víznyerési és a kijuttatási lehetőségek korlátozottak, emiatt az öntözés agrotechnikai szerepe csekély. 2010-ben a nyugat-dunántúli mezőgazdasági terület csupán 4,1%-át tudták mesterséges vízutánpótlással ellátni, bár ez még így is valamivel kedvezőbb volt az országosnál. Legnagyobb arányban (7,8%) a régió északi megyéjében volt mód a mezőgazdasági területet öntözni, ugyanakkor Vasban a terület alig 1%-án állt rendelkezésre vízforrás és megfelelő műszaki berendezés.

A termelés alakulása

Szántóföldi növénytermesztés

2000 óta zsugorodott a gabonafélék aránya a vetésszerkezetben, azonban még így is a kalászosok és a kukorica alkotja a növénytermesztés vázát a régióban, 2010-ben együttesen a szántó kétharmadát foglalták el. Északról délre haladva fokozatosan nőtt a részesedésük, Zalában már a szántó héttizedét borították. A gazdálkodók Győr-Moson-Sopron és Vas megyében búzát, Zalában pedig kukoricát vetettek a legnagyobb területen. Az egyéni gazdálkodók vetésszerkezetében nagyobb arányban fordultak elő a gabonafélék, mivel termesztésük más szántóföldi növényekhez viszonyítva könnyebben gépesíthető, a termények értékesítési kockázata pedig általában kisebb.

A száraz hüvelyesek (bab, borsó) termesztése a konzervgyárak hiánya miatt elenyésző, a gyökérnövények vetésterülete pedig visszaszorult a növekvő import, az uniós cukorreform végrehajtása és a feldolgozóüzemek bezárása következtében. A gazdálkodók 2010-ben mindhárom megyében kedvező értékesítési pozícióval rendelkező olajos magvú növényekkel foglalkoztak a szántó majdnem egyötödén. Vetésszerkezetben betöltött súlyuk sehol sem tért el lényegesen az országostól, és nem mutatott számottevő különbséget gazdálkodási formánként sem. Közülük az őszi káposztarepce az elterjedtebb kultúra. A termelők az utóbbi években a cukorrépa és részben a gabonafélék helyett elsősorban repcét vetettek.

A kiváló fehérjeforrásnak számító szója mindhárom megyében a szántó kevesebb mint 2%-át foglalta el, bár részesedése még így is mindenütt meghaladta az országosat. A fogyatkozó állatlétszámhoz igazodva – az országos folyamattal ellentétben – tíz év távlatában mindhárom megyében csökkent a takarmánynövények szántóföldi részesedése. Szerepük a szarvasmarhatartás hagyománya miatt Győr-Moson-Sopron és Vas megyében jelentősebb a vetésszerkezetben. Mivel a szarvasmarhatartással zömében gazdasági szervezetek foglalkoznak, ezért e termelői csoportban a takarmánynövények részaránya 2,5–3-szor nagyobb volt, mint az egyéni gazdaságok körében. A kedvező adottságok ellenére a szántóföldi zöldségtermesztés jelentősége csekély maradt.

Ugyan az elmúlt évtizedben mérséklődött a gabonafélék vetésszerkezetben betöltött súlya, továbbra is vezető szerepet töltenek be a növénytermesztésben. A kalászosok és a kukorica betakarított területe 2000 és 2010 között hullámzóan alakult a gazdálkodás szervezeti kereteinek átrendeződése, a kereslet ingadozása és a haszonállat-állomány fogyása miatt. Győr-Moson-Sopron megyében az évtized első felében folyamatosan nőtt a kiterjedésük, majd 2005-től ingadozásokkal csökkenni kezdett. Vas megyében 2001-ben érte el a gabonafélék területe a 105 ezer hektárt, 2006-tól viszont száz ezer hektár alatt maradt. Zala megyében 2005-ben és 2006-ban esett vissza borítottságuk erőteljesebben, azóta 83 ezer hektár körül állandósult.

A 2000-es években a gabonafélék betakarított termésmennyisége a területhez képest erőteljesebben hullámzott, elsősorban a szélsőséges időjárási hatások miatt. Mindhárom megyében 2004 és 2006, illetve 2008 és 2010 között aratták le a legtöbb szemtermést. Az összes hozam 2000 és 2003 között volt a legalacsonyabb, mivel ezekben az években rendkívül kevés csapadék hullott. Egy évtized alatt összességében a Győr-Moson-Sopron megyei gazdálkodók termelték meg a hazai gabonatermés 5,0%-át, a Vas és Zala megyeiek pedig egyformán a 3,2–3,2%-át.

A kiváló talajadottságoknak köszönhetően Győr-Moson-Sopron megyében a legfontosabb kenyérgabonánk, a búza adta az összes gabonatermés négytizedét, Vasban 36, Zalában pedig 23%-át. A búzatermesztésre a felvásárlási ár alakulása kevésbé hatott, vetésterülete ugyanis viszonylag állandó az élelmezésben játszott szerepe, a vetésforgóban betöltött jelentősége és a terméstechnológiai korlátok miatt. A felvásárlási árat elsősorban a nemzetközi folyamatok, az előző évi betakarított mennyiség és az aratási kilátások alakították.

Győr-Moson-Sopron megyében a kukorica a búzánál kisebb arányban részesedett a teljes hozamból, Vasban, de különösen Zalában viszont e kultúra adta az összes termés legnagyobb részét (42, illetve 61%-át). A monokultúrában termesztendő kukorica területe és szemtermése a búzához viszonyítva erőteljesebben ingadozott. A terméstartományát elsősorban az állatállomány takarmányigénye befolyásolta és kevésbé a felvásárlási árak alakulása.

A Nyugat-Dunántúl középső és északi része kiváló környezeti feltételeket biztosít az őszi és a tavaszi árpa termesztésére, ami a búza és a kukorica után mindhárom megyében a harmadik legnagyobb mennyiségben betakarított gabona, bár termesztése elsősorban Győr-Moson-Sopron és Vas megyében sikeres. A régió északi és középső megyéjében részesedése a gabonafélék együttes hozamából kétszer akkora (16–17%) volt, mint országosan, Zalában pedig lényegében megegyezett azzal.

A búza egy hektárra vetített szemtermése évi átlagban mindhárom megyében felülmúlta az országosat. A hozam Zalában az 5., Győr-Moson-Sopronban a 9., Vasban pedig a 11. legmagasabb volt a megyék között. A kukorica 2000 és 2010 közötti átlagtermése ezzel szemben mindhárom megyében elmaradt az országostól, nagysága Zalában a 7., Győr-Moson-Sopronban a 8., Vasban pedig a 10. legmagasabb szintet érte el.

Az elmúlt évtizedben a gazdálkodók egyre nagyobb területen vetettek olajos magvú növényeket, repcét és napraforgót. Termesztésükhöz kedvező feltételeket nyújt a csapadékos klíma, Vas és Zala megyében pedig a kötöttebb talajviszonyok. Piaci szempontból azért sikeresek, mert az elmúlt időszakban felértékelődött a növényi olajok élelmiszer-fogyasztásban betöltött szerepe, a környezetvédelmi előírások szigorodása miatt pedig fokozódott a mezőgazdasági alapanyagokból előállított üzemanyagok (biodízel) iránti kereslet. Mindezeket túl természetstechnológiai szempontból kiválóan illeszthető a kalászosok vetésforgójába.

A Nyugat-Dunántúlon 2000-ben a repce és a napraforgó szántóföldi borítottsága alig különbözött. Tíz év alatt mindhárom megyében a repce kiterjedése a napraforgónál erőteljesebben nőtt, így 2010-ben összességében az olajos magvúakkal bevetett szántó hattizedét foglalta el. Nagyobb fokú elterjedésében szerepet játszott az is, hogy felvásárlási ára több évben meghaladta

6. tábla

A főbb növénycsoportok vetésterületen belüli aránya, 2010

(%)

Terület	Gabonafélék	Ipari növények	Száraz hüvelyesek	Takarmány-növények	Gyökér- és gyök-gumós növények	Zöldségfélék
Gazdasági szervezetek						
Győr-Moson-Sopron megye	60,4	20,2	0,3	11,9	1,5	0,3
Vas megye	60,8	22,2	0,0	10,5	0,6	0,0
Zala megye	65,5	22,4	0,2	7,4	0,3	0,0
Nyugat-Dunántúl	61,6	21,3	0,2	10,5	0,9	0,1
Ország	58,8	21,4	0,6	9,2	0,8	1,3
Egyéni gazdaságok						
Győr-Moson-Sopron megye	68,7	20,9	0,1	4,5	0,8	0,5
Vas megye	70,7	22,5	0,1	3,2	0,7	0,1
Zala megye	75,3	17,8	0,1	2,3	1,0	0,1
Nyugat-Dunántúl	71,0	20,5	0,1	3,6	0,8	0,3
Ország	66,0	18,2	0,4	5,9	1,0	1,6
Összes gazdaság						
Győr-Moson-Sopron megye	64,0	20,5	0,2	8,6	1,2	0,4
Vas megye	65,0	22,3	0,0	7,5	0,6	0,0
Zala megye	70,4	20,1	0,1	4,8	0,7	0,0
Nyugat-Dunántúl	65,8	20,9	0,1	7,4	0,9	0,2
Ország	62,5	19,8	0,5	7,5	0,9	1,4

a napraforgóét. Győr-Moson-Sopron megyében a repce betakarított területe egy évtized alatt megkétszereződött, Zalában háromszorosára, Vasban pedig közel hatszorosára emelkedett. Eközben a napraforgó borítottsága a régió középső megyéjében háromszorosára, az északi és a déli megyében pedig majdnem kétszeresére bővült. A változások eredményeképpen az évtized végén Győr-Moson-Sopronban foglalkoztak a legnagyobb, Zalában pedig a legkisebb területen olajos magvúak termesztésével.

A repcetermesztés eredményességét mutatja, hogy 2000 és 2010 között mindhárom megyében nagyobb mértékben nőtt a betakarított termés mennyisége, mind a vetésterülete. Ez a fajlagos hozam emelkedésének köszönhető, amelyet a fajtanemesítés és az agrotechnikai színvonal javulása alapozott meg. Az elmúlt évtizedben a magyarországi repcemagtermés legnagyobb részét (22%-át) a Nyugat-Dunántúlon takarították be. 2000-ben a három megyében együtt a repce átlagtermése 1,7 tonna volt hektáronként (a napraforgóé pedig 2,0 tonna), 2010-ben viszont már elérte a 2,5 tonnát, és meghaladta a napraforgó 2,1 tonnás eredményét. A repce 2000 és 2010 közötti termésátlaga Zalában országosan az első, Vasban a hatodik, Győr-Moson-Sopronban pedig a hetedik legmagasabb volt.

Az uniós cukorreform bevezetése és a termelési kvótáról történő lemondás következtében 2004-től jelentősen zsugorodott a cukorrépa területe. A folyamatot 2008-ban felgyorsította a Petőházi Cukorgyár bezárása, ezzel ugyanis megszűnt a répafeldolgozás a Nyugat-Dunántúlon. 2010-ben ezer hektár felett már csak Győr-Moson-Sopron megyében foglalkoztak vele. Zala megyében 2008-tól nem vetettek cukorrépát.

Az élelmiszerként, takarmányként, zöldtrágyaként egyaránt hasznosítható, fehérjében gazdag hüvelyes növények a szántó mindössze 0,1%-át foglalták el a Nyugat-Dunántúlon, pedig Győr-Moson-Sopronban és Vas megye északi részén kedvezőek a környezeti feltételek a termesztésükhöz. Kiterjedésük 2000 és 2009 között összességében csökkenést mutatott, majd 2010-ben valamelyest emelkedett. Termesztésük visszaszorulása a költséges agrotechnika mellett összefügg az állatállomány fogyásával és a növényi eredetű fehérjeimport növekedésével. Győr-Moson-Sopron megyében az elmúlt évtizedben átlagosan akkora területen (563 hektáron) foglalkoztak a növények termesztésével, mint Vasban és Zalában együttesen. Mindhárom megyében a száraz hüvelyesek területének nyolctizedét a borsó foglalta el. Észak felé haladva a termőhelyi adottságok kedvezőbbé válásával nőtt a fajlagos hozá-

7. tábla

A főbb szántóföldi növények átlagos terméshozama

(kilogramm/hektár)

Terület	Kukorica	Búza	Árpa	Triticale	Zab	Rozs	Napraforgó-mag	Repce-mag
2001-2005. évek átlaga								
Győr-Moson-Sopron megye	5 300	4 030	3 620	3 640	2 640	3 480	2 190	2 160
Vas megye	5 250	3 750	3 210	3 220	2 410	2 970	2 210	2 170
Zala megye	5 630	4 110	3 320	3 710	2 860	3 320	2 190	2 560
Nyugat-Dunántúl	5 450	3 960	3 430	3 540	2 620	3 260	2 190	2 330
Ország	5 970	4 020	3 330	3 150	2 350	2 210	2 080	2 040
2010. év átlaga								
Győr-Moson-Sopron megye	6 720	3 940	3 240	3 530	2 860	2 160	1 950	2 420
Vas megye	7 060	4 600	4 350	3 220	3 380	4 060	2 400	2 490
Zala megye	6 720	4 430	4 150	3 550	2 800	2 680	2 180	2 760
Nyugat-Dunántúl	6 810	4 240	3 720	3 430	2 990	2 850	2 110	2 540
Ország	6 470	3 710	3 360	3 070	2 320	2 110	1 930	2 050

ma, de ezzel együtt is csak Győr-Moson-Sopron megyében közelítette meg a 2000-es évek átlagában az országos szintet.

A silókukorica és csalamádé területe 2000 és 2010 között mindhárom megyében zsugorodott a szarvasmarha-állomány csökkenésével párhuzamosan. Az állatállomány elhelyezkedésével összefüggésben a 2000-2010. évek átlagában a silókukorica felét Győr-Moson-Sopronban, egyharmadát Vasban, egyötödét pedig Zala megyében takarították be. A másik fontos tömegtakarmányt biztosító lucernával az elmúlt évtizedben mindhárom megyében kisebb területen foglalkoztak, mint silókukoricával és csalamádéval. Kiterjedése a 2000-es években Vas és Zala megyében kevésbé ingadozott, Győr-Moson-Sopronban viszont 2009-ben erőteljesen visszaszorult. Hektáronkénti hozama az aszályos éveket leszámítva az országoshoz hasonlóan 4-5 tonna között mozgott, és megyéenként nem tért el lényegesen, mivel a termőhelyi viszonyokra kevésbé igényes növény.

Az ország burgonyatermesztés szempontjából fontosabb megyéi közé csak Győr-Moson-Sopron sorolható. A döntően egyéni gazdaságok által folytatott tevékenység azonban mindenütt visszaszorulóban van. A folyamat a növekvő behozatal, a táplálkozási és a vásárlási szokások változása mellett összefügg azzal is, hogy 2010-ben hazánkban megszűnt a burgonya ipari feldolgozása. A szántóföldi zöldségtermesztés szerepe a költségek jelentős emelkedése, és az egész éven át friss árut biztosító import felfutása nyomán mindenütt veszített szerepéből, sőt a konyhakerti termeléssel is egyre többen hagynak fel. Kertészeti kultúrák számára a Hanság öntéstartalajai a legkedvezőbbek. A Nyugat-Dunántúlon itt foglalkoztak egyre kisebb területen vöröshagyma-, sárgarépa-, fejeskáposzta- és uborkatermesztéssel.

Gyümölcs- és szőlőtermesztés

A Nyugat-Dunántúlon kisebb a gyümölcsstermesztés jelentősége. Az 5191 hektár kiterjedésű gyümölcsös a hazainak csupán a 6,2%-át képviselte. 2000 és 2010 között Győr-Moson-Sopron megyében a gazdasági szervezetek által végrehajtott telepítéseknek köszönhetően nőtt a gyümölcsösök területe, a másik két megyében viszont zsugorodott. A legjobb termőhelyi adottságokkal Zala megye rendelkezik, a nyugat-dunántúli ültetvények negyzedét itt telepítették. A gyümölcsösök további egy-

harmada Győr-Moson-Sopronban, egynegyede pedig Vasban található. Az elsősorban értékesítési célú intenzív gyümölcsstermesztés a régió északi és déli területén a jellemző, ahol az ültetvények közel felét gazdasági szervezetek művelték. Átlagos kiterjedésük is itt volt a legnagyobb. Vas megyében ugyanakkor túlnyomó részben egyéni gazdálkodók gondozták a gyümölcsösöket, akik inkább a saját fogyasztáson felüli termést értékesítették.

Az ültetvények fajösszetétele megyéenként különböző. Győr-Moson-Sopronban a gyümölcsösök egyötödét bogyósok alkották, Vasban 7,2%-át, Zalában pedig már csak 3,9%-át képviselték. Utóbbi két helyütt részesedésük elmaradt az országostól. A bogyósok kiterjedése tíz év alatt az északi megyében jelentősen zsugorodott, Vasban és Zalában nem módosult. Győr-Moson-Sopronban 2000-ben még az alma, 2010-ben viszont már a meggy volt a legnagyobb területen termesztett gyümölcsfaj. Az alma megtartotta vezető szerepét Vasban és Zalában, ahol a gyümölcsösök egyharmadát, illetve 44%-át tette ki, bár tíz év alatt mindkét megyében csökkent a területe. Zalában minden ötödik hektárt körtefák foglaltak el.

A 2000-es években összességében a hazai gyümölcsstermés 7,6%-a származott a Nyugat-Dunántúlról, ezen belül Zala 4,4, Győr-Moson-Sopron 1,7, Vas pedig 1,4%-ot képviselt. Az ültetvénykivágások ellenére az összes hozam – az időjárási hatások miatti termés kiesést nem számítva – tíz év távlatában lényegesen nem csökkent, ami többek között a korszerű művelési módok alkalmazásának és a bőtermő fajták elterjedésének köszönhető. Mindhárom megyében a termés zömét az alma adta, ezen kívül Győr-Moson-Sopronban a meggy és a szilva, Zalában pedig a körte hozama volt számottevő. A Nyugat-Dunántúl déli megyéjében szüretelték le a hazai körtetermés 16%-át.

A 2000-es években mindhárom megyében mérséklődött a szőlő termőterülete. Ezzel együtt az egybefüggő ültetvényeken megfigyelhető a piaci igényekhez igazított fajtaváltás, a korszerű termesztési módszerek alkalmazása és a minőségiboralapanyag-előállítás. A Nyugat-Dunántúlon a települések 12%-a tartozik borvidékhez. A Pannonhalmi, a Soproni és a Zalai borvidék teljes egészében, a Balaton-felvidéki és a Nagy-Somlói pedig részben helyezkedik el a régió területén. A szőlőterület 85%-át közel fele-fele arányban Győr-Moson-Sopronban és Zalában, fennmaradó részét Vasban telepítették.

8. tábla

A gyümölcsös- és szőlőterület átlagos nagysága

(hektár)

Terület	Gyümölcsössel		Szőlővel	
	rendelkező gazdaságra jutó átlagos ültetvényterület			
	2000	2010	2000	2010
Gazdasági szervezetek				
Győr-Moson-Sopron megye	16,3	26,9	23,1	16,2
Vas megye	20,3	9,1	13,1	10,4
Zala megye	44,8	33,2	1,9	6,6
Nyugat-Dunántúl	31,7	24,2	10,8	11,4
Ország	35,7	23,0	27,7	19,0
Egyéni gazdaságok				
Győr-Moson-Sopron megye	0,2	0,4	0,3	0,4
Vas megye	0,2	0,2	0,1	0,1
Zala megye	0,1	0,2	0,1	0,1
Nyugat-Dunántúl	0,2	0,2	0,1	0,2
Ország	0,4	0,6	0,3	0,4
Összes gazdaság				
Győr-Moson-Sopron megye	0,3	0,8	0,3	0,5
Vas megye	0,2	0,3	0,1	0,2
Zala megye	0,3	0,3	0,1	0,1
Nyugat-Dunántúl	0,3	0,4	0,2	0,2
Ország	0,5	0,8	0,3	0,6

Mindhárom megyében a szőlők legalább nyolctizedét (Zalában kilenctizedét) egyéni gazdálkodók művelték. Az ültetvények meglehetősen elaprózódtak, átlagos méretük egyik megyében sem haladta meg az országosát. Az egyéni gazdálkodásban elsősorban a saját fogyasztásra szánt kisparcellás művelés a jellemző. A szőlőből zömében bort készítenek, de a kifejezetten borszőlő fajták aránya csupán Győr-Moson-Sopronban volt magasabb az országosnál. A direkt termő fajták előfordulása mindenütt visszaszorulóban van, bár Vas és Zala megyében még így is az ültetvények egytizedét alkották. A borfogyasztás csökkenése és a minőséggel szemben támasztott igények fokozódása is közrejátszott abban, hogy 2000 és 2010 között a termésmennyiség nagyobb mértékben csökkent, mint a szőlőterület. Az ültetvények 2000 és 2010 közötti termésátlaga Győr-Moson-Sopron és Vas megyében felülmúlta az országosát, a nagyobb

hozamot adó vörös borszőlő fajták gyakoribb előfordulásának köszönhetően.

Állattartás

A Nyugat-Dunántúlon a takarmánygabonák, valamint a tömegtakarmányok termeléséhez szükséges természeti adottságok kedvező feltételt biztosítanak az állattartás számára. Ennek ellenére a két Általános Mezőgazdasági Összeírás között néhány állatfaj kivételével nemcsak az állomány nagysága, hanem az állattartó gazdaságok száma is csökkent.

2010. június 1-jén 101,4 ezer szarvasmarhát tartottak a régióban (az országos állomány 14%-át), ötödével kevesebbet, mint az évtized elején. A fogyás a megyéket és az egyes gazdálkodási formákat különbözőképpen

érintette. A gazdasági szervezetek állománya összességében 18%-kal mérséklődött, mértéke Vasban volt a legmagasabb, 37%, a másik két megyében 10% alatt maradt. Ezzel szemben az egyéni gazdaságoknál negyedével apadt a szarvasmarhák száma, ezen belül Győr-Moson-Sopron megyében volt a legnagyobb, háromtizedes a fogyás. Mindeközben országosan a gazdasági szervezetek szarvasmarha-állománya ötödével, az egyéni gazdaságoké pedig valamivel több mint tizedével mérséklődött. E folyamat eredményeként a régió megyéiben a haszonállatok 71–74%-át a gazdasági szervezetek istállózták, miközben országosan kétharmadukat tartották. Győr-Moson-Sopron megyében a szarvasmarha-állomány 44%-át tették ki a tehének, részesedésük kissé elmaradt az országostól, míg Zalában ez az arány 36, Vasban pedig 47% volt.

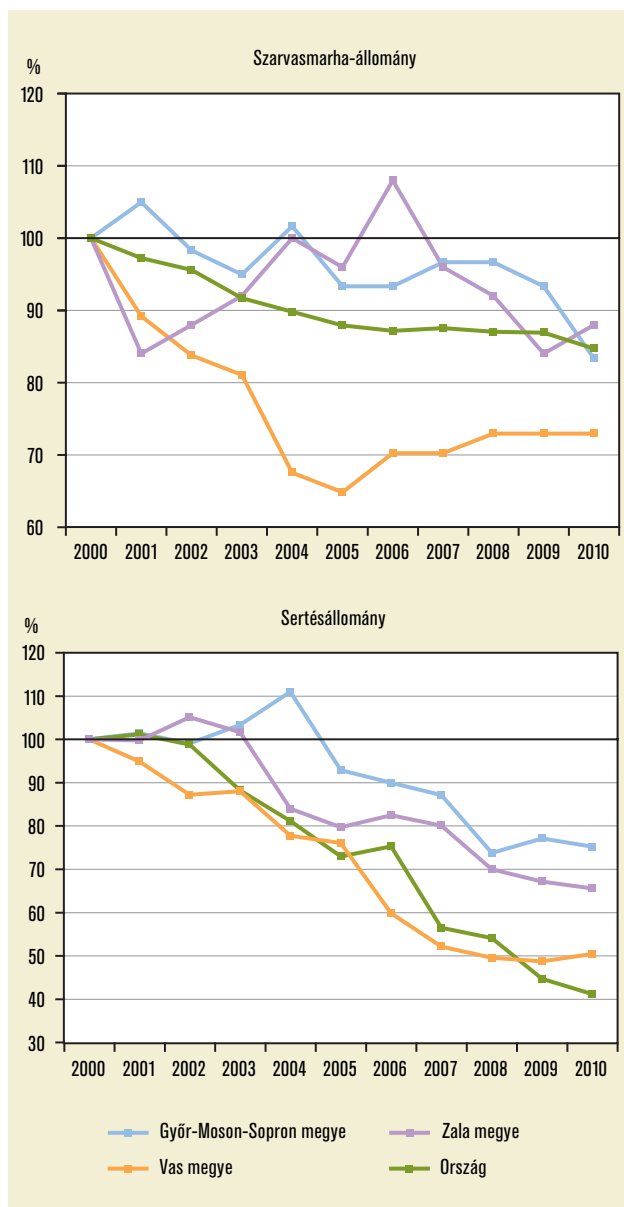
Nyugat-Dunántúl nem tartozik a jelentős sertésállománnyal rendelkező régiók közé. 2010-ben a hazai állomány mindössze 8,1%-át, 261,2 ezer sertést tartottak a három megyében. Számuk 2000-hez viszonyítva közel negyteddel lett kevesebb. A csökkenés az egyéni gazdaságok esetében volt erőteljesebb (56%), ami főként Vas és Zala megyét érintette. Az állomány több mint hattizedét Győr-Moson-Sopron megyében istállózták, s mindössze 21, illetve 16%-át tartották Zalában és Vasban. A régió déli megyéjében a gazdasági szervezetek a sertésállomány közel hattizedét gondozták, ami elmaradt az országostól. Az egyéni gazdálkodók Vas megyében részesedtek a legnagyobb arányban (56%-kal) az állományból.

A kellő szaporulat biztosításához megfelelő minőségű és mennyiségű anyakoca-állomány szükséges. 2010-ben 16 ezer anyakocát tartottak a régióban, ez a 2000. évinek a felét sem érte el, s az országosnál is 5,3 százalékponttal nagyobb volt a visszaesés. Az állomány közel kétharmadát Győr-Moson-Sopron megyében, kéttizedét Zalában, a többit pedig Vasban istállózták. Az eltelt időszak alatt nem csupán az anyaállomány darabszáma, hanem arányuk is 1,7 százalékponttal, 6,3%-ra mérséklődött, ami a Győr-Moson-Sopron megyei gazdasági szervezeteknél volt a legnagyobb ütemű (2,7 százalékpont). Az anyaállatok tartása a gazdasági szervezetekben koncentrált (az állomány 56%-át tartották), ahol a csökkenés elmaradt a nyugat-dunántúli átlagtól.

A juhállomány nem számottevő a régióban, annak ellenére, hogy az országos 6,4%-os csökkenéssel szem-

7. ábra

A szarvasmarha- és a sertésállomány változása (2000. december 1. = 100,0)

ben Győr-Moson-Sopronban 16%-kal, Zalában pedig másfélszeresére növekedett a számuk 2000 óta. A régióban tartott 33 ezer juh 54%-át Zala, közel harmadát Győr-Moson-Sopron, a többit pedig Vas megyei gazdaságok istállózták. Az országoshoz hasonlóan mindhárom megyére jellemző, hogy az állomány nagyobb hányadáról az egyéni gazdaságok gondoskodtak. Az összes gazdaságban az anyaállatok aránya 2000 és 2010 között lényegesen nem változott, részesedésük 2010-ben mindhárom megyében elmaradt az országostól.

9. tábla

Vágóállat- és állattermék-termelés

Terület	Vágósertés, ezer tonna	Vágómarha, ezer tonna	Vágójuh, ezer tonna	Vágóbaromfi, ezer tonna	Tyúktojás, millió darab	Kifejt tehéntej, millió liter
2000–2010. évek átlaga						
Győr-Moson-Sopron megye	32,6	6,8	0,1	30,4	137,0	152,3
Vas megye	10,0	3,9	0,1	58,4	65,8	67,6
Zala megye	14,5	4,4	0,3	26,5	94,5	51,3
Nyugat-Dunántúl	57,2	15,0	0,5	115,2	297,3	271,2
Ország	669,0	93,2	18,7	635,0	3 059,8	1 878,4
2010. év						
Győr-Moson-Sopron megye	24,9	5,5	0,2	25,4	190,8	141,6
Vas megye	6,4	3,0	0,1	59,9	60,5	66,0
Zala megye	9,9	3,5	0,2	20,9	77,4	36,1
Nyugat-Dunántúl	41,3	12,0	0,5	106,2	328,8	243,8
Ország	553,1	80,7	18,6	650,4	2 732,5	1 640,6

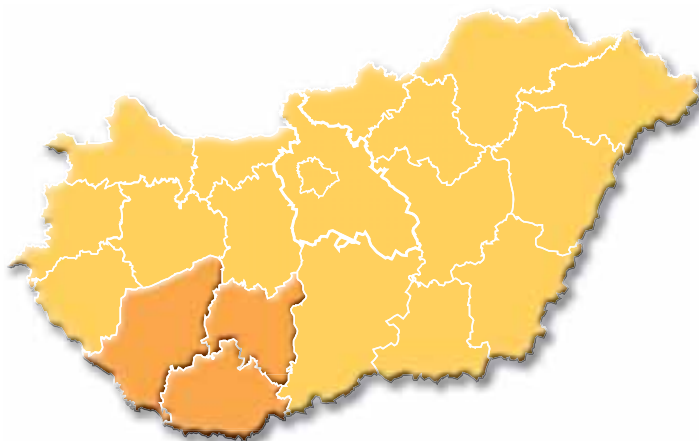
A pulykatartás összességében fontos állattenyésztési tevékenység maradt a régióban. 2000 és 2010 között Győr-Moson-Sopronban 2,6-szeresére nőtt, míg a másik két megyében negyedével csökkent a pulykák száma. A fogyás elsősorban az egyéni gazdaságokat érintette. 2010-ben az országos állomány 15%-át Győr-Moson-Sopron megyében, 23%-át Vasban, 6,9%-át pedig Zalában tartották.

A tyúkfélék tartása veszített népszerűségéből, a baromfik száma egy évtized alatt az országos 15%-kal szemben harmadával csökkent. 2010-ben az országos állomány valamivel több mint egytizedét gondozták a Nyugat-Dunántúlon, amiből a megyék közel azonos arányban részesedtek. Győr-Moson-Sopronban a koncentráltabb, nagyüzemi tartás a jellemző, az állomány kétharmadát gazdasági szervezetek istállózták, míg Vasban 52, Zalában pedig 44%-át tartották. A tojóállomány csökkenése Győr-Moson-Sopron megyében az országosnál (28%) kedvezőbben alakult, míg Vasban és Zalában 10, illetve 8 százalékponttal felülmúlta azt.

Lúd-, illetve kacsatartással szinte kizárólag a kistermelők foglalkoztak. A ludak száma a két összeírás között mindhárom megyében, a kacsáké viszont csak Zalában emelkedett.

2000 és 2010 között a vágóállat és állati termékek termelésében Győr-Moson-Sopron megye emelkedett ki. Ez alól a vágóbaromfi és a vágójuh termelése jelentett kivételt. Előbbié Vasban, utóbbié pedig Zalában volt számottevő. A vizsgált időszakban a Nyugat-Dunántúlon mindössze a vágójuh- és a tyúktojás-kibocsátás növekedett. A vágósertések termelése összességében a felére esett vissza, a csökkenés mindhárom megyében közel azonos nagyságú volt. (Országosan a vágójuh- és a vágóbaromfi-termelés növekedett.) Az állattermék-, a vágóállattermelés alakulásában szerepet játszott a felvásárlási árak nagysága, mely 2000 és 2010 között erőteljesen ingadozott, de a termelést közgazdasági, piaci tényezők és a szabályozók változásai is befolyásolták.

DÉL-DUNÁNTÚL

BARANYA MEGYE ● SOMOGY MEGYE ● TOLNA MEGYE

A dél-dunántúli megyék az adottságok és a termelés színvonala alapján az alföldi térségek mellett hagyományosan az ország legfontosabb mezőgazdasági körzetének számítanak. 2010-ben az előzetes adatok szerint az agrárágazat GDP-n belüli aránya – szemben az országosan regisztrált 3,8%-kal – Baranyában 7,7, Somogyban 9,8, Tolnában 8,8% volt. A három megye ugyanakkor az ország mezőgazdaságában megtermelt bruttó hozzáadott értékhez 15%-kal járult hozzá, ezt csak a Dél-Alföld és az Észak-Alföld megyéinek együttes mutatói múlták felül.

2010-ben a térségben megvalósult beruházások nemzetgazdasági ág szerinti összetétele ugyancsak az agrárium termelési szerkezetén belüli viszonylag magas hányadát jelzi. Az adott évben végrehajtott beruházásokon belül – szintén az előzetes adatokat tekintve – a mezőgazdaság és a hozzá kapcsolódó ágazatok aránya Baranyában 8,5, Somogyban 7,8, Tolnában 5,5%-ot tett ki, míg országosan ez a hányad csupán 4,8%-ot jelentett. A dél-dunántúli megyék a mezőgazdaságban megvalósult beruházások aránya alapján 2000-ben is az országos rangsorban előkelő helyet foglaltak el, a leginkább közülük Baranya emelkedett ki.

Baranya megyében egyébként 2010-ben a befektetett külföldi tőke 6,5%-át fordították az agrárium fejlesztésére, Somogyban 18,0, Tolnában 5,5%-át, országosan pedig a beáramlott külföldi tőke 0,7%-át fektették a mezőgazdaságba. 2010-ben Baranya és Somogy részesedése az országba beruházott összes külföldi tőkén belül 0,5–0,5, Tolnáé 0,1%-ot tett ki. Az agrárágazatban országosan működő 772 külföldi érdekeltségű vállalatból 53-at Baranyában, 58-at Somogyban, 26-ot Tolnában jegyeztek be.

A mezőgazdaság szervezeti keretei

A gazdaságok száma és összetétele

A 2010. júniusi általános mezőgazdasági összeírás (ÁMÖ) során Baranyában 492 gazdasági szervezetet és 20 683 – a gazdaságméretet elérő, illetve azt meghaladó – egyéni gazdaságot regisztráltak. Somogyban 536, Tolnában 312 cég működött, egyéni gazdaságokból ugyanakkor e két megyében 32 602, illetve 19 993 darabot találtak. A mezőgazdaságban működő gazdasági szervezetek országosan belüli hányada a dél-dunántúli megyékben 3,6–6,2% között szóródott, míg az egyéni gazdaságoknál ez az arány 3,5–5,7% közötti. Utóbbi gazdasági egységekből ugyanakkor a Dunántúl más körzeteiben arányában általában kevesebbet regisztráltak, mint a dél-dunántúli megyékben.

A 2000. évi teljes körű összeíráshoz képest a szervezetek száma a dél-dunántúli megyékben és országosan is általában nőtt, az egyéni gazdaságoké viszont jelentősen csökkent. Míg Somogyban a szervezeti kör 2000 és 2010 között 2,9%-kal mérséklődött, addig Baranyában 21, Tolnában pedig 14%-os növekedést regisztráltak. Az egyéni gazdaságok száma eközben Baranyában 45, Somogyban 38, Tolnában 39%-kal visszaesett. Mindezzel együtt országosan a gazdasági szervezetek száma közel egynegyedével bővült, az egyéni gazdaságoké pedig több mint negyztizedével mérséklődött.

2010-ben a három megyére és országosan is az volt a jellemző, hogy – mind a szervezetek, mind az egyéni gazdaságok zömében – a növénytermesztő jelleg dominált, valamivel kisebb volt a vegyes profilú termelési egységek súlya, ugyanakkor a kizárólag állattenyésztéssel foglalkozó gazdaságok mindenhol viszonylag kis hányadot jelentettek. (Tolna megye valamelyest kivétel: a gazdasági szervezeteken belül a vegyes profilú gazdaságok száma meghaladta a csupán növénytermesztéssel foglalkozókat.)

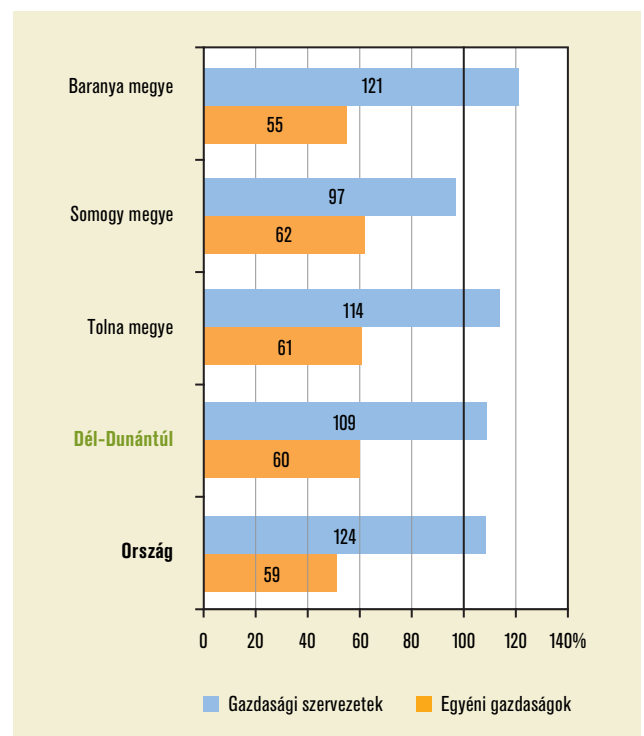
2000-hez képest a gazdaságok profil szerinti összetételében jelentős elmozdulást tapasztalhattunk. A gazdasági szervezeteken belül a kizárólag növénytermesztéssel foglalkozó egységek, és még inkább a csupán állattartó gazdaságok aránya a dél-dunántúli megyékben jelentősen lecsökkent, miközben a vegyes profilú szervezetek súlya számottevően megnőtt.

Az egyéni gazdaságok megoszlásánál ki kell emelni, hogy a kizárólag növénytermesztéssel foglalkozó egysé-

gek aránya az adott időszak során mind a Dél-Dunántúl megyéiben, mind országosan számottevően nőtt, míg a vegyes profilú gazdaságok hányada csökkent. A csak állattartó gazdaságok részesedése a három megyében valamelyest nőtt, országosan nem változott. Összességében az elmúlt évtizedben a gazdaságok termelése mindenhol extenzív irányba mozdult el.

1. ábra

A gazdaságok száma, 2010
(2000. év = 100,0)

A gazdálkodás célját illetően a három vizsgált megyében és országosan az egyéni gazdaságok egy jelentős hányada a gazdasági szervezetekhez hasonlóan – amelyek egyértelműen elsősorban értékesítésre termelnek – a piaci orientációt helyezték előtérbe: Baranyában 12, Somogyban és Tolnában 16–16, országosan pedig 20% volt ez az arány. Ezen túlmenően jelentős volt az a kör is, amely a saját fogyasztáson felüli felesleget értékesítette, azonban a gazdaságok zöme kizárólag saját fogyasztásra termelt.

2010-ben a saját fogyasztásra és eladásra is termelők hányada Baranyában 16, Somogyban 18, Tolnában 16%-ot tett ki, míg országosan ez az arány 20%-ot jelen-

1. tábla

A gazdaságok számának megoszlása és változása termelési típusok szerint, 2010

(%)

Terület	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyes	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyes
	gazdasági szervezetek			egyéni gazdaságok		
Megoszlás						
Baranya megye	55,5	7,7	36,8	47,9	20,7	31,4
Somogy megye	58,2	4,1	37,7	59,7	10,6	29,7
Tolna megye	47,4	4,5	48,1	47,9	21,2	30,9
Dél-Dunántúl	54,7	5,5	39,8	53,1	16,4	30,5
Ország	54,1	6,0	39,9	48,8	22,0	29,3
A 2000. évi százalékában						
Baranya megye	103,0	70,4	205,7	64,1	70,6	40,1
Somogy megye	72,4	91,0	208,2	73,3	66,7	46,9
Tolna megye	98,0	43,8	164,8	74,9	63,2	46,7
Dél-Dunántúl	86,5	67,3	193,1	71,1	66,7	44,6
Ország	103,1	66,5	206,7	71,7	59,0	46,0

tett. Az egyéni gazdaságok túlnyomó többségét kitevő, elsősorban saját fogyasztásra termelő gazdaságok hányada Baranyában 72, Somogyban 67, Tolnában 68% volt, ezek súlya a dél-dunántúli megyékben mindenütt meghaladta az országosan regisztrált 60%-ot.

A három dél-dunántúli megyében és országosan 2000-hez képest – az egyéni gazdaságok számának erőteljes csökkenése mellett – az elsősorban értékesítésre termelő egyéni gazdaságok súlya igen jelentősen emelkedett, miközben valamelyest bővült a csak saját fogyasztásra termelő kör hányada is. Ezzel párhuzamosan viszont zsugorodott a gazdaságoknak azon csoportja, amely saját szükséglete mellett eladásra is termelt.

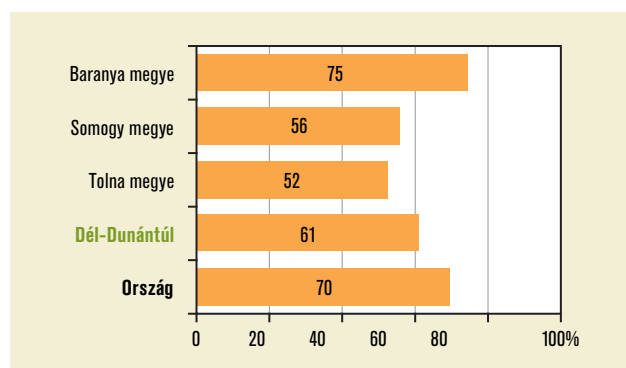
Munkaerő-felhasználás

Az agrárszervezetek számának növekedésével az alkalmazottak száma nagy arányban – a nemzetgazdasági átlagot meghaladóan – csökkent. 2000–2010 között mind a dél-dunántúli megyékben, mind országosan az agráriumhoz tartozó gazdasági szervezetekben és az egyéni gazdaságokban a teljes és a részmunkaidőben foglalkoztatott alkalmazottak száma erőteljesen visszaesett. A legnagyobb mértékű csökkenés Tolnában, a legkisebb Baranyában mutatkozott – a visszaesés orszá-

gosan kisebb volt, mint a három megyében átlagosan. Hajdú-Biharban, a legtöbb mezőgazdasági munkaerőt foglalkoztató megyében azonban az alkalmazottak számának – jelentős mértékű – csökkenése az országos szint alatt maradt.

2. ábra

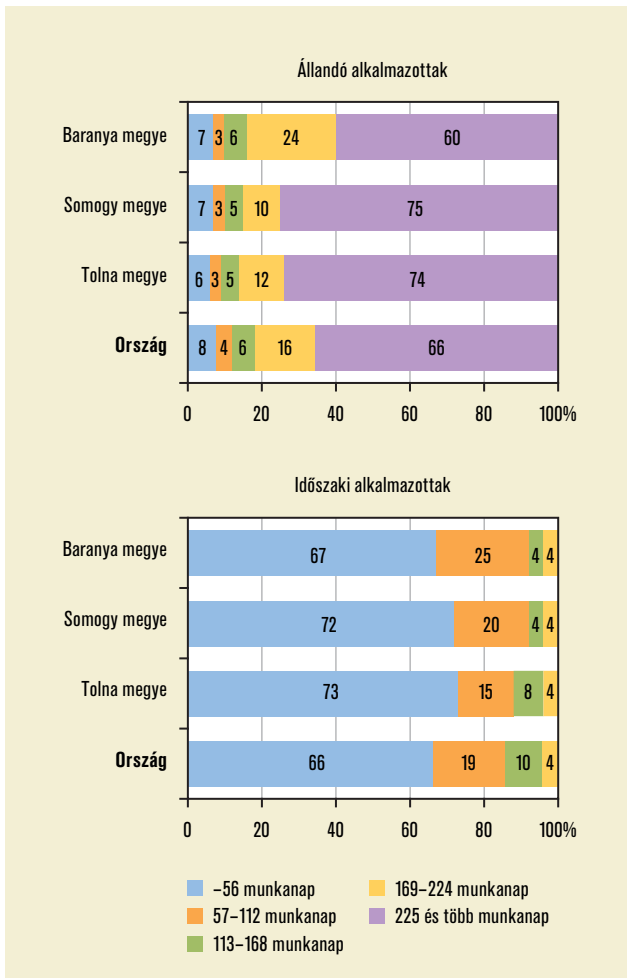
A mezőgazdaságban alkalmazásban állók számának változása, 2010 (2000. év = 100,0)

A foglalkoztatási struktúrát tekintve a gazdasági szervezetekben a bér munka, az egyéni gazdaságokban a családi munkaerő dominált. A bér munkán belül mindkét körben megkülönböztethetők állandó és időszakos alkalmazottak. Az előbbieket zöme 2010-ben éves szinten a dél-dunántúli megyék és az ország gazdasági szervezeteiben, egyéni gazdaságaiban 225 napot vagy annál többet dolgo-

3. ábra

Az állandó és az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak megoszlása a gazdasági szervezetekben, 2010

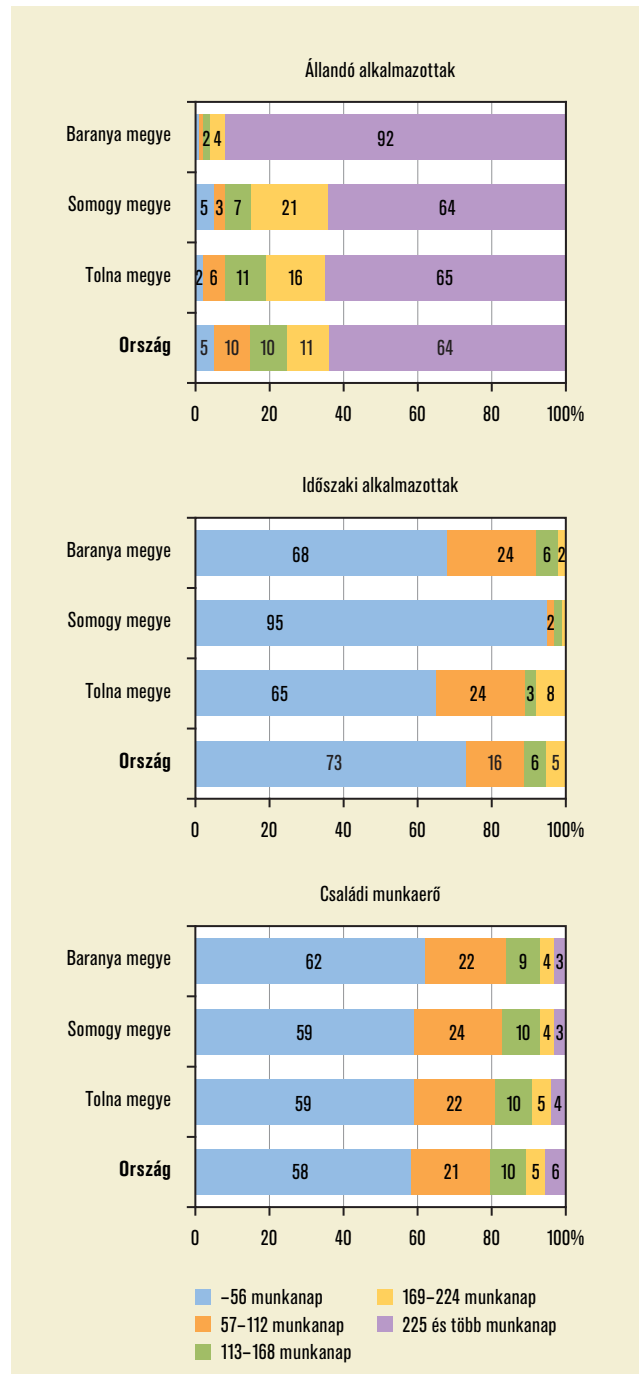
zott, míg az időszakos alkalmazottakra és az egyéni gazdaságokra – amelyek túlnyomó többségét a mezőgazdasággal részmunkaidőben foglalkozó háztartások tették ki – inkább az 56 napnál kevesebb munkaidő volt jellemző.

A három megyében a gazdasági szervezetek alkalmazottai által az év során ledolgozott átlagos munkanapok száma az állandó alkalmazottak esetében 213–222, az időszakosak esetében 50–53 nap között szóródott. Az egyéni gazdaságokban ugyanezen intervallumok 217–244, illetve 52–60 nap között alakultak, a családi munkaerő pedig 66–69 munkanapot teljesített. Míg az állandó alkalmazottak körében az országos mutatók ezeknél – mindkét gazdálkodási formában – kisebbek, addig az időszakos alkalmazottaknál és még inkább a családi munkaerőnél magasabbak voltak.

Az egyéni gazdaságokkal kapcsolatban fontos megvizsgálni az alkalmazott munkaerő fő demográfiai jel-

4. ábra

Az állandó, az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak és a családi munkaerő megoszlása az egyéni gazdaságokban, 2010

lemzőit. Korösszetétel alapján a gazdálkodók mintegy felét 2010-ben mind a dél-dunántúli megyékben, mind országosan a 45–64 éves középkorúak tették ki, ennél a 65 éves és annál idősebb, de még inkább a 25–44 év közötti korcsoportok jóval kisebb hányadot jelentettek. Ez utóbbiak aránya egyébként az egyes

megyékben nagyon hasonló volt, és az országotól sem sokban tért el.

2000-hez képest a gazdálkodókon belül némileg nőtt az idős gazdák aránya és mérséklődött a középkorúaké, ugyanakkor a fiatalabb korosztályok számottevően növelték részesedésüket. (2000-ben a 65 éves és ennél idősebb gazdálkodók aránya a három megyében 25–29, a 40–64 éveseké 56–58, a 20–39 éveseké 15–17% között szóródott.)

A szakmai felkészültséget tekintve 2010-ben a gazdálkodók – azaz a gazdaságok vezetői – túlnyomó többségének sem a három megyében, sem az ország egészében nem volt mezőgazdasági végzettsége, csak gyakorlati tapasztalata. A felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel rendelkezők aránya a három megyében általában meghaladta az országos szintet, azonban ez mindenhol alacsony volt. A régióon belül a legtöbb felsőfokú mezőgazdasági végzettségűt Tolnában, a legkevesebbet Baranyában regisztrálták.

Az egyéni gazdaságokban nem gazdálkodóként dolgozó és nem fizetett munkaerő – a családtagok és hozzártartozók – összetételét jól jellemzi, hogy a három dél-dunántúli megyében e kör bő négytizedét, de inkább közel felét a 45–64 éves középkorúak tették ki, amely korcsoport mellett a 65 éves és annál idősebbek aránya 14–17%, a 25–44 év közöttieké mintegy egyharmados volt. A 2000. évi adatokat tekintve: ekkor a 40–64 éves középkorúak aránya 38–44, a náluk idősebbeké 13–14%, a 20–39 éves fiataloké pedig 35–38% volt. Tehát a két összeírás között a középkorúak aránya nem változott lényegesen, miközben az idősebbek hányada valamelyest nőtt, a fiatalabbaké pedig számottevően mérséklődött.

Kedvező viszont, hogy e populáción belül a felső- és középfokú mezőgazdasági végzettséggel rendelkezők hányada – bár így is nagyon alacsonynak volt mondható (3,8–5,5%) – ezen időszakban némileg emelkedett.

2. tábla

Az egyéni gazdálkodók és a nem fizetett munkaerő megoszlása a legmagasabb mezőgazdasági végzettség és korcsoportok szerint, 2010

(%)

Terület	Legmagasabb mezőgazdasági végzettség				14–24	25–44	45–64	65–
	nincs, gyakorlati tapasztalat	alapfokú	középfokú	felsőfokú				
éves								
Egyéni gazdálkodók								
Baranya megye	85,6	4,9	6,9	2,6	0,6	20,4	51,8	27,2
Somogy megye	86,3	5,1	5,9	2,7	0,8	20,4	49,7	29,1
Tolna megye	83,3	5,0	8,3	3,4	0,7	19,4	49,7	30,3
Dél-Dunántúl	85,3	5,0	6,8	2,9	0,7	20,1	50,3	28,9
Ország	86,3	5,0	6,0	2,6	0,7	20,8	48,8	29,8
Nem fizetett munkaerő								
Baranya megye	93,5	2,3	3,1	1,1	7,5	30,1	46,1	16,3
Somogy megye	94,3	1,9	2,6	1,2	10,9	32,5	41,8	14,9
Tolna megye	92,3	2,1	3,9	1,7	8,6	30,2	44,9	16,2
Dél-Dunántúl	93,5	2,1	3,1	1,3	9,3	31,2	43,8	15,6
Ország	93,6	2,1	2,9	1,4	10,0	31,6	43,0	15,4

Földhasználat, agrotechnika

Földterület, művelési ágak

2010-ben a dél-dunántúli megyékben a gazdaságok használatában levő területnek átlagosan mintegy kétharmadát a gazdasági szervezetek, a fennmaradó részét az egyéni gazdaságok művelték. Országosan a földterületből a gazdasági szervezetek ennél kisebb arányban, 58%-kal részesedtek.

Az összes földterületen belül a mezőgazdasági terület – ami magában foglalja a szántó, a konyhakert, a gyümölcsös, a szőlő és a gyep területét – megoszlását

tekintve a megyék között jelentősek a különbségek. Míg művelés szempontjából a gazdasági szervezetekben koncentráldott Baranyában a mezőgazdasági terület kétharmada, Somogyban közel hattizede, addig Tolnában már a terület több mint felét – az országhoz hasonlóan – egyéni gazdaságok kezelték.

A mezőgazdasági termelés szempontjából meghatározó szántóterület – amelynek aránya egyébként a térségben az átlagosnál jóval magasabb – az egyes megyékben mindkét gazdálkodási formában a terület legjelentősebb részét tette ki. Ez a hányad azonban az egyéni

3. tábla

A gazdaságok használatában lévő összes földterület és a főbb művelési ágak aránya, 2010

Terület	Használt földterület összesen, ezer hektár	Ebből:					
		a szántó	a konyhakert	a gyümölcsös	a szőlő	a gyep	az erdő
		aránya, %					
Baranya megye	315,4	62,3	0,2	0,4	1,0	4,6	25,7
Somogy megye	396,7	53,9	0,3	0,7	0,9	6,2	35,2
Tolna megye	258,3	74,7	0,2	0,6	1,5	5,4	14,5
Dél-Dunántúl	970,4	62,2	0,2	0,6	1,1	5,5	26,6
Ország	6 533,8	58,2	0,3	1,3	0,9	9,9	23,3

4. tábla

A mezőgazdasági terület és a főbb művelési ágak átlagos nagysága, 2010

(hektár)

Terület	Mezőgazdasági terület	Szántó	Konyhakert	Szőlő	Gyümölcsös	Gyep
Gazdasági szervezetek						
Baranya megye	397,8	518,4	–	18,2	21,1	62,2
Somogy megye	401,9	451,6	1,0	24,8	32,7	102,5
Tolna megye	387,1	444,6	0,6	25,0	14,9	59,5
Dél-Dunántúl	396,4	472,9	0,8	21,7	24,6	78,0
Ország	322,6	340,1	0,5	19,0	25,1	116,5
Egyéni gazdaságok						
Baranya megye	3,8	6,2	0,1	0,3	0,2	3,4
Somogy megye	3,2	3,8	0,0	0,3	0,3	1,9
Tolna megye	5,9	9,4	0,1	0,4	0,6	4,9
Dél-Dunántúl	4,1	5,7	0,0	0,3	0,3	2,8
Ország	4,6	6,2	0,0	0,4	0,6	5,1

gazdaságokban nagyobb volt, mint a gazdasági szervezetekben, amelyek viszont nagyobb erdőterületekkel rendelkeztek. Ugyanakkor az egyéni gazdaságokban a szőlő, a gyümölcsös és a gyeperésztés is meghaladta a gazdasági szervezetekét.

2010-ben a három megyében egy gazdasági szervezetre átlagosan még úgy is több mezőgazdasági és szántóterület jutott, mint országosan, hogy 2000-hez képest jelentős mértékű volt a csökkenés. Ezzel szemben az egyéni gazdaságokban – bár 2000–2010 között az egyes művelési ágak tekintetében számottevően nőtt a gazdaságok használatában lévő átlagterület – a fajlagos értékek általában alatta maradtak az országos szintnek. Kivétel Tolna megye, ahol az egy egyéni gazdaságra jutó átlagos mezőgazdasági és szántóterület meghaladta az országos értékeket.

Az egyes művelési ágak átlagos terület nagyságából kitűnik, hogy a szántóföldi gazdálkodás mellett a más művelési ágakhoz kötődő tevékenységek is jelentősek. Itt mindenképp a térség szőlő- és borszemelését kell kiemelni. Az ország borvidékei közül itt található – hogy csak a legfontosabbakat említsük – a Szekszárdi, a Villányi és a Balatonboglári. Bár a gyümölcsstermesztésnek nincsenek nagy hagyományai, e szempontból helyi viszonylatban fontos termelőközvetnek számít a Balaton déli partja, valamint Belső-Somogy és Pécs környéke. Emellett a Dél-Dunántúlon jelentős erdőterületek is találhatóak: Baranyában a Mecsek és a Dráva-sík erdeit, Somogyban a Kaszó és a Nagybjom környéki rengetegeket, Tolnában a gemenci és a gyulaji erdőt kell kiemelni. Ezek nem csak fakitermelés, hanem vadászturizmus szempontjából is igen jelentősek.

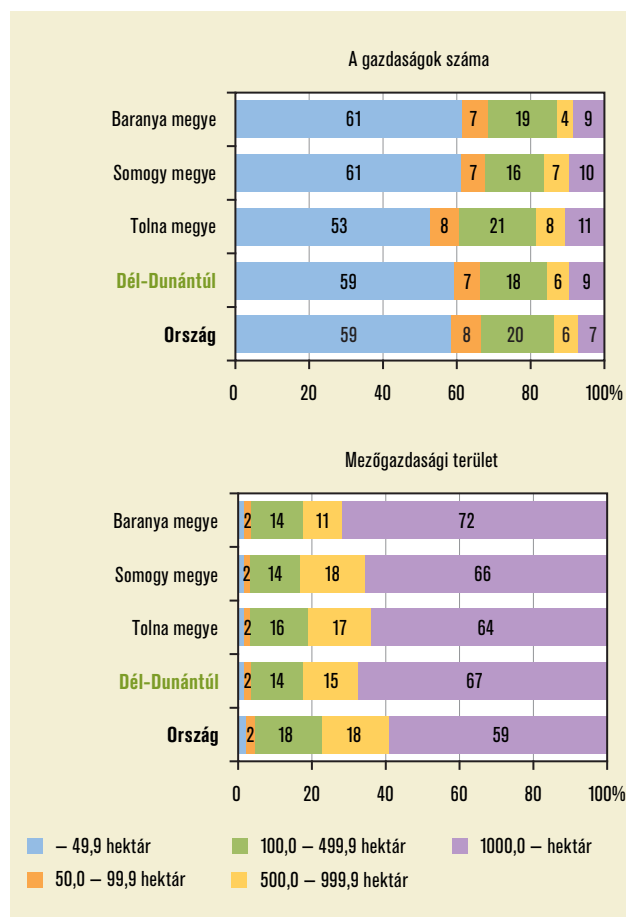
A földhasználat gazdálkodási forma szerint

Az elmúlt években folytatódott a mezőgazdasági területnek a nagygazdaságokban való koncentrációja. 2010-ben Baranyában az 1000 hektárnál nagyobb mezőgazdasági területet használó egységek az összes cég 8,5%-át jelentették, azonban náluk összpontosult a terület 72%-a. A 61%-ot kitevő 50 hektárosnál kisebb területet használó szervezetekhez a mezőgazdasági területnek csupán 1,7%-a tartozott. A másik két megye üzemszerkezete a baranyaihoz képest kevésbé polarizálódott: Somogyban az 1000 hektárosnál nagyobb gazdaságok területi részesedése 66, Tolnában 64%-ot tett ki.

Országosan a nagygazdaságok részesedése még ennél is kisebb volt, azzal együtt, hogy a középüzemek meghatározóbb súlyt képviseltek annál, mint amit a három dél-dunántúli megyében tapasztalni lehetett.

5. ábra

A gazdasági szervezetek számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyság-kategóriái szerint, 2010

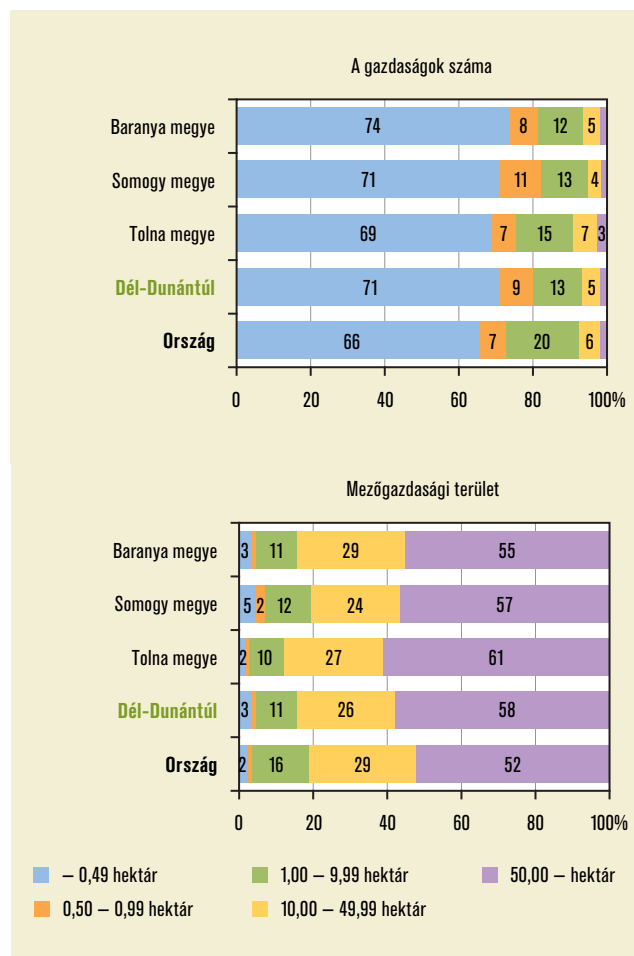

Az egyéni gazdaságok földhasználatát – még ha kisebb léptékekben is, de – hasonló tendenciák jellemezték. Bár 2010-ben Baranyában az 50 hektárnál nagyobb mezőgazdasági területtel rendelkező egyéni gazdaságok aránya mindössze 1,7% volt, e kategóriához tartozott az adott gazdálkodási forma által megművelt terület 55%-a. Ugyanakkor a félhektárosnál kisebb egységek, amelyek az összes gazdaság közel háromnegyedét adták, a mezőgazdasági területnek csupán 3,3%-ával rendelkeztek. A somogyi és tolnai egyéni gazdaságok földviszonyaiban a baranyainál valamivel erőteljesebb volt a koncentráció. Előbbi megyében az 50 hektárosnál nagyobb gazdaságok a szektorhoz tartozó terület

57%-át, Tolnában pedig annak 61%-át használták. Mindezzel szemben országosan ez a struktúra inkább a közepes gazdaságok felé tolódott el.

6. ábra

Az egyéni gazdaságok számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyság-kategóriái szerint, 2010

Agrotechnikai jellemzők

A termelés színvonalát szempontjából az egyik meghatározó jelentőségű agrotechnikai eljárás a talajerő-utánpótlás, ami az utóbbi évtizedekben – különösen az állatállomány csökkenésével – erőteljesen a műtrágyázás irányába mozdult el. Ennek következtében a Dél-Dunántúlon és országosan is a mezőgazdasági terület zömén a tápanyagok visszapótlása egyre inkább műtrágyázással történik.

2010-ben a dél-dunántúli megyékben a műtrágya-felhasználás – a trágyázott terület aránya alapján – mind a gazdasági szervezetek, mind az egyéni gazdaságok vonatkozásában meghaladta az országos átlagot. Hasonló volt a helyzet a kisebb súlyt jelentő szerves trágyázásnál: a három megyében – ugyancsak a területre vonatkozó adatok alapján – a talajerő-utánpótlás színvonalát – Somogyot leszámítva – általában szintén jobb volt az országosnál. Az öntözés esetében pedig, amely a térségben mindig is kevésbé volt jellemző, nagyon jelentős lemaradás mutatkozott.

A gazdálkodási forma szerinti különbségeket tekintve a gazdasági szervezetek – a dél-dunántúli megyékben és országosan is – területük nagyobb hányadát műtrágyázták, mint az egyéni gazdaságok. Utóbbiak viszont többnyire a gazdasági szervezetekénél jobb szerves trágyázási mutatókkal rendelkeztek. (A három megye közül a szerves trágyázott terület aránya a gazdasági szervezetek vonatkozásában csak Tolnában, egyéni gazdaságoknál pedig csupán Somogyban múlta felül az országos szintet.) Az öntözés tekintetében egyértelműen a szervezetek voltak előnyösebb helyzetben.

5. tábla

A mezőgazdasági területekből a trágyázott és az öntözhető alapterület aránya, 2010

(%)

Terület	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető
	alapterületének aránya a mezőgazdasági területekből					
Baranya megye	8,5	86,0	1,0	8,3	70,7	0,7
Somogy megye	3,9	78,3	2,7	12,7	79,7	0,3
Tolna megye	8,8	88,6	1,3	4,6	87,8	0,3
Dél-Dunántúl	6,9	83,8	1,7	8,4	80,5	0,4
Ország	7,0	67,8	7,0	10,3	57,6	3,4

a) A szerves trágyázott terület magában foglalja a szilárd, a mélyalmos, a trágyalével és hígtrágyával kezelt területeket.

A termelés alakulása

Szántóföldi növénytermesztés

A szántóföldi növények vetésszerkezetében a Dél-Dunántúl megyéiben 2010-ben is – hasonlóan az országos tendenciához – a gabonafélék domináns jellege érvényesült. A kedvező termőhelyi adottságokkal összefüggésben az országos átlagot meghaladta a gabonafélék (ezen belül is a kukorica) részesedése a vetésterületben, sőt az országos gabonatermő-alap közel egyötödét is e térségben regisztrálták. A gabonafélék súlyponti szerepe nem csak az egyéni gazdaságok, de a gazdasági szervezetek tekintetében is kimutatható, mindkét termelői kör vetésterülete felülmúlta a hazai átlagot. A három megyében arányuk a teljes vetésterület 70–80%-át közelítette, minimális többséggel Tolna javára.

A korszerű nagyüzemi gabonatermesztés mellett a hazai ökológiai és ökonómiai feltételek leginkább az

ipari növények (ezen belül főképp a növényolaj-ipari alapanyagok) termesztésének kedveznek. 2010-ben második legfontosabb növénycsoportként az ország vetésterületének megközelítőleg egyötödét borította napraforgó, illetve repce. Dél-Dunántúl megyéi közül ezen ipari növények részesedése Baranyában kissé felülmúlta az országos átlagot, Somogyban és Tolnában kevéssel elmaradt attól. Ezzel együtt – a 2010. évi vetésterületi adatok szerint – a szántóföldi növénytermesztés a Dél-Dunántúl megyéiben érdemben két növénycsoportra (gabonafélék, olajipari növények) korlátozódott. A többi növénycsoportnak (takarmánynövények, gyökér- és gyökérgumós növények, száraz hüvelyesek, zöldségfélék) elhanyagolható a vetésforgóban a jelenléte, miután a gazdasági körülmények a sokféleséggel szemben a specializált termelést kényszerítették rá a gazdaságokra. A takarmánynövények termesztésének jelentőség-

6. tábla

A főbb növénycsoportok vetésterületen belüli aránya, 2010

(%)

Terület	Gabonafélék	Ipari növények	Száraz hüvelyesek	Takarmány-növények	Gyökér- és gyökérgumós növények	Zöldségfélék
Gazdasági szervezetek						
Baranya megye	68,5	22,9	0,1	5,7	0,6	0,3
Somogy megye	71,0	19,4	0,7	4,8	1,4	0,5
Tolna megye	74,4	16,8	0,4	5,1	1,4	0,1
Dél-Dunántúl	71,0	20,0	0,4	5,2	1,1	0,3
Ország	58,8	21,4	0,6	9,2	0,8	1,3
Egyéni gazdaságok						
Baranya megye	75,4	17,9	0,1	3,4	0,7	0,5
Somogy megye	79,3	13,4	0,2	2,7	1,4	0,2
Tolna megye	79,3	15,3	0,1	2,7	1,1	0,3
Dél-Dunántúl	78,3	15,3	0,1	2,9	1,1	0,3
Ország	66,0	18,2	0,4	5,9	1,0	1,6
Összes gazdaság						
Baranya megye	70,7	21,3	0,1	5,0	0,6	0,4
Somogy megye	74,4	17,0	0,5	3,9	1,4	0,4
Tolna megye	76,9	16,0	0,3	3,9	1,2	0,2
Dél-Dunántúl	74,0	18,1	0,3	4,3	1,1	0,3
Ország	62,5	19,8	0,5	7,5	0,9	1,4

gét a leginkább a szarvasmarha-állomány lassú csökkenése vetette vissza. A burgonyatermesztés alakulását az alacsony német és lengyel dömpingárak, míg a cukorrépaét a hazai cukoripar csaknem teljes felszámolása érintette rendkívül kedvezőtlenül.

A gabonaféléket nemcsak vetésterületük, de termésük alapján is a Dél-Dunántúl legjelentősebb mezőgazdasági növényeiként tarthatjuk számon. 2010-ben az ország összes gabonatermésének 6,8%-a Baranyából, közel 8,7%-a Somogyból, további 8,1%-a Tolnából származott. A gabonafélék közül mindhárom megyében a kukorica volt a legelterjedtebb. Ebben a jó talajadottságokon és a kedvező éghajlati viszonyokon kívül az ingadozva emelkedő felvásárlási árak is közrejátszottak. Közkezdveltségét alátámasztja, hogy az általános mezőgazdasági összeírás idején a térség gabonatermesztő gazdaságainak túlnyomó többsége (Baranyában mintegy 77, Somogyban 88, Tolnában 84%-a) termesztett kukoricát erősen közelítve a legmagasabb arányt képviselő észak-alföldi átlaghoz. A „tengeri” dél-dunántúli termésátlaga magasán felülmúlta az országos hozamokat. A csapadékos 2010. évben – a megyei rangsort vezető – Tolnában a termésátlag közel 1,3 tonnával, míg az aszályos 2001–2005-ös időszak átlagában is több mint 1,6 tonnával haladta meg a hazai átlaghozamot. A kukorica jelentősége a vizsgált évtizedben alig vál-

tozott. Jelentékeny termőterületének és magas termésátlagának köszönhetően a Dél-Dunántúl megyéiben betakarított több mint 2 millió tonna kukorica 2001–2005-ben az országos termés közel 29, 2010-ben 30%-át adta. A térségben betakarított kukorica pénzben kifejezett értéke a legutóbbi ÁMÖ évében – az akkori közel 38 ezer forintos felvásárlási áron számítva – mintegy 78 milliárd forint volt. Ebből Baranyára 21, Somogyra 28, míg Tolnára 29 milliárd forint jutott. 2010-ben a dél-dunántúli megyékben termelt az ország kalászosgabona-termésének bő egyhatoda. A búza termesztésének kedvezőek – még ha domborzata miatt nem is a legideálisabbak – a feltételei a Dél-Dunántúlon. A három megye – termésátlagai alapján – a legjobb hozamokkal büszkélkedő megyék közé tartozott, e tekintetben különösen Baranya és Tolna gazdaságainak teljesítménye figyelemre méltó. A 2010. évi országos búzatermés egyformán 5,2%-a baranyai, illetve tolnai, míg közel 6% a somogyi eredetű volt. Az árpatermesztés kimagasló színvonala – csakúgy, mint a búza esetében – a megyék élmezőnyébe sorolta Baranyát, Somogyot és Tolnát. Az előbbi sorrendben a hazánkban betakarított árpa 8,1, 5,3, illetve 3,5%-a származott 2010-ben a Dél-Dunántúl megyéiből. A többi kalászos szerepe a három megye közül főként Somogyban jelentősebb. A megye gyengébb minőségű, rosszabb talajadottságú vidékein –

7. tábla

A főbb szántóföldi növények átlagos terméshozama

(kilogramm/hektár)

Terület	Kukorica	Búza	Árpa	Triticale	Zab	Rozs	Napraforgómag	Repce-mag
2001–2005. évek átlaga								
Baranya megye	6 950	4 860	4 090	3 900	2 750	4 420	1 530	1 640
Somogy megye	6 410	4 380	3 500	3 660	2 500	3 340	2 190	2 110
Tolna megye	7 610	4 860	4 230	3 900	3 050	3 110	2 570	1 730
Dél-Dunántúl	6 990	4 720	3 930	3 770	2 680	3 510	2 400	2 060
Ország	5 970	4 020	3 330	3 150	2 350	2 210	2 080	2 040
2010. év átlaga								
Baranya megye	6 900	4 200	3 880	2 700	2 410	3 610	2 120	2 240
Somogy megye	7 080	4 110	3 690	3 470	3 030	3 200	2 220	2 350
Tolna megye	7 750	4 240	3 850	3 330	2 870	3 270	2 490	2 540
Dél-Dunántúl	7 260	4 180	3 810	3 310	2 830	3 280	2 310	2 340
Ország	6 470	3 710	3 360	3 070	2 320	2 110	1 930	2 050

mint például Belső-Somogyban – aratták le az országos rozstermés 5,2, a zab 7,7, míg a triticale mintegy 8%-át.

Az ipari növények közül a Dél-Dunántúlon a legnagyobb termőterülettel a napraforgó és a repce rendelkezett 2010-ben. E növények termesztésének anyagi hátterét kedvezően befolyásolta, hogy a növényolajipar felvásárlási árai 2000 óta lényegében megkettőződtek, a hazai feldolgozó pedig biztos piacot garantált. A Dél-Dunántúl az ország napraforgómag-termesztésének bő egytizedét, repcetermésének közel kéttizedét adta az ÁMÖ évében. Baranyában az ipari növények termesztésével foglalkozó gazdaságok kétötöde, Somogyban fele, Tolnában négyötöde termesztett napraforgót. Utóbbiban tevékenyen közreműködött az iregszemcsei kutatóállomás, ami a napraforgó-kutatás (-nemesítés, -fajtafenntartás) kiemelt színtere. A repce iránt Somogyban a napraforgónál is élénkebb volt az érdeklődés, ezzel szemben a baranyai, de különösen

a tolnai gazdaságok jóval kisebb arányban (28, illetve 15%) vállalkoztak repce termesztésére. A térségben a kedvező természeti adottságok meglétét és a technológia színvonalát jelzi, hogy a napraforgó és a repce tolnai termésátlaga több évben is rendszeresen országos csúcst ért el 2000 óta, míg Baranyában és Somogyban jellemzően a hazai átlaghoz közeli, de jobbára azt meghaladó hozamokat regisztráltak.

Gyümölcs- és szőlőtermesztés

A szőlőtermesztés hagyományai a térségben jelentősek, ezt példázza az öt minősített borvidék (Balatonboglári, Mecsekajlai, Szekszárdi, Tolnai, Villányi). 2010-ben az ország szőlőterületének közel 18%-a a térségben terült el, amiből a három megye csaknem egyforma arányban részesedett. Az országoshoz hasonlóan a termőalapok

8. tábla

A gyümölcsös- és szőlőterület átlagos nagysága

(hektár)

Terület	Gyümölcsössel		Szőlővel	
	rendelkező gazdaságra jutó átlagos ültetvényterület			
	2000	2010	2000	2010
Gazdasági szervezetek				
Baranya megye	41,4	21,1	18,2	18,2
Somogy megye	53,4	30,8	40,2	24,8
Tolna megye	16,0	14,1	39,2	25,0
Dél-Dunántúl	39,6	23,7	31,5	21,7
Ország	35,7	23,0	27,7	19,0
Egyéni gazdaságok				
Baranya megye	0,1	0,2	0,2	0,3
Somogy megye	0,2	0,3	0,2	0,3
Tolna megye	0,1	0,6	0,4	0,4
Dél-Dunántúl	0,1	0,3	0,2	0,3
Ország	0,4	0,6	0,3	0,4
Összes gazdaság				
Baranya megye	0,3	0,3	0,2	0,5
Somogy megye	0,3	0,5	0,2	0,4
Tolna megye	0,5	0,7	0,4	0,6
Dél-Dunántúl	0,3	0,5	0,3	0,5
Ország	0,5	0,8	0,3	0,6

meghatározó része – 95%-nál nagyobb hányada – borszőlő volt, a csemegezőlő előfordulása elenyésző. A borszőlő többségét (Baranyában több mint felét, Somogyban és Tolnában több mint kétharmadát), a csemegezőlő csaknem teljes egészét (Tolnában 88%-át) egyéni gazdaságok művelték. A gazdasági szervezetekre jellemző nagyobb birtokméret a két legutóbbi ÁMÖ között Baranyában változatlan maradt, Somogyban és Tolnában – az országos tendenciával egyezően – csökkent. Az egyéni gazdaságok fajlagos birtokmérete a vizsgált tíz évben csak minimális mértékben módosult. 2010-ben Baranyában természetek a hazai szőlőtermés mintegy 7,0, Somogyban több mint 8, Tolnában 6,6%-át.

Más megyékkel összehasonlítva a gyümölcsstermesztés kevésbé jelentős a Dél-Dunántúlon. 2010-ben az országos termőterület 1,6%-át Baranyában, 3,4%-át Somogyban, 2,0%-át Tolnában tartották nyilván. Szervezeti összetételét tekintve mindhárom megyében lényegesen kisebb gyümölcsösssel rendelkeztek az egyéni gazdaságok, mint a gazdasági szervezetek. 2000–2010 között utóbbiak fajlagos területe csökkent, (intenzívebben Baranyában, kevésbé Tolnában), miközben az egyéni által használt átlagos birtokméret növekedett. A legutóbbi ÁMÖ évében az ország összes gyümölcsstermesztésének egy-egy százaléka Baranyából, illetve Tolnából, és közel 2%-a Somogyból származott. Országosan a körte 7,8, az őszibarack 5,8%-a somogyi eredetű volt. A hazai kajszibaracktermés 6,8%-át Tolnában, 5,4%-át Somogyban szüretelték.

Állattartás

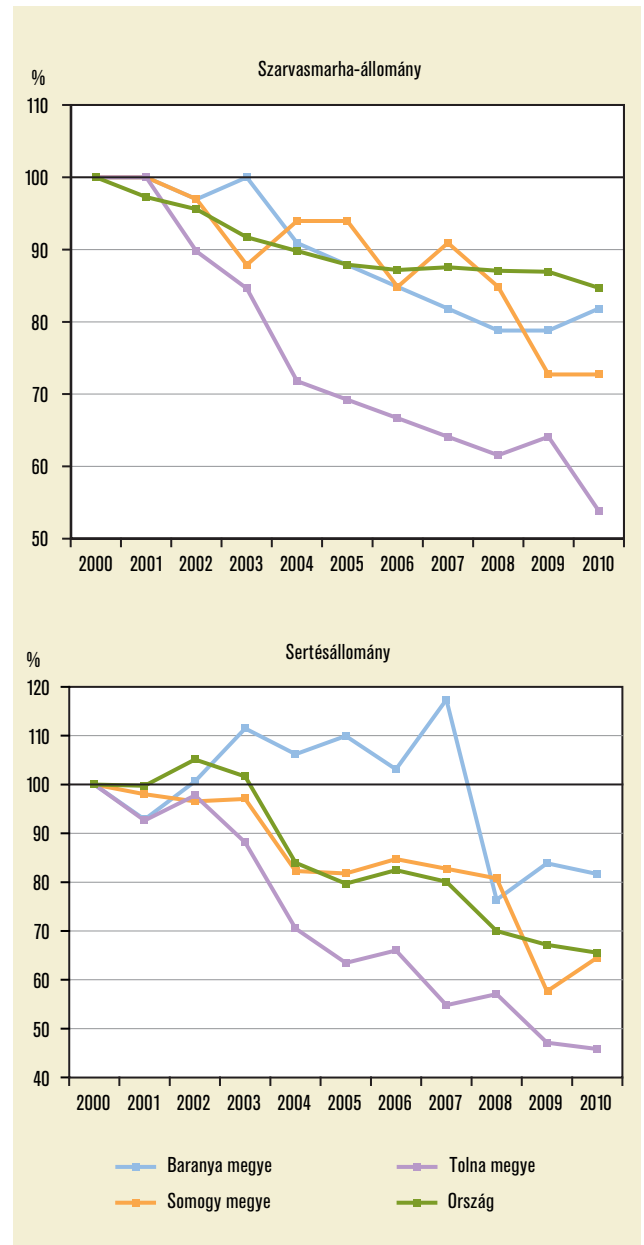
A hazai sertésállomány 2000 óta egyharmad részével visszaesett, a Dél-Dunántúl megyéi közül a leginkább Tolnában, a legkevésbé Baranyában csökkent. 2000 decemberében Tolnában több mint kétszer, Somogyban másfélszer annyi sertést, Baranyában pedig ötödével többet regisztráltak, mint egy évtizeddel később. 2010-ben az országban tartott 3,2 millió sertés 8,3%-át Baranyában, 4,5%-át Tolnában, 4,1%-át Somogyban írták össze.

A szarvasmarha-állomány országosan mintegy 15%-kal csökkent 2000 és 2010 között, ugyanakkor Baranyában közel egyötödével, Somogyban csaknem egyharmadával, Tolnában közel felével zsugorodott.

2010-ben Baranyában gondozták a hazai szarvasmarha-állomány 4,0, Somogyban 3,5, Tolnában 3,1%-át.

7. ábra

A szarvasmarha- és a sertésállomány változása
(2000. december 1. = 100,0)

A hazánkban tartott juhállomány ugyan 2010-ben csak 4,6%-kal haladta meg a 2000 decemberében regisztrált állományt, de a vizsgált időszak folyamán ugyanazon bázison a növekedés attól rendre jóval magasabb (8–24%) szintet is elért. Tolnában közel egynegyedével kisebb juhállományt jegyeztek fel 2010-ben,

9. tábla

Vágóállat- és állattermék-termelés

Terület	Vágósertés, ezer tonna	Vágómarha, ezer tonna	Vágójuh, ezer tonna	Vágóbaromfi, ezer tonna	Tyúktojás, millió darab	Kifejt tehéntej, millió liter
2000–2010. évek átlaga						
Baranya megye	50,4	3,0	0,4	26,4	81,3	91,3
Somogy megye	31,9	4,1	0,4	14,6	100,9	68,6
Tolna megye	35,5	4,9	1,2	6,8	70,4	80,4
Dél-Dunántúl	117,7	12,1	2,0	47,7	252,5	240,4
Ország	669,0	93,2	18,7	635,0	3 059,8	1 878,4
2010. év						
Baranya megye	56,1	3,3	0,3	33,5	55,3	74,9
Somogy megye	23,7	2,5	0,2	19,3	86,9	54,9
Tolna megye	22,9	4,0	0,5	4,2	39,2	51,4
Dél-Dunántúl	102,7	9,9	1,1	57,0	181,4	181,3
Ország	553,1	80,7	18,6	650,4	2 732,5	1 640,6

mint tíz évvel azelőtt, ugyanakkor Somogyban egy-egy negyedével, Baranyában közel egyharmadával nagyobbat. A térségben a juhászatok számára a közeli olasz piac kedvező lehetőséget jelentene, a dél-dunán-

túli gazdaságok mégis meglehetősen csekély állománnyal rendelkeztek. 2010-ben a hazai juhállomány egyaránt mintegy 2%-át Baranyában és Somogyban, 3,3%-át Tolnában tartották.

10. tábla

A főbb állati termékek egy haszonállatra jutó fajlagos termelése, 2000–2010. évek átlaga

Terület	Tehéntej-	Tyúktojás-	Vágósertés-
	termelés éves szinten		
	egy tehénre, liter	egy tojóra, darab	egy hizósertésre, ^{a)} kg
2010			
Baranya megye	5 501	389	497
Somogy megye	5 084	233	368
Tolna megye	5 991	129	356
Dél-Dunántúl	5 492	222	425
Ország	5 314	217	373
2000			
Baranya megye	6 409	199	349
Somogy megye	4 901	174	313
Tolna megye	6 544	168	416
Dél-Dunántúl	5 940	180	362
Ország	5 478	217	365

a) 50 kg-os és a fölötti.

A baromfiágazat 2000 és 2010 között megőrizte pozícióját, a tyúkfélék állománya az időszak végére országosan kismértékben bővült. A Dél-Dunántúlon közel negyedével csökkent a szárnyasok száma. A visszaesés mértéke Tolnában 39, Somogyban 32, Baranyában pedig 14% ot tett ki.

Az előző évtizedben végbement állatállomány-változás határozta meg a vágóállat- és az állatitermék-termelés alakulását a Dél-Dunántúlon is. Az előállítás az egyre szigorodó árversenyben, a takarmányok árának növekedésével párhuzamban már csak a legkorszerűbb üzemeknek lehetett rentábilis. 2010-ben a legnagyobb volumenben értékesített vágósertés mennyisége Tolnában egyharmadával, Somogyban egynegyedével visszaesett a 2000-es évek átlagához mérten, miközben Baranyában 11%-kal nőtt. Az országos, de a helyi tendenciával ellentétes mérvű baranyai növekedést a bázis-hoz képest kiugróan magas 2010. évi termelés okozta, jóllehet az azt megelőző két évben mélypontjára süllyedt a megyében a vágósertés-kibocsátás.

Az utóbbi években élénkült a húsmarha iránti kereslet, azonban a vágómarha-termelés mutatói 2010-ben

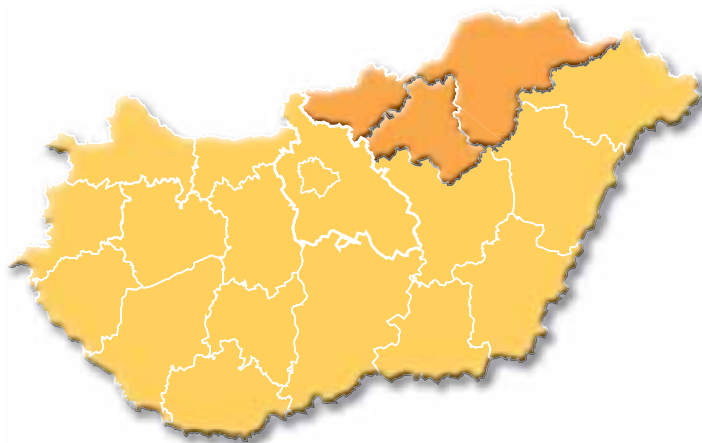
országosan elmaradtak 2000–2010 átlagától, Tolnában egy-, Somogyban kétötödével. Baranya helyzete e tekintetben – az évenkénti meglehetősen ingadozó mennyiségű árualap 2010. évi felfutásából adódóan – kedvezőbben alakult: közel egytizedével több vágómarhát értékesítettek akkor a megye gazdaságai, mint az évtized átlagában.

A – vágótyúk- és vágópulykatartásra alapozott – vágóbaromfi-termelés országosan tíz év alatt 5%-kal bővült. Baranyában ugyanezen időszakban 63, Somogyban pedig 109%-kal nőtt a vágóbaromfi termelése. Tolnában ugyanakkor 2010-re a korábbi ÁMÖ évében megfigyeltnek a kétharmadára mérséklődött a vágószárnyas-termelés.

A tyúktojástermelés országosan mintegy 14, Tolnában 55, Baranyában 32, Somogyban 19%-kal csökkent.

Az elmúlt évtized tejpiaci anomáliáinak sokasága leképződött a tejtermelés alakulásában. A csökkenés mértéke Baranyában megegyezett az országos 21%-kal, Somogyban 30, Tolnában pedig 51% volt.

ÉSZAK-MAGYARORSZÁG

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE ● HEVES MEGYE ● NÓGRÁD MEGYE

A régió földrajzi adottsága, gazdasági szerkezete miatt Észak-Magyarországon viszonylag kis súlya van a mezőgazdasági tevékenységnek. A bruttó hozzáadott értékhez 2010-ben a mezőgazdaság Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 4,2, Heves megyében 4,9, Nógrád megyében 4,6%-kal járult hozzá. Ezek az arányok magasabbak, mint az országos (3,7%), viszont elmaradtak a főváros nélkül számított vidéki átlagtól (6,2%), ami azt mutatja, hogy e megyék gazdaságában az agrárium szerepe általában kisebb, mint az ország más területein. Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyékben a mezőgazdaság GDP-n belüli hányada mindössze 30–35%-a az országosan legmagasabb arányú Békés megyeinek.

Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyében 2010-ben a mezőgazdaság részesedése a beruházásokból (3,3, 3,4, illetve 3,5%) alacsonyabb, mint az országos átlag (4,0%). Ezek az arányszámok 2000-hez képest jelentősen emelkedtek.

2010-ben Észak-Magyarországon 33 külföldi érdekeltségű vállalkozás 5,4 milliárd forint értékű saját tőkével működött a mezőgazdaságban, amiből 4,5 milliárd forintot a külfölditőke-rész tett ki. Ez a régió összes külföldi érdekeltségű vállalkozásainak 4,3, a saját tőke és a külfölditőke-résznek egyaránt 0,3%-át jelentette.

A mezőgazdaság szervezeti keretei

A gazdaságok száma és összetétele

1. ábra

2010. június 1-jén Észak-Magyarországon közel 73 ezer – a 2000. évi általános mezőgazdasági összeíráshoz (ÁMÖ) képest 46%-kal kevesebb – gazdaság folytatott mezőgazdasági tevékenységet. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az agrárgazdaságok 61, Heves megyében 24, Nógrád megyében 15%-át regisztrálták. Gazdálkodási formájukat tekintve 1,5%-uk gazdasági szervezet, 98,5%-uk egyéni gazdaság volt a régióban.

A gazdasági szervezetek száma a tíz évvel korábbihoz képest a régió megyéiben az országos átlagnál (24%) jelentősebb mértékben nőtt, leginkább Borsod-Abaúj-Zemplénben (41%-kal).

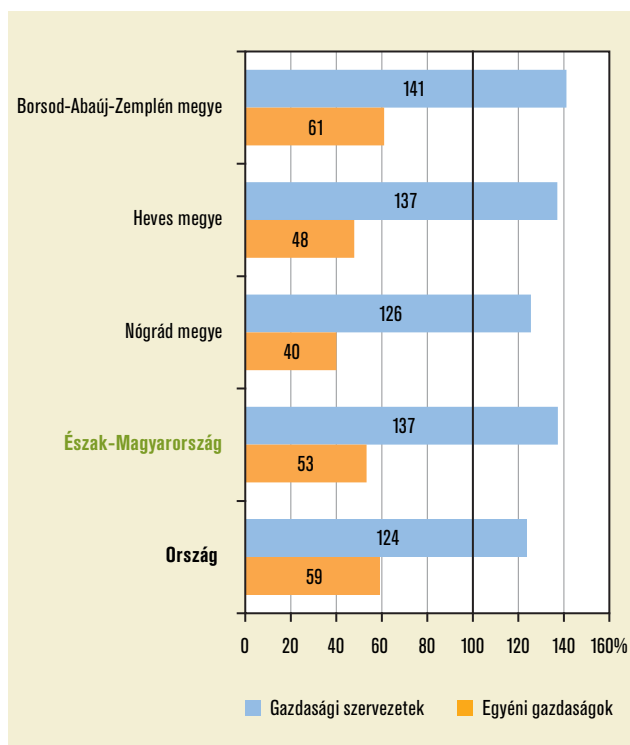
Az egyéni gazdaságok száma – többek között a forráshiánynak, valamint az agrárágazat koncentrációjának következtében – 2000 és 2010 között országosan 41%-kal mérséklődött. Észak-Magyarország mindhárom megyéjében kevesebb egyéni gazdaság tevékenykedett, mint a 2000. évi ÁMÖ idején. A legnagyobb csökkenés Nógrád megyét jellemezte (60%), Hevesben 52, Borsod-Abaúj-Zemplénben 39%-os volt a visszaesés.

2010-ben 1 négyzetkilométer mezőgazdasági területre országosan és Borsod-Abaúj-Zemplénben is 0,4, a másik két megyében 0,6 gazdasági szervezet jutott. Az egyéni gazdaságok esetében 2000-ben mind a három megye, 2010-ben Heves megye kivételével meghaladta az országos értéket. Az egyéni gazdaságok számának visszaesése következtében 41, 54, valamint 61%-kal kevesebb gazdaság jutott 1 négyzetkilométer mezőgazdasági területre 2010-ben.

Magyarországban a gazdasági szervezetek 54%-a kizárólag növénytermesztéssel foglalkozott, a régió megyéiben ez az arány ennél magasabb, ugyanakkor az állattartó és a vegyes gazdaságok részesedése elmaradt az országostól. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 2000-hez képest 27%-kal nőtt a csak növénytermesztéssel foglalkozó, illetve 125%-kal a vegyes gazdaságok száma, visszaesett azonban a kizárólag állattartó gazdaságoké (61%-kal). A növénytermesztésre specializálódott gazdaságok száma Hevesben 15%-kal nőtt, Nógrád megyében nem változott. A csak állattartással foglalkozóké Heves megyében 28%-kal csökkent, Nógrád megyében 60%-kal emelkedett.

Az egyéni gazdaságokat vizsgálva mindhárom megyében a kizárólag növénytermesztéssel foglalkozók hányada

A gazdaságok száma, 2010
(2000. év = 100,0)

volt a legmagasabb, bár számuk 2000-hez képest jelentősen mérséklődött: Borsod-Abaúj-Zemplénben 24, Hevesben 44, Nógrádban 57%-kal. Részesedésük ugyanakkor mindenhol meghaladta a tíz évvel korábbit. A csak állattartó és a vegyes gazdaságok száma is fogyott Észak-Magyarország megyéiben.

Míg a gazdasági szervezetek mindegyike elsősorban értékesítésre termel, addig az egyéni gazdaságok esetében nagyobb súlyú a saját fogyasztásra való termelés. Utóbbiak hányada Borsod-Abaúj-Zemplénben volt a legmagasabb (70%), Nógrádban 66, Hevesben 48%. Országosan tíz év alatt alig változott a saját fogyasztásra termelő egyéni gazdaságok részesedése, ugyanakkor Észak-Magyarország megyéiben visszaesés tapasztalható. A saját fogyasztáson felüli felesleget értékesítők aránya – Heves megye (11,4 százalékpont) kivételével – az országosnál (11,2 százalékpont) kisebb mértékben csökkent, Borsod-Abaúj-Zemplénben 1,5, Nógrádban 2 százalékponttal volt alacsonyabb a 2000. évitől. Az elsősorban értékesítésre termelő egyéni gazdaságok

1. tábla

A gazdaságok számának megoszlása és változása termelési típusok szerint, 2010

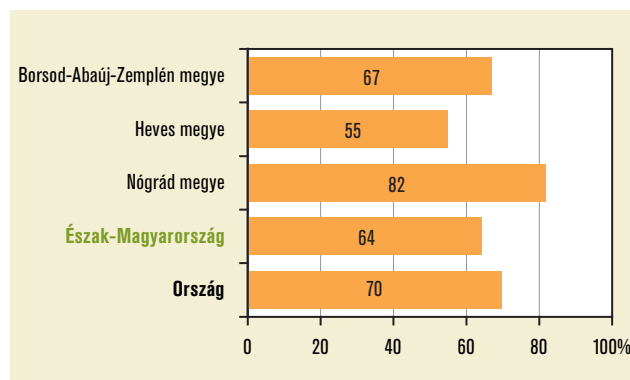
(%)

Terület	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyese	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyese
	gazdasági szervezetek			egyéni gazdaságok		
Megoszlás						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	67,4	1,5	31,1	51,3	24,8	23,9
Heves megye	59,7	5,2	35,2	60,8	22,3	16,9
Nógrád megye	59,9	4,8	35,3	47,2	26,3	26,5
Észak-Magyarország	63,9	3,1	33,0	53,0	24,4	22,6
Ország	54,1	6,0	39,9	48,8	22,0	29,3
A 2000. évi százalékában						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	126,6	39,1	224,7	76,5	59,1	43,6
Heves megye	115,0	72,0	254,2	55,6	53,6	29,2
Nógrád megye	100,0	160,0	210,7	43,5	45,6	31,8
Észak-Magyarország	118,8	66,0	231,1	63,5	55,2	37,8
Ország	103,1	66,5	206,7	71,7	59,0	46,0

részesedése Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban elmaradt az országos átlagtól, Hevesben mind 2000-ben, mind 2010-ben jelentősen meghaladta azt.

2. ábra

A mezőgazdaságban alkalmazásban állók számának változása, 2010
(2000. év = 100,0)

Munkaerő-felhasználás

Az elmúlt húsz évben a mezőgazdaság szerepének csökkenése az ágazatban alkalmazásban állók számára is hatással volt. A KSH éves intézményi munkaügyi statisztikai adatgyűjtési rendszerének adatai alapján a mezőgazdaságban alkalmazásban állók száma tíz év alatt országosan 30%-kal visszaesett, ami a használt mezőgazdasági terület, a gazdálkodók számának, a többszintű integrációval együtt járó munkaerőigény csökkenésével, a mezőgazdaság gépesítésével magyarázható. Nógrádban a mérséklődés kisebb (18%), Borsod-Abaúj-Zemplénben (33%) és Heves megyében (45%) nagyobb volt. Az alkalmazásban állók számának – az országossal megegyezően – közel 3%-át a mezőgazdaságban alkalmazottak tették ki mindhárom megyében. Az agráriumban legtöbb főt foglalkoztató Hajdú-Biharban részesedésük 5,4%-os, míg Békésben még ennél is magasabb (7,3%) volt. 2010-ben Borsod-Abaúj-Zemplénben 4530, Hevesben 2450, Nógrádban 1082 főt alkalmaztak a mezőgazdaságban.

2000-hez képest Borsod-Abaúj-Zemplénben és Hevesben több mint 2,5-szeresére, Nógrádban 2,7-szeresére emelkedtek a havi bruttó átlagkeresetek a mezőgazdaságban. Az agrárgazdaságban alkalmazottak Borsod-Abaúj-Zemplénben 142 ezer, Nógrádban 137 ezer, Hevesben 134 ezer forintot kerestek havonta 2010-ben.

A 2010. évi ÁMÖ adatai szerint az egyéni gazdálkodók száma Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 43,7 ezer, Hevesben 17,5 ezer, Nógrádban 10,6 ezer fő volt, 39, 52, illetve 60%-kal kevesebb, mint 2000-ben. (Országosan 41%-os volt a visszaesés.)

Az egyéni gazdálkodók nemek szerinti megoszlásában a férfiak aránya közel háromnegyed. A 2000. évi ÁMÖ adataihoz viszonyítva – Nógrád kivételével, ahol a nők aránya némileg csökkent – Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében 2–3 százalékponttal emelkedett a női gazdálkodók hányada. Hasonló az országos tendencia is. Az egyéni gazdálkodók korcsoport szerinti megoszlása azt mutatja, hogy a mezőgazdaság kevésbé vonzó a fiatalok számára. A fiatalok a gazdálkodáshoz szükséges alapvető erőforrások (saját tulajdonú vagy bérelhető földterület, gazdálkodás indításához szükséges forrás stb.) hiányával is szembesülhetnek. A régió megyéiben 1% alatti a mezőgazdaságban dolgozó 25 évnél fiatalabbak részesedése, a 25–44 éveseké 16 és 21% között szóródott. A gazdálkodók közel fele 45–64 éves, háromtizede 65 évnél idősebb volt. A gazdálkodók mintegy kilenctizede nem rendelkezik mezőgazdasági végzettséggel, illetve csak gyakorlati tapasztalata volt, 3–4%-uk szerzett alapfokú képesítést. Pozitív változást 2000 és 2010 között a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők hányadában figyelhetünk meg. A középfokú végzettségük aránya Hevesben és Nógrádban, a felsőfokú szakképesítéssel rendelkezőké mind a három megyében nőtt, ez utóbbinál a növekedés mértéke Hevesben a legmagasabb (1,7 százalékpont).

Az egyéni gazdálkodók több mint 50%-a nyugdíjasként végezte tevékenységét a régió megyéiben. Ez az arány országosan némileg alacsonyabb volt 2010-ben. Az egyéni gazdálkodók közül a foglalkoztatottak hányada 35–37% közötti, alacsonyabb az országos átlagnál. A munkanélküliek részesedése Heves megye kivételével meghaladta az országost (4,7%). A gazdálkodók 0,6–0,7%-a részesült anyasági ellátásban, ami nem tért el az országostól.

Az egyéni gazdaságban a nem fizetett munkát végzők száma Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 40 ezer, Hevesben 16,5 ezer, Nógrádban 10,4 ezer fő volt 2010-ben, a tíz évvel korábbihoz képest nagyobb mértékben csökkent, mint az egyéni gazdálkodóké. Általában negyedük férfi, háromnegyedük nő volt. Korcsoport szerint vizsgálva megállapítható, hogy a 45–64 év közöttiek csoportja a legnépesebb. Közép- és felsőfokú végzettséggel kis részük rendelkezett, 94–96%-uknak nem volt mezőgazdasági végzettsége, illetve csak gyakorlati tapasztalattal bírt. A gazdaságban munkát végzők gazdasági aktivitás szerinti összetételét tekintve kissé magasabb a foglalkoztatottak aránya (41–43%), mint az egyéni gazdálkodók körében, ezzel szemben a nyugdíjasként dolgozóké mintegy 20 százalékponttal alacsonyabb.

2. tábla

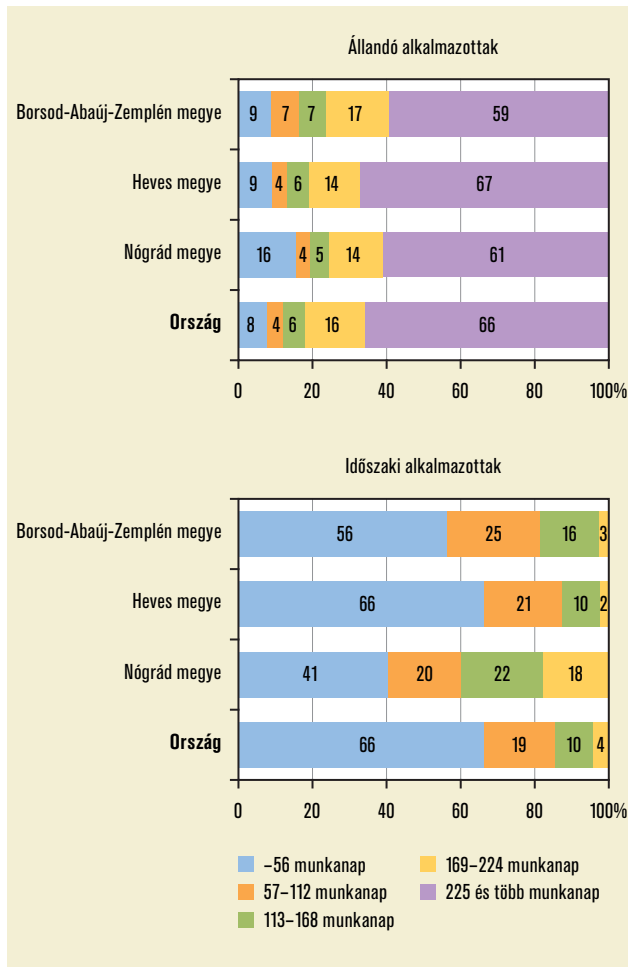
Az egyéni gazdálkodók és a nem fizetett munkaerő megoszlása a legmagasabb mezőgazdasági végzettség és korcsoportok szerint, 2010

(%)

Terület	Legmagasabb mezőgazdasági végzettség				14–24	25–44	45–64	65–
	nincs, gyakorlati tapasztalat	alapfokú	középfokú	felsőfokú				
Éves								
Egyéni gazdálkodók								
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	91,2	3,2	3,8	1,9	0,8	20,7	49,4	29,2
Heves megye	86,2	4,2	5,6	4,0	0,4	18,6	48,0	33,0
Nógrád megye	89,5	3,5	4,6	2,3	0,8	16,4	47,9	34,8
Észak-Magyarország	89,7	3,5	4,3	2,5	0,7	19,5	48,9	30,9
Ország	86,3	5,0	6,0	2,6	0,7	20,8	48,8	29,8
Nem fizetett munkaerő								
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	95,8	1,3	1,9	1,0	10,0	32,0	44,0	14,0
Heves megye	93,5	1,7	2,8	1,9	8,0	29,4	45,1	17,5
Nógrád megye	95,4	1,5	2,1	1,0	8,9	28,2	44,6	18,4
Észak-Magyarország	95,2	1,5	2,2	1,2	9,3	30,8	44,4	15,5
Ország	93,6	2,1	2,9	1,4	10,0	31,6	43,0	15,4

3. ábra

Az állandó és az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak megoszlása a gazdasági szervezetekben, 2010

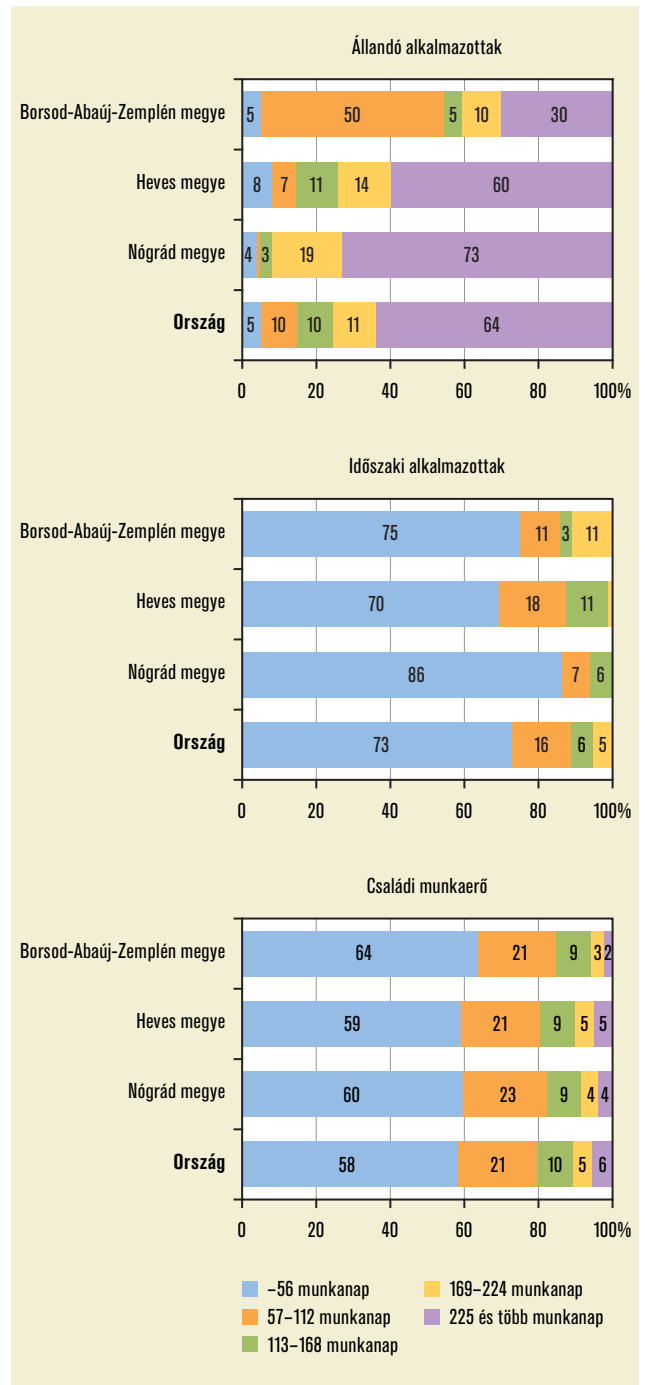

A gazdasági szervezetek esetében az összes alkalmazásban álló közül mindhárom megyében az állandó alkalmazottak aránya alacsonyabb, az időszakosaké pedig magasabb, mint országosan. Heves megyében az állandó alkalmazottak 67%-a tartozott a 225 napnál több ledolgozott munkanappal rendelkezők kategóriájába, a másik két megye részesedése ennél kisebb volt. Az időszakos alkalmazottak meghatározó hányada 56 napnál kevesebbet dolgozott, mivel főként idegymunkák elvégzésére vállalkoztak (ez jellemző az egyéni gazdálkodóknál is).

A régió megyéiben az egyéni gazdaságokban 2010-ben a fizetett munkaerő aránya 2,2–15% közötti volt. Ezen belül időszakos alkalmazásban 1,9–14%-uk, állandó alkalmazásban 0,3–0,8%-uk állt. Az egyéni gazdaságokban túlnyomó részben – az országos átlagot meghaladóan – nem fizetett munkaerő dolgozott (ideértve a gazdálkodók számát is).

4. ábra

Az állandó, az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak és a családi munkaerő megoszlása az egyéni gazdaságokban, 2010

Földhasználat, agrotechnika

Földterület, művelési ágak

A gazdaságok használatában lévő földterület 2010-ben országosan 6533,8 ezer hektár volt, ennek közel 13%-át használták Észak-Magyarországon. A művelési ágak szerinti megoszlás több területen eltér az országostól. Míg hazai viszonylatban a használt földterület 58%-át tette ki a szántó, addig Borsod-Abaúj-Zemplénben ennél 12, Hevesben 14, Nógrádban 27 százalékponttal alacsonyabb az arány. A gyümölcsös részesedése Borsod-

Abaúj-Zemplénben és Hevesben kis mértékben meghaladta az országos átlagot. Nagy hagyományokkal rendelkező, kiterjedt szőlőtermelés folyik az említett két megyében, ezért a szőlőterület aránya ezeken a területeken magasabb az országosnál. A termőföld gyenge minősége, valamint a domborzati és éghajlati adottságok miatt jelentős Észak-Magyarország mezőgazdaságában a gyepgazdálkodás, Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban az országos átlagnál nagyobb a használt földterületből való részesedése. Az Északi-középhegység

3. tábla

A gazdaságok használatában lévő összes földterület és a főbb művelési ágak aránya, 2010

Terület	Használt földterület összesen, ezer hektár	Ebből:					
		a szántó	a konyhakert	a gyümölcsös	a szőlő	a gyep	az erdő
		aránya, %					
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	443,7	46,1	0,3	1,5	1,3	11,7	35,6
Heves megye	244,1	44,5	0,3	1,4	3,3	7,8	39,8
Nógrád megye	150,9	31,2	0,3	1,0	0,2	10,8	54,9
Észak-Magyarország	838,8	43,0	0,3	1,4	1,7	10,4	40,3
Ország	6 533,8	58,2	0,3	1,3	0,9	9,9	23,3

4. tábla

A mezőgazdasági terület és a főbb művelési ágak átlagos nagysága, 2010

(hektár)

Terület	Mezőgazdasági terület	Szántó	Konyhakert	Szőlő	Gyümölcsös	Gyep
Gazdasági szervezetek						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	299,2	357,0	0,4	16,4	26,4	133,5
Heves megye	205,5	269,7	0,1	16,7	23,3	92,0
Nógrád megye	251,9	240,7	3,7	5,8	21,8	79,4
Észak-Magyarország	263,0	312,1	0,9	16,4	25,2	112,5
Ország	322,6	340,1	0,5	19,0	25,1	116,5
Egyéni gazdaságok						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3,1	5,9	0,0	0,4	0,3	6,1
Heves megye	5,1	8,3	0,1	1,3	1,0	8,5
Nógrád megye	3,7	4,5	0,0	0,2	0,5	6,0
Észak-Magyarország	3,7	6,2	0,0	0,6	0,4	6,5
Ország	4,6	6,2	0,0	0,4	0,6	5,1

kiváló lehetőséget nyújt az erdőgazdálkodás számára. Nógrádban az erdő aránya 55%, az országos 2,4-szerese, de a másik két megyében is 36, illetve 40%.

A használt földterület gazdálkodási formák szerinti megoszlása is sajátos a három megyében: az egyéni gazdaságok részaránya Borsod-Abaúj-Zemplénben 33, Hevesben 38, Nógrádban 31% volt 2010-ben, egyik megyében sem érte el az országos átlagot (41%).

Gazdálkodási formák szerint lényeges az eltérés a mezőgazdasági terület művelési ágak szerinti megoszlásában. A szántóterület hányada a gazdasági szervezeteknél 80–84%, az egyéni gazdaságoknál 66–73% között alakult a vizsgált három megyében. A gyepegzálkodás az egyéni gazdaságoknál jelentősebb, a mezőgazdasági terület 15–30%-át borította gyepp a 2010. évi összeírás idején. A gazdasági szervezeteknél a szőlő aránya Hevesben a mezőgazdasági terület 2,5, Borsod-Abaúj-Zemplénben 1,1, ugyanez az egyéni gazdaságoknál Hevesben 8, Borsod-Abaúj-Zemplénben 3,3% volt, Nógrádban nem érte el az 1%-ot.

A mezőgazdasági területtel rendelkező gazdasági szervezetek 2010-ben országosan átlagosan 322,6 hektáron gazdálkodtak, ettől mindhárom vizsgált megye mutatója elmaradt. A szántó-, a gyümölcsös-, illetve a gyepterülettel rendelkező gazdaságok mutatója csak Borsod-Abaúj-Zemplénben haladta meg a hazai átlagot.

Az egyéni gazdaságok tekintetében nagyságrendekkel kisebb volt az egy gazdaságra jutó mezőgazdasági földterület, országosan 4,6 hektár, ez Hevesben magasabb, a másik két megyében alacsonyabb. A szántó-, a szőlő, a gyümölcsös- és a gyepterületen gazdálkodók közül Heves megyében e művelési ágak átlagos nagysága 2010-ben nagyobb volt az országos átlagnál. A gyepegzálkodás esetében Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban is magasabb a mutató értéke az országosnál.

A földhasználat gazdálkodási forma szerint

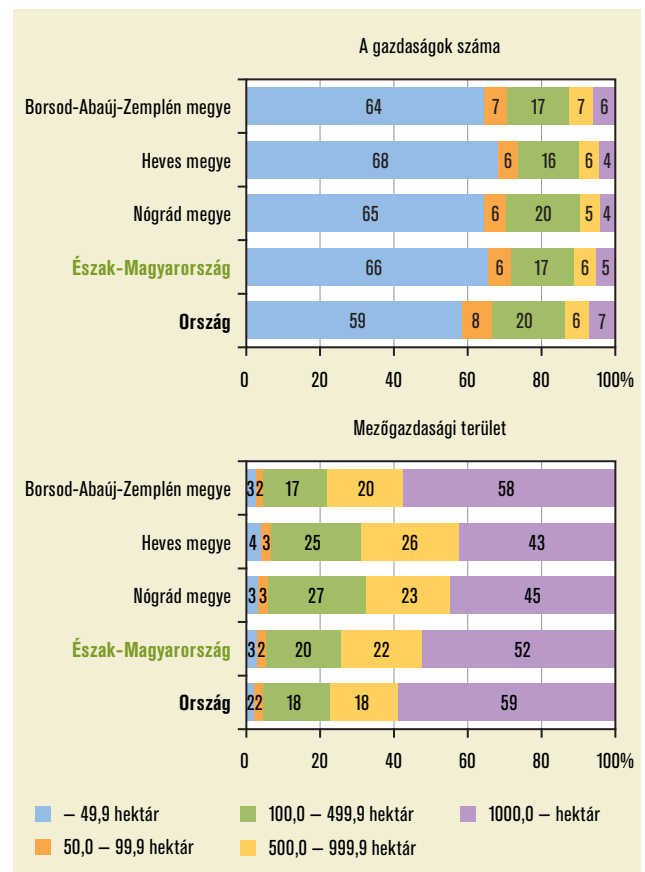
A 2010. évi általános mezőgazdasági összeírás alapján a gazdasági szervezetek birtokszerkezetét a mezőgazdasági földterület koncentrációja, az egyéni gazdaságokét a szétaprózódás jellemezte.

A földhasználat gazdálkodási formák szerinti vizsgálata azt mutatja, hogy a gazdálkodó szervezetek összetétele a mezőgazdasági földterület méret nagysága szerint Észak-Magyarország megyéiben hasonlóan alakult. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei gazdasági szerveze-

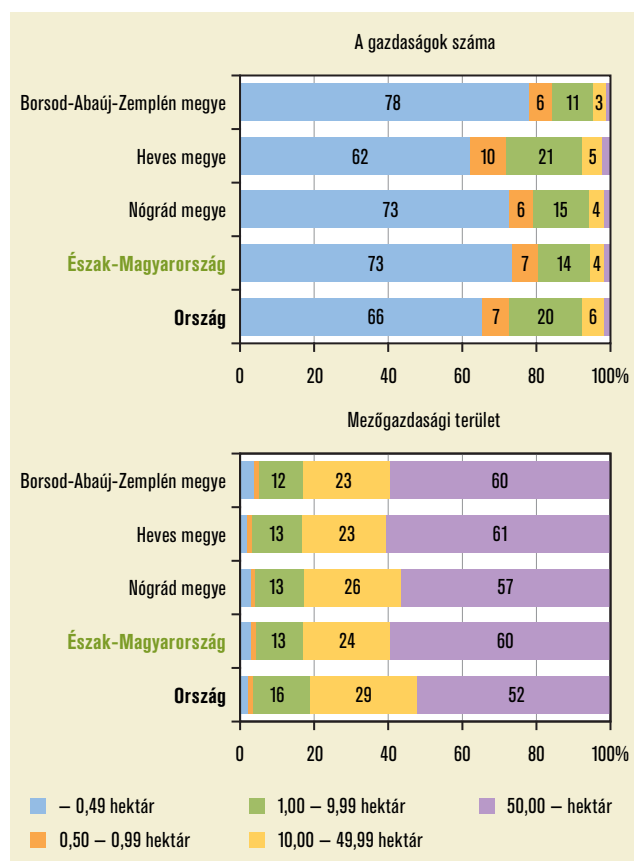
tek 64, a hevesiek 68, a nógrádiak 65%-a 50 hektárnál kisebb mezőgazdasági területen végezte tevékenységét, mindemellett az általuk használt mezőgazdasági terület az összterület 2,6–4,1%-át adta. A 100 hektárnál nagyobb, de 500 hektárnál kisebb mezőgazdasági területű gazdasági szervezetek súlya 17–20%, a megyéenkénti hasznosított mezőgazdasági területek 17–27%-a ebbe a méret nagyságba tartozó gazdasági szervezetekhez kötődött. Az 500–1000 hektár közötti mezőgazdasági területtel rendelkező, viszonylag kisszámú gazdasági szervezet az összes mezőgazdasági terület 20–26%-án gazdálkodott. A koncentrációt jelzi, hogy ezer hektárnál nagyobb területet a gazdasági szervezetek 4,2–5,9%-a művelt, miközben e gazdaságok adták a használt mezőgazdasági terület 42–58%-át.

Észak-Magyarországon az egyéni gazdaságokon belül nagy számban és arányban vannak jelen a kis mezőgazdasági területet használó gazdaságok. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei egyéni gazdaságok 78, a

5. ábra
A gazdasági szervezetek számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

6. ábra
Az egyéni gazdaságok számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyság-kategóriái szerint, 2010

nógrádiak 73, a hevesiek 62%-a fél hektárnál kevesebb mezőgazdasági területet birtokolt, és részesedésük a művelt mezőgazdasági területtől 2 és 3,8% között szóródott. Borsod-Abaúj-Zemplénben minden kilencedik, Hevesben minden ötödik, Nógrádban minden hetedik egyéni gazdaság területe 1–10 hektár közötti volt.

A mezőgazdasági összeírás alapján az egyéni gazdaságok 1,3–2,3%-ának volt 50 hektárnál nagyobb területe, miközben megyénként átlagosan az összes mezőgazdasági terület 57–61%-án gazdálkodtak 2010-ben.

Agrotechnikai jellemzők

A 2010. évi általános mezőgazdasági összeírás adatai alapján a vizsgált tíz évben Észak-Magyarország megyeiben a gazdasági szervezetek által művelt mezőgazdasági területtől mindenhol nőtt a szerves trágyázott és műtrágyázott terület hányada. A talaj termékenységének növelése érdekében 2010-ben a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei gazdasági szervezetek 150,1 ezer, a hevesiek 14,5 ezer, a nógrádiak 18,5 ezer tonna szilárd, mélyalmos szerves trágyát juttattak ki a kezelésükben lévő mezőgazdasági területekre. A szilárd, mélyalmos trágyával és trágyalével, hígtrágyával javított mezőgazdasági terület nagysága Borsod-Abaúj-Zemplénben 61, Hevesben 27%-kal, Nógrádban 2,9-szeresére nőtt 2000-hez képest, ami az utóbbi megyében összefügghet a szarvasmarha-állomány bővülésével is.

A 2010. évi összeírás alapján a növények fejlődéséhez szükséges tápanyag-utánpótlás formájaként – folyamatos áremelkedése ellenére – műtrágyát használtak a gazdasági szervezetek az általuk művelt mezőgazdasági terület 61–65%-án. A 2000. évi adatfelvételhez képest a műtrágyázott mezőgazdasági terület Hevesben több mint egytizeddel csökkent, Borsod-Abaúj-Zemplénben ugyanilyen mértékben emelkedett, Nógrádban másfél-szeres a növekedés.

A talajerő-gazdálkodásban a hazai egyéni gazdaságok által szerves trágyázott mezőgazdasági terület nagy-

5. tábla
A mezőgazdasági területtől a trágyázott és az öntözhető alapterület aránya, 2010

(%)

Terület	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető
	alapterületének aránya a mezőgazdasági területtől					
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	5,8	61,4	1,7	7,3	43,6	0,6
Heves megye	1,2	64,3	2,1	2,9	38,5	0,7
Nógrád megye	6,2	65,1	0,4	8,1	28,8	0,4
Észak-Magyarország	4,7	62,6	1,6	6,0	39,7	0,6
Ország	7,0	67,8	7,0	10,3	57,6	3,4

a) A szerves trágyázott terület magában foglalja a szilárd, a mélyalmos, a trágyalével és hígtrágyával kezelt területeket.

sága 72 ezer hektárral csökkent a 2000. évi mezőgazdasági összeírás adataihoz képest. Hevesben 55, Borsod-Abaúj-Zemplénben 14%-kal kisebb, míg Nógrádban 29%-kal nagyobb mezőgazdasági terület tápanyag-utánpótlását biztosították szerves trágyázással. Az egyéni gazdaságok által szerves trágyázott mezőgazdasági terület hányada Nógrádban (8,1%), a műtrágyázott terület nagysága Borsod-Abaúj-Zemplénben (44%) a legna-

gyobb. A régió megyéinek egyéni gazdaságai elsősorban műtrágyával javították a talaj termékenységét.

Észak-Magyarországon a gazdasági szervezetek kezelésében lévő mezőgazdasági területek 0,4–2,1%-án – jóval az országos átlag alatt – biztosított az öntözés lehetősége. Míg országosan az egyéni gazdaságok öntözhető alapterületének aránya a mezőgazdasági területtől 3,4%, addig a három megyében 0,4–0,7% között alakult.

A termelés alakulása

Szántóföldi növénytermesztés

A növénytermesztésben továbbra is meghatározó szerepet tölt be a gabonatermesztés, ezt támasztja alá az ezzel foglalkozó gazdaságok magas aránya, valamint a növénycsoport vetésterületen belüli jelentős hányada.

A 2010. évi ÁMÖ adatai alapján az országos vetésterület 9,5%-a volt Észak-Magyarországon. A területi arányok megyék közötti sorrendjében Borsod-Abaúj-Zemplén a 11., Heves a 17., Nógrád a 19. helyet foglalta el.

Észak-Magyarország megyéinek vetésszerkezete eltér az országostól. A hegyes, dombos területek és az éghajlati viszonyok miatt az országos átlagtól nagyobb az ipari és takarmánynövények, kisebb viszont a gabonafélék, száraz hüvelyesek, a gyökér- és gyökérgumós növények, valamint a zöldségfélék részesedése. Mindkét gazdaságcsoport vetésszerkezetében a gabonaterület van túlnyomó többségben, aminek az aránya az egyéni gazdaságoknál mindhárom megyében (5,4, 0,5, illetve 2 százalékponttal) nagyobb, mint a gazdasági szervezeteknél. Az ipari növények inkább a gazdasági szervezetek vetésterületéből foglaltak el nagyobb területet, a gyökérnövények és zöldségfélék pedig az egyéni gazdaságokéból. A szántóföldi növénytermesztésben az alacsony területi részesedésű száraz hüvelyesek vetésszerkezetén belüli aránya (0,1–0,4%) lényegesen nem tért el a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok tekintetében. Nógrád megyében kimagasló volt a takarmánynövények – különösen a siló-kukorica és a lucerna – vetésszerkezetén belüli hányada, ami a növekvő szarvasmarha-állománnyal függ össze.

Észak-Magyarországon 2010-ben a növényi kultúrák terméseredményeit jelentősen befolyásolta a rendkívül csapadékos időjárás, a belvív, valamint a különösen Borsod-Abaúj-Zemplént és Nógrádot érintő, nagy károkat okozó tavaszi és kora nyári árvíz.

A szántóföldi növénytermesztésben mindhárom megyében a betakarított terület több mint felét (a régió megyéi közül legmagasabb az arány, 58% Borsod-Abaúj-Zemplénben) a gabonafélék tették ki, ezen belül is a kalászosok. 2010-ben 2001–2005 átlagához képest a gabonafélék területe és termésmennyisége is csökkent, a legnagyobb mértékben Nógrádban: 30, illetve 35%-kal. A búza betakarított területe és mennyisége is visszaesett a bázisidőszak átlagához viszonyítva Észak-Magyarország megyéiben és országosan egyaránt. A legfontosabb kalászos termésátlaga az országos átlagot Borsod-Abaúj-Zemplénben (3800 kilogramm/hektár) meghaladta – vélhetően a kedvező adottságú, árvízzel nem sújtott dél-borsodi területeknek köszönhetően –, Nógrádban (3350 kilogramm/hektár) és Hevesben (3200 kilogramm/hektár) alatta maradt. Az árpa eredménye a búzánál kedvezőbb: 2010-ben összességében a vizsgált öt év átlagához viszonyítva mindhárom megyében magasabb volt a termés hozam (de egyikben sem érte el az országos átlagot). A főbb kalászos gabonák közül a zab és a rozs megyei termésátlagai rendre elmaradtak az országostól, míg a triticale hektáronkénti átlagos hozama Borsod-Abaúj-Zemplénben javult, a másik két megyében viszont romlott. Az ugyancsak jelentős területet birtokló fő gabona a kukorica, amelynek észak-magyarországi betakarított területe az országos 4,2, termésmennyisége 3,2%-át adta. Hevesben nőtt, a másik két megyében viszont csökkent a kukorica betakarított területe, Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban visszaesett, Hevesben bővebb volt a termés, mint 2001–2005 átlagában. Termésátlagai is hasonlóképpen alakultak: 2010-ben a bázisévek átlagához viszonyítva hektáronként átlagosan Borsod-Abaúj-Zemplénben 400 kilogrammmal kevesebbet, Hevesben 300, Nógrádban 290 kilogrammmal többet arattak. A kukorica átlagos

6. tábla

A főbb növénycsoportok vetésterületen belüli aránya, 2010

(%)

Terület	Gabonafélék	Ipari növények	Száraz hüvelyesek	Takarmány-növények	Gyökér- és gyök-gumós növények	Zöldségfélék
Gazdasági szervezetek						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	47,4	24,9	0,4	8,8	0,3	0,1
Heves megye	48,9	29,3	0,1	9,1	0,1	0,6
Nógrád megye	45,8	33,9	0,2	15,4	0,2	0,0
Észak-Magyarország	47,6	27,2	0,3	9,7	0,2	0,2
Ország	58,8	21,4	0,6	9,2	0,8	1,3
Egyéni gazdaságok						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	52,8	23,5	0,4	7,8	0,9	0,2
Heves megye	49,4	25,0	0,2	8,3	0,5	1,0
Nógrád megye	47,8	21,2	0,1	17,8	1,3	0,2
Észak-Magyarország	50,9	23,7	0,3	9,3	0,8	0,5
Ország	66,0	18,2	0,4	5,9	1,0	1,6
Összes gazdaság						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	49,8	24,3	0,4	8,3	0,6	0,1
Heves megye	49,2	26,9	0,2	8,6	0,3	0,8
Nógrád megye	46,9	27,1	0,1	16,7	0,8	0,1
Észak-Magyarország	49,2	25,4	0,3	9,5	0,5	0,4
Ország	62,5	19,8	0,5	7,5	0,9	1,4

terméshozamának megyei rangsorát tekintve Észak-Magyarország megyéi az utolsó negyedben találhatók.

Az ipari növények szerepe Észak-Magyarországon nőtt, a vetésszerkezetből egyre nagyobb részt birtokolnak, 2010-ben a régió megyéiben emelkedett az e csoportba tartozó fontosabb növénykultúrák betakarított területe is a 2001–2005. évek átlagához képest. A területi növekedéssel azonban nem minden esetben járt együtt a termésmennyiség bővülése és a termésátlag javulása. Fontos növényolaj-ipari növényünk a napraforgó, az országos területből és a betakarított termésmennyiségből való részesedése (15, illetve 14%) Észak- és Dél-Alföld után Észak-Magyarországon volt a legnagyobb 2010-ben. Napraforgómagból Észak-Magyarországon összesen 133,5 ezer tonna termelt (Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye adta a termés kilenctizedét). A termésátlagok 2010-ben a régió megyéiben alulmúlták az országos és a bázisévek átlagát is. Tér-ségünkben az ipari növények között számottevő az őszi

betakarítású repce, amelynek ugrásszerűen megnőtt a betakarított területe és termésmennyisége is (a leglátványosabban Nógrádban, ahol előbbi 2,4-szerese, utóbbi 2,5-szerese volt a vizsgált bázisévek átlagának). Hektáronkénti hozama Borsod-Abaúj-Zemplénben és Hevesben jelentősen visszaesett, Nógrád megyében némileg nőtt, 2010-ben egyik észak-magyarországi megyében sem érte el az országos átlagot.

A száraz hüvelyesek közül a borsótermelés említendő, főleg Borsod-Abaúj-Zemplénben. 2010-ben az országos betakarított terület és termés 10–10%-át e megye adta (Hevesben és Nógrádban ezek az arányok 1%-ot sem tettek ki). Borsod-Abaúj-Zemplénben évről évre nőtt a betakarított termésmennyiség, 2010-re 2001–2005 átlagának kétszeresére emelkedett, termésátlaga (2110 kilogramm/hektár) meghaladta az országos átlagot (2020 kilogramm/hektár).

A takarmánytermelés növelésére Észak-Magyarországon adottak a lehetőségek, a bővülő állatállomány

7. tábla

A főbb szántóföldi növények átlagos terméshozama

(kilogramm/hektár)

Terület	Kukorica	Búza	Árpa	Triticale	Zab	Rozs	Napraforgó- mag	Repce- mag
2001–2005. évek átlaga								
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	5 460	3 810	3 030	2 970	2 380	2 520	2 060	2 240
Heves megye	4 550	3 450	2 940	3 150	2 140	2 440	1 940	1 910
Nógrád megye	4 300	3 390	2 350	2 820	1 930	2 110	1 730	1 710
Észak-Magyarország	5 210	3 630	2 930	2 980	2 250	2 390	1 990	2 100
Ország	5 970	4 020	3 330	3 150	2 350	2 210	2 080	2 040
2010. év átlaga								
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	5 060	3 800	3 140	3 300	1 390	1 960	1 830	1 520
Heves megye	4 850	3 200	3 080	3 010	1 820	1 740	1 670	1 310
Nógrád megye	4 590	3 350	2 490	2 040	1 890	1 820	1 720	1 750
Észak-Magyarország	4 970	3 500	3 060	2 880	1 640	1 920	1 760	1 460
Ország	6 470	3 710	3 360	3 070	2 320	2 110	1 930	2 050

takarmányozása is megoldható a térségből. A betakarított silókukorica területe és termésmennyisége 2010-ben mind a három megyében alacsonyabb volt, mint a bázisévek átlaga. Borsod-Abaúj-Zemplénben a silókukoricát és a lucernát termelők egyaránt rossz évet zártak. A legfontosabb pillangósvirágú szalastakarmány a lucerna betakarított területe viszont Hevesben és Nógrádban is emelkedett, a levágott lucernaszéna mennyiségének bővülése az előbbi megyénél 1,4-szeres, az utóbbinál háromszoros volt. Újra előtérbe került a vörösherezéna-termelés, elsősorban Hevesben és Nógrádban, ahol a vizsgált évek átlagához képest hektáronként 2290, illetve 620 kilogramm termésmennyiség-bővülést értek el.

A burgonyatermelők is jelentős veszteséget szenvedtek el 2010-ben. A burgonya termesztése fokozatosan visszaszorult térségünkben, áthelyeződött a déli megyékre, betakarított területe és termése is jelentős mértékben csökkent Észak-Magyarország megyéiben 2001–2005 átlagához viszonyítva. A másik e növénycsoportba tartozó, korábban szintén jelentős cukorrépa termelése Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban gyakorlatilag megszűnt, Hevesben is már csak 100 hektáron, 4 ezer tonna termett. Az Európai Unió termelést szabályzó kvótája leginkább a cukorrépa-termesztésünkre volt hatással, ebből adódóan mérséklődött a termelés és befejeződött a cukorrépa-feldolgozás a régióban.

A betakarított zöldség mennyisége Észak-Magyarországon 2010-ben az ország összes zöldségtermelésének 5,6%-át adta, ennél jelentősebb a gyümölcs- és szőlőterméséből való részesedése. Heves megyében a görögdinnye-termesztés emelhető ki, ebből 2010-ben 10,3 tonna termett 0,5 ezer hektáron, azonban termésként messze elmaradt a fő dinnyetermelő alföldi megyékétől és az országos átlagtól is.

Gyümölcs- és szőlőtermesztés

Magyarország gyümölcsstermő területének 14%-a található Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye gazdaságaiban. A gyümölcsössel rendelkezők átlagos ültetvényterülete módosult a 2000. évi összeírás adataihoz képest, összességében hazánkban és megyéinkben is nőtt. 2010-ben egy gyümölcsössel rendelkező gazdaságra átlagosan 0,8 hektár ültetvényterület jutott országosan, Észak-Magyarország megyéi közül Hevesben volt ennél nagyobb (1,1 hektár), a másik két megyében kisebb. A gazdálkodási forma szerinti összetételben is változások következtek be: a 2010. évi adatok alapján Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban csökkent, Hevesben bővült a gazdasági szervezetek átlagos ültetvényterülete, az egyéni gazdaságoké egyaránt emelkedett.

országosan és megyéinkben is a tíz évvel korábbihoz képest. Az ültetvények döntő hányadát a törzses gyümölcsösök alkották, Nógrád kivétel, ami egyedüli megye az országban, ahol nagyobb volt a bogyósokkal betelepített terület, elsősorban a ribizketermelésnek köszönhetően. A törzses ültetvények területének fő birtoklói Borsod-Abaúj-Zemplénben az alma (26%) és a kajszi (23%), Hevesben a meggy (25%), valamint az alma (22%), Nógrád megyében pedig a szilva (34%). Az alma 2010-ben Borsod-Abaúj-Zemplénben kedvező, hektáronként 18 tonna termést hozott, 3,4 tonnával többet, mint az országos átlag. A térség jellemző almafajtái az Idared, a Jonagold és a Redchief Delicious. Kajszi-termesztés főként Gönc környékére jellemző, a termelők a Magyar Kajszi mellett a Bergeron és a Ceglédi Óriás fajtákat részesítették előnyben. 2010-ben e gyümölcs termésátlaga is meghaladta az országost (6,3 tonna/hektár) Borsod-Abaúj-Zemplénben (6,7 tonna/hektár) és Nógrádban (7 tonna/hektár) is. A Heves megyében

termesztett meggy (5,4 tonna/hektár) hektáronkénti termésmennyisége szintén magasabb az országos átlagnál (3,8 tonna/hektár). Itt az Érdi Bőtermő és az Újfehértói Fürtös fajták domináltak. Sikeres volt a 2010. esztendő a szilvatermelők számára Nógrád megyében, ahol az elmúlt évekhez képest nagyobb területen, több termést takaríthattak be, jellemzően Stanley és Bluefre fajtákból. A bogyós gyümölcsökkel betelepített terület legnagyobb részét Borsod-Abaúj-Zemplénben és Hevesben a bodza, Nógrádban inkább a ribizske (az országos terület 26%-a) és a málna (az országos terület 33%-a) foglalta el.

A szőlőtermelés jelentősége vitathatatlan Észak-Magyarországon. 2010-ben Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye adta az ország szőlőtermésének 21, bortermelésének 20%-át. Az ültetvények átlagos nagysága ez esetben is változott a 2000. évi összeírás kori állapothoz képest, az országos tendencia, miszerint az összes gazdaságot tekintve emelkedett az egy gazdaságra jutó ültet-

8. tábla

A gyümölcsös- és szőlőterület átlagos nagysága

(hektár)

Terület	Gyümölcsössel		Szőlővel	
	rendelkező gazdaságra jutó átlagos ültetvényterület			
	2000	2010	2000	2010
Gazdasági szervezetek				
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	51,1	22,9	29,4	16,4
Heves megye	16,2	22,5	13,6	16,7
Nógrád megye	48,3	15,8	2,6	5,8
Észak-Magyarország	38,2	21,6	20,2	16,4
Ország	35,7	23,0	27,7	19,0
Egyéni gazdaságok				
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	0,2	0,3	0,2	0,4
Heves megye	0,4	0,9	0,7	1,3
Nógrád megye	0,2	0,5	0,1	0,2
Észak-Magyarország	0,2	0,4	0,4	0,6
Ország	0,4	0,6	0,3	0,4
Összes gazdaság				
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	0,3	0,5	0,3	0,5
Heves megye	0,4	1,1	0,8	1,5
Nógrád megye	0,3	0,7	0,1	0,2
Észak-Magyarország	0,3	0,6	0,4	0,8
Ország	0,5	0,8	0,3	0,6

vénynagyság, e régió megyéiben is érvényesült. Ugyanakkor Borsod-Abaúj-Zemplén megye szőlővel rendelkező gazdasági szervezeteinél 29 hektárról 16 hektárra mérséklődött az átlagos terület (szemben a másik két megyével). Ez abból adódott, hogy az egyéni gazdaságok száma csökkent, ezzel együtt a gazdasági szervezeteké nőtt a 2000 és 2010 közötti időszakban. A szőlőterület és a termés is kevesebb volt 2010-ben 2001–2005 átlagához képest mind Borsod-Abaúj-Zemplénben, mind Hevesben, ezzel összefüggésben a termelt bor mennyisége (egyszer fejtett) is csak töredéke volt (a két megyében együtt 354,7 ezer hektoliter) a korábbi évekének.

A magyarországi hét borrégió közül kettő Észak-Magyarországon található. Az Eger borrégió az Egri, a Mátrai és a Bükki borvidéket foglalja magába. A Tokaj borrégió, világviszonylatban is egyedi borstílusa miatt különleges helyzetű Tokaji borvidékből szerveződött. A Mátrai és a Bükki borvidékeken a fehérborszőlők termesztése a legjelentősebb, közülük a legnagyobb területen Rizlingszilvánival foglalkoznak. A mátrai ültetvények esetében fontos szerepe van a maradék cukrot tartalmazó késői szüretelésű fajtáknak és a nagyrészt asztali szőlőként értékesített Chasselasnak. Az Egri borvidéken a 1990-es évektől a kékszőlők a meghatározók, a Kékfrankos, a Cabernet, a Merlot és a Portugieser (Kékoportó) alkotják a világhírű Egri Bikavér alapanyagát. Az ország legmagasabb alkohol-, cukor- és savtartalmú borai Tokaj-Hegyalján készülnek, ami a kedvező éghajlati, fekvési és talajadottságok együttes hatásának köszönhető. A három meghonosodott – „nagy bor”-nak nevezett –, aszúsodásra kiválóan alkalmas fajta, a Furmint, a Hárslevelű és a Sárga Muskotály foglalja el a terület majdnem egészét.

Állattartás

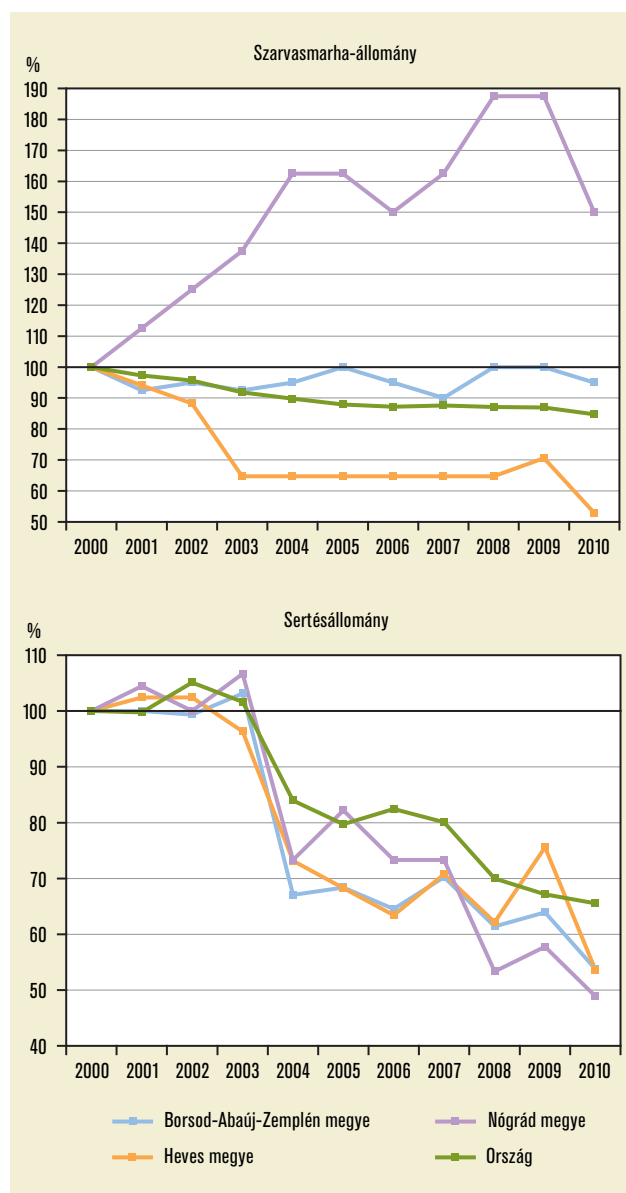
A főbb állatfajok esetében az állomány jelentős mértékben csökkent az 1990-es évek elején, de a 2000-es években sem történt jelentős fellendülés. A 2010. december 1-jei összeírás adatai alapján Észak-Magyarországon a szarvasmarha-állomány 59 ezer (64%-át Borsod-Abaúj-Zemplénben, 15%-át Hevesben, 20%-át Nógrád megyében istállózták), a tehének száma 31 ezer volt (hasonló megyék közötti megoszlásban). A 2000. év azonos időpontjához képest Nógrádban emelkedett, Borsod-Abaúj-Zemplénben és Hevesben apadt az állomány.

Észak-Magyarországon a sertésenyésztés sem számottevő, 2010. december elején 152 ezer sertést számláltak (az országos állomány 4,8%-a), ebben az ágazatban is csökkenés jelentkezett a bázisidőponthoz képest. (A vágósertés és a takarmány árára folyamatosan romlott, ami fokozta a sertéstartás bizonytalanságát, ez a sertésállomány jelentős apadáshoz vezetett az Európai Unióhoz való csatlakozás után.)

A mezőgazdasági vállalkozások – megyéinket tekintve – a legtöbb sertést (85 ezer), valamint anyakocát (6 ezer) Borsod-Abaúj-Zemplénben tartották. A juhtenyésztés jelentősége mindhárom megyében nőtt, az állomány 80 ezer-

7. ábra

A szarvasmarha- és a sertésállomány változása
(2000. december 1. = 100,0)

ről 88 ezerre bővült, leginkább Nógrádban. Hevesben kevesebb, Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban több anyajuhot számláltak, mint tíz évvel korábban. Észak-Magyarországon a tyúkfélék száma 2,7 millió, ennek 47%-a volt a tojóállomány (előbbi az országos 8,4, utóbbi a 10%-a). A tyúkfélék több mint héttizede Borsod-Abaúj-Zemplénben koncentráldott.

Az állattartás szerepe és mértéke ugyancsak kevésbé jelentős Észak-Magyarországon, mint országosan. A kiemelt állatfajok állománya a 2010. évi általános mezőgazdasági összeírás idején sem érte el az országos állomány 10%-át. Az állattartó gazdaságok gazdálkodási forma szerinti összetétele a régió megyéiben változott a 2000. évi ÁMÖ-adatokhoz képest. Az egyéni gazdaságok száma leginkább Nógrádban (63%-kal) csökkent, de a másik két megyében is számottevő (49, illetve 61%-os) volt a visszaesés. A gazdasági szervezeteknél Borsod-Abaúj-Zemplénben 19, Hevesben 22%-kal mérséklődött, Nógrádban ellenben 48%-kal emelkedett a számuk. Az állategységben meghatározott állatállomány megyéinkben (Borsod-Abaúj-Zemplén 63, Heves 23, Nógrád 14%) az egyéni gazdaságokat tekintve nagyobb, míg a gazdasági szervezetek esetében kisebb az országosnál. Az egyéni gazdaságokban száz hektár mezőgazdasági területre Nógrádban jutott a legtöbb

szarvasmarha (16,5), Borsod-Abaúj-Zemplénben a sertés-, a juh- és a baromfitartásnak volt nagyobb jelentősége, de ebben a megyében is csak a tyúkfélék mutatójának értéke (0,9 ezer) haladta meg az országos átlagot (0,7 ezer). A gazdasági szervezeteknél száz hektár mezőgazdasági területre a legtöbb szarvasmarha (24,5) és juh (7,4) Nógrádban, sertés (65) Hevesben, tyúkféle (0,5 ezer) pedig Borsod-Abaúj-Zemplénben jutott.

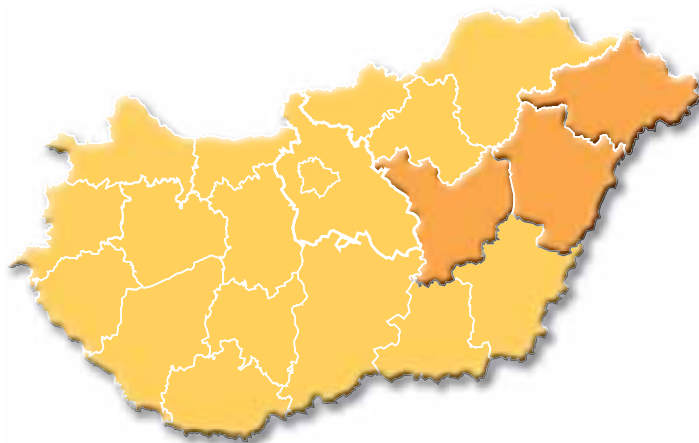
A vágóállatok jelentős része a korábbi évekhez hasonlóan a sertés- és baromfitermelésből származott 2010-ben. A vágósertés-termelés mindhárom megyében és országosan is kevesebb volt 2000–2010 átlagánál. Vágómarhából 2010-ben Nógrádban termeltek többet, mint a vizsgált tíz év átlagában, ez az évről évre gyarapodó szarvasmarha-állománynak köszönhető (ez sem a másik két megyében, sem országosan nem mutatható ki). A vágójuhtermelés bővülését az egyéni gazdaságok állományának növekedése okozta Heves megyében, itt számottevően emelkedett a vágóbaromfi-előállítás is, ami leginkább a pulyka- és lúdtenyésztés előretörésével magyarázható. Nógrádban a növekvő tehénállomány következtében a kifejt tehéntej mennyisége is nőtt. A tojástermelésben – a tojóállományok csökkenésével összefüggésben – egyik észak-magyarországi megyében sem volt javulás 2000–2010 átlagához képest.

9. tábla

Vágóállat- és állattermék-termelés

Terület	Vágósertés, ezer tonna	Vágómarha, ezer tonna	Vágójuh, ezer tonna	Vágóbaromfi, ezer tonna	Tyúktojás, millió darab	Kifejt tehéntej, millió liter
2000–2010. évek átlaga						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	16,7	4,9	1,1	17,0	245,8	96,6
Heves megye	10,2	2,0	0,3	4,8	56,5	29,0
Nógrád megye	9,9	1,1	0,2	2,9	37,4	24,8
Észak-Magyarország	36,8	8,0	1,7	24,7	339,7	150,3
Ország	669,0	93,2	18,7	635,0	3 059,8	1 878,4
2010. év						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	13,6	4,3	1,0	11,4	197,0	89,1
Heves megye	6,6	1,7	0,4	11,7	43,8	20,8
Nógrád megye	5,5	1,3	0,2	2,3	30,2	25,0
Észak-Magyarország	25,7	7,4	1,6	25,4	270,9	135,0
Ország	553,1	80,7	18,6	650,4	2 732,5	1 640,6

ÉSZAK-ALFÖLD

HAJDÚ-BIHAR MEGYE ● JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYE ● SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE

A mezőgazdaság jelentőségét jelzi az Észak-Alföldön, hogy a 2010. évi előzetes adatok alapján a régió megyéinek bruttó hozzáadott értékén belüli aránya (8,2–8,7%) jelentősen meghaladja az országos átlagot (3,8%). Ez azt jelenti, hogy a térség az ország mezőgazdasági bruttó hozzáadott értékéhez mintegy 21%-kal járul hozzá, ami a népesség arányánál (15%) jóval nagyobb.

Az előbbihez hasonló arányban vannak jelen a térségben a mezőgazdasági főtevékenységű szervezetek összes megyei beruházáson belüli investíciói is. A mezőgazdaság állóeszköz-állományának bővítése, pótlása, korszerűsítése Hajdú-Biharban a megye összes fejlesztésének 9,0, Szabolcs-Szatmár-Beregben 8,5%-át adta 2010-ben, és a viszonylag kisebb részt kitevő Jász-Nagykun-Szolnok megyei arány (5,7%) is meghaladta az országos átlagot (5,0%). A mezőgazdasági beruházásoknak így 23%-a realizálódott a régióban.

Az ágazat foglalkoztatási súlya a régióban az alkalmazottak tekintetében 4,9%, szintén jóval magasabb az országosnál (2,8%).

A külföldi tőke jelenléte ugyanakkor a régió mezőgazdaságában nem számottevő. 2010-ben az ország mezőgazdasági vállalkozásaiba fektetett külföldi tőke kevesebb mint 6%-a, mintegy 6,7 milliárd forint jutott az észak-alföldi székhelyű vállalkozásokba. A külföldi befektetők mindhárom megyében túlnyomórészt a növénytermesztést preferálták, az ágazat külföldi befektetéseinek 96%-a irányult ide. A részben vagy egészben külföldi tulajdonú cégek saját tőkéje (7,3 milliárd forint) alig haladta meg a külföldi befektetéseket, vagyis a külföldi befektetők tulajdoni hányada igen magas a vállalkozásokban. Hajdú-Bihar megyében a saját tőke csaknem teljes egészében külföldi volt, és Szabolcs-Szatmár-Beregben, valamint Jász-Nagykun-Szolnok megyében is mintegy 80–81%-ot tett ki, mindazonáltal utóbbiakban a külföldi tőke a saját tőkének országos átlag (86%) alatti részét adta.

A régió mezőgazdasági célú kutató-fejlesztő tevékenységében Hajdú-Bihar megye szerepe a meghatározó, ahová 2010-ben az e célú országos kutatások 6,6%-a jutott.

A mezőgazdaság szervezeti keretei

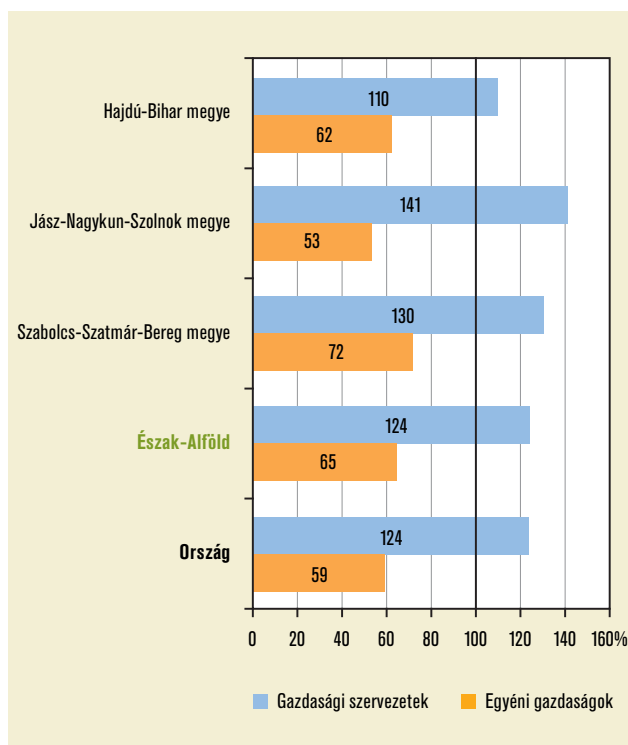
A gazdaságok száma és összetétele

1. ábra

A 2010. évi általános mezőgazdasági összeírás (AMÖ) adatai alapján az észak-alföldi gazdaságok száma 143,6 ezer, vagyis a térségben koncentráltabb 25%-uk (ami a régiókat tekintve a legmagasabb részarány). A gazdaságokon belül a 2000. évihez képest közel negyedével több, mintegy 1600 gazdasági szervezet, ugyanakkor négytizedével kevesebb (142 ezer) egyéni gazdálkodó folytatott mezőgazdasági tevékenységet. A változások üteme megyénként jelentősen szóródott. Hajdú-Bihar megyében a szervezetek számának emelkedése 10% alatt maradt, Jász-Nagykun-Szolnok megyében több mint kétötödével, Szabolcs-Szatmár-Beregben pedig mintegy háromtizedével bővült a gazdasági szervezetek köre. Az egyéni gazdaságok száma a régió belül Jász-Nagykun-Szolnok megyében csökkent a legnagyobb – országos átlagot is meghaladó – ütemben (47%-kal). Hajdú-Biharban 38, Szabolcs-Szatmár-Beregben 29%-os fogyást mértek. Ez a rendszerváltás óta tartó folyamat többnyire az egyéni gazdálkodók gazdálkodási forma váltásával, a földterületek bérbeadásával, illetve a gazdaságok integrációjával magyarázható. Az ezer lakosra jutó gazdaságok száma a térségben 97 volt, az országosnál 39-cel több. A megyék közül a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei érték (128) kiugró, és országosan is a legnagyobb.

A gazdasági szervezetek termelési típus szerinti megoszlása a régió megyéi közül egyedül Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt hasonló az országoshoz, a kizárólag növénytermesztéssel foglalkozók legnagyobb (56%-os) részarányával, a vegyes gazdálkodást folytatók 40%-os és az állattartók 4%-os súlya mellett. Ugyanakkor Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyében a vegyes típusú szervezetek képviselték a legnagyobb részt (52, illetve 49%-ot), a növénytermesztésre (43–46%) és az állattenyésztésre (5–5%) specializálódott szervezetekkel szemben. Az egyéni gazdaságoknál az Észak-Alföld egészét tekintve ennél kiegyenlítettebbek az arányok. A növénytermesztő és a vegyes gazdaságok aránya 46, illetve 31, az állattartóké 23%. Egyedül Szabolcs-Szatmár-Beregben kiugróan magas a csak növénytermesztő egyéni gazdaságok részesedése (56%) az állattartók (11%) rovására, utóbbi az országos átlag fele.

A gazdaságok száma, 2010
(2000. év = 100,0)

A gazdasági szervezetek termelési típusonkénti száma a 2000. évihez képest megyénként eltérően változott. A változások többek között a termelésitípus-váltásból, a termékszerkezet módosulásából, illetve a szervezetek integrációjából adódtak, összefüggésben a mezőgazdaság állami támogatási rendszerének, valamint a piaci viszonyok változásaival, illetve az európai uniós szabályozással is. Az Észak-Alföldön 2000 és 2010 között négytizeddel csökkent a kizárólag állattenyésztéssel foglalkozó gazdasági szervezetek száma, ugyanakkor a csak növénytermesztőké alig lett kevesebb, miközben a vegyes gazdálkodást folytatók száma megduplázódott. Ezzel egyidejűleg a használt földterület csekély mértékben (6%-kal) mérséklődött. A területi adottságokkal összefüggésben előfordult az átlagostól eltérő mértékű, esetenként eltérő irányú változás is. Hajdú-Bihar megyében a növénytermesztő és az állattenyésztő gazdasági szervezetek számának visszaesése egyaránt nagymértékű volt. Ezzel egyidejűleg Jász-Nagykun-Szolnok megyében jelentősen (17%-kal) gyarapodott a kizárólag növénytermesztő

1. tábla

A gazdaságok számának megoszlása és változása termelési típusok szerint, 2010

(%)

Terület	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyese	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyese
	gazdasági szervezetek			egyéni gazdaságok		
Megoszlás						
Hajdú-Bihar megye	43,0	5,5	51,5	39,0	30,6	30,4
Jász-Nagykun-Szolnok megye	45,8	5,1	49,1	29,8	42,8	27,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	56,0	4,0	40,1	56,5	10,9	32,6
Észak-Alföld	48,2	4,9	46,9	46,0	23,0	31,0
Ország	54,1	6,0	39,9	48,8	22,0	29,3
A 2000. évi százalékában						
Hajdú-Bihar megye	85,0	45,8	179,5	83,5	59,7	48,7
Jász-Nagykun-Szolnok megye	117,1	67,6	203,7	69,3	55,7	40,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	102,3	68,8	246,7	87,3	73,0	54,2
Észak-Alföld	99,0	56,5	203,0	83,7	60,8	49,8
Ország	103,1	66,5	206,7	71,7	59,0	46,0

gazdaságok száma. Az egyéni gazdaságokat tekintve valamennyi termelési típusban lényegesen kevesebben gazdálkodtak, mint tíz évvel korábban. Különösen a vegyes gazdálkodást folytatók száma csökkent.

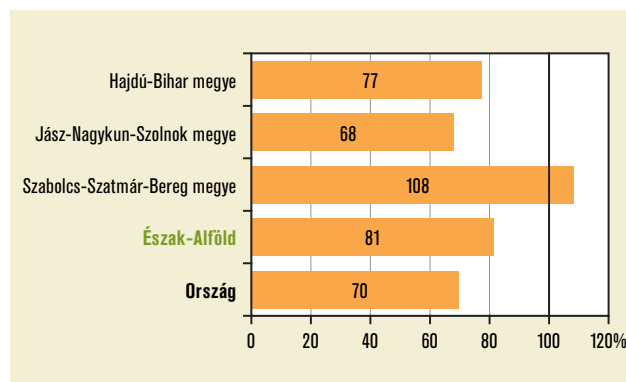
A gazdasági szervezetek gazdálkodásának célja az értékesítés. Ezzel szemben az egyéni gazdaságoknak országosan mintegy hattizede kizárólag saját fogyasztásra termelt. A saját fogyasztáson felüli részt értékesítő, illetve az elsősorban értékesítésre termelő egyéni gazdaságok súlya közel azonos (20%). Az Észak-Alföldön az átlagosnál alacsonyabb (52%) a kizárólag saját fogyasztásra termelő gazdaságok aránya, és mind a saját felhasználásra termelt részen felül értékesítő, mind az elsősorban értékesítésre termelőké magasabb (24–24%). Az egyéni gazdaságok gazdálkodási cél szerinti megoszlása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében tért el leginkább az országostól, ahol az értékesítésre is, illetve az elsősorban értékesítési céllal termelők aránya elérte a 27–28%-ot.

Munkaerő-felhasználás

A gazdasági szervezeteknél alkalmazásban állók létszámát elsődlegesen a KSH intézményi munkaügyi adatgyűjtése alapján vizsgáljuk. A 2010. évi adatok szerint az

2. ábra

A mezőgazdaságban alkalmazásban állók számának változása, 2010 (2000. év = 100,0)

Észak-Alföldön a mezőgazdaság ágban 19,4 ezer fő állt alkalmazásban. A mezőgazdasági besorolású szervezeteknél alkalmazásban állók részesedése az észak-alföldi megyék mindegyikében magas. A Hajdú-Bihar megyei szervezetek az országos létszám 9,0, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiek 6,4, a Jász-Nagykun-Szolnok megyeiek 5,8%-át foglalkoztatták.

Országosan az összes alkalmazott 2,8%-a dolgozott mezőgazdasági szervezeteknél. Az Észak-Alföldön ennél lényegesen magasabb volt az arányuk (4,9%), ezen belül Szabolcs-Szatmár-Beregben 4,2, Jász-Nagykun-

Szolnok megyében 5,2, Hajdú-Biharban pedig 5,4%-ot ért el. Az ágazati létszámcsökkenésre jellemző, hogy a 2010. évi állomány országosan mintegy háromtizedével kisebb volt a 2000. évinél. Az Észak-Alföldön volt legkisebb (19%-os) a létszámveszteség, de ez a régió megyéiben eltérően alakult. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az általános tendenciától eltérően 8,3%-kal bővült az ágazat foglalkoztatása, Hajdú-Bihar megyében az országosnál mérsékeltebb (23%-os), Jász-Nagykun-Szolnok megyében az átlagost kissé meghaladó fogyást regisztráltak a tíz évvel korábbihoz képest.

A régióra az országos átlaghoz képest összességében jellemző 20%-os kereseti hátrány mellett az ágazat pozíciója a térségen belül is kedvezőtlen. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a mezőgazdaságban dolgozók 2010. évi havi bruttó átlagkeresete alig több mint háromnegyedét tette ki a megyei átlagnak. A régióon belül Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt legkisebb (10%-os) a mezőgazdasági alkalmazottak megfelelő megyei átlaghoz viszonyított kereseti elmaradása, Hajdú-Biharban pedig mintegy 20%-os volt a hátrány. Ez azt jelenti, hogy míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a mezőgazdasági havi bruttó átlagkereset (114 ezer forint) mintegy 20%-kal alatta maradt az országos ágazati átlagnak, addig Jász-Nagykun-Szolnok megyében közel 2%-kal

meghaladta azt. A Hajdú-Bihar megyei átlagkereset ugyanakkor viszonylag kisebb mértékben maradt el az országos átlagtól.

A 2010. évi ÁMÖ adatai az egyéni gazdaságok foglalkoztatási szerepének vizsgálatát is lehetővé teszik. Az egyéni gazdálkodók 2010-ben közel 1800 állandó, és azt jóval meghaladó, közel 16 ezer fős időszakos foglalkoztatást biztosítottak. Ezzel is kalkulálva, az ágazat foglalkoztatásban játszott szerepe jelentősen meghaladja az intézményi statisztika alapján kimutatottat. Amennyiben pedig azt is számba vesszük, hogy közel 270 ezer fő családtagként vett részt a gazdaság munkájában, akkor az ágazat jelentősége a térségben még nyilvánvalóbb.

A részvétel intenzitása eltérő. A gazdasági szervezetek az ÁMÖ adatai alapján zömmel állandó alkalmazottakat foglalkoztattak, azonban jelentős az időszakos foglalkoztatás is, összefüggésben a szezonalitással. Az Észak-Alföldön a 17 ezer állandó jelleggel foglalkoztatott mellett 7 ezret meghaladó volt az időszakos foglalkoztatás.

Az egyéni gazdaságoknál még nagyobb a rövid és az idény jellegű időszakos foglalkoztatás jelentősége. A családi (nem fizetett) munkaerő inkább rövidebb ideig vesz részt a mezőgazdaságban, ugyanakkor a régióban szinte az év egészére jellemző a jelenléte.

2. tábla

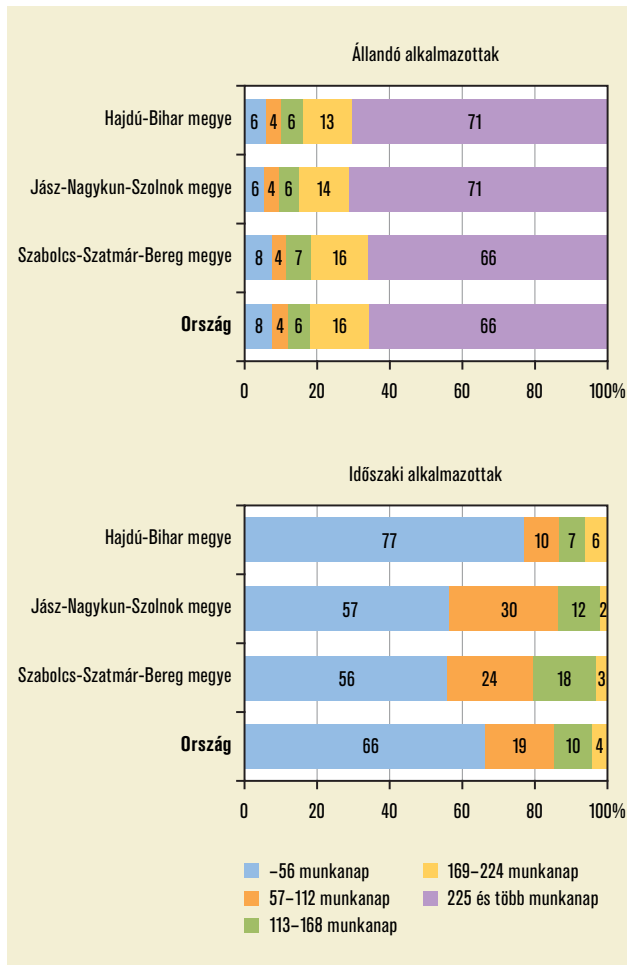
Az egyéni gazdálkodók és a nem fizetett munkaerő megoszlása a legmagasabb mezőgazdasági végzettség és korcsoportok szerint, 2010

(%)

Terület	Legmagasabb mezőgazdasági végzettség				14-24	25-44	45-64	65-
	nincs, gyakorlati tapasztalat	alapfokú	középfokú	felsőfokú				
Éves								
Egyéni gazdálkodók								
Hajdú-Bihar megye	85,1	6,1	6,2	2,6	0,8	22,5	48,1	28,5
Jász-Nagykun-Szolnok megye	82,2	6,0	8,1	3,7	0,7	20,5	47,8	31,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	87,4	5,8	4,7	2,0	0,7	24,5	47,5	27,2
Észak-Alföld	85,7	5,9	5,8	2,5	0,8	23,2	47,8	28,3
Ország	86,3	5,0	6,0	2,6	0,7	20,8	48,8	29,8
Nem fizetett munkaerő								
Hajdú-Bihar megye	93,1	2,5	2,7	1,7	9,7	31,7	43,5	15,1
Jász-Nagykun-Szolnok megye	91,7	2,3	4,0	2,0	7,9	29,0	45,3	17,8
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	94,7	2,3	1,9	1,0	13,7	36,3	38,6	11,5
Észak-Alföld	93,8	2,4	2,5	1,4	11,6	33,7	41,1	13,6
Ország	93,6	2,1	2,9	1,4	10,0	31,6	43,0	15,4

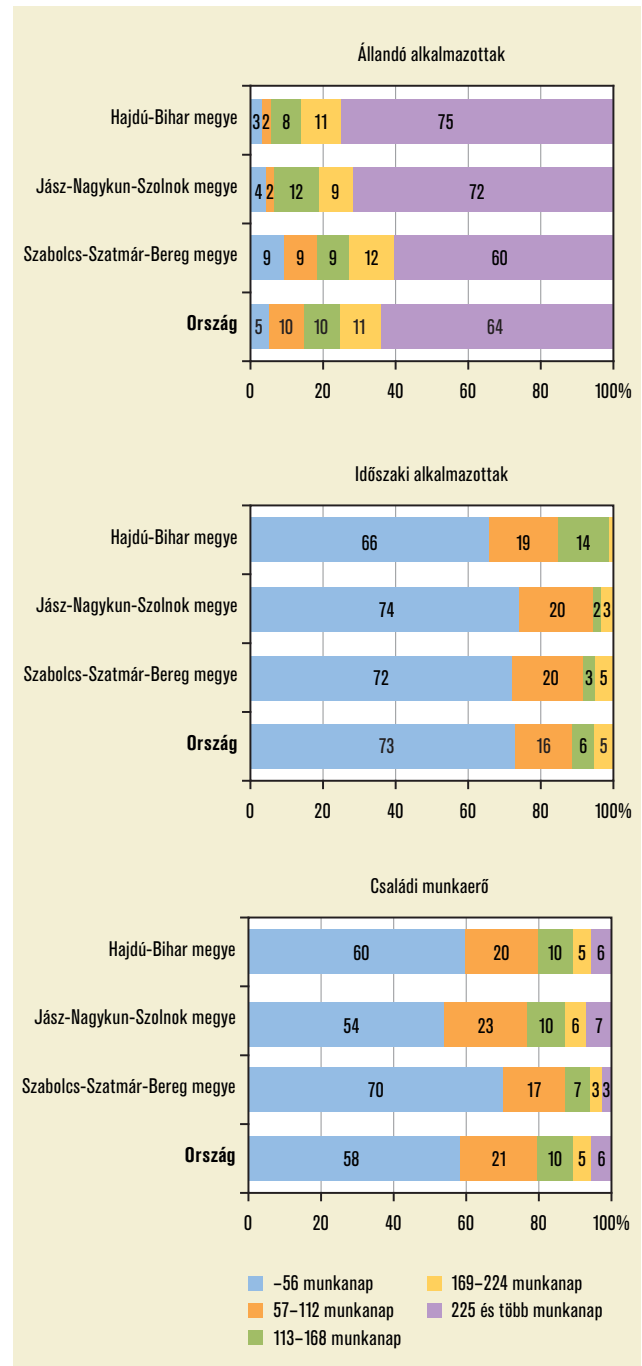
3. ábra

Az állandó és az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak megoszlása a gazdasági szervezetekben, 2010

4. ábra

Az állandó, az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak és a családi munkaerő megoszlása az egyéni gazdaságokban, 2010

Az egyéni gazdálkodók életkor szerinti összetétele idősebb az alkalmazottakra jellemzőnél. Az ÁMÖ adatai szerint a fiatalok (25 év alattiak) részesedése az Észak-Alföldön az 1%-ot sem éri el. A gazdálkodók 55%-a 54 év feletti, ezen felül közel háromtizedük 65 éves és idősebb.

A térség egyéni gazdálkodóinak négyötöde szakmai képzés nélkül, kizárólag gyakorlati tapasztalatára építve végezte tevékenységét. A sem szakmai képzéssel, sem gyakorlati tapasztalattal nem rendelkezők aránya 6,2%. Ebben szerepelnek azok a magánháztartások is, akik az összeírás időpontjában a szociális segélyként juttatott kishaszonállatok száma alapján számítottak gazdaságnak. Szakirányú alap-, illetve középfokú képzéssel a gazdálkodók mintegy 5,9, illetve 5,8%-a, felsőfokú szakmai végzettséggel 2,5%-uk rendelkezett. A régió belül a tapasztalat és képzés nélkül gazdálko-

dók aránya Hajdú-Bihar megyében volt a legnagyobb (9,8%), Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legalacsonyabb (2,8%). A közép-, illetve felsőszintű szakmai képzéssel rendelkezők (8,1 és 3,7%-os) aránya Jász-Nagykun-Szolnok megyében valamelyest meghaladta mind a régióra, mind az országra jellemzőt.

Földhasználat, agrotechnika

Földterület, művelési ágak

Az Észak-Alföld alapvetően síkság, változatos talaj-adottságokkal. Jó minőségű csernozjom, különböző homoktalajok (lápos réti talajokkal tarkítva) és gyengébb termőképességű szikes talajok váltják egymást. A terület fő vízgyűjtője az ingadozó vízhozamú Tisza folyó, amelynek középső szakaszán terül el a mesterségesen kialakított 127 km² kiterjedésű Tisza-tó. A régió legfontosabb természeti erőforrása a termőföld.

A 2010. évi ÁMÖ adatai alapján az észak-alföldi gazdaságok összesen 1,3 millió hektár földterületet használtak, 3,5%-kal többet, mint tíz évvel korábban. Az ország mezőgazdasági hasznosítású földterületének egyötöde van a régióban.

A régió megyéinek gazdaságai közel azonos nagyságú földterületet használtak: Hajdú-Bihar megyében összesen 433 ezer, Jász-Nagykun-Szolnok megyében 443 ezer, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 421 ezer hektárt.

Az Észak-Alföldön 2000 és 2010 között a gazdasági szervezetek által használt földterület 4,5, az egyéni gazdaságoké 2,6%-kal növekedett, így 2010-ben a földterület nagyobb részét, 54%-át egyéni gazdálkodók, kisebbik hányadát, 46%-át pedig gazdasági szervezetek művelték. Az egyéni gazdaságok szerepe Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legjelentősebb, a földterület közel kétharmadán dolgoztak. Hajdú-Biharban a régiós átlaggal megegyező az általuk művelt terület hányada, Jász-Nagykun-Szolnok megyében annál kisebb: 43%.

A hagyományosan kialakult mezőgazdasági termelés sajátosságait, a megyék közötti különbségeket a földhasználat művelési ágak szerinti szerkezete is jelzi. A régió gazdaságainak használatában lévő földterület 80%-a mezőgazdasági terület, azaz szántóföldi növénytermesztés, konyhakert, szőlő-gyümölcs ültetvény, illetve gyeperterület (rét, legelő) céljára hasznosítják, 14%-át erdő borítja, a fennmaradó 5–6% nádas, halastó, valamint nem hasznosított terület.

Mindhárom megyében a földterület döntő részén szántóföldi növénytermesztést folytatnak. Ennek aránya Hajdú-Bihar megyében 64–65%, és meglehetősen kiterjedt a megye gyeperterülete is: a Hortobágyot is magában foglaló 95 ezer hektárnyi gyeperterület országosan a megyék között a legnagyobb. Jász-Nagykun-Szolnok megyében a használatban lévő földterület több mint héttizede (313 ezer hektár) tartozik a szántó művelési ágba, ez országosan a harmadik legnagyobb. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a földterület 54%-án folyik szántóföldi növénytermesztés, e mellett a terület jelentős részét – több mint negyedét – erdő foglalja el. A megye gyümölcsösültetvényei országos viszonylatban is kiemelkedőek, hiszen az ország gyümölcsös területének 36%-a, több mint 30 ezer hektár gyümölcsös itt található.

A régióban a gazdaságok földterületét művelési ágak szerint a 2000. évi ÁMÖ-adatokkal összehasonlítva a szántóterület nagysága összességében gyakorlatilag nem változott, Hajdú-Biharban kissé növekedett, Szabolcs-Szatmár-Beregben pedig csökkent. Az egyébként rendkívül kicsi (1–1% alatti) részarányú konyhakert és szőlő-

3. tábla

A gazdaságok használatában lévő összes földterület és a főbb művelési ágak aránya, 2010

Terület	Használt földterület összesen, ezer hektár	Ebből:					
		a szántó	a konyhakert	a gyümölcsös	a szőlő	a gyeperterület	az erdő
aránya, %							
Hajdú-Bihar megye	433,2	64,5	0,3	0,6	0,1	22,0	6,9
Jász-Nagykun-Szolnok megye	442,6	70,8	0,1	0,3	0,2	9,8	10,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	420,8	54,1	0,5	7,2	0,1	9,1	26,0
Észak-Alföld	1 296,6	63,3	0,3	2,6	0,1	13,7	14,3
Ország	6 533,8	58,2	0,3	1,3	0,9	9,9	23,3

4. tábla

A mezőgazdasági terület és a főbb művelési ágak átlagos nagysága, 2010

(hektár)

Terület	Mezőgazdasági terület	Szántó	Konyhakert	Szőlő	Gyümölcsös	Gyep
Gazdasági szervezetek						
Hajdú-Bihar megye	318,4	245,0	0,3	1,6	25,3	230,9
Jász-Nagykun-Szolnok megye	466,3	436,4	0,6	9,6	9,8	130,8
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	147,6	148,8	0,4	6,0	21,2	95,2
Észak-Alföld	300,6	274,2	0,4	5,7	20,7	163,9
Ország	322,6	340,1	0,5	19,0	25,1	116,5
Egyéni gazdaságok						
Hajdú-Bihar megye	5,4	6,7	0,0	0,1	0,3	10,4
Jász-Nagykun-Szolnok megye	8,6	13,4	0,0	0,4	0,4	9,8
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	3,3	3,4	0,0	0,1	1,1	6,3
Észak-Alföld	4,8	5,6	0,0	0,2	0,9	8,7
Ország	4,6	6,2	0,0	0,4	0,6	5,1

terület mindhárom megyében a felére esett vissza. A gyümölcsös művelési ág területe egyedül Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében lett több (egynegyedével). Az állattartáshoz szükséges gyepterület mindhárom megyében bővült, Hajdú-Bihar megyében több mint egyharmadával, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok megyében 17 és 21%-kal.

A földhasználatot művelési áganként, azon belül gazdálkodási forma szerint vizsgálva az Észak-Alföldön a szántóterület hattizedén az egyéni gazdálkodók folytattak növénytermesztést, és a gyümölcs- és szőlőültetvények nagy részét (84, illetve 91%-át) is ők művelték. A régió 177 ezer hektáros gyepterületének több mint felét szintén egyéni gazdaságok használták. Ezzel szemben az erdőterület túlnyomó részét – több mint héttizedét – a gazdasági szervezetek tartották fenn.

A mezőgazdasági terület átlagos nagysága a két gazdaságcsoportban különbözik. Az elmúlt tíz évben Észak-Alföldön a mezőgazdasági földterületet használó gazdasági szervezetek száma jelentősen, mintegy hattizedével növekedett. Ugyanakkor az általuk használt mezőgazdasági földterület kevesebb lett, így az egy gazdasági szervezetre számítható átlagos terület nagysága jelentősen csökkent. 2010-ben az Észak-Alföld gazdasági szervezetei az országosnál kisebb, átlagosan 300 hektárnyi területet műveltek, a 2000. évinél számottevően (186 hektárral) kevesebbet. Jász-Nagykun-Szolnok megyé-

ben egy-egy gazdasági szervezet átlagosan 466 hektáron termelt – ami az országosnál is jóval magasabb –, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében azonban ennek harmadát sem érte el a 148 hektáros átlag.

2010-ben a régióban az egyéni gazdaságok átlagosan 4,8 hektáros mezőgazdasági területtel rendelkeztek, az országos átlagnál valamivel többel. 2000 és 2010 között az egyéni gazdaságokra jellemző átlagos birtokméret 1,7-szeresére bővült. A változást az okozta, hogy az egyéni gazdaságok által használt terület növekedett, ezzel egyidejűleg az egyéni gazdaságok száma visszaesett. Az átlagos területnagyság tekintetében jelentősek a megyei különbségek: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 3,3 hektár mezőgazdasági terület számítható egy-egy területtel rendelkező egyéni gazdálkodóra, Jász-Nagykun-Szolnok megyében pedig ennek 2–3-szorosa: 8,6 hektár.

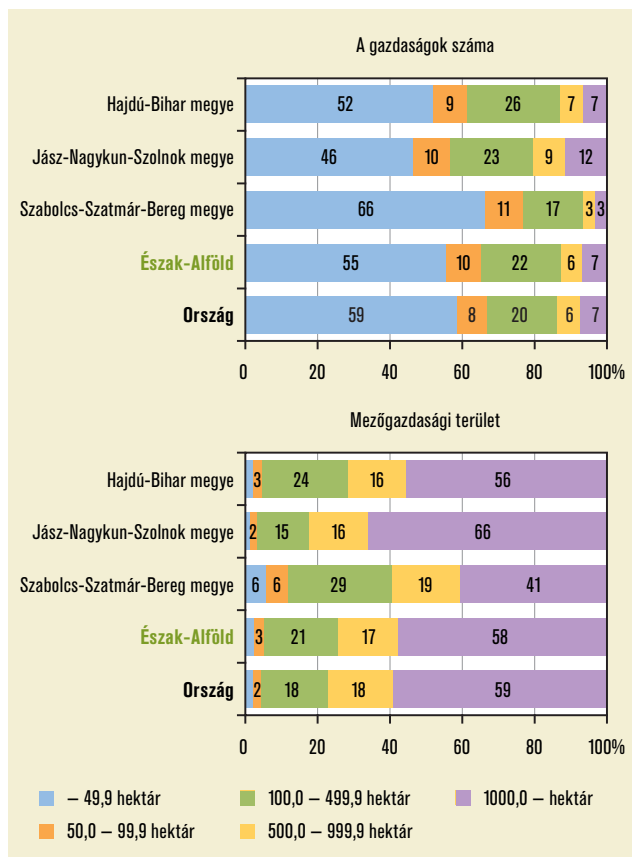
A földhasználat gazdálkodási forma szerint

A földhasználat tagoltsága, a birtokszerkezet, vagyis a gazdaságok területnagyság-kategóriák szerinti összetétele, illetve a hozzájuk kapcsolható mezőgazdasági terület nagyság szerinti struktúrája szintén lényegesen eltér a két gazdaságcsoportnál, összességében azonban mind a két esetben hasonló az országoshoz.

Az Észak-Alföldön 2010-ben a gazdasági szervezetek több mint fele 50 hektárnál kisebb mezőgazdasági területen termelt, a gazdaságkör által használt terület alig 2–3%-án. Ezer hektárnál nagyobb területtel – összességében a gazdasági szervezetek mezőgazdasági területének hattizedével – a gazdasági szervezetek mindössze 6,8%-a, számszerűen 108 gazdaság rendelkezett.

5. ábra

A gazdasági szervezetek számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

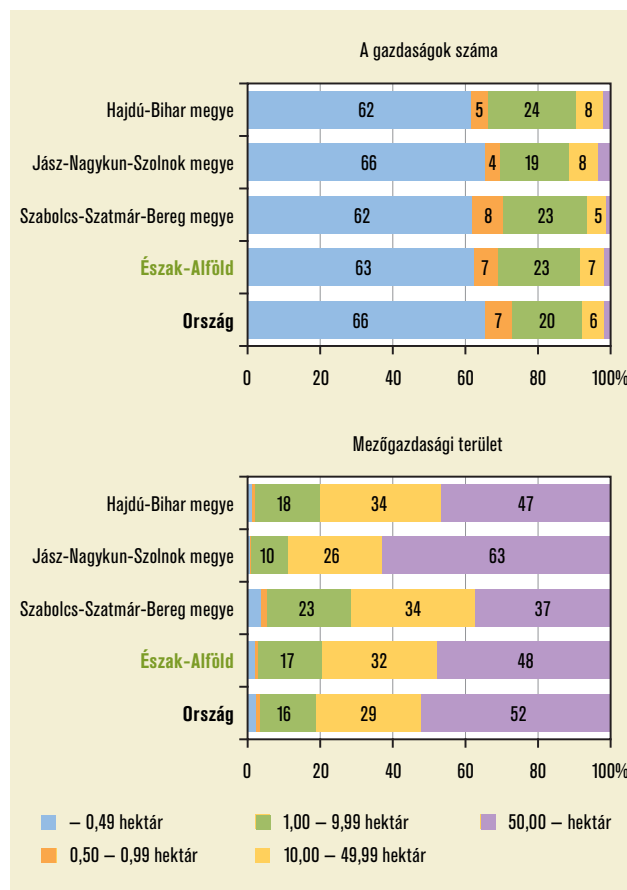

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a kisebb, Jász-Nagykun-Szolnok megyében pedig a nagyobb földterülettel rendelkező gazdasági szervezetek előfordulása volt az átlagosnál gyakoribb. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a gazdasági szervezetek kétharmada a legfeljebb 50 hektárt használók kategóriájába tartozott, és az általuk művelt terület az összes mezőgazdasági terület kis szeletét, 5,9%-át tette ki. Jász-Nagykun-Szolnok megyében a jelentősebb – vagyis az ezer hektárnál is nagyobb – földterülettel rendelkező gazdasági szervezetek viszonylag nagyobb hányada volt jellemző, 11,6%-os

résarányuk az országos átlag 1,6-szerese, és az általuk művelt mezőgazdasági terület aránya közelítette a gazdaságkör által használt terület kétharmadát.

6. ábra

Az egyéni gazdaságok számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

A változások ellenére 2010-ben az egyéni gazdaságok körében a földhasználat tagoltságát a szétaprózottság, a kis termőterületet használó gazdálkodók nagy száma és aránya jellemezte. A régióban az egyéni gazdaságok héttizede legfeljebb 1 hektáron termelt, a gazdaságkör által használt mezőgazdasági terület 3,1%-án. Az 50 hektárnál nagyobb területet használók aránya nem érte el a 2%-ot, ugyanakkor területi hányaduk az egyéni gazdálkodók által művelt terület felét közelítette.

Az egyéni gazdaságok földhasználatának nagyságkategóriák szerinti megoszlása a három megyében nem tér el számottevően. Mindazonáltal Jász-Nagykun-Szolnok megyében van a legerősebb koncentráció: 872 egyéni gazdálkodó használatában van 50 hektárnál nagyobb

terület, vagyis a gazdasági kör 3,4%-a rendelhető a gazdaságcsoporthoz által használt összes mezőgazdasági terület közel kétharmadához. A szétaprózottság a leginkább Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyéni gazdálkodóira jellemző, héttizedük, vagyis közel 50 ezer egyéni gazdálkodó birtokmérete legfeljebb 1 hektár, területük nem éri el az egyéni földterületének a 6%-át sem.

Agrotechnikai jellemzők

A mezőgazdasági termelés eredményeire jelentős hatása van az agrotechnikai tényezőknek (tápanyag-visszapótlás, öntözés stb.). A 2010. évi ÁMÖ észak-alföldi adatai szerint a szerves trágyázott terület csökkenésével egyidejűleg a műtrágyával kezeltté nőtt a 10 évvel korábbihoz képest.

A tápanyag-visszapótlás természetes módja, a szerves trágyázás részint az állatállomány csökkenése miatt egyre kisebb területet érint. Az Észak-Alföldön 2010-ben a gazdaságok mezőgazdasági területük 8,8%-át (91 ezer hektárt) javították szerves trágyázással, ez a 2000. évinél egyötödével kisebb terület. A két gazdaságcsoporthoz közül a gazdasági szervezetek a régiós átlagnál kisebb arányban – a mezőgazdasági területük 6,3%-án, 26 ezer hektáron –, az egyéni gazdálkodók nagyobb arányban – területük tizedén, 65 ezer hektáron – alkalmaztak szerves trágyázást. Ebből a szempontból kiemelkedik Hajdú-Bihar megye, ahol az egyéni gazdálkodók összesen 30 ezer hektáron – területük 14%-án – juttattak szerves trágyát a földbe, ami országosan a második legnagyobb, a terület nagyságát és arányát tekintve is.

A műtrágyázás mind a gazdasági szervezetek, mind az egyéni gazdaságok körében általánosabb talajerő-visszapótlási módszer. 2010-ben az Észak-Alföldön a gazdaságok összesen 605 ezer hektárt műtrágyáztak, 15%-kal nagyobb területet, mint 2000-ben. A műtrágyázott terület – mezőgazdasági területhez viszonyított – aránya a gazdasági szervezeteknél és az egyéni gazdálkodóknál 58–59%. Az Észak-Alföld megyéi közül Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyéni gazdaságainak az átlagnál nagyobb, mintegy kétharmados műtrágyázott területi aránya országosan is a magasabbak közé tartozik.

Az alföldi tájegységek természeti adottságai, a talajviszonyok, a természetes folyók és a kialakított folyami csatornák kedvező lehetőséget teremtenek az öntözésre. Ennek ellenére az öntözhető (öntözésre műszakilag berendezett) terület nagysága az Észak-Alföldön 2000 és 2010 között közel háromtizedével csökkent. A régió mezőgazdasági területének 8,6%-át kitevő 89 ezer hektár azonban így is jelentős nagyságú, az országos terület négytizede.

Jász-Nagykun-Szolnok megye öntözhető területe mintegy 43 ezer hektár, hazai viszonylatban a legnagyobb, emellett Hajdú-Bihar megye öntözhetősége is kedvező.

A régióban a gazdasági szervezetek rendelkeznek az öntözhető területek több mint hattizedével. Ez az 55 ezer hektárt kissé meghaladó terület a mezőgazdasági művelés alá vont területük 13%-ának felel meg. Ennél kedvezőbb (17%) a Jász-Nagykun-Szolnok megyei gazdasági szervezetek aránya. Az egyéni gazdaságok által művelt mezőgazdasági terület 5,4%-án, 34 ezer hektáron van lehetőség ezen agrotechnikai eljárásra. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyéni gazdálkodói körében azonban mindössze 2,6% az öntözhető terület aránya.

5. tábla

A mezőgazdasági területből a trágyázott és az öntözhető alapterület aránya, 2010

(%)

Terület	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető
	alapterületének aránya a mezőgazdasági területből					
Hajdú-Bihar megye	7,0	51,5	12,2	14,0	56,3	6,6
Jász-Nagykun-Szolnok megye	5,3	62,8	16,7	7,0	53,0	7,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	7,5	59,7	7,7	9,9	65,7	2,6
Észak-Alföld	6,3	57,8	13,4	10,5	58,8	5,4
Ország	7,0	67,8	7,0	10,3	57,6	3,4

a) A szerves trágyázott terület magában foglalja a szilárd, a mélyalmos, a trágyalével és hígtrágyával kezelt területeket.

A termelés alakulása

Szántóföldi növénytermesztés

A térségben kiemelkedő a gabonafélék szerepe, annak ellenére, hogy 2010-ben e növények együttesen a szántóföld országosnál kisebb részét, megyénként 55–60%-át foglalták el. Vetésszerkezeti arányuk Hajdú-Bihar megyében volt a legnagyobb, az országosnál (63%) azonban így is alacsonyabb. A két legfontosabb gabonaféle közül a búza Jász-Nagykun-Szolnok megyében (53%-ot), a kukorica mindhárom megyében az egyéni gazdaságok szántóterületéből foglalt el nagy hányadot (52–84%-ot).

A gabonafélék országosnál mérsékeltbb területi arányát a napraforgó és a tájjellegű növények termesztése ellensúlyozta. A napraforgó területe mindhárom megyében, a dohányé Szabolcs-Szatmár-Beregben haladta meg az országos hányadot. (E növények az egyé-

ni gazdaságokban a szántóterület nagyobb részét foglalták el, mint a gazdasági szervezetekben.) Az ipari növények termesztése is jelentős a térségben, 2010-ben Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a szántóterület több mint ötödét tették ki.

Hajdú-Biharban a takarmánytermesztés szerepe kiemelkedő, ami a megye országos viszonylatban is számottevő szarvasmarha- és juhállományára vezethető vissza. Így az Észak-Alföldön a takarmánynövények mintegy 10%-os vetésszerkezeti aránya meghaladta az országos értéket. A térség megyéiben inkább a gazdasági szervezetek szakosodtak takarmánytermesztésre.

A burgonyát, Szabolcs-Szatmár-Bereg jellegzetes növényi kultúráját kézimunka-igénye miatt jellemzően az egyéni gazdaságokban termelik. Ez a megyén belül mindössze 1,1%-os területi arányt jelentett, azonban az országos burgonyaterület 15%-át adta.

6. tábla

A főbb növénycsoportok vetésterületen belüli aránya, 2010

(%)

Terület	Gabonafélék	Ipari növények	Száraz hüvelyesek	Takarmány-növények	Gyökér- és gyök-gumós növények	Zöldségfélék
Gazdasági szervezetek						
Hajdú-Bihar megye	52,4	16,3	0,5	13,5	0,5	5,7
Jász-Nagykun-Szolnok megye	50,6	20,1	0,5	7,9	0,3	1,3
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	50,8	18,1	0,7	10,7	0,2	2,6
Észak-Alföld	51,3	18,5	0,5	10,3	0,4	3,0
Ország	58,8	21,4	0,6	9,2	0,8	1,3
Egyéni gazdaságok						
Hajdú-Bihar megye	64,8	14,9	1,0	7,4	0,5	3,6
Jász-Nagykun-Szolnok megye	58,9	23,5	0,4	4,4	0,3	0,8
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	59,5	21,2	0,2	4,3	1,5	2,8
Észak-Alföld	61,1	19,8	0,5	5,4	0,8	2,5
Ország	66,0	18,2	0,4	5,9	1,0	1,6
Összes gazdaság						
Hajdú-Bihar megye	59,8	15,5	0,8	9,9	0,5	4,4
Jász-Nagykun-Szolnok megye	54,7	21,8	0,4	6,2	0,3	1,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	57,5	20,5	0,4	5,8	1,2	2,8
Észak-Alföld	57,2	19,3	0,5	7,3	0,6	2,7
Ország	62,5	19,8	0,5	7,5	0,9	1,4

A zöldségfélék részesedése a régió megyéiben 1,0–4,4% között változott, így Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmár-Beregben az országosnál (1,4%) magasabb, Jász-Nagykun-Szolnok megyében alacsonyabb arányt ért el. Hajdú-Bihar megyében a gazdasági szervezetek, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében inkább az egyéni gazdaságok vetésszerkezetében fordult elő nagyobb gyakorisággal.

A száraz hüvelyesek szántóföldi növénytermesztésből való részesedése a térség megyéiben nem érte el az 1%-ot sem, jóllehet Hajdú-Bihar megyében némileg magasabb volt az országosnál.

A régió megyéi hagyományosan az ország legnagyobb gabonatermesztő területei közé tartoznak. A gabonafélék 2010-ben megyénként 125–191 ezer hektárt foglaltak el. A gabonaterület nyolc-kilenc tizedén búzát és kukoricát termesztettek. A gabonafélék részesedése ugyanakkor az országoshoz hasonlóan 2000 óta csökken, ami a térségben elsősorban a kukorica vetésterületének változásában nyilvánul meg. A gabonafélék betakarított területe 2000 óta Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmár-Beregben 7,0–25%-kal kisebb, Jász-Nagykun-Szolnok megyében (elsősorban a búza területének növekedése következtében) 8,1%-kal nagyobb lett.

A búza vetésterülete a megyék sorában Jász-Nagykun-Szolnokban volt a legnagyobb (103 ezer hektár), ott 2000-hez képest növekedett, ugyanakkor Hajdú-Biharban stagnált, Szabolcs-Szatmár-Beregben pedig mérséklődött.

A legjelentősebb takarmánygabonát, a kukoricát az ország megyéi közül Hajdú-Biharban termesztették a legnagyobb területen (98 ezer hektáron). 2010-ben a kukorica területe a régió megyéiben 10–30%-kal maradt el a 2000. évitől, a legnagyobb csökkenés Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt.

Mind a búza, mind a kukorica betakarításában – az optimális természeti tényezőknek köszönhetően – 2001, 2004 és 2008 hozott a térségben kiemelkedő termést. Ezekben az években búzából Jász-Nagykun-Szolnok megye, kukoricából pedig Hajdú-Bihar megye ért el országos viszonylatban is kimagasló termésmennyiséget, búzából 2,5–3,0-szor, kukoricából 2,0–2,2-szer több termést takarítottak be a leggyengébb évinél. Ezzel egyidejűleg a hektáronkénti hozamok is kiemelkedőek voltak, különösen Hajdú-Bihar megyében, ahol mindkét növény termésátlaga meghaladta az országos átlagot. Ugyanakkor az átlagosnak tekinthető években általában

az országosnál gyengébb termésátlagokkal számolhattak a termelők mindhárom megyében.

A 2000 és 2010 közötti időszakban – a piaci viszonyoknak megfelelően – mindkét gabonaféle felvásárlási árai rendre a betakarított termésmennyiséggel ellentétesen változtak: a kiemelkedő termést adó és az azt követő évben általában alacsonyabb árak érvényesültek, a kevésbé jó termésű években magasabbak. A felvásárlási árak hatottak a következő évi vetésterületre, az emelkedő árak a terület növelésére, a csökkenőek pedig annak mérséklésére ösztönözték a gazdálkodókat.

Az ipari növények szántóföldi részesedése az olajnövények felértékelődése hatására 2000 óta folyamatosan növekedett, országos viszonylatban a régió megyéiben természetesen az egyik legnagyobb területen (45–72 ezer hektáron) ipari növényeket.

Az ipari növények területének meghatározó részét, megyénként 75–84%-át elfoglaló napraforgó termesztése mindhárom megyében növekvő tendenciájú, az Észak-Alföldön összesen 145 ezer hektárt jelentett 2010-ben. Betakarított területe 2000–2010 között Hajdú-Biharban növekedett a legnagyobb mértékben, mindazonáltal megduplázódó területe háromtizedével maradt el a másik két megyétől. A térség megyéiben 2008-ban betakarított termésmennyiség országosan a legkiemelkedőbb volt. A hektáronkénti hozamokban azonban tükröződtek a gyengébb talajadottságok, így Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az országos átlag alatti hozamokkal számolhattak a termelők.

A másik fő olajnövényt, a repcét 2010-ben Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmár-Beregben az ipari növények területének 9–11%-án, Jász-Nagykun-Szolnok megyében 20%-án termesztették, területe Észak-Alföldön 26 ezer hektár. A fagyűrő fajták megjelenésével és a bioüzemanyagok iránti igény fokozódásával a repce termesztése 2006-ot követően az egész országban új lendületet kapott. Betakarított területe az észak-alföldi megyékben 2007-ben 2,0–2,7-szeresére nőtt, az országos termesztésből a térség részaránya 9,9% volt 2010-ben.

Az ipari növények között kiemelkedik az elsősorban nyírségi és szabolcsi területeken termelt dohány, ebből adódóan 2010-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az ország dohányterületének héttizedét adta. A kedvezőtlené váló gazdasági környezet (csökkenő támogatás, alacsony felvásárlási árak és uniós kvóta, a végtermék

emelkedő adója) a 2004–2007 közötti időszakban az országoshoz hasonlóan Szabolcs-Szatmár-Beregben is csökkentette a termelői kedvet, ami azóta ismét nő: a dohány termesztése 2010-ben a 2000. évinél nagyobb, de a 2004. évinél kisebb területen történt. A legnagyobb termést 2002-ben, 2003-ban és 2004-ben takarították be a megye gazdálkodói. A más növények számára alacsony termésátlagot biztosító talaj a dohánynál az országos átlagot meghaladó fajlagos hozamok elérését tette lehetővé.

Az Észak-Alföld 2006-ig kiemelkedő szerepet töltött be az ország cukorrépa-termesztésében, különösen Hajdú-Bihar megye, ahol 2006-ban az országos cukorrépa-terület negyede volt. Ezt követően az uniós kvóta változása a cukorrépa termesztését a régió megyéiben is erőteljesen visszaszorította.

A burgonya aránya ugyancsak csökkent a régió megyéinek vetésszerkezetében. 2010. évi betakarított területe a nagyobb területű két megye közül Hajdú-Biharban (1600 hektár) az országoshoz hasonlóan négytizedére, Szabolcs-Szatmár-Beregben (1700 hektár) pedig mintegy negyedére szorult vissza az évtized elejéhez mérten, miközben az ország burgonyaterméséből Hajdú-Bihar megye növekvő, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye csökkenő részt termelt meg. A betakarított termés a területcsökkenésnél kisebb mértékben ugyan, de

így is jelentősen (26–54%-kal) visszaesett. Az országos átlagot meghaladó hektáronkénti hozamokat csak Hajdú-Bihar termelői értek el.

A gazdálkodók Jász-Nagykun-Szolnok megyében és Hajdú-Biharban foglalkoztak nagyobb területen tömegtakarmány-termeléssel. 2010-ben silókukoricát és családmádét – az országoshoz hasonlóan – az állatállomány-csökkenésnél nagyobb ütemben mérséklődő területen, 6–7 ezer hektáron termesztettek. Ezeknek a termőterülete 2010-ben Jász-Nagykun-Szolnok megyében a 2000. évi háromtizedére, Hajdú-Biharban a hattizedére esett vissza, és csak Szabolcs-Szatmár-Beregben nőtt négytizedével. Mindazonáltal a megyék között még mindig Hajdú-Bihar megyében termeltek silókukoricát és családmádét a legnagyobb területen, és az országos termés tizede is innen származott, az átlagost meghaladó fajlagos hozam mellett.

A lucerna megyénként 6–12 ezer hektárnyi területe 2010-ben a térség mindhárom megyéjében meghaladta a silókukoricáét, termesztése Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyékben mérséklődött, Szabolcs-Szatmár-Beregben növekedett. A lucernaszéna hektáronkénti hozamai 2000 óta többnyire az országos átlag fölött alakultak.

A régió változatlanul kiemelt szerepet tölt be az ország zöldségtermesztésében, 2010-ben a három megye

7. tábla

A főbb szántóföldi növények átlagos terméshozama

(kilogramm/hektár)

Terület	Kukorica	Búza	Árpa	Triticale	Zab	Rozs	Napraforgó-mag	Repe-mag
2001–2005. évek átlaga								
Hajdú-Bihar megye	6 830	4 310	3 300	3 400	2 540	2 100	2 240	2 120
Jász-Nagykun-Szolnok megye	4 200	3 580	3 000	3 500	2 290	3 100	1 860	1 640
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	5 300	3 900	2 850	3 010	1 960	2 230	1 900	2 360
Észak-Alföld	5 770	3 870	3 070	3 170	2 210	2 220	1 940	1 850
Ország	5 970	4 020	3 330	3 150	2 350	2 210	2 080	2 040
2010. év átlaga								
Hajdú-Bihar megye	6 360	3 420	2 980	3 500	2 940	1 710	1 800	2 070
Jász-Nagykun-Szolnok megye	4 180	2 920	2 700	2 950	2 320	1 660	1 890	1 470
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4 950	3 500	2 850	2 380	1 600	2 170	1 380	1 810
Észak-Alföld	5 530	3 170	2 790	2 750	2 310	1 990	1 680	1 660
Ország	6 470	3 710	3 360	3 070	2 320	2 110	1 930	2 050

zöldségterülete 30 ezer hektárt, az országos terület több mint negyzedét tette ki. A zöldségfélék termesztése 2000 óta csökken, az országosnál azonban mérsékeltebb ütemben. Az ország zöldségtermő területének negyedrészt Hajdú-Biharban művelték. A megye legfontosabb zöldségféléi a terület több mint felét elfoglaló csemegekukorica és a közel háromtizedén termelt zöldborsó voltak. Hajdú-Bihar mellett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében folytattak nagyobb területen zöldségtermesztést, ez több zöldségféle között oszlott meg. Mindkét megyében elsősorban a nagy kézimunka-igényű kultúrák (paradicsom, paprika, uborka) betakarított területe mérséklődött, többek között az értékesítési lehetőségek beszűkülésével összefüggésben.

A száraz hüvelyesek szántóföldi termesztésben betöltött szerepe a régióban csekély, egyedül Hajdú-Biharban figyelhető meg számottevőbb szárazborsóvetésterület. A növény termesztését az országoshoz

hasonlóan csökkenő területen folytatták, hektáronkénti hozamai néhány jobb termésű év kivételével általában elmaradtak az országos átlagtól.

Gyümölcs- és szőlőtermesztés

Észak-Alföld talaj- és éghajlati adottságai kedvező feltételeket nyújtanak a gyümölcsstermesztés számára. A megyék vonatkozásában a gyümölcsfélék területének részesedése az összes mezőgazdasági területből 0,4–10% között szóródott. A legnagyobb gyümölcsstermő területtel Szabolcs-Szatmár-Bereg megye rendelkezett (30,1 ezer hektár), Hajdú-Biharban 2,5 ezer hektár, Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1,3 ezer hektár területet műveltek a gazdák. A gyümölcsösök területe Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyében mérsékelten csökkent, ugyanakkor Szabolcs-Szatmár-Beregben – az

8. tábla

A gyümölcsös- és szőlőterület átlagos nagysága

(hektár)

Terület	Gyümölcsössel		Szőlővel	
	rendelkező gazdaságra jutó átlagos ültetvényterület			
	2000	2010	2000	2010
Gazdasági szervezetek				
Hajdú-Bihar megye	29,0	24,1	9,8	1,6
Jász-Nagykun-Szolnok megye	22,0	8,8	39,1	9,6
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	31,4	19,2	4,2	6,0
Észak-Alföld	30,1	18,9	22,8	5,7
Ország	35,7	23,0	27,7	19,0
Egyéni gazdaságok				
Hajdú-Bihar megye	0,3	0,3	0,1	0,1
Jász-Nagykun-Szolnok megye	0,2	0,4	0,3	0,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	0,6	1,1	0,1	0,1
Észak-Alföld	0,5	0,9	0,1	0,2
Ország	0,4	0,6	0,3	0,4
Összes gazdaság				
Hajdú-Bihar megye	0,4	0,5	0,1	0,1
Jász-Nagykun-Szolnok megye	0,3	0,5	0,4	0,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	0,7	1,2	0,1	0,1
Észak-Alföld	0,6	1,1	0,2	0,2
Ország	0,5	0,8	0,3	0,6

országos tendenciának megfelelően – negyedével bővült a 2000. évihez viszonyítva. Az egy gyümölcsösssel rendelkező gazdaságra jutó átlagos gyümölcsössterület – Hajdú-Bihar megye gazdasági szervezetei és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyéni gazdaságai kivételével – elmaradt az országos átlagtól.

Mindhárom megyében 2000 és 2010 között a gyümölcsstermesztő gazdaságok száma nagymértékben visszaesett. A legnagyobb ütemű (43%-os) csökkenés Jász-Nagykun-Szolnok megyében jelentkezett, Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmár-Beregben számuk 29–29%-kal mérséklődött, amely a megyék utóbbi sorrendjében 2,7 ezret, 4,5 ezret, illetve 24 ezret tett ki 2010-ben. A gyümölcsstermesztő gazdaságok mindhárom megyében döntően egyéni gazdaságok voltak.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az ország legjelentősebb gyümölcsstermesztő területe. 2010-ben országosan a gyümölcsstermesztéssel foglalkozó gazdaságok 25%-a és a gyümölcsösök területének 36%-a koncentráldott a megyében. A fontosabb gyümölcsfélék közül az országosból magas arányt képviselt az alma (62%), a meggy (36%), a dió (34%), a körte (23%) és a szilva (20%) termőterülete. 2010-ben itt takarították be az országban megtermelt alma 56, szilva 35, meggy 26 és körte 13%-át.

Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmár-Beregben az összes gyümölcsstermesztés túlnyomó része (79–85%-a) alma, Jász-Nagykun-Szolnok megyében pedig csonthéjas gyümölcs volt (62%), ezen belül a legtöbb szilvából termett.

A szőlőstermesztés a három megye vonatkozásában nem meghatározó, a javarészt elaprózott, összességében is csökkenő nagyságú szőlőültetvényeket zömében egyéni gazdaságok művelik.

Állattartás

A 2010. évi ÁMÖ-adatok alapján a három megye állatállománya – a baromfiak kivételével – valamennyi jelentősebb állatfaj esetében csökkent a 2000. évihez viszonyítva.

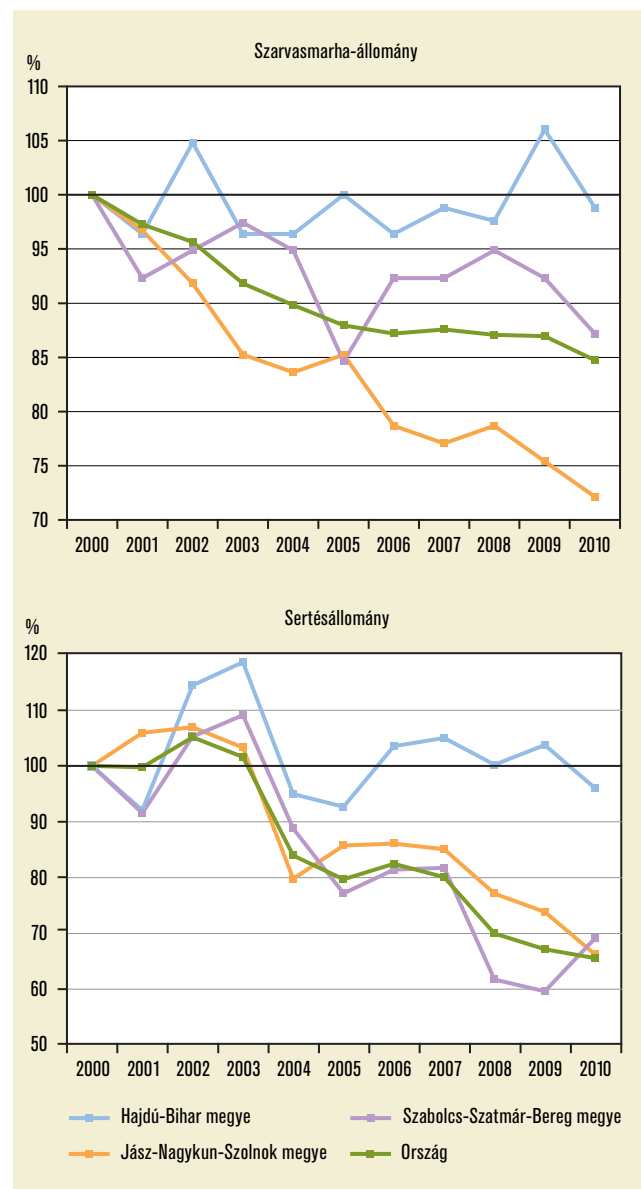
Az állományok túlnyomó része – a juhok kivételével – a gazdasági szervezeteknél koncentráldott, ugyanis az állattartás – alacsony jövedelmezősége miatt – leginkább csak nagy termelési mérettel tartható fenn.

A megyék közül Hajdú-Bihar gazdaságaiban istállózták az országban a legtöbb (86 ezer) szarvasmarhát,

az országos állomány 12%-át. Számuk a gazdasági szervezetekben 12%-kal csökkent, az egyéni gazdaságokban 9,9%-kal nőtt, ez összességében 3,9%-os mérséklődést eredményezett a 2000. évihez képest. Szabolcs-Szatmár-Beregben a gazdasági szervezeteknél 16%-kal bővült, az egyéni gazdálkodóknál 31%-kal visszaesett a szarvasmarha-állomány, míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében mindkét gazdálkodási forma állománya számottevően – 29, illetve 19%-kal – csökkent. 2010-ben Szabolcs-Szatmár-Beregben 9%-kal (36 ezer), Jász-Nagykun-Szolnok megyében pedig 26%-kal kevesebb

7. ábra

A szarvasmarha- és a sertésállomány változása
(2000. december 1. = 100,0)

9. tábla

Vágóállat- és állatitermék-termelés

Terület	Vágósertés, ezer tonna	Vágómarha, ezer tonna	Vágójuh, ezer tonna	Vágóbaromfi, ezer tonna	Tyúktojás, millió darab	Kifejt tehéntej, millió liter
2000–2010. évek átlaga						
Hajdú-Bihar megye	76,5	8,4	2,9	63,1	233,0	197,9
Jász-Nagykun-Szolnok megye	38,0	5,9	0,9	17,9	121,7	141,2
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	38,8	5,2	2,8	54,4	209,7	92,0
Észak-Alföld	153,2	19,5	6,6	135,4	564,4	431,1
Ország	669,0	93,2	18,7	635,0	3 059,8	1 878,4
2010. év						
Hajdú-Bihar megye	79,2	8,1	3,4	69,1	227,8	193,2
Jász-Nagykun-Szolnok megye	37,1	5,0	0,8	10,0	117,1	111,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	33,4	3,8	2,6	60,9	171,1	79,2
Észak-Alföld	149,7	17,0	6,9	140,0	516,1	383,8
Ország	553,1	80,7	18,6	650,4	2 732,5	1 640,6

(47 ezer) szarvasmarhát számláltak. A szarvasmarha-állomány megyénként egyaránt 45–45%-át kitevő tehénlétszám az átlagnál nagyobb ütemben (8–27%-kal) fogyott.

A sertésállomány szintén csökkent a három megyében. Gazdálkodási formánként tekintve az egyéni gazdaságok állományában következett be erőteljesebb fogyás, ez a kisüzemi állattartás romló jövedelmezőségét jelzi. Hajdú-Biharban – ahol országosan a legnagyobb számú, 477 ezres állományt számláltak – a gazdasági szervezetek 38%-kal több, az egyéni gazdálkodók 70%-kal kevesebb sertést tartottak a 2000. évinél, ami az állatállomány 7,6%-os mérséklődését eredményezte. A sertésszámban a legnagyobb mértékű (38%-os) visszaesés Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt, főként az egyéni gazdálkodók 64%-os állománycsökkenése miatt. Szabolcs-Szatmár-Beregben az egyéni gazdálkodók körében mért 55%-os csökkenést némileg mérsékelte a gazdasági szervezetek 15%-os állománybővítése, összességében 28%-os fogyást idézve elő. A sertéseken belül az átlagnál nagyobb ütemben esett vissza az anyakocák száma. A legnagyobb kocaállománnyal rendelkező Hajdú-Bihar megyében negyedével, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében négytizedével, Jász-Nagykun-Szolnok megyében felével csökkent az állomány.

Az előbbieknél kisebb mértékű csökkenés figyelhető meg a juhállományban. Számuk Jász-Nagykun-Szolnok

megyében csak kissé változott, ugyanakkor az országosan második legnagyobb állománnyal rendelkező Hajdú-Bihar megyében tizedével, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 7,9%-kal mérséklődött, többnyire a gazdasági szervezetek állománycsökkenése következményeként. Az egyéni gazdálkodók állománya ugyanis csak Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében csökkent (6,3%-kal), ellenben Jász-Nagykun-Szolnok megyében 17%-kal, Hajdú-Biharban 2,9%-kal több juhot istállóztak a 2000. évinél. Az anyajuhok száma összességében alig mérséklődött.

A baromfifélék számát tekintve is Hajdú-Bihar megye foglalta el a második helyet az országban, állományuk 2010-ben 6,1 milliós volt. Szabolcs-Szatmár-Beregben ennek 76, Jász-Nagykun-Szolnok megyében mindössze 25%-ával rendelkeztek a gazdálkodók. A baromfifélék száma – amelynek túlnyomó részét a tyúkfélék adták – Szabolcs-Szatmár-Beregben és Hajdú-Biharban 83, illetve 13%-kal emelkedett a 2000. évihez képest. A gazdasági szervezetek körében Hajdú-Biharban 1,5-szeresére, Szabolcs-Szatmár-Beregben 4,6-szeresére nőtt az állomány, miközben az egyéni gazdaságoknál csökkent. Jász-Nagykun-Szolnok megyében mindkét gazdálkodási formában visszaesés jelentkezett, aminek eredőjeként 27%-kal kevesebb baromfit tartottak a megyében. A tojóállomány Jász-Nagykun-Szolnok megyében a tyúkfélék 33, Szabolcs-

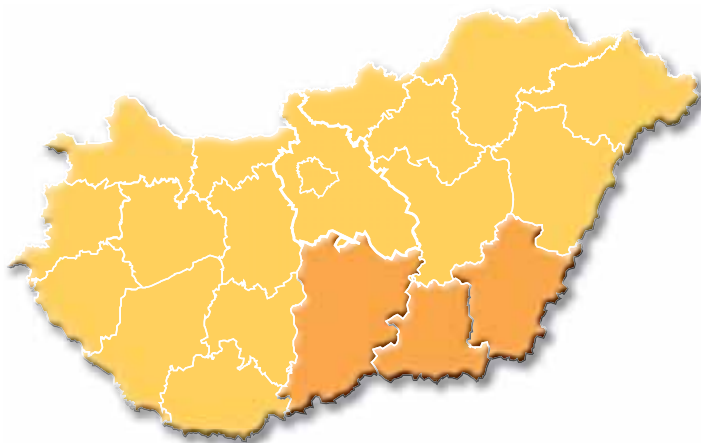
Szatmár-Bereg megyében 15, Hajdú-Bihar megyében 18%-át tette ki.

2000–2010 között az állatállomány csökkenésével egyidejűleg az állati termékek termelése is jelentősen mérséklődött Magyarországon. Ezzel szemben az Észak-Alföld megyéiben a vágóállatok egy részének termelése bővült. Hajdú-Biharban a vágósertés-termelés nőtt, a másik két megyében a sertésállományénál kisebb mértékben csökkent. A vágómarha-termelés mindhárom megyében – az országos átlagot is meghaladóan – az állatállomány csökkenésénél nagyobb ütemben esett vissza. A vágójuhtermelés – Szabolcs-Szatmár-Bereg kivételével – bővült, az országosnál kisebb mértékben. Ugyanakkor vágóbaromfiból Szabolcs-Szatmár-Beregben a 2000. évinél 1,5-szer nagyobb mennyiséget állított

tak elő. A tehéntejtermelésben – mindhárom megyében – a tehénállománynál nagyobb ütemű visszaesés jelentkezett. Tyúktojásból szintén kevesebbet termeltek, mint 2000-ben.

A vágóállatok és az egyes állati termékek felvásárlási átlagára tendenciájában nőtt a vizsgált időszakban, miközben a fontosabb takarmányok piaci átlagárai sokszor a felvásárlási átlagárakat meghaladó ütemben emelkedtek. A felvásárlási árak 2003-ban alakultak a legkedvezőtlenebbül, ez Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyében a következő egy-két évben némileg visszavetette a termelést. A felvásárlási árakban a legnagyobb mértékű növekedést 2008-ban regisztrálták, ami ugyancsak az előbbi két megyében befolyásolta pozitívan a termelést.

DÉL-ALFÖLD

BÁCS-KISKUN MEGYE ● BÉKÉS MEGYE ● CSONGRÁD MEGYE

A Dél-Alföld mezőgazdasági adottságai révén jelentős szerepet játszik az ország mezőgazdasági termelésének alakulásában; mezőgazdaságának hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez kiemelkedő, az ágazatban foglalkoztatottak aránya is átlag feletti. Bár az utóbbi évtizedek társadalmi és gazdasági átalakulásai kedvezőtlenül érintették a régió mezőgazdaságát – az ágazatra jellemző mutatók itt is rosszabbodtak –, mindezek ellenére a Dél-Alföld megtartotta korábbi kiemelkedő szerepét az ország mezőgazdasági termékeinek előállításában. A régió mezőgazdasága 2010-ben az ágazat bruttó hozzáadott értékének 23, a nemzetgazdaságénak 10%-át adta; az előbbi 0,2, az utóbbi 0,1 százalékponttal kisebb a 2000. évinél.

A megyék közül Békés és Bács-Kiskun mezőgazdaságának aránya a bruttó hozzáadott értéken belül országosan is a legnagyobb, 14, illetve 10%, Csongrád megye ettől a 8,0%-os mutatójával leszakadva a megyék között a 8. helyre került. 2010-ben a régió megyéi 412 milliárd forintot fordítottak beruházásra, ennek 6,7%-át a mezőgazdaság fejlesztésére. Az agrárberuházások aránya a régió megyéi közül Békésben volt a legnagyobb, 14%, ami az ország megyéi közül is a legmagasabb. Bács-Kiskun megyében a mezőgazdaság beruházásainak aránya 6,1, Csongrád megyében 6,7% volt.

2010-ben a Dél-Alföld 85 külföldi érdekeltségű agrárvállalkozása közül 53 Bács-Kiskun, 17 Csongrád és 15 Békés megyében működött; a vállalkozások 19 milliárd forint saját tőkével rendelkeztek. Ezek a vállalkozások 13 milliárd forintnak megfelelő külföldi tőkét hoztak a régióba, ennek kétharmadát Bács-Kiskun, mintegy 18, illetve 16%-át pedig Békés, illetve Csongrád megyébe fektették be.

A mezőgazdaság szervezeti keretei

A gazdaságok száma és összetétele

1. ábra

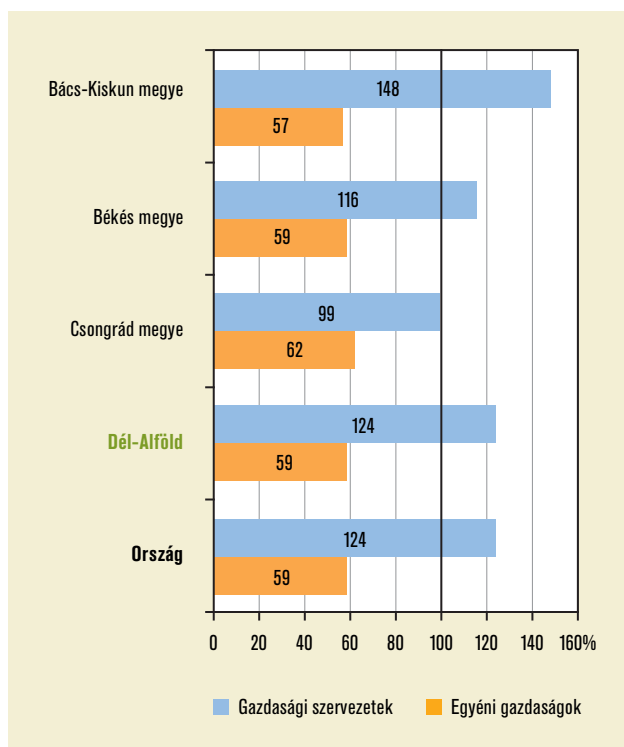
A 2010. évi általános mezőgazdasági összeírás (ÁMÖ) alapján a Dél-Alföldön is jelentősen csökkent a gazdaságok száma, a 124 ezer gazdaság csak mintegy hattizede volt a 2000. évinek. A gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok körében a változás ellentétes irányú volt, az előbbieket száma negyedével növekedett, az utóbbiaké viszont csak alulról közelítette a hattizedet.

A 2010. évi összeírás szerint az ország agrárgazdaságának több mint kéttizede a Dél-Alföldön működött, ezen belül a gazdasági szervezetek aránya közel 18%. A régió 1512 gazdasági szervezetének közel fele Bács-Kiskun, háromtizede Békés, ötöde Csongrád megyei székhellyel rendelkezett. A két összeírás közötti években – országosan is a legnagyobb mértékben – mintegy másfélszerezésre a Bács-Kiskun megyei gazdasági szervezetek száma nőtt, a Békés megyeieké ennél jóval mérsékeltebben, 16%-kal, a csongrádiaké viszont kissé elmaradt a 2000. évitől.

Az országban működődő egyéni gazdaságok mintegy ötödét az Alföld déli megyéiben írták össze, arányuk tíz év alatt csak néhány tized százalékponttal csökkent, számuk azonban mindhárom megyében jelentősen visszaesett. A 2010. évi összeírás Bács-Kiskun megyében közel 54, Békés megyében 37, Csongrád megyében 32 ezer egyéni gazdaságot talált, számuk a 2000. évinek 57, 59 és 62%-a volt.

A gazdaságok számának változásán túl módosult azok termelési típus szerinti összetétele, gazdálkodási formájuktól függően eltérő módon. A gazdasági szervezetek közül – az országgal ellentétben, ahol a növénytermesztő és a vegyes gazdálkodást folytató szervezetek száma és aránya növekedett – a Dél-Alföldön csak a vegyes gazdálkodást folytatóké volt nagyobb a 2000. évinél; a növekedés mértéke azonban meghaladta az országost. A vizsgált időszakban a vegyes gazdálkodást folytató gazdasági szervezetek száma mindhárom megyében megduplázódott. Az állattartó gazdasági szervezetek száma Bács-Kiskun megyében ötödével növekedett, a másik két megyében csökkent, különösen Csongrád megyében, ahol még a háromtizedét sem érte el a 10 évvel korábbiak. Békés megyében is jóval kevesebb állattartó gazdaságot írtak össze, számuk alig

A gazdaságok száma, 2010
(2000. év = 100,0)

haladta meg a 10 évvel korábbiak a felét. A növénytermesztő gazdasági szervezetek száma az előbbihez hasonlóan csak Bács-Kiskun megyében nőtt, a másik két megyében 10%-ot meghaladóan csökkent.

A 2010. évi összeírás szerint a Dél-Alföldön kiegyenlítettebb az egyéni gazdaságok termelési típus szerinti összetétele; a növénytermesztőké 38, az állattartóké 27, a vegyes gazdálkodást folytatóké 35% volt. Közülük a vegyes gazdálkodást folytatók száma csökkent a legjobban, még a felét sem érte el a 2000. évinek; a dél-alföldi megyék közül országos átlagot meghaladó mértékű visszaesés Békés megyében következett be. A növénytermesztő egyéni gazdaságok száma az országgal egyezően csökkent, az állattartóké annál mérsékeltebben.

A 2010. évi összeírás szerint a régió megyéiben is – az országoshoz hasonlóan – az egyéni gazdaságok közül legtöbbször kizárólag saját fogyasztásra termeltek, arányuk a 2000. évihez hasonlóan, 51% körül (országosan 60%) alakult. A növénytermesztő és a vegyes termelést folytató egyéni gazdaságokban a saját fogyasztásra

1. tábla

A gazdaságok számának megoszlása és változása termelési típusok szerint, 2010

(%)

Terület	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyes	Növénytermesztő	Állattartó	Vegyes
	gazdasági szervezetek			egyéni gazdaságok		
Megoszlás						
Bács-Kiskun megye	46,9	12,6	40,5	43,1	21,2	35,7
Békés megye	40,7	8,5	50,7	29,2	39,3	31,4
Csongrád megye	50,8	3,6	45,6	40,4	22,5	37,1
Dél-Alföld	45,8	9,4	44,8	38,2	27,0	34,8
Ország	54,1	6,0	39,9	48,8	22,0	29,3
A 2000. évi százalékában						
Bács-Kiskun megye	114,3	123,3	249,1	65,9	56,7	48,5
Békés megye	87,2	52,6	214,4	30,6	62,8	29,2
Csongrád megye	76,3	29,3	211,3	93,2	59,9	46,4
Dél-Alföld	94,8	74,7	227,2	71,8	59,9	48,3
Ország	103,1	66,5	206,7	71,7	59,0	46,0

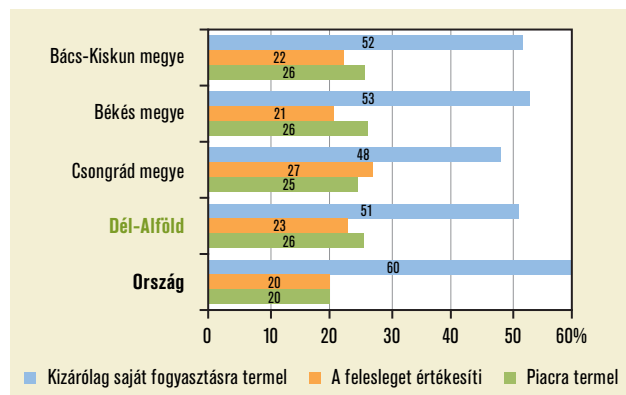
termelők aránya az előbbinél még alacsonyabb, mintegy négytized, illetve közel négytized, az állattartó gazdaságokban viszont ennek mintegy kétszerese. Az egyéni gazdaságok közel negyede a saját fogyasztásán túl a felesleget értékesítette, arányuk a 2000. évihez viszonyítva 16 százalékponttal csökkent; a piacra termelők viszont számottevően növekedett, 2010-ben kissé meghaladta az összesnek a negyedét. A felesleget értékesítette a vegyes gazdálkodást folytatók 35, a növénytermesztők 22 és az állattartók 10%-a.

A legjelentősebb változás a piacra termelő egyéni gazdaságok körében következett be, 2000 óta nemcsak arányuk, hanem számuk is emelkedett. A Dél-Alföld megyéiben a 2010. évi összeírás során 31,5 ezer árutertermelő gazdaságot regisztráltak, a tíz évvel korábbi 22,2 ezerrel szemben számuk négytizedével volt nagyobb a 2000. évinél. Országosan a gazdaságok közel ötöde szerepel ebben a kategóriában, arányuk kétszeresét meghaladó mértékben emelkedett. A növénytermesztő egyéni gazdaságok nagyobb arányban termelnek piacra, országosan a gazdaságok negyede, a Dél-Alföldön közel a négytizedük. A Békés megyei növénytermesztők több mint fele árutertermelő, de arányuk Bács-Kiskun és Csongrád megyében is meghaladja az egyharmadot. A vegyes típusú termelést folytató gazdaságoknál is nőtt a

piacra termelők száma, arányuk a régióban meghaladta a 28%-ot; e kategórián belül is a Békés megyei egyéni gazdaságoké a nagyobb. Az állattartók között mind országosan, mind pedig a régió megyéiben 5% alatti a piacra termelők hányada, bár a 2010. évihez képest 1–2 százalékpontos a növekedés.

2. ábra

Az egyéni gazdaságok számának megoszlása a termelés célja szerint, 2010

Munkaerő-felhasználás

2010-ben a 4 fő feletti létszámot foglalkoztató¹ gazdasági szervezetekben alkalmazásban állók 22%-át a dél-

¹ Az éves intézményi munkaügyi adatgyűjtési rendszer adatai szerint.

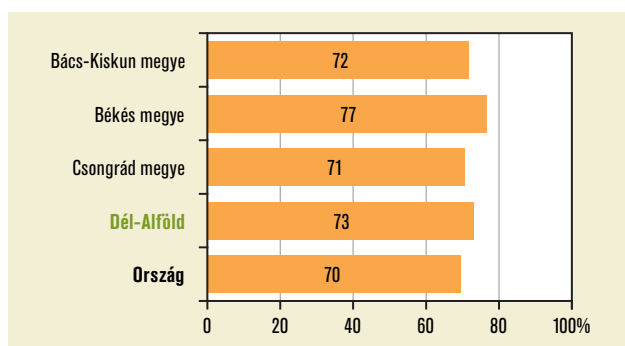
alföldi agrárvállalkozások foglalkoztatták: Bács-Kiskun megyében 7690, Békésben 6623, Csongrád megyében 5645 főt. A vizsgált időszakban a létszámcsökkenés mértéke a régióban mérsékeltebb volt, ezért az országos-hoz viszonyított részesedése nőtt, ami Bács-Kiskun és Békés megyében fél-fél százalékpontos, Csongrád megyében ennél alacsonyabb aránynövekedést jelentett; 2010-ben 8,4, 7,2, illetve 6,2% volt.

2010-ben a mezőgazdaságban alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete országosan 143 ezer forint volt, héttizede a nemzetgazdasági átlagnak, valamint két és félszerese a 2000. évinek. Az átlagkereset a dél-alföldi megyék közül csak Békésben alakult ennél kedvezőbbben, ott átlagosan 157 ezer forintot kerestek az ágazatban dolgozók. A régió belül a nemzetgazdasági átlaghoz is a Békés megyei mezőgazdasági keresetek állnak a legközelebb (94,5%), ami nemcsak a magasabb ágazati keresetnek köszönhető, hanem az alacsonyabb nemzetgazdasági átlagnak is.

Az egyéni gazdaságokban jelentős a családi munkaerő nagyságrendje (a gazdálkodók és a nem fizetett munkaerő együttesen), számuk a Dél-Alföld megyéiben a 2010. évi összeírásakor 224 ezer fő volt. A családi munkaerő Bács-Kiskun megyében 99 ezer, Békésben 66 ezer, Csongrádban 59 ezer fő volt; számuk Bács-

3. ábra

A mezőgazdaságban alkalmazásban állók számának változása, 2010
(2000. év = 100,0)

Kiskun megyében az országos átlagnál 2 százalékponttal nagyobb mértékben csökkent, a másik két megyében viszont annál kevésbé. A gazdálkodók héttizede a férfiak közül került ki, a családi munkaerőn belüli arányuk az Alföld déli megyéiben megközelítette az 55%-ot, Békés megyében meg is haladta azt.

A régió gazdálkodóinak korszerkezete az országos-hoz hasonló: a 122 ezer gazdálkodó mintegy ötöde a 25–44 éves, közel fele a 45–64 évesek közé tartozott, a 65 éves és idősebbek aránya 30% volt. A fiatalabb kor-

2. tábla

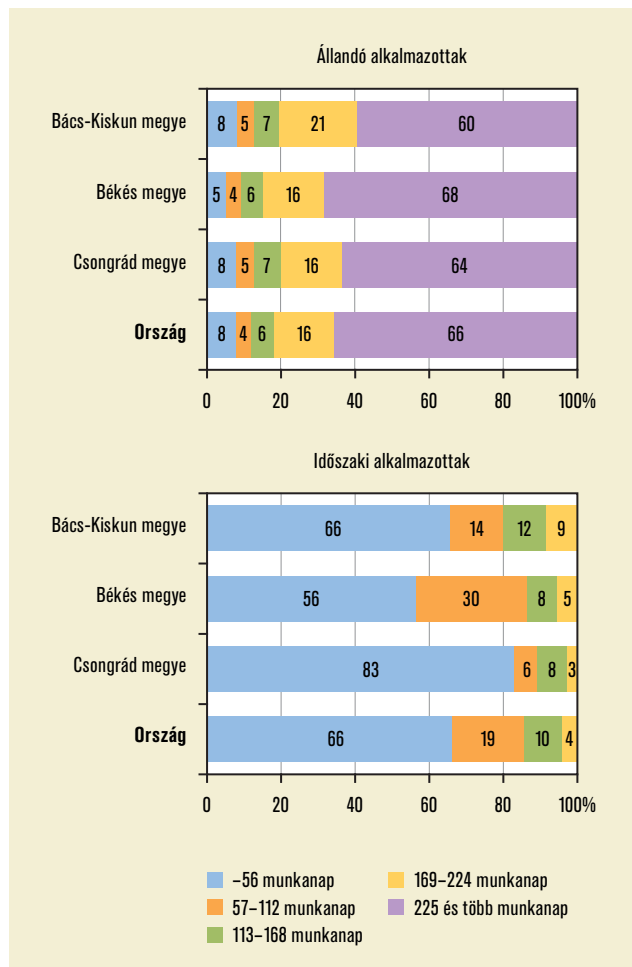
Az egyéni gazdálkodók és a nem fizetett munkaerő megoszlása a legmagasabb mezőgazdasági végzettség és korcsoportok szerint, 2010

(%)

Terület	Legmagasabb mezőgazdasági végzettség				14-24	25-44	45-64	65-
	nincs, gyakorlati tapasztalat	alapfokú	középfokú	felsőfokú				
Éves								
Egyéni gazdálkodók								
Bács-Kiskun megye	84,7	6,2	6,4	2,8	0,7	22,4	48,1	28,8
Békés megye	80,3	7,2	9,5	3,1	0,7	21,5	47,6	30,2
Csongrád megye	85,4	5,2	6,7	2,7	0,7	21,3	47,7	30,3
Dél-Alföld	83,5	6,3	7,4	2,8	0,7	21,8	47,8	29,6
Ország	86,3	5,0	6,0	2,6	0,7	20,8	48,8	29,8
Nem fizetett munkaerő								
Bács-Kiskun megye	91,9	2,8	3,8	1,6	11,2	32,0	41,4	15,4
Békés megye	90,9	2,9	4,4	1,8	8,7	29,9	44,2	17,3
Csongrád megye	92,1	2,5	3,7	1,7	12,4	31,0	40,3	16,3
Dél-Alföld	91,7	2,8	3,9	1,7	10,8	31,1	41,9	16,2
Ország	93,6	2,1	2,9	1,4	10,0	31,6	43,0	15,4

4. ábra

Az állandó és az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak megoszlása a gazdasági szervezetekben, 2010

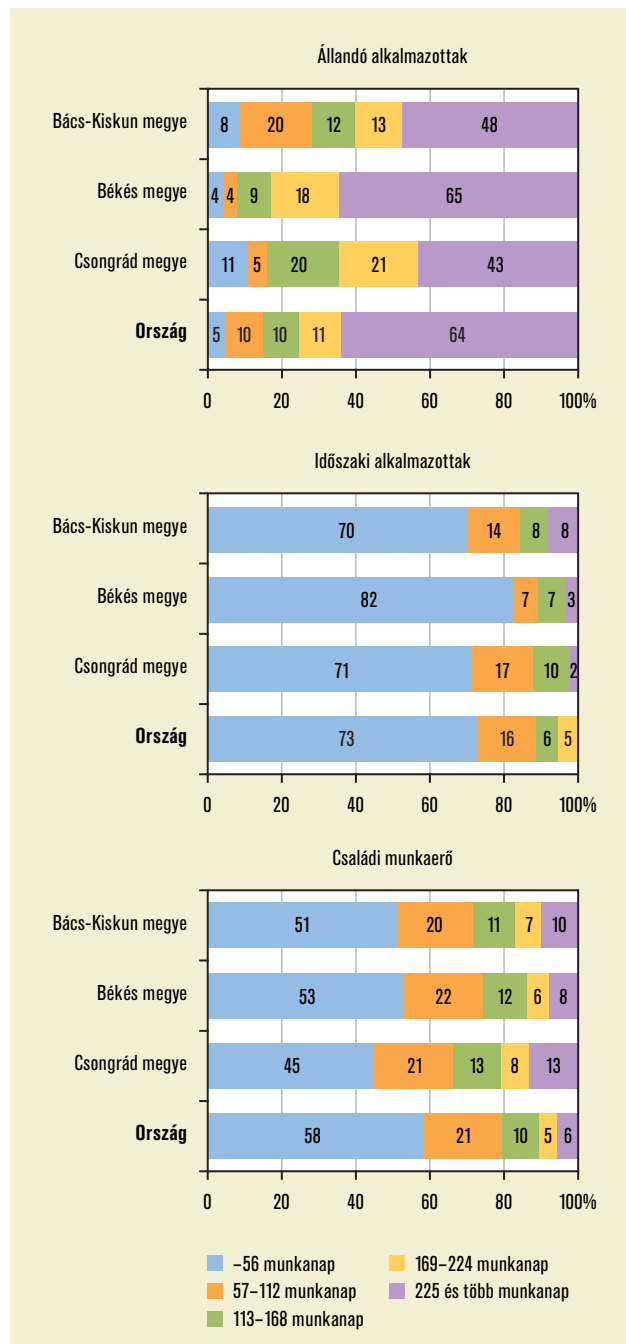

osztályok kevésbé képviseltetik magukat a mezőgazdasági munkában, arányuk 2010-ben még az 1%-ot sem érte el. A gazdálkodók közül kevesen rendelkeztek mezőgazdasági végzettséggel, háromnegyedük „csak” gyakorlati tapasztalattal vezette a gazdaságát, 8,2%-uk még azzal sem rendelkezett. Legalább közép-, illetve felsőfokú szakmai végzettsége 2010-ben 7,4, illetve 2,8%-ának volt, arányuk mind a két esetben meghaladta az országos átlagot. Korszerkezetükből következik, hogy magas hányadot, 46%-ot képviseltek a nyugdíjasok, de négytizedet meghaladó a foglalkoztatottaké is. A megyék közül Békés megye gazdálkodóinak gazdasági aktivitása mutat lényegesebb eltérést, itt a foglalkoztatottak aránya csak 37, a nyugdíjasoké viszont 50%.

Országosan az egyéni gazdaságokban dolgozók több mint 47%-át a családtagok adják, a délkeleti megyékben ez az arány 2 százalékponttal kisebb. A gazdákkal ellen-

5. ábra

Az állandó, az időszakos mezőgazdasági alkalmazottak és a családi munkaerő megoszlása az egyéni gazdaságokban, 2010

tétben a segítő családtagok magasabb hányada, háromnegyede nő, valamint közöttük magasabb a foglalkoztatottak aránya is. Több mint négytizedük a 45-64 éves korcsoportba tartozik; körükben a gazdálkodókkal szemben magasabb a 14-24 éves és alacsonyabb a 65 éves és idősebbek aránya. A több fiatal miatt nagyobb a tanulók aránya, a nyugdíjasoké viszont kisebb. Az

egyéni gazdaságokban dolgozó családtagok több mint héttizedének nincs semmilyen mezőgazdasági végzettsége, ötöde pedig gyakorlati tapasztalattal sem rendelkezik. Legalább középfokú agrárvégzettsége csak 3,9%-ának van. A dél-alföldi megyékben ez az arány országost meghaladó, a gazdálkodókhöz hasonlóan országosan Békés megyében a legnagyobb.

A 2010. évi felvétel szerint a régió egyéni gazdaságaiban 19,6 ezren álltak alkalmazásban, 11%-uk állandó jelleggel, a többiek időszakosan. A régió megyéi közül az alkalmazottak létszáma Bács-Kiskun megyében volt a nagyobb. A Dél-Alföld egyéni gazdaságaiban dolgozó családtagok fele (gazdálkodókkal együtt számítva) 2010-ben éves szinten 57 napnál többet dolgozott.

Földhasználat, agrotechnika

Földterület, művelési ágak

A Dél-Alföld gazdaságai 2010-ben összesen 1335 ezer hektáron gazdálkodtak, ami az országos terület ötöde. Ennek közel felét a Bács-Kiskun, háromtizedét a Békés és mintegy negyedét a Csongrád megyei gazdák hasznosították. A gazdaságok használatában lévő területnek országosan a héttizede állt mezőgazdasági művelés alatt, ez az arány a Dél-Alföldön 10 százalékponttal magasabb. A művelés alatt álló terület aránya Bács-Kiskun megyében alig haladta meg az országos átlagot, ezzel szemben Békés megye 93%-os aránya országosan a legmagasabb; a Csongrád megyei pedig Békés és Hajdú-Bihar megye után a harmadik legnagyobb.

A földhasználat művelési ágak szerinti megoszlásában a két összeírás között nem következett be lényeges változás. A gazdaságok által használt földterület túlnyomó része továbbra is szántó, aránya országosan megközelíti a hattizedet; a dél-alföldi megyékben földrajzi, természeti adottságuknak köszönhetően magasabb, kétharmad. A három megye adottságai között jelentős különbségek húzódnak meg: amíg Békés megyében használják az ország legjobb minőségű szántóit, amelyek helyenként a

40 aranykoronás értéket is meghaladják, addig a kunsági homokhátak kevésbé alkalmasak a szántóföldi növénytermesztésre. A szántóterület aránya Békésben országosan is a legmagasabb, közel másfélszer nagyobb az országos átlagnál; gazdálkodási forma szerint vizsgálva az egyéni gazdaságoknál megközelíti a 88%-ot.

A második legnagyobb művelési ág az erdő, amely a gazdaságok használt földterületéből országosan 23%-ban részesedett, aránya 2000 óta nem változott. A 2010. évi összeírásakor a legmagasabb hányaddal (55%) Nógrád megye rendelkezett, az alföldi megyék erdőállománya elmaradt az országos átlagtól, Békés megyében az aránya mindössze 2,2%, amely a megyék közül a legalacsonyabb. Az erdőterület arányában gazdálkodási formától függően nemcsak országosan, de a dél-alföldi régióban is jelentős az eltérés; ez az egyetlen művelési ág, melynek használata a gazdasági szervezeteknél nagyobb arányú, mint az egyéni gazdaságoknál.

A harmadik legjelentősebb terület a gyepek, amely a régió földterületéből 12%-os arányt képviselt, 2 százalékponttal többet, mint országosan. A gyepterület aránya Békésben és Csongrádban ennél kisebb, Bács-Kiskunban nagyobb.

3. tábla

A gazdaságok használatában lévő összes földterület és a főbb művelési ágak aránya, 2010

Terület	Használt földterület összesen, ezer hektár	Ebből:					
		a szántó	a konyhakert	a gyümölcsös	a szőlő	a gyepek	az erdő
		aránya, %					
Bács-Kiskun megye	615,5	51,3	0,2	1,5	2,9	15,5	24,2
Békés megye	415,6	84,7	0,3	0,3	0,0	8,1	2,2
Csongrád megye	304,0	70,1	0,3	1,1	0,4	11,0	12,6
Dél-Alföld	1 335,0	66,0	0,2	1,0	1,4	12,2	14,7
Ország	6 533,8	58,2	0,3	1,3	0,9	9,9	23,3

Az ültetvények részesedése 2000 óta lényegében nem változott, 2010-ben 2,2% volt. Bács-Kiskun megyében az országos területnek a kétszeresét művelték, itt található a szőlőültetvények háromtizede. Csongrád megyében az ültetvények aránya 1,5%, Békésben viszont ennek csak az ötöde.

2010-ben országosan a gazdasági szervezetek közel nyolctizede használt mezőgazdasági területet, amelyenél a Dél-Alföldön Csongrád és Békés megyében ennél nagyobb arányban. 2000-hez viszonyítva országosan 16, a régióban 15 százalékponttal nőtt a mezőgazdasági terület aránya. A gazdasági szervezetek a régióban átlagosan 340, országosan 323 hektárt használtak, 203, illetve 210 hektárral kevesebbet, mint tíz évvel korábban. A gazdaságok számának 24%-os növekedését az általuk használt földalap nem tudta követni, mezőgazdasági területük 4,6%-kal csökkent. A dél-alföldi megyék közül Békésben és Csongrádban az országos átlagnál 28, illetve 12%-kal nagyobb területet műveltek, Bács-Kiskun megyében viszont az átlagos földterület a társ megyéknél és az országos átlagnál is kisebb. Békés megye gazdasági szervezeteinek átlagos földterülete 411 hektár, Fejér és Jász-Nagykun-Szolnok megye után a harmadik legnagyobb.

A régióban az egyéni gazdaságok közel kilenc-tizede, országosan ezt kissé meghaladó aránya rendelkezett mezőgazdasági területtel, a 2000. évihez viszonyított aránynövekedés 5,4, illetve 3,4 százalékpontos. A dél-

alföldi megyék közül a mezőgazdasági területet használó egyéni gazdaságok aránya Békésben marad el leginkább az országos átlagtól, a 10 évvel korábbihoz viszonyított 7,9 százalékpontos csökkenés után 2010-ben 85% lett. Az egyéni gazdaságok átlagos mezőgazdasági területe országosan 4,6 hektár, közel kétszerese a tíz évvel korábbinak. A régió egyéni gazdaságai átlagosan 6,0 hektár mezőgazdasági területet műveltek; megyei közül a Békés megyei gazdák átlagos területe kimagasló, a 7,1 hektár Jász-Nagykun-Szolnok megye után a második legnagyobb.

A legtöbb gazdaság a szántó művelési ágban használt mezőgazdasági területet, és a területből való részesedés is a szántó esetében volt a legnagyobb. 2010-ben a Dél-Alföld gazdasági szervezeteinek 73, egyéni gazdaságainak 59%-a művelt szántót, előbbieik aránya 10, utóbbiaké egy százalékponttal nőtt. A szántót használó gazdaságokra jutó szántóterület átlaga 2010-ben a gazdasági szervezeteknél 336, az egyéni gazdaságoknál 7,1 hektár volt, 170 hektárral kevesebb, illetve 3 hektárral több, mint 2000-ben. Az agrárszervezetek Fejér megyében, valamint a Dél-Dunántúlon, az egyéni gazdaságok Jász-Nagykun-Szolnok (13 hektár) és Békés megyékben (10 hektár) használták a legnagyobb szántóterületeket.

Szőlő- és gyümölcsültetvényeket országosan a gazdasági szervezetek 20, az egyéni gazdaságok 37%-a művelt; a Dél-Alföldön az arányok mérsékeltébbek, 16, illetve 19% voltak. A régió megyei közül szőlő- és gyümölcsstermesztéssel foglalkozó gazdasági szervezetek részese-

4. tábla

A mezőgazdasági terület és a főbb művelési ágak átlagos nagysága, 2010

(hektár)

Terület	Mezőgazdasági terület	Szántó	Konyhakert	Szőlő	Gyümölcsös	Gyep
Gazdasági szervezetek						
Bács-Kiskun megye	278,8	280,3	0,2	27,8	18,2	141,2
Békés megye	411,4	286,1	0,7	4,8	13,1	134,9
Csongrád megye	360,8	355,2	-	5,4	17,5	99,8
Dél-Alföld	340,4	336,1	0,3	25,6	17,5	128,7
Ország	322,6	340,1	0,5	19,0	25,1	116,5
Egyéni gazdaságok						
Bács-Kiskun megye	5,8	6,2	0,1	1,6	1,3	6,7
Békés megye	7,1	10,0	0,1	0,2	0,4	9,4
Csongrád megye	5,1	5,7	0,1	0,6	1,0	3,8
Dél-Alföld	6,0	7,1	0,1	1,4	1,0	6,0
Ország	4,6	6,2	0,0	0,4	0,6	5,1

dése Bács-Kiskun megyében volt kimagasló és egyben országos átlagot is meghaladó: 26%. Ugyanitt az egyéni gazdaságok aránya a régión belül ugyan a legmagasabb, ám 8,0 százalékponttal kisebb az országosnál. Csongrádban a gazdasági szervezetek 11, az egyéni gazdaságok 16%-a, Békés megyében 4,1 illetve 7,5%-a rendelkezett ültetvénnyel. Ez utóbbi arányok a megyék közül a legkisebbek.

A gyümölcsültetvények átlagos mérete a gazdasági szervezetek körében országosan 10 hektárral lett kisebb. A dél-alföldi megyék közül Bács-Kiskunban hasonló mértékben csökkent a gyümölcsösök területe, a másik két megyében viszont közel 4 hektárral nőtt az átlagos területük. Az egyéni gazdaságok gyümölcsültetvénye országosan és a Dél-Alföld megyéiben is néhány tized hektárral lett nagyobb. A szőlőültetvények átlagos mérete a gazdasági szervezeteknél háromtizedével csökkent, az egyéniéknél 0,1 hektárral nőtt 2000-hez viszonyítva. Az Alföld déli megyéinek egyéni gazdaságaiban kétszeresére nőtt az átlagos szőlőültetvény-méret, a gazdasági szervezetekben viszont 2,6 hektárral csökkent.

Gyepterületet a régióban a gazdasági szervezetek háromtizede, az egyéniéknél mindössze 15%-a használt. A gazdasági szervezetek átlagos gyepterülete 27 hektárral csökkent, az egyéni gazdaságoké 2 hektárral nőtt.

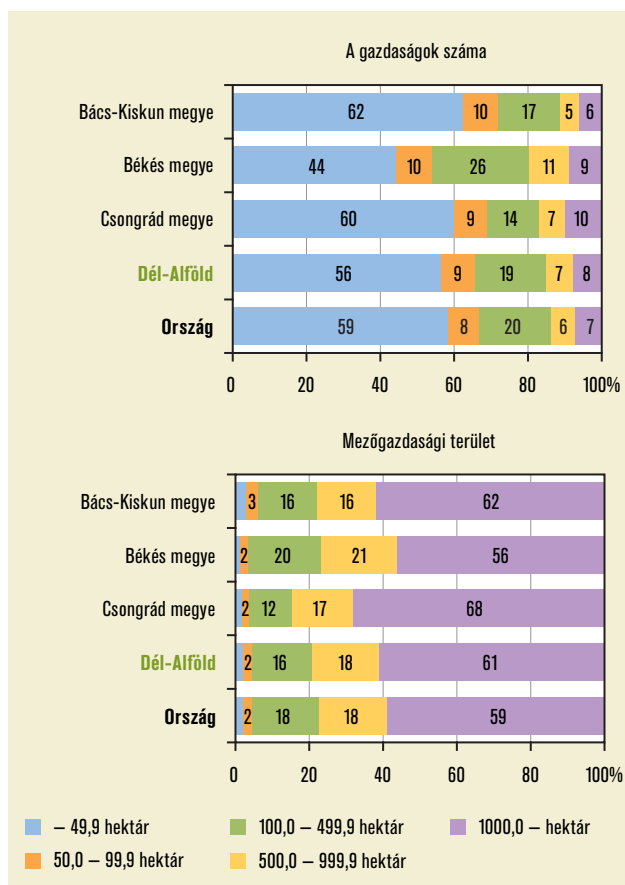
A földhasználat gazdálkodási forma szerint

A két gazdálkodási forma birtokszerkezetében továbbra is számottevő az eltérés. Országosan a gazdasági szervezetek közel hattizede, a Dél-Alföldön 56%-a termelt 50 hektárnál kisebb területen, a mezőgazdasági terület mindössze 2,2, illetve 2,1%-án. Ezzel szemben az 1000 hektárnál nagyobb területtel rendelkező szervezetek aránya a 7,2%-os országos arányt kissé meghaladva a Dél-Alföldön 7,9% volt, ugyanez a kör birtokolta a mezőgazdasági terület 59, illetve 61%-át.

Az 50 hektárnál kisebb területen termelő gazdasági szervezetek aránya a régió megyéi közül Békés megyében volt a legkisebb, 44%, ezek a szervezetek művelték a fölterület 1,4%-át. Idesorolható a Bács-Kiskun és a Csongrád megyei szervezetek 63, illetve 60%-a, a földterületük aránya 3,0 és 1,8%-ot képviselt. Az 1000 hektárt meghaladó területtel rendelkező szervezetek száma Békés és Csongrád megyében meghaladta az országos átlagot, földterületük mérete viszont csak Csongrád megyében volt átlag feletti.

6. ábra

A gazdasági szervezetek számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

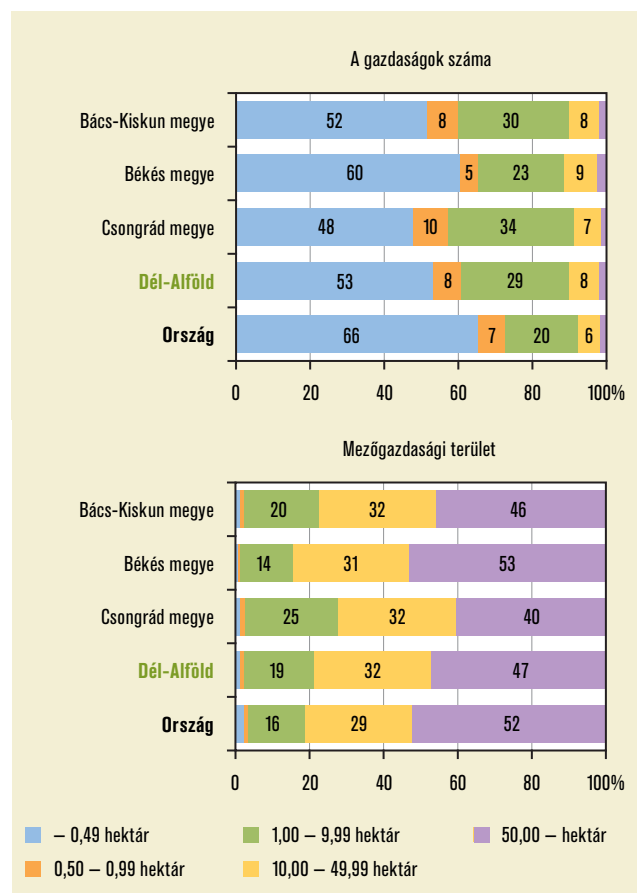
A Dél-Alföldön az egyéni gazdaságok mintegy hattizede, az országosnál 12 százalékponttal kisebb hányada gazdálkodott egy hektárnál kisebb területen; Bács-Kiskun megyében az arányuk 60, Békés megyében 65, Csongrád megyében 57%-os volt. Országosan minden ötödik gazdaság 1 és 10 hektár közötti területtel rendelkezik, miközben a mezőgazdasági terület 16%-át használják. A Dél-Alföld megyéi közül Bács-Kiskun és Csongrád megyékben jelentősen nagyobb ez az arány, eléri, illetve meghaladja a háromtizedet, az általuk használt mezőgazdasági terület aránya pedig ötöde, illetve negyede a megyei teljes mezőgazdasági területének. A 10 hektárt meghaladó területtel rendelkező gazdaságok aránya az országos átlagnál nagyobb, viszont az 50 hektár feletti területen gazdálkodók földterületből való részesedése elmarad attól.

A két összeírás között Bács-Kiskun megyében a 100 hektárnál kisebb területen gazdálkodók száma és

aránya erőteljesen nőtt, ami az ennél nagyobb gazdaságok aránycsökkenését vonta maga után. Békés megyében az 500 hektárt meg nem haladó mezőgazdasági területtel rendelkező gazdaságok aránya emelkedett, az ennél

7. ábra

Az egyéni gazdaságok számának és mezőgazdasági területének megoszlása a mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2010

nagyobbaké az országos átlagnál nagyobb mértékben csökkent. Csongrád megyében csak az 50 hektárnál nagyobb, de a 100 hektárt el nem érő gazdaságok aránya nőtt, a többieké visszaesett, miközben mind a három megyében csak a legnagyobb gazdaságok mezőgazdasági területének csökkent az aránya.

Agrotechnikai jellemzők

A tápanyag-visszapótlás során leginkább a műtrágya használata jellemző; országosan hétszer nagyobb területen alkalmaznak kemikáliákat, mint szerves trágyát. 2000-ben az aránykülönbség hatszoros volt. Mezőgazdasági területük legnagyobb hányadát, több mint 80%-át a dél-dunántúli megyék gazdaságai műtrágyázták. A Dél-Alföldön ez az arány mindössze 56%, ezen belül Békés megye kétharmados értéke a legmagasabb. A gazdasági szervezetek körében nagyobb és kiegyenlítettebb a műtrágyázott alapterület aránya, szemben az egyéni gazdaságokéval, ahol megyénként nagy különbségek jelentkeznek. A régió megyéi közül Bács-Kiskun és Csongrád megyében volt számottevő az eltérés a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok szerves trágyázott területének arányai között, Békésben viszont az egyéni gazdaságok műtrágyázott területének volt nagyobb az aránya.

Szerves trágyával a régióban a mezőgazdasági terület mintegy 10%-át kezelték, legnagyobb arányban Bács-Kiskun megyében; ezzel a megye csak néhány tized százalékkal maradt el az országosan legmagasabb, Komárom-Esztergom megyei aránytól. Az egyéni gazdaságok földjeit nagyobb arányban szerves trágyázzák, mint a gazdasági szervezetekét, ami a dél-alföldi megyékben még

5. tábla

A mezőgazdasági területből a trágyázott és az öntözhető alapterület aránya, 2010

(%)

Terület	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető	szerves trágyázott ^{a)}	műtrágyázott	öntözhető
	alapterületének aránya a mezőgazdasági területből					
Bács-Kiskun megye	5,8	66,8	8,2	14,5	37,2	4,6
Békés megye	5,6	66,2	17,1	9,9	68,4	4,8
Csongrád megye	6,3	66,7	14,4	13,2	41,8	6,4
Dél-Alföld	5,8	66,5	13,2	12,6	48,9	5,1
Ország	7,0	67,8	7,0	10,3	57,6	3,4

a) A szerves trágyázott terület magában foglalja a szilárd, a mélyalmos, a trágyalével és hígtrágyával kezelt területeket.

hangsúlyosabban megmutatkozik. 2000-hez viszonyítva, gazdálkodási forma szerint vizsgálva különböző módon változott a talaj tápanyag-visszapótlása. A gazdasági szervezeteknél mindhárom dél-alföldi megyében néhány százalékponttal egyaránt nőtt a szerves és a műtrágyázott területek aránya. Az egyéni gazdaságoknál a szerves trágyázott terület részaránya a régió megyéiben átlagosan 3,5 százalékponttal csökkent, összefüggésben a szektor állatállományának szűkülésével. A műtrágya használata Bács-Kiskun megye egyéni gazdaságaiban 2,7 százalékponttal csökkent, Békésben és Csongrádban emelkedett, 13 és 3,0 százalékponttal.

A régióban használt mezőgazdasági terület mindössze 8,3%-a öntözhető, ami az országosnál mintegy 3 százalékponttal nagyobb volt. A legnagyobb arányban az alföldi megyék mezőgazdasági területeit lehet öntözni; Jász-Nagykun-Szolnokban 12, Békésben 10, Csongrádban 9,8 és Hajdú-Bihar megyében 9,0% a részesedésük. A gazdasági szervezetek földjei nagyobb arányban öntözhetőek, különösen igaz ez Békés és Csongrád megyékre, ahol az országos érték több mint kétszeresét mérték. Dél-Alföldön az öntözhető területek arányának csökkenése a gazdasági szervezeteknél nagyobb mértékű volt, különösen Csongrád megyében, ahol elérte az 5 százalékpontot.

A termelés alakulása

Szántóföldi növénytermesztés

A 2010. évi mezőgazdasági összeírás szerint az országban a mezőgazdasági terület nyolctizedén, 3,8 millió hektáron folytattak szántóföldi növénytermesztést. A Dél-Alföldön az országos szántóterület 23%-án, 881 ezer hektáron folyt növénytermesztés. A szántóföldi növénytermesztés fő növényei a gabonafélék, amelyeket országosan 2,4 millió hektáron termesztettek, a tíz évvel korábbihoz képest bő tizedével kisebb területen. Dél-Alföld szántóit is a gabonafélék uralkodják, 62%-át foglalták el a vetésterületnek. Az egyéni gazdaságok szántóin a gabonafélék aránya Bács-Kiskun és Békés megyében – az országoshoz hasonlóan – elérte a kétharmadot, de Csongrád megyében is hattized feletti.

A vizsgált időszakban a gabonafélék két legfontosabb növénye a búza és a kukorica. Hagyományosan e két növény területe a legnagyobb, együttesen több mint nyolctizedét adták a gabonafélék vetésterületének. A kedvezőtlen időjárási viszonyok miatt búzát 2010-ben a Dél-Alföldön 213 ezer hektáron, az országos terület 23%-án vetettek, részesedése elmaradt a megelőző évek átlagától. A megyék közül Jász-Nagykun-Szolnok után a második legnagyobb területen Békésben vetettek búzát, az országos terület tizedén. 2010-ben a búza termésátlaga közepesnek mondható, a csapadékos időjárás miatt az Alföldön gyengébb termést takarítottak be. Magas hozamokat a Dunántúl déli és nyugati megyéi értek el; a megyék sorrendjében Bács-Kiskun megye a 9., Csongrád megye a 11., Békés megye csak a 13. helyre került.

A búzát követően a második legfontosabb kalászos növényünk az árpa, 2010-ben a régióban mintegy 64 ezer hektáron vetették; legnagyobb területe, 24 ezer hektárral Bács-Kiskun megyében volt. Országosan az árpa átlagos hozama is csak közepes, jobb eredményeket a búzához hasonlóan a dunántúli megyékben érték el. Dél-Alföldön csak Bács-Kiskun megye eredménye haladta meg az országos átlagot, a megyék sorrendjében 7., Csongrád megye a 11., Békés pedig csak a 16. lett.

A gabonafélék után a régióban 161 ezer hektáron az ipari növények foglalták el a második legnagyobb területet, a szántó ötödét; szántóterületből való részesedésük elmaradt az országostól, ami az egyéni gazdaságok szerényebb területének a következménye. Az ipari növények csoportján belül a napraforgó és a repcemag nagyobb jelentőségű. Az országos napraforgó-terület negyede a Dél-Alföldön található, ahol Jász-Nagykun-Szolnok után Békés megye rendelkezett a 2. legnagyobb területtel. A napraforgó termésátlaga 2010-ben tizedével kisebb, mint amennyi a megelőző tíz év átlagában volt. Legjobb terméseredményt itt is a Dunántúlon realizáltak, Vas, Fejér és Tolna megyékben érték, illetve meghaladták a 2,4 tonnás hektáronkénti hozamot. Az országosat meghaladó átlagok Bács-Kiskun és Békés megyének a 8. és 9. helyet jelentették, míg Csongrád megye országos átlag alatti hozama a 13. helyre volt elegendő. Cukorrépat 2010-ben már csak mintegy 16 ezer hektáron termesztettek az országban, annak is háromnegyedét a Dunántúlon, ahol még gazdaságos távolságban elérhető az ország egyetlen cukorgyára. A Dél-Alföldön az alig 2,5 ezer hektáron termesztett cukorrépa csak bő negyede a tíz évvel korábbinak.

A vizsgált időszakban a szántóföldi növénytermesztésben a repcemag termelésnövekedése volt a legdinamikusabb; 2010-ben országosan 242 ezer hektáron vetették. A legnagyobb repceterületekkel, Győr-Moson-Sopron, Vas, Somogy és Borsod-Abaúj-Zemplén megye rendelkezett, ahol megyénként meghaladta a 20 ezer hektárt. A 2010. évi csapadékos időjárás nem kedvezett a repcének sem, így a megelőző évek jó terméseredményét nem sikerült elérni. Legjobb eredménnyel Vas, Tolna és Zala megyékben termesztették, ahol elérte, illetve meg is haladta a két és fél tonnás hektáronkénti hozamot. A Dél-Alföld megyéi közül Bács-Kiskun érte el a legjobb helyezést, a 10. lett, Békés és Csongrád megye csak 14. illetve 15.

Legfontosabb takarmánynövényünket, a kukoricát 2010-ben országosan 1037 ezer hektáron vetették, területe mintegy tizedével kisebb a 2000. évinél. Területvesztése a Dél-Alföldön nagyobb volt, 211 ezer hektáron vetették. Hajdú-Bihar és Tolna megye után a Békés

megyei közel 93 ezer hektár a 3. legnagyobb terület. Országosan a kukorica hektáronkénti termése 6470 kg volt; a Dél-Alföld megyéi közül Békésben érték el a legjobb eredményt, ami a megyék rangsorában a 8. helyre volt elegendő, Bács-Kiskun és Csongrád a 12. és 13. helyezést érte el.

A szálás és lédús takarmánynövények termesztését nagyban meghatározza az állatállomány alakulása. Takarmánynövényeket 2010-ben országosan 285 ezer hektáron vetettek, közel negyedét a Dél-Alföldön; vetésterülete országosan 9,3%-kal, a dél-alföldi megyékben bő ötödével növekedve elérte a 69 ezer hektárt. Bács-Kiskun megyében található az országos terület tizede, amely a megyék közül a legnagyobb.

Silókukoricát és csalamádét 2010-ben országosan alig 85 ezer hektáron takarítottak be, mintegy negyedével kisebb területen, mint az azt megelőző tíz év álagában. A Dél-Alföld megyéiben található az országos terület bő ötöde, a megyék közül Veszprém megye

6. tábla

A főbb növénycsoportok vetésterületen belüli aránya, 2010

(%)

Terület	Gabonafélék	Ipari növények	Száraz hüvelyesek	Takarmánynövények	Gyökér- és gyök-gumós növények	Zöldségfélék
Gazdasági szervezetek						
Bács-Kiskun megye	56,4	23,3	0,1	8,5	1,6	4,0
Békés megye	52,7	20,5	1,3	8,6	0,1	2,5
Csongrád megye	59,2	21,7	1,4	9,8	0,6	2,7
Dél-Alföld	55,6	21,7	1,0	8,9	0,7	3,0
Ország	58,8	21,4	0,6	9,2	0,8	1,3
Egyéni gazdaságok						
Bács-Kiskun megye	66,7	14,7	0,1	10,7	1,1	1,5
Békés megye	67,7	17,7	0,9	4,4	0,3	2,4
Csongrád megye	63,1	13,9	0,4	6,1	2,2	4,6
Dél-Alföld	66,3	15,7	0,5	7,1	1,0	2,6
Ország	66,0	18,2	0,4	5,9	1,0	1,6
Összes gazdaság						
Bács-Kiskun megye	62,6	18,1	0,1	9,8	1,3	2,5
Békés megye	61,3	18,9	1,1	6,2	0,2	2,5
Csongrád megye	61,3	17,4	0,9	7,8	1,5	3,7
Dél-Alföld	61,8	18,2	0,7	7,9	0,9	2,8
Ország	62,5	19,8	0,5	7,5	0,9	1,4

után Békés megyében volt a 2. legnagyobb terület. Termésátlaguk országosan 2010-ben megközelítette a hektáronkénti 27 tonnás hozamot; a Dél-Alföldön Bács-Kiskun és Békés megye az átlagosnál jobb hozammal a megyék rangsorában a 4. és 6. helyet érte el, míg Csongrád csak a 16. lett.

A lucernaszéna termőterülete ingadozásokkal ugyan, de csökkenő tendenciát mutat; 2010-ben országosan 157 ezer hektáron vetették, kisebb területen, mint 2000-ben. Legnagyobb termesztői az alföldi megyék, ahol az állattartás elmaradhatatlan kísérő tevékenysége. A lucernaterület 13%-a Bács-Kiskun megyében található, további 16%-a pedig a régió másik két megyéjében. A lucernaszéna hozama a dunántúli megyékben kedvezően alakult, meghaladta a hektáronkénti 5 tonnát, a Dél-Alföldön viszont számottevően elmaradt az országos átlagtól, így a megyék rangsorában Békés és Csongrád megye a 13. és 14., Bács-Kiskun csak a 18. lett.

2010-ben szántóföldi zöldségtermesztést a régióban a tíz évvel korábbinál 5,3%-kal kisebb területen, 24 ezer hektáron folytattak a gazdaságok, ami az országos terület 44%-át adta. A zöldségterület 54%-a az egyéni gazdaságok használatában áll. Legnagyobb zöldségtermesztő területtel Hajdú-Bihar megye és a dél-alföldi megyék

rendelkeztek. A szántóföldi és a hajtattott zöldségtermesztés kiemelt jelentőségű az Alföldön; a főbb zöldségfélék közül a legnagyobb területen és egyben a legnagyobb mennyiséget is hagyományosan az alföldi megyékben állítják elő.

2010-ben a Dél-Alföldön művelték a sárgadinnye országos területének héttizedét, amelyet mindhárom megyében szinte kizárólag csak az egyéni gazdaságok használtak. A vöröshagyma-, a paradicsom- és a zöldbabterületek közel hattizede is a régióban található; a paradicsom vetésterülete Békésben, a zöldbabé Bács-Kiskunban, a vöröshagymáé pedig Csongrád megyében országosan is a legnagyobb. A sárgarépa termőterületének több mint fele, a görögdinnyének közel fele a régió gazdaságainak használatában található, az előbbit legnagyobb arányban a Csongrád megyei, az utóbbit viszont a Békés megyei gazdálkodók művelik.

Gyümölcs- és szőlőtermesztés

2010-ben az ország közel 84 ezer hektár gyümölcsös ültetvényének 16%-a volt a Dél-Alföldön; Bács-Kiskun megyében 8970, Csongrád megyében 3449, Békésben mindössze 1061 hektár. Országosan a gyümölcsösök

7. tábla

A főbb szántóföldi növények átlagos terméshozama

(kilogramm/hektár)

Terület	Kukorica	Búza	Árpa	Triticale	Zab	Rozs	Napraforgó-mag	Repce-mag
2001-2005. évek átlaga								
Bács-Kiskun megye	5 820	3 960	3 020	2 820	2 000	1 890	2 080	1 970
Békés megye	5 730	4 340	3 420	3 810	2 620	3 720	2 140	2 070
Csongrád megye	5 200	3 910	3 140	2 840	2 250	1 990	2 260	1 840
Dél-Alföld	5 583	4 070	3 193	3 157	2 290	2 533	2 160	1 960
Ország	5 970	4 020	3 330	3 150	2 350	2 210	2 080	2 040
2010. év átlaga								
Bács-Kiskun megye	6 130	3 840	3 430	3 320	2 100	2 150	2 800	2 040
Békés megye	6 620	3 480	2 600	2 670	1 900	740	2 050	1 800
Csongrád megye	6 120	3 770	3 250	3 000	2 350	2 400	1 850	1 780
Dél-Alföld	6 330	3 660	3 090	3 210	3 210	2 230	2 020	1 910
Ország	6 470	3 710	3 360	3 070	2 320	2 110	1 930	2 050

92%-a törzsös, a többi bogyós. A Dél-Alföldön ettől csupán Csongrád megye gyümölcültetvény összetétele tér el jelentősen, ahol egy százalék alatti a bogyósok aránya.

Országosan a törzsös gyümölcsösök közel négytizedek alma, ötöde meggy, tizede szilva, az őszibarack, a dió, a kajszi, a körte és a cseresznye részesedése egyenként 10% alatti. A régió megyéi közül – miközben mértéke jelentősen elmarad az országostól – Bács-Kiskunban a legnagyobb az almaültetvények (27%) aránya, a második legnagyobb arányú a meggyültetvény (24%), a harmadik 19%-kal a szilva. Csongrád megyében a gyümölcsösök 56%-a őszibarack ültetvény, a többi gyümölcs közül csak az almáé haladja meg a 10%-ot. Békés megyében a törzsös ültetvények közel negyede szilva, a dió, a meggy és az alma részesedése 18, 16, illetve 14%. Országosan a bogyós ültetvények fele bodza, ötöde ribiszke, a málna, a szeder és a köszméte aránya 10% alatti. A dél-alföldi

megyék bogyós gyümölcsöseinek túlnyomó része bodza, aránya Csongrádban és Bács-Kiskunban eléri, illetve meghaladja a kilencetizedet, Békésben a nyolctizedet. Az országban a gyümölcsös ültetvények 73%-át egyéni gazdaságok művelik, arányuk a Dél-Alföldön ennél mintegy 9 százalékponttal nagyobb. 2010-ben 767 ezer tonna gyümölcsöt takarítottak be az országban, ennek 18%-a a Dél-Alföldről származott. Egyes gyümölcsfajtáknál ennél nagyobb részesedést ért el a régió; a meggy- és a kajszitermés ötöde, a szilva és a ringlőszilva több mint harmada a Dél-Alföldön termett.

2010-ben országosan mintegy 60 ezer hektár szőlőültetvényt regisztráltak, területe 12%-kal csökkent tíz év alatt. Az ültetvények 31%-a a Dél-Alföldön található, közülük a legtöbb, 17662 hektár Bács-Kiskun megyében, 1116 hektár Csongrádban, Békésben pedig a 100 hektárt sem éri el. Országosan a szőlőültetvények több mint kilencetizedén borszőlőt természetnek, Bács-Kis-

8. tábla

A gyümölcs- és szőlőterület átlagos nagysága

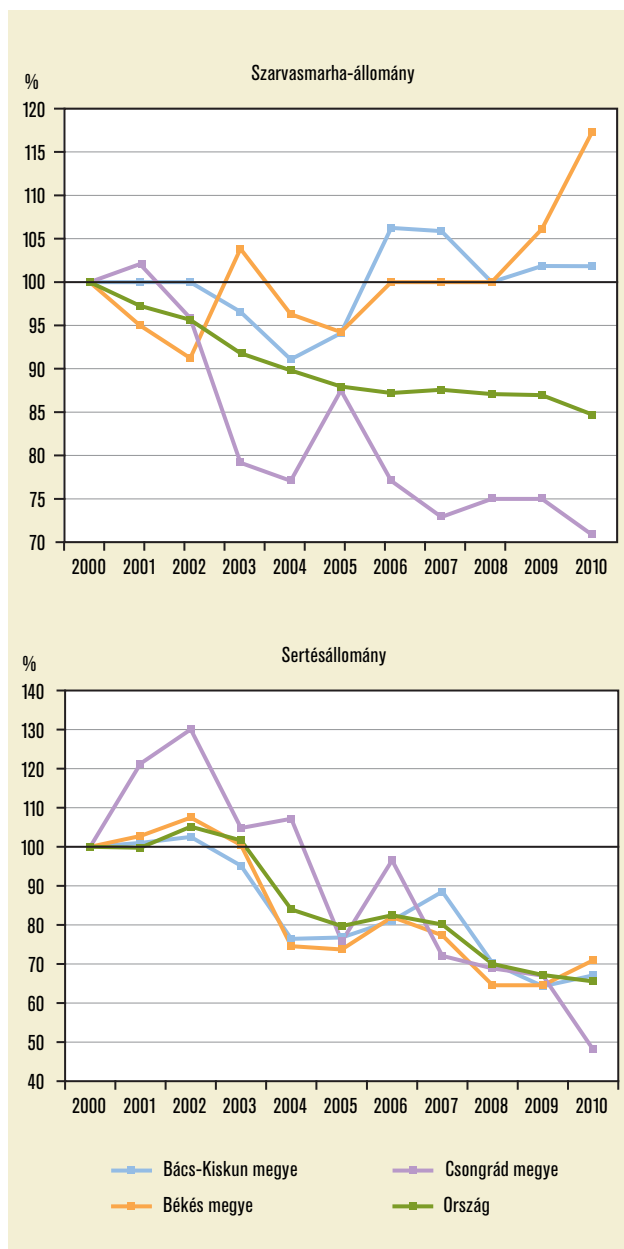
(hektár)

Terület	Gyümölcsössel		Szőlővel	
	rendelkező gazdaságra jutó átlagos ültetvényterület			
	2000	2010	2000	2010
Gazdasági szervezetek				
Bács-Kiskun megye	28,5	17,3	31,4	27,8
Békés megye	8,7	11,6	0,8	4,8
Csongrád megye	13,6	17,5	18,6	5,4
Dél-Alföld	21,7	16,7	28,2	25,6
Ország	35,7	23,0	27,7	19,0
Egyéni gazdaságok				
Bács-Kiskun megye	0,7	1,3	0,8	1,6
Békés megye	0,2	0,4	0,1	0,2
Csongrád megye	0,7	0,9	0,4	0,6
Dél-Alföld	0,6	1,0	0,7	1,4
Ország	0,4	0,6	0,3	0,4
Összes gazdaság				
Bács-Kiskun megye	0,8	1,6	0,8	1,8
Békés megye	0,2	0,5	0,1	0,2
Csongrád megye	0,8	1,1	0,5	0,6
Dél-Alföld	0,7	1,2	0,8	1,6
Ország	0,5	0,8	0,3	0,6

kun megyében ez az arány meghaladja a 96, Csongrád-ban a 90%-ot. Országosan a szőlőterületek 77%-a az egyéni gazdaságok használatában van, Bács-Kiskun megyében a szőlőültetvények 87, Csongrádban 97%-át használják az egyéni gazdaságok. 2010-ben összesen 295 ezer tonna szőlőt takarítottak be, ez alig fele a megelőző tíz év átlagának, ami a rendkívül gyenge termésért is következménye. Bács-Kiskun megyében szüretelték az ország szőlőtermésének 28, Csongrádban 1,5%-át.

8. ábra

A szarvasmarha- és a sertésállomány változása
(2000. december 1. = 100,0)

Állattartás

A 2010. június 1-jei országos 706 ezres szarvasmarha-állomány 17%-kal kevesebb a tíz évvel korábbinál, a közeljövő szaporulatát biztosító tehénállomány kéttizedével csökkent. Az állatállomány közel kétharmadát gazdasági szervezetek istállózták, ahol az átlagos állományméret 495 egyed. A szarvasmarhák egyharmadát tartó egyéni gazdaságoknál átlagosan 13 állatot tartottak.

Az országos állomány több mint ötödét, 151 ezer szarvasmarhát a dél-alföldi megyék gazdaságaiban istállózták, 58,6 ezret Bács-Kiskun, 55,6 ezret Békés és 35,9 ezret Csongrád megyében. A régióban 2000 óta átlagosan 15%-kal csökkent az állomány, megyénként jelentős különbséggel: Bács-Kiskunban mintegy 4,9, Békésben 14, Csongrádban közel 30%-kal. A Dél-Alföldön az állományvesztés átlagos mértéke a gazdasági szervezetekben 25, az egyéniéknél alig egy százalékos volt. A tehénállomány csökkenése a régióban kisebb arányú volt az országosnál, sőt Bács-Kiskun megye egyéni gazdaságaiban a szarvasmarha-állománnyal párhuzamosan bővült.

2010-ben országosan a sertésállomány 3,2 millió egyede 36%-kal volt kevesebb a 2000. évinél. A gazdasági szervezeteknél 12%-kal, az egyéniéknél ennek ötszörösével csökkent az állomány. A Dél-Alföld gazdaságaiban is hasonló mértékű volt az állományvesztés, 2010-ben 844 ezer sertést istállóztak, négytizedét Bács-Kiskun, 37%-át Békés, egynegyedét Csongrád megyében. A sertésállomány további csökkenését vetíti előre az, hogy az anyakocák száma mintegy felére esett vissza. Megyénként és gazdálkodási formánként jelentős az eltérés, jellemzően azonban az egyéni gazdaságok állománya esett vissza nagyobb mértékben, Bács-Kiskun megyében 60, Békésben 57, Csongrádban 53%-kal.

A Dél-Alföldön az ország juhállományának 28%-át, 341,4 ezer állatot neveltek, számuk – az országos csökkenéssel szemben – több mint 4000 egyeddel nőtt. Nem csak a régió megyéi közül, hanem országosan is a legtöbb juhot, közel 213 ezret Bács-Kiskun megyében tartottak, 95%-át az egyéni gazdaságokban. Békés megyében közel 68 ezer, Csongrádban 61 ezer állatot számoltak meg 2010-ben, 22, illetve 10%-kal többet, mint 2000-ben. Országosan a mintegy 864 ezres anyajuhállomány 5,7%-kal lett kisebb tíz év alatt, ami a gazdasági szervezetek nagyfokú állományvesztéséből

származik. A Dél-Alföld megyéiben tartott 241 ezer anyaatlalt viszont közel ezerrel szaporodott a 2000. évihez képest.

2010-ben országosan 48 millió darab baromfi regisztráltak, ennek 45%-át az egyéni gazdaságokban. Az országos baromfiállomány háromtizedét a dél-alföldi gazdaságok tartották, Bács-Kiskun megyében 8,4, Csongrád megyében 3,5, Békés megyében 2,5 millió darabot. Csongrád megyében az állomány 38%-át az egyéni gazdaságokban írták össze, míg a régió másik két megyéjében hattizedét. A baromfiállomány háromnegyedét országosan a tyúkok adják, a Dél-Alföldön viszont ettől számottevően eltér az összetétel. A 2010. évi összeírás szerint az országos állomány 36 millió tyúk volt, ennek ötödét a dél-alföldi gazdaságokban nevelték, Bács-Kiskun megyében 3,9 millió, Békés megyében 1,7 millió, Csongrád megyében 1,6 millió darabot. Békés megyében az állomány hattizedét, a másik két megyében bő felét az egyéni gazdaságokban számolták. Békés megyében a tyúkok állománya kétharmadát tette ki a baromfiállománynak, a másik két megyében még a felét sem. Bács-Kiskun és Csongrád megye baromfiállományának 36, illetve 39%-át a kacsák adták, arányuk több mint háromszorosa az országos átlagnak. Békés megyében viszont a pulykaállomány aránya volt kétszerese az országosnak, itt tartották az országos állomány tizedét. Az egyéni gazdaságok szere-

pe a dél-alföldi megyékben a baromfi tartásában meghatározó; Csongrád megyében a pulykaállomány nyolctizedét, Bács-Kiskun megyében a lúdállomány bő hét-tizedét, a kacsállomány kétharmadát, Békés megyében a tyúk-, lúd- és kacsállomány több mint kétharmadát tartották e gazdálkodási forma keretei között.

A vágóállat és állati termékek termelésének alakulásában nyomon követhető az állatállomány változása, valamint a felvásárlási árak alakulása. Országosan a vágóbaromfi termelése nőtt, a vágójuhé alig változott. Az említett két vágóállat termelését – ami a 2000. évihez képest több mint harmadával emelkedett – a felvásárlási árak növekedése is támogatta. A többi vágóállatnál, valamint az állati termékek termelésénél országosan is csökkent a kibocsátás. A Dél-Alföld megyéiben a vágójuh kivételével a termelés volumene minden termék esetében szűkült. A régió többi vágóhús-előállítása az országosnál nagyobb mértékű visszaesést szenvedett el. A vágómarha termelése 2003-ig nőtt, azt követően viszont a 2009. év kivételével, csökkenő tendencia érvényesült, amit a folyamatosan növekvő felvásárlási árak sem tudtak megfordítani. A vágósertés előállítása szintén 2003-ig bővült, majd csökkenő tendencia vette kezdetét, ami 2009-ben felgyorsult. A sertésstenyészők termelési kedvét a hullámozó felvásárlási árak nem erősítették, így az állományvesztés folyamatos lett. A baromfi hús termelésén belül a vágótyúk kibocsátása hatodára

9. tábla

Vágóállat- és állatitermék-termelés

Terület	Vágósertés, ezer tonna	Vágómarha, ezer tonna	Vágójuh, ezer tonna	Vágóbaromfi, ezer tonna	Tyúktojás, millió darab	Kifejt tehéntej, millió liter
2000–2010. évek átlaga						
Bács-Kiskun megye	67,1	7,0	2,7	40,1	363,5	134,7
Békés megye	66,9	8,3	1,5	10,3	188,7	148,5
Csongrád megye	61,0	5,1	1,0	18,1	80,6	103,1
Dél-Alföld	195,0	20,3	5,2	68,5	632,7	386,3
Ország	669,0	93,2	18,7	635,0	3 059,8	1 878,4
2010. év						
Bács-Kiskun megye	58,6	5,5	2,8	15,0	368,3	115,9
Békés megye	51,8	6,9	2,6	12,3	149,4	137,3
Csongrád megye	40,3	3,5	1,0	19,3	59,1	92,7
Dél-Alföld	150,6	15,8	6,4	46,6	576,9	345,9
Ország	553,1	80,7	18,6	650,4	2 732,5	1 640,6

esett vissza 2000 óta, régiós szinten csak a kacsahús termelése bővült. Ez utóbbi húsfajtánál mindhárom megyében volumennövekedést értek el. A termelés Bács-Kiskun megyében a legjelentősebb, ahol 60 ezer tonna kacsahúst állítottak elő 2010-ben, kétszeresét a tíz évvel korábbiaknak.

Az állati termékek, a tyúktojás és tehéntej termelésének volumene is visszaesett a vizsgált időszakban. A Dél-Alföld megyéiben az országosnál mérsékelt

termelés szűkülés következett be. A tyúktojás termelése Bács-Kiskun megyében növekvő tendenciájú volt, a régió másik két megyéjében viszont egyértelműen csökkent. A kifejt tehéntej mennyisége mind a három megyében mérséklődött az elmúlt tíz évben. A tyúktojás felvásárlási ára kisebb visszaesésekkel, de növekedett 2000-tól. A tehéntej esetében viszont nem alakult ki egyértelmű növekedés, 2010-ben kevesebbet fizettek egy literjéért, mint a vizsgált időszak elején.